

SUFLETUL DUPĂ MOARTE

Ieromonah Serafim Rose (1934-1982)

Slavă lui Dumnezeu pentru toate!

Adâncă mulțumire, recunoștință, evlavie Părintelui Protosinghel Teodosie Paraschiv pentru purtarea de grijă a sufletului meu!

Adâncă recunoștință și evlavie Părintelui Protosinghel Iustin Pârvu pentru tot sprijinul și încurajarea!

Adâncă recunoștință și mulțumire Înalt Prea Sfințitului Serafim Joantă pentru bunăvoința de a binecuvânta apariția cărții *Sufletul după moarte* de Serafim Rose!

DATE DESPRE AUTOAREA TRADUCERII

În cea de a doua zi a Sfintelor Paști (14 aprilie) a anului 1947, când cerul și pământul slăveau în desfătare Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, a venit pe lume cea care a primit numele Grația. A învățat școala primară, gimnaziul și liceul la Liceul „Mihai Eminescu” din Iași. A studiat limba engleză la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, Facultatea de Filologie, Secția Limba și literatura engleză – principal, Limba și literatura română – secundar. A predat limba engleză vreme de 20 de ani la Liceul de Informatică din Iași și 10 ani la Liceul Economic Nr. 1 din Iași. Prin rânduiala lui Dumnezeu, în anul 1999, cu binecuvântare, s-a retras din învățământ pentru a se dedica întru totul osteneții traducerilor cărților sfinte. În anul 1994, i s-a publicat traducerea cărții „Sufletul după moarte” de Serafim Rose, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor; în anii 1998 și 1999, în două ediții, i s-a publicat traducerea cărții „Viața duhovnicească și cum o putem dobândi” de Sfântul Teofan Zăvorâtul, Editura Bunavestire, Bacău. În afară de „Sufletul după moarte” de Serafim Rose, care este în întregime îndreptată, potrivit altui suuș duhovnicesc, sunt deja traduse și urmează să intre în mâinile dreptcredincioșilor creștini, spre folos, următoarele cărți: - *Bătrânul Ambrozie de la Optina* de Serghei Cetverikov; - *Omilii* de Sf. Nicolae Velimirovici; - *Din lumea cealaltă* de Monah Damascene Christensen.

IEROMONAH SERAFIM ROSE

Sufletul după moarte

EXPERIENȚE CONTEMPORANE „DUPĂ MOARTE”
ÎN LUMINA ÎNVĂȚĂTURII ORTODOXE
DESPRE VIAȚA DE DINCOLO

Autorul traducerii din limba engleză:
prof. Grația Lungu-Constantineanu

Ediție îngrijită de Protos. Teodosie Paraschiv

Cu binecuvântarea I.P.S. Serafim Joantă
Mitropolitul Europei Centrale și de Est

Editura Tehnopress
2003

Coperta I: Scara lui Ioan Sinaitul (fațada de nord), Mănăstirea
Sucevița, Biserica Învierea Domnului
Coperta II: Pr. Serafim Rose

Culegere de text și tehnoeditare
Grația Lungu-Constantineanu

Traducere revizuită după *The Soul after Death*,
by Fr. Seraphim Rose, Saint Herman of Alaska Brotherhood,
1998, Platina, California.

Mulțumim Pr. Damascene Christensen de la Sf. Mănăstire
Ortodoxă Sf Herman din Alaska pentru sprijinul acordat
reeditării cărții *Sufletul după moarte* de Ierom. Serafim Rose, cât
și pentru datele biografice ale Pr. Serafim transmise în
exclusivitate pentru ediția de față.

Editura TEHNOPRESS
Str. Zimbrului Nr. 17, 6600, Iași
Tel/Fax 0232-260092; e-mail tehnopressak.ro

ISBN 973-8377-14-5

CUPRINS

Cuvânt înainte	10
Prefață	13
Capitolul I: Unele aspecte ale experiențelor contemporane	17
1. Experiența „în afara trupului”	22
2. Întâlnirea cu alții	26
3. „Ființa de lumină”	33
Capitolul II: Învățătura ortodoxă despre îngeri	36
Capitolul III: Arătări ale îngerilor și ale dracilor la ceasul morții	45
Capitolul IV: Experiența contemporană a „raiului”	55
Capitolul V: Sălașul din văzduh al duhurilor	63
1. Firea cea dintâi a omului	63
2. Căderea omului	64
3. Legătura cu duhurile căzute	65
4. Deschiderea simțurilor	67
5. Primejdia legăturii cu duhurile	70
6. Câteva sfaturi practice	71
Concluzii	72
Capitolul VI: Vămile văzduhului	75
1. Cum să înțelegem vămile	76
2. Mărturia Patristică despre vămi	80
3. Vămile în Viețile sfinților	84
4. O experiență a vămilor din zilele noastre	87
5. Experiențele vămilor trăite înainte de moarte	90
6. Judecata particulară	92
7. Vămile: o piatră de încercare a adevăratei experiențe de după moarte	93

8. Învățătura Episcopului Teofan Zăvorâtul despre vămile văzduhului	94
Capitolul VII: Experiențele „în afara trupului” în literatura ocultă	96
1. Cartea tibetană a morților	97
2. Scrierile lui Emanuel Swedenborg	99
3. „Planul astral” al teosofiei	103
4. „Proiecția astrală”	105
5. „Călătoria astrală”	110
6. Concluzii despre sălaşul „din afara trupului”	119
Notă asupra reîncarnării	126
Capitolul VIII: Experiențele creștine adevărate ale raiului	132
1. „Locul lucrărilor” raiului și iadului	132
2. Experiențele creștine ale raiului	136
3. Însușirile adevăratei experiențe a raiului	144
Notă despre vedeniile iadului	147
Capitolul IX: Înțelesul experiențelor contemporane de „după moarte”	153
1. Ce „mărturisesc” experiențele de astăzi	153
2. Legătura cu ocultismul	155
3. Teoria ocultă a cercetătorilor din zilele noastre	160
4. „Vestea” adusă de experiențele de „după moarte” de astăzi	163
5. Purtarea creștină față de moarte	167
Capitolul X: Scurtă învățătură ortodoxă despre soarta sufletului după moarte	175
Viața după moarte <i>de Arhiepiscopul Ioan</i> <i>Maximovici</i>	176
Începutul vederii duhovnicești	178
Întâlniri cu duhurile	179
Primele două zile după moarte	180
Vămile văzduhului	187

Cele patruzeci de zile	184
Starea sufletelor până la Judecata de Apoi	185
Rugăciunea pentru morți	187
Ce putem face pentru morți	189
Învierea trupului	191
 Anexa I: Învățătura ortodoxă a Sfântului Marcu al Efesului despre starea sufletelor după moarte	 193
Omilia întâi: Împotriva doctrinei catolice a purgatoriului	195
Din cea de a doua omilie împotriva purgatoriului	206
 Anexa II: Unele răspunsuri ortodoxe recente la considerațiile de față despre viața după moarte	 209
1. <i>Taina morții și dincolo de ea</i> de Părintele Ambroise Fontrier	209
2. <i>Marele război dintre credincioși și necredincioși</i> de Photios Kontoglou	210
3. <i>O întoarcere din moarte în Grecia contemporană</i> de Arhimandritul Ciprian	214
4. „ <i>Morții</i> ” se arată în <i>Moscova contemporană</i> de Preot Dimitri Dudko	216
 Anexa III: Răspuns unei critici	220
1. „Nepotrivirile” din literatura ortodoxă cu privire la sufletul după moarte	222
2. Există vreo experiență „în afara trupului” sau o „altă lume” în care sălășluiesc sufletele?	226
3. Sufletul „doarme” după moarte?	229
4. Vămile văzduhului sunt „închipuie”?	232
Concluzii	245
 Rugăciune pentru neortodocși	250
1. Rugăciunea creștinilor ortodocși pentru cei care au murit fără credință ortodoxă	250
2. <i>Cum se pot ruga creștinii ortodocși pentru creștinii</i>	

neortodocși de Mitropolitul Iosif de Petrograd

250

Anexă la ediția a doua

254

Despre autor

263

Bibliografie

270

Index

278

CUVÂNT ÎNAINTE

Cuviosul Serafim Rose rămâne unul dintre marii apologeți ai ortodoxiei, nu numai ai Americii, ci ai întregii lumi. Cărțile sale au fost traduse, într-o perioadă scurtă în mai multe limbi de circulație mondială. Concepute în limba engleză, ele au fost traduse și în ale limbi, precum rusă, greacă, română.

Lucrare apologetică, “Sufletul după moarte” s-a bucurat de un deplin succes de la început. A fost tipărită în mai multe ediții în limba engleză¹ și rusă, apoi în greacă.

Întrucât prima ediție în limba română, a apărut la Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, cu mulți ani în urmă, în anul 1994, considerăm binevenită această nouă ediție, care folosește o nouă traducere efectuată de doamna Grația Lungu, profesor de limba engleză, care și-a consacrat ultimii 9 ani traducerilor cu subiect teologic.

În comparație cu literatura necreștină și ocultă, scrierile ortodoxe sistematice sunt foarte puține. Dar aceasta nu înseamnă că Biserica Ortodoxă nu și-a definit și precizat învățătura despre moarte și viața veșnică.

Credința în viața veșnică dincolo de mormânt o mărturisim în Simbolul de credință. Învățătura despre moarte și viața veșnică, o găsim prezentată pe scurt în Învățătura de credință și în cărțile de slujbă. Pentru aprofundarea din perspectivă ortodoxă a acestei învățături, cititorul de limbă română are la

¹ Prima ediție în limba engleză a apărut în anul 1980 în Editura Sf. Gherman de Alaska, din orașul Platina, SUA.

îndemână lucrări precum, “*Viața repausaților noștri*”² scrisă de Părintele Mitrofan și “*Cuvânt despre moarte*” a Sf. Ignatie Brianceaninov³.

Într-o lume în permanentă schimbare se impune explicitarea învățăturii creștine pe înțelesul omului contemporan. Faptul că din a doua jumătate a secolului XIX până astăzi sunt propagate în societatea creștină învățături ale filosofiilor și religiilor orientale, mai ales prin intermediul societății teosofice și a misionarilor orientali, se impunea întărirea și argumentarea învățăturii creștine în fața acestei invazii de noi învățături.

Dacă Sf. Ignatie a scris pentru omul secolului XIX, Cuviosul Serafim a scris pentru cititorul de la sfârșit de secol XX și început de secol XXI. Lucrarea de față aduce nou modul de prezentare, care analizează în paralel concepțiile eterodoxe și oculte cu învățătura de credință creștin ortodoxă.

Ne rugăm Domnului nostru Iisus Hristos să binecuvinteze osteneala celor care au contribuit la apariția acestei noi ediții, precum și pe cinstiții cititori care se vor adăpa din învățăturile Cuviosului Părinte Serafim Rose.

Facă Bunul Dumnezeu ca și de această dată această lucrare să dea roade în inimile noastre spre slava Lui și a vrednicului de pomenire Părintele nostru Serafim.

Protos. Teodosie Paraschiv

06 august 2002

² Părintele Mitrofan, *Viața repausaților noștri*, Editura Anastasia, 1993.

³ Sfântul Ignatie Brianceaninov și Teofan Zăvorâtul, *Cuvânt despre moarte*, Editura Pelerinul Român, Oradea, 1993. Sf. a trăit între anii 1807 – 1867.

PREFAȚĂ

Cartea de față are un scop dublu: mai întâi, de a lămuri viața după moarte în termenii învățaturii creștin ortodoxe, experiențele de „după moarte” din zilele noastre, care au stârnit o mare preocupare în cercurile religioase și științifice; și în al doilea rând, de a arăta izvoarele care cuprind învățătura ortodoxă despre viața după moarte. Învățătura ortodoxă este înțeleasă astăzi atât de puțin mai ales pentru faptul că textele ortodoxe au fost lăsate deoparte și au ajuns să fie „depășite” în vremurile noastre „luminate”. Noi am încercat să facem aceste texte mai lesne de înțeles pentru cititorii din zilele noastre. Nu este nevoie să mai spunem că ele reprezintă un material de citit nemărginit mai adânc și mai profitabil decât cărțile foarte cunoscute de astăzi, despre viața „după moarte”, care, chiar și atunci când nu sunt doar uimitoare, pur și simplu nu pot merge mai adânc de suprafața spectaculoasă a experiențelor contemporane, din lipsa unei învățături limpezi și adevărate despre întreaga problematică a vieții după moarte.

Învățătura ortodoxă înfățișată în această carte va fi fără îndoială criticată de unii, ca fiind prea „simplă” sau chiar „naivă” pentru a fi crezută de omul veacului XX. De aceea ar trebui subliniat faptul că această învățătură nu este a câtorva învățători nereprezentativi ai Bisericii Ortodoxe, ci este învățătura pe care Biserica Ortodoxă a transmis-o chiar de la începutul ei, care este exprimată în scrierile Patristice fără de număr și în Viețile sfinților și în Sfintele slujbe ale Bisericii Ortodoxe, și care s-a învățat în Biserică neconținut până în zilele noastre. „Simplitatea” acestei învățături este simplitatea adevărului însuși, care - fie că se exprimă în aceasta sau în alte învățături ale Bisericii - vine ca un izvor răcoritor și limpede în mijlocul unei confuzii întunecate, pricinuite de diferitele greșeli

și păreri deșarte din multe minți moderne din ultimele veacuri. Fiecare capitol al cărții de față încearcă să prezinte izvoarele Patristice și hagiografice care cuprind această învățătură.

Scrierea acestei cărți a fost însuflețită de Părintele ortodox rus al veacului al XIX-lea, Episcopul Ignatie Brianceaninov, poate cel dintâi mare teolog ortodox, care a abordat hotărât problema, care a devenit atât de arzătoare în zilele noastre: cum să păstrăm tradiția și învățătura creștină adevărată într-o lume care s-a înstrăinat în întregime de ortodoxie și care se străduiește, fie să o înlăture și să o piardă, fie să o „reinterpreteze” ca să se potrivească felului lumesc de viață și gândire. Fiind foarte conștient de influența romano catolică și de alte influențe apusene care se străduiau să „modernizeze” ortodoxia chiar și în vremea sa, Episcopul Ignatie s-a pregătit pentru apărarea ortodoxiei atât prin aprofundarea cercetării izvoarelor ortodoxe adevărate (a căror învățătură a asimilat-o în unele dintre cele mai bune centre monahale ortodoxe din vremea sa) cât și prin cunoașterea culturii științifice și literare a veacului său (el a urmat o școală de inginerie, nu seminarul teologic). Având așadar, atât o cunoaștere a teologiei ortodoxe cât și o cunoaștere laică, și-a închinat viața apărării ortodoxiei adevărate și arătării abaterilor moderne care s-au făcut de la ea. Nu exagerăm dacă spunem că nici o țară ortodoxă din veacul al XIX-lea nu a avut un asemenea apărător al ortodoxiei împotriva ispitelor și greșelilor vremurilor moderne. Singurul care ar putea fi asemănat cu el, este compatriotul său, Episcopul Teofan Zăvorâtul, care a făcut același lucru, mai puțin „sofisticat”.

Volumul III al *Operele complete* ale Episcopului Ignatie, a fost dedicat mai cu seamă învățăturii Bisericii despre viața după moarte, pe care a apărât-o împotriva romano catolicismului și a altor răstălmăciri moderne ale acestei probleme. Mai ales de la volumul menționat al Episcopului Ignatie, am pornit discuția în cartea de față, despre subiecte cum ar fi vămile și arătările duhurilor - învățături care, dintr-o pricină oarecare, mintea

„modernă” consideră că este cu neputință să le primească într-un fel simplu, ci stăruie asupra „reinterpretării” lor sau a înlăturării lor în întregime. De bună seamă că Episcopul Teofan a transmis aceeași învățătură, și noi ne-am folosit de cuvintele lui. În veacul nostru, un alt mare teolog ortodox rus, Arhiepiscopul Ioan Maximovici, fericită fie-i pomenirea, a repetat această învățătură deslușit și simplu, încât noi am folosit cuvintele sale pentru concluzia acestei cărți. Faptul că învățătura ortodoxă despre viața după moarte a fost transmisă atât de limpede și de deslușit de către marii învățători ortodocși în vremurile moderne până în zilele noastre, ne este de mare ajutor celor care ne străduim astăzi să păstrăm adevărata ortodoxie de odinioară, nu numai în cuvintele sale prezentate corect, ci chiar mai mult, în interpretarea cu adevărat ortodoxă a acestor cuvinte.

Pe lângă izvoarele ortodoxe și cercetările pomenite mai sus, am folosit în mare măsură literatura ne-ortodoxă de astăzi, care prezintă atât experiențele de „după moarte”, cât și alte texte oculte despre acest subiect. Am urmat aici pilda Episcopului Ignatie în prezentarea unei teorii greșite, într-o manieră care să ne permită a arăta neadevărul ei, dar fără a-l pune în pericol pe cititorul ortodox. Și am mai aflat, ca și el, că textele ne-ortodoxe, atunci când înfățișează *experiențe* adevărate (iar nu simple păreri și interpretări), dau adesea confirmări uimitoare adevărurilor ortodoxe. Scopul nostru de căpetenie în această carte a fost acela de a prezenta un *contrast* atât de amănunțit cât este necesar, pentru a scoate în evidență diferența care există între învățătura ortodoxă împreună cu experiența sfinților ortodocși pe de o parte, și teoria ocultă împreună cu experiențele moderne pe de altă parte. Dacă am fi prezentat pur și simplu învățătura ortodoxă fără această asemănare, ar fi fost convingător pentru puțini, în afară de cei deja convinși. Dar acum, poate, unii dintre aceia care s-au adâncit în experiențele moderne, se vor trezi văzând marea deosebire dintre experiența lor și experiența duhovnicească adevărată.

Cu toate acestea, chiar faptul că o bună parte a acestei cărți relatează *experiențe*, atât creștine cât și necreștine, înseamnă de asemenea că nu toate cele ce se află aici sunt numai o prezentare a învățăturii Bisericii despre viața după moarte, ci cuprinde și interpretările autorului despre aceste experiențe diferite. De bună seamă, cu privire la aceste interpretări, trebuie să facem o deosebire dreaptă de opinii, între creștinii ortodocși. Am încercat pe cât ne-a stat în putință, să relatăm deocamdată aceste interpretări, fără a căuta să „definim” asemenea experiențe în același fel în care se poate defini învățătura generală a Bisericii despre viața după moarte. Mai cu seamă, privitor la experiențele oculte „în afara trupului” și „planul astral”, le-am prezentat pur și simplu, așa cum au fost povestite de către cei care au luat parte la ele, și le-am comparat cu cele înfățișate în literatura ortodoxă, fără a încerca să definim natura precisă a acestor experiențe. Noi le-am considerat experiențe reale, în care sunt chemate adevărate forțe demonice, iar nu simple halucinații. Să judece cititorul singur cât de potrivită a fost această abordare.

Ar trebui să fie limpede că această carte, sub nici o formă nu a isprăvit învățătura ortodoxă despre viața după moarte. Este numai o introducere în acest subiect. Cu adevărat, nu există o „învățătură completă” despre această problemă, și nu există „specialiști” în aceasta. Cei care trăim pe pământ, cu greu putem să începem să înțelegem adevărul lumii duhurilor până când noi înșine nu vom ajunge să sălășluim acolo. Acesta este un proces care începe acum, în această viață, dar se va sfârși numai în veșnicie, când vom vedea „față către față” cele ce vedem acum numai „ca prin oglindă în ghicitură” (I Cor. 13, 12). Izvoarele ortodoxe la care am mers pentru această carte ne dau o prezentare generală de bază a acestei învățături, și lucrul acesta este destul pentru a ne însufleți, nu pentru a dobândi o cunoaștere precisă despre ceva ce este peste puterile noastre de înțelegere, ci pentru a porni să luptăm pentru a dobândi Împărăția cerului care este scopul vieții noastre creștine, și

pentru a ocoli ispitele demonice care sunt răspândite pretutindeni în calea luptătorilor creștini de către vrăjmașul mântuirii noastre. Lumea cealaltă este *mai reală* și *mai aproape* decât credem. Iar calea către lumea aceea este chiar aici în fața noastră, în viața rânduiei duhovnicești și a rugăciunii pe care ne-a transmis-o Biserica drept cale a mântuirii noastre. Această carte este dedicată celor care doresc să ducă o asemenea viață, ca să le fie spre folos.

CAPITOLUL I

Unele aspecte ale experiențelor contemporane

SUBIECTUL vieții de după moarte a ajuns dintr-o dată unul dintre cele mai larg răspândite în lumea apuseană. Mai ales în ultimii doi ani, s-au publicat mai multe cărți care spun că istorisesc experiențe de „după moarte”, iar oameni de știință și medici de renume, fie au scris ei înșiși astfel de cărți, fie și-au dat încuviințarea din toată inima, pentru aceasta. Unul dintre ei, medicul de renume mondial și „expertul” asupra problemelor morții și a stării de muribund, Elizabeth Kubler Ross, consideră că aceste cercetări asupra experiențelor de după moarte „vor lămuri pe mulți și vor adevăra ceea ce am fost învățați de 2000 de ani - că există viață după moarte”.

Totul, desigur, reprezintă o ieșire neașteptată din atmosfera dominantă de până acum, din cercurile medicale și științifice, care în general au considerat moartea ca un subiect „tabu” și au respins orice idee a supraviețuirii după moarte, ea ținând doar de închipuire și de superstiție, sau în cea mai bună situație, au socotit-o ca o problemă de credință personală, pentru care nu există nici o evidență obiectivă.

Cauza exterioară a acestei schimbări neașteptate de opinie este simplă: noile tehnici de readucere la viață din „moartea clinică” (mai ales prin pornirea activității inimii în urma stopului cardiac), care s-au răspândit tot mai mult în ultimii ani. Astfel, oamenii care s-au aflat în moarte clinică (fără puls sau bătaie de inimă) au fost readuși la viață în număr mare, și mulți dintre acești oameni, alungându-și teama de a nu fi considerați „nebuni”, vorbesc acum deschis despre acest subiect.

Dar există o cauză *internă* a acestei schimbări, cât și „ideologia” ei, cărora merită să le dăm atenție: de ce a ajuns acest fenomen dintr-odată foarte popular și în termenii cărei învățături religioase ori filosofice este înțeles acesta de obicei? Acesta a ajuns deja unul dintre „semnele vremii”, un semn al interesului religios din zilele noastre. Care este atunci semnificația lui? Vom reveni asupra acestor întrebări după o cercetare mai amănunțită a fenomenului.

Mai întâi trebuie să punem întrebarea: pe ce bază trebuie să judecăm acest fenomen? Nici cei care vorbesc despre acesta nu au o pricepere limpede asupra lui; adesea ei caută o interpretare în textele oculte ori spiritiste. Unii oameni religioși (cât și oamenii de știință), simțind o primejdie în părerilor lor deja conturate, pur și simplu resping experiențele, așa cum sunt ele istorisite, încadrându-le în categoria „halucinațiilor”. Astfel au procedat unii protestanți, care socotiseră, fie că sufletul se află într-o stare de inconștiență după moarte, fie că pleacă de îndată pentru a fi „cu Hristos”. La fel, necredincioșii doctrinari alungă ideea că sufletul rămâne viu după moarte, neavând nici un fel de importanță ce fapte evidente li se prezintă. Dar astfel de experiențe nu pot fi lămurite numai prin negarea lor; ele trebuie înțelese întocmai, atât prin ele însele, cât și în întregul context al celor ce cunoaștem despre soarta sufletului după moarte.

Din nefericire, unii creștini ortodocși, care se află de asemenea sub influența ideilor materialiste moderne (așa cum sunt infiltrate prin intermediul protestantismului și catolicismului), au început să aibă idei destul de vagi și nedefinite despre viața de dincolo. Autorul uneia dintre noile cărți despre experiențele de după viață (David R. Wheeler, *Călătorie în cealaltă lume*, Ace Brooks, New York, 1977), a cercetat opiniile diferitelor „secte” asupra stării sufletului după moarte. Astfel, el s-a adresat unui preot al eparhiei ortodoxe grecești și a primit un răspuns foarte general despre existența raiului și iadului, dar i s-a spus că ortodoxia nu are „nici o idee

anume despre ceea ce ar fi pe lumea cealaltă”. Autorul a putut doar concluziona că „punctul de vedere ortodox grec al vieții de dincolo nu este limpede” (pag. 130).

Dimpotrivă, creștinismul ortodox are cu siguranță o învățătură foarte clară a vieții de după moarte, începând chiar din clipa morții. Această învățătură este cuprinsă în Sfânta Scriptură (interpretată în întregul context al învățăturii creștine), în scrierile Sfinților Părinți și (mai ales despre experiențele obișnuite ale sufletului după moarte) în multe Vieți ale sfinților și antologii ale experiențelor personale de acest fel. De exemplu, întreaga carte a patra a *Dialogurilor* Sfântului Grigorie cel Mare, papă al Romei († 604), este dedicată acestui subiect. În zilele noastre, a apărut în limba engleză o antologie a acestor experiențe, culese atât din vechile Vieți ale sfinților, cât și din relatări mai recente (*Taine veșnice de dincolo de mormânt*, Jordanville, N. Y., 1968). Și chiar recent a fost tipărită din nou o traducere în limba engleză, a unui text deosebit, scris la sfârșitul sec. al XIX-lea, de către cineva care s-a întors la viață după o moarte de 36 de ore (K. Uekskuell, „De necrezut pentru mulți, dar de fapt o întâmplare adevărată”, *Orthodox Life*, iulie-august 1976). Astfel creștinismul ortodox dispune de o literatură foarte bogată, cu ajutorul căreia este posibilă înțelegerea noilor experiențe ale „vieții de dincolo de moarte” și evaluarea lor în lumina întregii învățături creștine a vieții după moarte.

Cartea care a stârnit interesul contemporan asupra acestui subiect a fost publicată în noiembrie 1975 și a fost scrisă de un tânăr psihiatru din sudul Statelor Unite (Dr. Raymond Moody, Jr., *Viață după viață*, Mockingbird Books, Atlanta, 1975). Atunci el nu cunoștea alte studii sau literatură despre acest subiect, dar chiar pe când se tipărea această carte, s-a arătat limpede un mare interes pentru acest subiect, și se scrisese mult despre el. Marele succes al cărții Dr. Moody (cu o vânzare de peste două milioane de exemplare), a adus experiențele din pragul morții în lumina marii publicități și după numai patru ani,

s-au tipărit multe alte cărți și articole, referitoare la acest fel de experiențe. Printre cele mai importante sunt articolele Dr. Elizabeth Kubler-Ross, ale cărei cercetări le completează pe cele ale Dr. Moody și studiile științifice ale Dr. Osis și Dr. Haraldsson. Tot Dr. Moody a scris o continuare a cărții sale (*Cugetări asupra vieții de după moarte*, A Bantam-Mockingbird Book, 1977) cu material suplimentar și cu mai multe observații asupra subiectului. Descoperirile din acestea și din alte cărți noi (toate merg în esență către fenomenul în discuție) vor fi prezentate mai jos. Mai întâi vom cerceta cartea Dr. Moody, care este o abordare destul de obiectivă și sistematică asupra întregului subiect.

În ultimii zece ani, Dr. Moody a adunat mărturiile personale de la un număr de aproximativ 150 de persoane, care au avut experiențe în timpul morții clinice sau în pragul morții, sau care au istorisit experiențele altor persoane care fuseseră pe moarte; dintre toate, el s-a oprit asupra unui număr de vreo 50 de persoane, cu care a avut convorbiri amănunțite. El încearcă să fie obiectiv în prezentarea acestei evidențe, dar recunoaște că lucrarea „prezintă în mod firesc atmosfera, opiniile și ideile preconceptuate ale autorului său” (pag. 9), care prin apartenență religioasă, este un metodist al vederilor destul de liberale. Și de fapt, cartea are niște neajunsuri, ca studiu obiectiv al fenomenelor de „după moarte”.

Mai întâi, autorul nu dă nici măcar o singură experiență de „moarte” *întreagă*, de la început până la sfârșit, prezentând numai fragmente (de obicei foarte restrânse) din fiecare din cele cincisprezece părți separate, care formează „modelul” său despre o experiență „întreagă” a morții. Dar în realitate, experiențele muribundului, așa cum sunt istorisite aici și în alte cărți recente, sunt adesea atât de deosebite în amănunte, unele față de altele, că este prea devreme a se încerca socotirea tuturor într-un „model”. Modelul Dr. Moody pare pe alocuri artificial și inchipuit, cu toate că, acest lucru nu micșorează însemnătatea

mărturiilor adevărate pe care le oferă.

În al doilea rând, autorul a pus la un loc două experiențe destul de diferite: experiențele reale ale „morții clinice”, și experiențele din „pragul morții”. Autorul recunoaște deosebiriile dintre ele, dar pretinde că ele formează un „continuum” (pag. 20) și ar trebui cercetate împreună. În cazurile în care experiențele care încep înainte de moarte se sfârșesc în experiențele morții însăși (chiar dacă persoana este sau nu readusă la viață), există cu adevărat un „continuum” al experienței; dar unele experiențe pe care le istorisește (aducerea aminte a întâmplărilor din viața cuiva în ordine rapidă, atunci când acela se află în primejdie de înec; experiența intrării într-un „tunel”, când cuiva i se administrează un anesteziec ca eterul) sunt experiențe trăite adesea de către oameni, care nu au trecut niciodată prin „moarte clinică”, și poate că astfel, ele aparțin „modelului” unei experiențe mai generale, și poate numai întâmplător, experienței morții. Unele dintre cărțile care apar acum, arată încă și mai puțină dreptă socoteală în alegerea experiențelor istorisite, cuprinzând experiențele „din afara trupului” în general, dimpreună cu experiențele adevărate ale morții și ale muribundului.

În al treilea rând, faptul că autorul prezintă aceste fenomene „în chip științific”, fără nici o concluzie limpede despre ceea ce îndură cu adevărat sufletul la moarte, lasă numeroase nedumeriri și concepții greșite despre această experiență, care nu poate fi niciodată înlocuită cu o simplă grupare de descrieri ale fenomenului; cei care îl istorisesc, ei înșiși adaugă, fără putință de ocolire, propriile lor tâlcuiri. Autorul recunoaște că, de fapt, este cu neputință să cercetezi aceste probleme „științific”, și că, el încearcă o lămurire a acestor experiențe, asemănându-le cu experiențele din astfel de scrieri oculte, ca acelea ale lui Swedenborg și „*Cartea tibetană a morților*”. Putem observa că el are de gând acum să cerceteze cu mai mare atenție „literatura bogată asupra fenomenelor paranormale și oculte” pentru a spori

înțelegerea întâmplărilor pe care le-a cercetat (pag. 9).

Toți acești factori ne vor determina să nu ne așteptăm la prea mult de la această carte și de la altele asemenea; ele nu ne vor da o relatare întreagă și încheată despre ceea ce se întâmplă cu sufletul după moarte. Încă mai există destule rămășițe ale experiențelor adevărate de moarte clinică în această carte și în alte cărți noi, pentru a merita o atenție serioasă, mai ales în vederea faptului că unii oameni deja tălmăcesc aceste experiențe într-un chip tendențios, contrar învățaturii vieții de dincolo a creștinismului tradițional, întrucât ei nu „recunosc” existența nici a raiului, și nici (mai ales) a iadului. Cum, atunci, să înțelegem aceste experiențe?

Cele cincisprezece părți pe care le istorisește Dr. Moody ca alcătuind experiența „întreagă” a morții, pot fi restrânse, pentru scopurile discuției, la câteva însușiri principale ale experienței, pe care le vom prezenta și asemena aici cu literatura ortodoxă despre viața de după moarte.

1. Experiența „în afara trupului”

Primul lucru care i se întâmplă unei persoane care a murit, potrivit acestor istorisiri, este acela că omul părăsește trupul și se află cu totul despărțit de el, fără a-și pierde cunoștința. Adesea poate vedea totul în jurul lui, chiar și propriul său trup mort, și încercările care se fac pentru a-l readuce la viață; el se simte într-o stare de căldură și ușurare, lipsită de durere, ca și cum ar „pluti”; aceluia nu-i stă de loc în putință să schimbe ceea ce se află în jurul lui, prin vorbe sau atingere, și astfel, simte adesea o mare „singurătate”; procesele de gândire ajung să fie de obicei cu mult mai rapide decât fuseseră în lăuntrul trupului. Iată câteva extrase din aceste experiențe:

„Ziua era foarte rece, totuși, pe când eram în acea întunecime, tot ceea ce simțeam era căldură și o stare de bine de nepovestit, pe care nu o mai trăisem până atunci ... îmi aduc aminte că mă gândeam că trebuie să fiu mort” (pag. 27).

„Am început să am simțămintele cele mai minunate. Nu eram în stare să simt nimic altceva decât pace, stare de bine, ușurare - doar liniște” (pag. 27).

„I-am văzut aducându-mă din nou la viață. Era cu adevărat uimitor. Nu eram foarte sus; era ca și cum aș fi fost pe un suport, dar nu eram deasupra aceloră; doar peste ei. Am încercat să le vorbesc, dar nimeni nu mă putea auzi, nimeni nu mă asculta” (pag. 37).

„Oamenii mergeau în toate părțile pentru a ajunge la trupul meu ... Când ajungeau foarte aproape, încercam să mă dau la o parte, să mă feresc din calea lor, dar ei treceau *prin* mine” (pag. 37).

„Nu eram în stare să ating nimic, nici să mă înțeleg cu vreuna dintre persoanele din jur. Este un simțământ îngrozitor, de singurătate, un simțământ de însingurare desăvârșită. Știam că sunt cu totul singur, cu mine însumi” (pag. 43).

Uneori există „dovada materială” uimitoare că o persoană este de fapt în afara trupului în vremea aceasta, când oamenii sunt în stare să istorisească convorbiri sau să dea amănunte precise ale întâmplărilor care au avut loc chiar și în camerele alăturate sau mai departe, în timp ce ei erau „morți”. Printre alte exemple ca acesta, Dr. Kubler-Ross pomeneste un caz cu totul deosebit, când o persoană oarbă „a văzut” și apoi a povestit totul lămurit, din camera în care „murise”, deși când s-a întors la viață era tot oarbă - este uluitor de limpede că nu ochiul este cel care vede (nici creierul nu este cel care gândește, fiindcă lucrările minții sunt mai rapide după moarte), ci mai degrabă *sufletul* săvârșește aceste lucrări *prin* mădulelele cele trupesti, atâta vreme cât trupul este viu, dar atunci când trupul este mort, o face *prin propria sa putere*. (Dr. Elizabeth Kubler-Ross, „Moartea nu există”, *The Co-Evolution Quarterly*, Summer, 1977, pag. 103-104).

Nimic din toate acestea nu trebuie să i se pară foarte uimitoare unui creștin ortodox; experiența istorisită este ceea ce

creștinii cunosc ca fiind despărțirea sufletului de trup în clipa morții. Este caracteristic vremurilor noastre, ale necredinței, că acești oameni rareori folosesc vocabularul creștin sau conștientizează că sufletul lor este cel care a fost slobozit din trup și acum trec prin toate experiențele; ei sunt de obicei pur și simplu uimiți de noua stare în care se găsesc.

Relatarea unei experiențe de după moarte, intitulată „De necrezut pentru mulți dar de fapt o întâmplare adevărată”, a fost scrisă chiar de o astfel de persoană: un creștin ortodox botezat care, în spiritul sfârșitului de veac al XIX-lea, a rămas indiferent față de adevărurile proprii sale credințe și nici măcar nu a crezut în viața de după moarte. Experiența sa, de acum vreo optzeci de ani, este de mare preț pentru noi astăzi, și pare chiar providențial în cercetările noilor experiențe de astăzi, ale vieții de după viață, fiindcă este singura experiență întreagă despre ceea ce i se întâmplă sufletului după moarte (mergând mult dincolo de experiențele scurte și fragmentare, descrise în literatura modernă care tratează acest subiect), trăită de către o persoană sensibilă, care a pornit de la starea modernă de necredință și a sfârșit prin recunoașterea adevărurilor creștinismului ortodox - într-o asemenea măsură, că și-a continuat viața ca monah. Această carte poate servi de fapt ca un „caz test” față de care să judeci noile experiențe. Unul dintre tipografi-misionari ortodocși de frunte de la sfârșitul veacului, Arhiepiscopul Nifon de Vologda, a mărturisit că acea carte nu cuprindea nimic care să se împotrivescă învățaturii ortodoxe despre viața de după moarte.

După chinuirea cea din urmă a morții sale trupești și a greutății cumplite care îl apasă în jos spre pământ, autorul acestei povestiri spune că:

„Deodată am simțit o stare de liniște în lăuntrul meu. Am deschis ochii, și tot ceea ce am văzut în decursul aceluia minut, până la cele mai mici amănunte, s-au întipărit în memoria mea cu limpezime deplină.

Am văzut că eram singur într-o cameră; în dreapta mea, se afla întreg corpul medical laolaltă, stând în formă de semicerc ... Acest grup m-a surprins în chip izbitor: în locul unde stăteau ei se afla un pat. Ce le atrăgea atenția acelor oameni, la ce se uitau ei, când eu deja nu mai eram acolo, când eu stăteam în mijlocul camerei? M-am mișcat înainte și m-am uitat unde priveau ei: *acolo pe pat stăteam eu întins.*

Nu-mi amintesc să fi încercat vreun simțământ care să semene cu frica, atunci când am văzut dublura mea; am rămas doar uimit: cum poate fi aceasta? Eu mă simt aici și în același timp sunt și acolo ...

Am vrut să mă ating pe mine însumi, să apuc mâna stângă cu mâna dreaptă: mâna mi-a trecut prin trup ca printr-un loc gol ... Am chemat doctorul, dar starea în care mă găseam, a început să fie foarte neplăcută pentru mine; sunetele glasului meu nu se transmiteau și nici nu se auzeau, și mi-am dat seama că nu puteam comunica cu nimeni din jurul meu. Am priceput starea mea ciudată de singurătate, și am avut un simțământ de înfricoșare. Această însingurare prea mare era cu adevărat foarte greu de exprimat în cuvinte ...

M-am uitat, și aici, pentru prima dată m-am gândit că ceea ce mi s-a întâmplat mie, în limbajul nostru, al oamenilor vii, se poate numi 'moarte'. Mi s-a întâmplat aceasta fiindcă trupul meu, care zăcea întins pe pat, avea înfățișarea unui cadavru ...

Cu înțelegerea pe care o avem noi asupra cuvântului moarte este greu de explicat ideea vreunui fel de pieire sau încetare a vieții. Cum mă puteam gândi că am murit, când eu nu-mi pierdusem cunoștința nici o clipă, când mă mișcam la fel de viu, văzând totul, auzind totul, fiind conștient de toate, fiind în stare să mă mișc, să gândesc, să vorbesc? ...

Despărțirea de toate cele ce se aflau în jurul meu, stricăciunea firii mele, m-ar fi făcut să înțeleg mai mult ca orice ceea ce se întâmplase, dacă aș fi crezut în existența vreunui suflet, dacă aș fi religios; dar nu aceasta era situația și am fost

călăuzit numai de ceea ce am simțit, și senzația de viață era atât de limpede, că eram uimit în fața acestui fenomen necunoscut, nefiind de loc în stare să alătur simțămintelor mele, concepția tradițională de moarte, altfel spus, în vreme ce simțeam și eram conștient de mine însumi, să cred că nu exist ...

După aceea, când îmi aminteam și mă gândeam la starea mea de a fi de atunci, am văzut numai că priceperile minții mele lucrau cu o putere și o repeziciune mare” (pag. 16-21).

Starea sufletului, din primele două minute de după moarte, nu este istorisită în astfel de amănunte în literatura creștină a antichității; acolo au întotdeauna însemnătate foarte mare experiențele cu mult mai izbitoare, care vin mai târziu. Probabil numai în vremurile moderne, când identificarea „vieții” cu „viața în trup” a ajuns să fie atât de întreagă și convingătoare, trebuie să dăm atenție primelor câteva clipe, când așteptările majorității oamenilor moderni se prăbișesc cu totul, conștientizând că moartea nu este sfârșitul și că viața continuă, și o stare nouă se deschide sufletului!

Desigur că în această experiență, nimic nu se împotrivesc învățaturii ortodoxe asupra stării sufletului, îndată după moarte. Criticând această experiență, unii și-au arătat îndoielile față de moartea unei persoane, dacă ea a fost readusă la viață în câteva minute; dar aceasta este doar o problemă tehnică, despre care vom vorbi la vremea potrivită. Este sigur că în aceste puține minute (uneori și în minutele dinaintea morții) sunt adesea experiențe care nu pot fi explicate ca simple „halucinații”. Menirea noastră aici este de a descoperi cum trebuie să înțelegem aceste experiențe.

2. Întâlnirea cu alții

Pentru foarte scurtă vreme, sufletul rămâne în starea lui de singurătate de după moarte de la început. Dr. Moody citează câteva cazuri de oameni care, chiar înainte de a muri, au văzut dintr-odată rude și prieteni deja morți.

„Doctorul m-a părăsit și a spus rudelor mele că eram pe moarte ... Mi-am dat seama că toți acești oameni se aflau acolo, mi se părea că erau mulți, plutind în jurul plafonului camerei. Toți aceștia erau oameni pe care îi cunoscusem în decursul vieții, dar care trecuseră în viața de dincolo înaintea mea. Am recunoscut-o pe bunica și pe o fată pe care o cunoscusem când eram în școală, și pe multe alte rude și prieteni ... Aveam o stare de fericire și am simțit că ei veniseră să mă ocrotească sau să mă călăuzească” (pag. 44).

Această experiență, a întâlnirii cu prieteni și rude trecute la cele veșnice, care are loc în preajma morții, nu este în nici un caz o nouă descoperire, chiar printre oamenii de știință moderni. Cu vreo cincizeci de ani în urmă, Sir William Barrett (*Vedenii pe patul de moarte*, Methuen, London, 1926), deschizător de drumuri în „parapsihologia” modernă sau cercetarea psihică, a scris o carte mai mică asupra acestui subiect. După apariția primei cărți a Dr. Moody, a fost publicată o relatare cu mult mai amănunțită a acestei experiențe, inspirată de cartea lui Sir William, și a demonstrat că cei doi autori au făcut cercetări sistematice asupra muribunzilor, vreme de mulți ani. Să vorbim despre descoperirile prezentate în această nouă carte (Karlis Osis și Erlendur Haraldsson, *La ceasul morții*, Avon Books, New York, 1977).

Aceasta este prima carte temeinică din punct de vedere „științific”, care apare, despre experiențele muribunzilor. Ea se bazează pe rezultatele unor chestionare și interviuri amănunțite, cu un grup de doctori și surori, aleși la întâmplare, din estul Statelor Unite și din nordul Indiei (ultima țară fiind aleasă pentru cea mai deplină nepărtinire, în scopul de a cerceta deosebirile dintre experiențe, care ar putea veni din deosebirile de naționalitate, psihologie și religie). Materialul astfel obținut cuprinde peste o mie de cazuri de arătări și vedenii care se arată muribunzilor și unora dintre cei care se întorc la viață după o moarte clinică. În general, autorii află că descoperirile Dr.

Moody sunt în armonie cu ale lor (pag. 24). Ei află că rudele și prietenii morți (și, în India, sunt multe arătări ale „zeilor” hinduși) se arată muribunzilor, adesea cu un ceas înainte de moarte, și de obicei cu o zi înainte. În aproximativ jumătate din cazuri, există o vedenie ca de mediu înconjurător din altă lume, ca un „rai”, care stârnește aceleași simțăminte (această experiență „cerească” va fi prezentată mai jos). Acest studiu are o însemnătate deosebită, în aceea că el deosebește cu grijă hoinăreala, aceste halucinații lumești, de arătările și vedeniile care se văd limpede că fac parte din alte lumi, și cercetează statistic prezența unor factori cum ar fi folosirea de droguri halucinogene, febră ridicată, boli, și modificările creierului. Toate acestea puteau să producă pur și simplu halucinații, în loc de experiențe adevărate a ceva din afara minții pacientului. Autorii află într-un chip foarte semnificativ, că experiențele cele mai pe înțeles, și care fac parte cu limpezime din altă lume, se întâmplă pacienților care sunt cel mai mult în legătură cu realitatea lumii acesteia de acum și este cel mai puțin probabil să aibă halucinații; mai ales, cei care văd arătări ale celor morți sau ale duhurilor, se află de obicei în deplinele lor puteri ale minții și văd aceste ființe în deplină conștiință a mediului lor de spital. Mai mult, autorii află că cei care de obicei au halucinații, văd persoane care sunt *în viață*, în vreme ce arătările adevărate ale muribunzilor par să fie cu persoane *moarte*. În vreme ce sunt prudenți în concluziile lor, autorii se simt înclinați „să fie de acord cu presupunerile vieții de dincolo, ca cea mai sigură explicație a datelor noastre” (pag. 194). Astfel, această carte întregeste descoperirile Dr. Moody, și întărește în chip uimitor experiența întâlnirii cu cei morți și cu duhuri în ceasul morții. Vom arăta mai jos dacă aceste ființe spirituale sunt cu adevărat acelea pe care muribunzii le socotesc a fi.

De bună seamă că astfel de descoperiri sunt destul de uimitoare când vin de pe fondul necunoașterii și necredinței care a caracterizat o vreme atât de îndelungată presupunerile științei

moderne. Pe de altă parte, pentru un creștin ortodox, nu este nimic uimitor în acestea; știm că moartea este doar o trecere către o altă formă de existență, și suntem obișnuiți cu multe arătări și vedenii care se arată muribunzilor, atât sfinților cât și păcătoșilor obișnuiți. Sf. Grigorie cel Mare, în relatarea multora dintre aceste experiențe, în *Dialogurile* sale, lămurește acest fenomen al întâlnirii cu alții: „Se întâmplă adesea ca un suflet care este în pragul morții, să recunoască pe cei cu care urmează să împartă aceeași existență veșnică, pentru aceeași pedeapsă sau răsplată ca a lui” (*Dialoguri*, IV, 36). Și mai ales, cu privire la cei care au dus o viață curată, Sf. Grigorie observa că „se întâmplă adesea ca sfinții raiului să se arate celor curați în clipa morții, pentru a-i încuraja. Și având în mintea lor vedenia sălășluitorilor raiului care-i vor însoți, ei mor fără să aibă vreun simțământ de frică ori de chinuri ale morții” (*Dialoguri*, IV, 12). El dă exemple de îngeri, mucenici, pe Apostolul Petru, pe Maica Domnului și pe Însuși Hristos, care S-au arătat înaintea celor ce mor (IV, 13-18).

Dr. Moody dă un exemplu al întâlnirii unei persoane care era pe moarte, nu cu vreo rudă ori ființă spirituală, ci cu cineva cu totul necunoscut: „O femeie a mărturisit că a văzut în timpul experienței sale din afara trupului, nu numai propriul ei trup spiritual transparent, ci și încă unul, acela al unei persoane care murise foarte recent. Ea nu știa cine era persoana” (*Viață după viață*, p. 45). Sf. Grigorie povestește despre un fenomen asemănător în *Dialoguri*: el povestește câteva întâmplări, când un om care era pe moarte, cheamă numele cuiva care moare în același timp, în alt loc. Și aceasta nu este de loc o chestiune de înainte-vedere, trăită doar de sfinți, pentru că Sf. Grigorie povestește cum un păcătos obișnuit, în aparență sortit iadului, trimite după un anume Ștefan, necunoscut lui, care este pe moarte în același timp, ca să-i spună că „vasul nostru este gata să ne ia spre Sicilia (Sicilia fiind un loc cu bogată activitate vulcanică, amintește de iad), (*Dialoguri*, IV, 36). Este limpede

că aceasta este o problemă care se numește „percepție extrasenzorială” (ESP), care se face deosebit de ascuțită la mulți, înainte de moarte, și desigur, continuă după moarte, când sufletul se află în afara trupului, el simte în întregime.

Astfel, această „descoperire” deosebită a cercetării psihice moderne, adevărește doar ceea ce cititorul de literatură creștină veche, cunoaște deja, cu privire la întâlnirile din clipa morții. Aceste întâlniri, care nicidecum nu par să aibă loc pentru toți, înainte de moarte, pot fi totuși numite generale, în sensul că ele se povestesc, indiferent de naționalitate, religie sau sfințenia vieții.

Pe de altă parte, experiența unui sfânt creștin, în vreme ce împărtășește însușirile generale pe care se pare că oricine le poate trăi, are despre aceasta o altă dimensiune componentă - una care nu se definește prin cercetări psihice. În această experiență, adesea se arată întru lucrare anumite semne ale harului lui Dumnezeu, și vedenia din cealaltă lume este adesea văzută de către toți sau de către mulți care se află în preajmă, nu doar de către persoana care moare. Să luăm numai un exemplu de acest fel, din aceleași *Dialoguri* ale Sf. Grigorie.

„În vreme ce stăteau în jurul patului Romulei, la miezul nopții, deodată, a coborât din cer o lumină strălucitoare, umplând întreaga încăpere. Minunăția și strălucirea ei au stârnit frică și groază în inimile lor ... Apoi au auzit gălăgia unei mulțimi mari de oameni. Ușa camerei s-a deschis larg, cu putere, ca și cum un mare număr de persoane s-ar fi năpustit înăuntru. Cei care stăteau în jurul patului, aveau impresia că în încăpere intrase o mare mulțime de oameni, dar din pricina fricii lor prea mari și a strălucirii fără de asemănare, nu erau în stare să vadă. Frica i-a înțepenit și lumina strălucitoare le-a orbit ochii. Chiar atunci o mireasmă plăcută a umplut aerul și cu acea mireasmă sufletele lor s-au liniștit, care erau încă îngrozite de lumina ivită pe neașteptate ... Uitându-se către maica sa duhovnicească Redempta, i-a zis cu glas blând: Nu te speria, maică, încă nu voi

muri.” Mireasma a stăruit vreme de trei zile și în „noaptea a patra, Romula a chemat-o din nou pe maica sa și a cerut să primească Sfânta Împărtășanie. Maica Redempta și ucenica sa de-abia se ridicaseră de pe pat, când au văzut două grupuri de cântăreți stând în grădina din fața mănăstirii ... Sufletul Romulei a fost slobozit din trup pentru a fi călăuzit drept la cer. Și întrucât grupurile de cântăreți însoțeau sufletul ei, ridicându-se din ce în ce mai sus, cântecul lor răsuna tot mai slab până când, în cele din urmă, melodia psalmilor și dulceața miresmei au dispărut dimpreună” (*Dialoguri*, IV, 17). Creștinii ortodocși își vor aminti întâmplări asemănătoare din viața multor sfinți (Sf. Sisoe, Sf. Taisia, Cuviosul Teofil de Kiev, etc.).

Cu cât înaintăm în acest studiu al experiențelor muribunzilor și al morții, vom păstra bine în minte deosebirile care există între experiența *generală* a muribundului, care stârnește acum un interes atât de mare, și experiența harului-dat al morții, care se arată la adevărații creștini ortodocși. Aceasta ne va ajuta să pricepem mai bine unele aspecte nelămurite ale experiențelor morții care au loc și care sunt istorisite acum.

De exemplu, o conștientizare a acestei deosebiri ne poate ajuta să recunoaștem arătările pe care le vede muribundul. Vin cu adevărat rude și prieteni din împărăția celor morți pentru a se arăta muribundului? Și sunt aceste arătări deosebite de înfățișările sfinților la moartea adevăraților creștini?

Pentru a răspunde la cea dintâi întrebare, să ne aducem aminte că doctorii Osis și Haraldsson povestesc faptul că mulți hinduși pe moarte văd mai degrabă „zeii” Pantheonului lor hindus (Krishna, Shiva, Kali, etc.), în loc să-și vadă rudele și prietenii apropiați, cum se vorbește în chip obișnuit în America. Cu toate acestea, după cum ne învață cu limpezime Sf. Pavel, acești „zei” nu sunt nimic cu adevărat (I Cor. 8, 4-5); orice experiență *adevărată* a „zeilor” presupune draci (I Cor. 10, 20). Atunci, pe cine văd, de fapt, acești hinduși care sunt pe moarte? Doctorii Osis și Haraldsson socotesc că *recunoașterea* ființelor

care sunt întâlnite, este în mare măsură urmarea tălmăcirii pătimășe, bazată pe miezul religios, cultural și personal; iar aceasta pare cu adevărat o judecată cu socoteală, care se va potrivi celor mai multe cazuri. De asemenea, în cazurile americane, probabil că rudele moarte care sunt văzute, nu se află cu adevărat „de față” așa cum socotesc muribunzii. Sf. Grigorie cel Mare spune doar, că muribundul „recunoaște” oameni, în vreme ce dreptii „sfînți ai raiului li se *arată*” - aceasta este o deosebire care nu numai că descoperă experiența diferită a drept credincioșilor și a păcătoșilor obișnuiți atunci când mor, ci chiar starea de după moarte a sfinților este deosebită de cea a păcătoșilor obișnuiți. Sfinții au o mare libertate de a mijloci pentru cei care sunt în viață, și să le vină în ajutor, în vreme ce păcătoșii decedați pot ajuta în situații cu totul deosebite, neavând legătură cu cei vii.

Această deosebire este arătată destul de limpede de către Fericitul Augustin, Părintele latin din veacul al V-lea, în tratatul pe care l-a scris la cererea Sf. Paul de Nola cu privire la „grija pentru morți”, unde încearcă să pună la un loc faptul de netăgăduit că sfinții, cum ar fi Mucenicul de Nola, s-au arătat în chip deslușit credincioșilor, cu faptul, la fel de netăgăduit, că cei morți, ca regulă generală, *nu* se arată celor care sunt în viață.

După ce și-a formulat învățătura ortodoxă, bazată pe Sfânta Scriptură, cum că „sufletele morților se află într-un loc de unde nu văd lucrurile care se petrec în această viață pieritoare” (Cap. 13), împreună cu propriile sale păreri despre manifestările aparente ale morților față de cei vii, care se săvârșesc de obicei, fie prin „lucrările îngerilor”, fie sunt „vedenii false”, săvârșite prin lucrările dracilor care urmăresc înșelarea oamenilor printr-o teorie falsă asupra vieții de dincolo (Cap. 10), Fericitul Augustin face deosebirea dintre lucrările ce *par a fi* ale morților, și lucrările *adevărate* ale sfinților:

„Cum arată mucenicii că poartă de grijă nevoilor oamenilor, prin binefacerile pe care le dau celor ce le caută, dacă morții nu

cunosc ce fac cei ce sunt în viață? Căci Felix Mărturisorul s-a arătat nu numai prin faptele sale de milostenie, ci s-a arătat chiar în chip văzut, înaintea ochilor oamenilor, când Nola a fost înconjurat de către barbari. (Episcope Pavel) pune bucurie cucernică întru această arătare a lui. Noi am auzit despre aceasta nu din zvonuri schimbătoare, ci din mărturii vrednice de încredere. Cu adevărat, lucrurile care sunt deosebite de rânduiala obișnuită pe care a dat-o firea feluritelor lucruri zidite, se arată în chip dumnezeiesc. Nici măcar pentru aceea că Domnul nostru, atunci când El a dorit, a schimbat apa în vin, nu avem nici o îndreptățire pentru a nu pricepe însemnătatea apei ca apă. De fapt, aceasta este o împrejurare aparte, de astfel de lucrare dumnezeiască. Faptul că Lazăr s-a ridicat din morți, nu înseamnă că toți morții se ridică atunci când vor ei, ori că un om lipsit de viață este chemat înapoi de un om în viață, așa cum un om care doarme este trezit de un om care este deja treaz. Unele întâmplări sunt caracteristice lucrării omenești; altele arată semne ale puterii dumnezeiești. Unele lucruri se întâmplă în chip firesc; altele au loc în chip minunat, cu toate că Dumnezeu este de față în lucrarea firească, și firea însoțește minunea. Dar nu trebuie să se creadă, că oricare mort se poate amesteca în lucrurile celor vii, numai pentru că mucenicii vindecă sau ajută pe oarecare oameni. S-ar putea crede că: Mucenicii, prin puterea dumnezeiască, participă la lucrurile celor vii, dar morții obișnuiți nu au nici o putere de a se amesteca în lucrurile celor vii” (Grija pentru morți, Cap. 16, în Fer. Augustin, *Tratate despre căsătorie și alte subiecte*, Părinții Bisericii, vol. 27, New York, 1955, pag. 378).

Într-adevăr, să luăm un exemplu, Sfinții Părinți ai vremurilor mai recente, cum ar fi Starețul Ambrozie de la Optina, ne învață că ființele chemate în ședințele spiritiste, sunt mai degrabă draci decât duhuri ale morților; și cei care au cercetat fenomenele de spiritism în întregime, dacă aceștia au vreo judecată creștină, au ajuns la aceeași concluzie (vezi, de

pildă, Simon A. Blackmore, S. J., *Spiritism: fapte și înșelări*, Benziger Bros., New York, 1924).

Astfel, nu este nevoie să punem la îndoială faptul că sfinții, cu adevărat se arată drept-credincioșilor la moarte, așa cum se povestește în multe Vieți ale sfinților. Pe de altă parte, păcătoșilor obișnuiți li se arată rude, prieteni, sau „zei”, care sunt potriviți așteptărilor muribunzilor, ori reprezintă ceea ce aceștia sunt pregătiți să vadă. Probabil că este cu neputință de stabilit firea precisă a acestor arătări din urmă; ele, desigur, nu sunt simple halucinații, ci par să fie o parte a experienței firești a morții, un semn față de omul care moare, care urmează să intre în noul tărâm, unde legile realității materiale obișnuite nu se mai păstrează. Nu este nimic extraordinar în legătură cu această experiență, care pare să fie neschimbată pentru vremuri, locuri și religii felurite.

Experiența „întâlnirii cu alții” se ivește în chip obișnuit chiar înainte de moarte, și nu trebuie să fie asemănată cu întâlnirea destul de deosebită, pe care o vom prezenta acum: aceea cu „ființa de lumină”.

3. „Ființa de lumină”

Dr. Moody descrie această experiență ca fiind „poate elementul comun cel mai uimitor, dintre cazurile pe care le-am studiat, și desigur, elementul care are cea mai profundă urmărire asupra individului” (*Viață după viață*, pag. 45). Majoritatea oamenilor descriu această experiență ca o arătare de lumină, care își sporește strălucirea cu repeziciune; și cu toții o simt ca pe o ființă personală, plină de căldură și iubire, față de care noul răposat este atras cu un fel de atracție magnetică. Recunoașterea acestei ființe pare să atârne de formația religioasă a fiecăruia; prin ea însăși, aceasta nu are nici un semn de recunoaștere. Unii o numesc „Hristos”, alții o numesc un „înger”; toți par să socotească că ea este o ființă trimisă de undeva ca să-i călăuzească. Iată câteva relatări ale acestei experiențe:

„Am auzit doctorii spunând că eram mort, și aceasta s-a întâmplat când am început să simt ca și cum mă rostogoleam, de fapt era un fel de plutire ... Totul era negru, în afară de acel drum, care pornea de la mine, pe care vedeam această lumină. Era o lumină foarte, foarte strălucitoare, dar nu era prea întinsă la început. Cu cât mă apropiam de ea, se întindea tot mai tare” (pag. 48).

Altceineva când a murit, s-a simțit plutind „în această lumină limpede, de cristal curat ... Este o lumină aparte, cum nu se află nicăieri pe pământ. De fapt, eu nu am văzut o persoană în această lumină, și totuși lumina aceasta are o anumită însușire, cu siguranță că are. Este o lumină a înțelegerii desăvârșite și a dragostei desăvârșite” (pag. 48).

„Mă aflu în afara trupului, nu am nici un fel de îndoială despre lucrul acesta, pentru că puteam să-mi văd trupul pe masa sălii de operație. Sufletul meu era afară! Toate acestea m-au făcut să mă simt foarte rău la început, dar după aceea, a venit această lumină foarte strălucitoare. La început părea că este cam întunecată, dar apoi a fost ca un fascicul uriaș ... Mai întâi, când a venit lumina, nu-mi dădeam seama ce se întâmplă, dar apoi m-a întrebat într-un fel oarecare, dacă eram pregătit pentru a muri” (pag. 48).

Aproape întotdeauna, această ființă începe să vorbească cu noul răposat (mai degrabă printr-un fel de schimb de gânduri, decât prin cuvinte rostite); ea le „spune” întotdeauna același lucru, care este tâlcuit de către cei ce au trecut prin această experiență, astfel: „Ești pregătit să mori?” sau „Ce ai făcut cu viața ta ca să-mi poți arăta?” (pag. 47). Uneori, de asemenea, în legătură cu această ființă, muribundul vede un fel de înfățișare rapidă a întâmplărilor trecute din viața sa. Oricum, totul întărește faptul că această ființă, în nici un caz nu săvârșește o „judecată” a vieților sau faptelor lor; ea doar îi îndeamnă să-și cerceteze viețile.

Doctorii Osis și Haraldsson au mai scris în studiile lor

despre câteva experiențe cu o astfel de ființă; ei consideră că experiența luminii este „o însușire tipică a vizitatorilor din alte lumi” (pag. 38) și doresc să-l urmeze pe Dr. Moody numind ființele văzute, ori simțite în această lumină, mai degrabă „chipuri de lumină”, decât ființe spirituale și zeități pe care muribunzii le recunosc adesea.

Cine - sau ce - sunt aceste „ființe de lumină”?

Mulți numesc aceste ființe „îngeri” și le arată însușirile lor bune: ele sunt ființe de „lumină”, sunt pline de „dragoste și înțelegere”, și sădesc ideea „responsabilității” pentru viața cuiva. Dar îngerii cunoscuți de experiența creștin ortodoxă sunt cu mult mai deslușiți, atât în înfățișare cât și în lucrare, decât aceste „ființe de lumină”. Pentru a înțelege aceasta și a începe să vedem ce pot fi aceste „ființe de lumină”, va trebui să pornim de la învățătura creștin ortodoxă despre îngeri, și apoi să cercetăm, în amănunt, firea îngerilor care călăuzesc viața de dincolo.

CAPITOLUL II

Învățătura ortodoxă despre îngeri

CUNOAȘTEM din cuvintele lui Hristos că sufletul este întâmpinat de îngeri la moarte. *Și a murit săracul și a fost dus de îngeri în sânul lui Avraam* (Luca 16, 22).

Despre chipul în care se arată îngerii, cunoaștem de asemenea din Evanghelie: *Un înger al Domnului (a cărui înfățișare) era ca fulgerul, și îmbrăcămintea lui albă ca zăpada* (Matei 28, 2-3); *un tânăr îmbrăcat în veșmânt alb* (Marcu 16, 5); *doi bărbați în veșminte strălucitoare* (Luca 24, 4); *doi îngeri în alb* (Ioan 20, 12). De-a lungul istoriei creștine, arătările îngerilor s-au petrecut întotdeauna sub aceleași chipuri de *tineri strălucitori înveșmântați în alb*. Tradiția iconografică a înfățișării îngerilor a fost de asemenea consecventă de-a lungul veacurilor, pictând doar astfel de tineri strălucitori (adesea cu aripi, care, de bună seamă, sunt o trăsătură simbolică, care de obicei nu se vede în aparițiile îngerilor). La al șaptelea Sinod ecumenic din anul 787 s-a hotărât ca îngerii să fie zugrăviți numai cu chip, ca al oamenilor. „Cupidonii” artei apusene a Renașterii, și ai veacurilor care au urmat, sunt de însuflare păgână și nu au nici o legătură cu îngerii adevărați.

Într-adevăr, nu numai cu privire la zugrăvirea artistică a îngerilor, ci în întreaga doctrină a ființelor spirituale, vestul romano catolic (și protestant) modern s-a îndepărtat foarte mult de învățătura Scripturii și a vechii tradiții creștine. Este foarte important să înțelegem această greșeală, dacă vrem să pătrundem în adevărata învățătură creștină a sorții sufletului după moarte.

Episcopul Ignatie Brianceaninov († 1867), unul dintre marii Părinți ai vremurilor mai apropiate, a văzut această greșeală și a dedicat prezentării acestui subiect un volum întreg cu lucrările sale adunate la un loc, pentru a face cunoscută adevărata învățătură ortodoxă despre acesta (vol. III în ediția Tuzov, St. Petersburg, 1886). Criticând concepțiile teologice romano-catolice obișnuite din sec. al XIX-lea (Abbé Bergier, *Dictionnaire de Théologie*), într-o mare parte din acest volum (pag. 185-302), Episcopul Ignatie combate ideea modernă, bazată pe filosofia lui Descartes a sec. al XVII-lea, că toate cele ce se află în afara lumii materiale fac parte din lumea „spiritului pur”. Ca urmare, o astfel de idee îl așează pe Dumnezeu Cel necuprins pe aceeași treaptă cu felurite duhuri mărginite (îngeri, draci, suflete ale morților). Această idee s-a răspândit astăzi foarte mult (deși cei care o susțin nu văd în întregime urmările ei) și socotesc că există o puternică nepricepere a lumii contemporane cu privire la lucrurile „spirituale”; se arată o mare preocupare pentru toate cele ce se află în afara lumii materiale, făcându-se adesea o mică deosebire între ceea ce este dumnezeiesc, îngeresc, drăcesc, sau pur și simplu, urmarea puterilor omenești foarte mari, sau a imaginației.

Abbé Bergier a afirmat că îngerii, dracii și sufletele morților sunt „desăvârșite spiritual”; astfel, ele nu se supun legilor timpului și spațiului, putem vorbi despre „înfățișarea” sau „mișcarea” lor, doar ca metafore, și „ele trebuie să fie îmbrăcate într-un trup foarte ușor, ori de câte ori Dumnezeu le îngăduie să lucreze asupra trupurilor” (Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 193-195). O altă lucrare romano-catolică bine documentată, a sec. al XX-lea, asupra spiritismului modern, repetă această teorie, afirmând, de pildă, că atât îngerii cât și dracii „pot împrumuta materialul trebuincios (pentru a se face văzuți de către oameni) de la firi mai joase, fie că sunt cu viață sau fără viață” (Blackmore, *Spiritism: Fapte și înșelări*, pag. 522). Spiritiștii și ocultiștii au luat aceste idei din filosofia modernă.

Un apărător al creștinismului supranatural, C. S. Lewis (anglican), pe bună dreptate critica modernă „concepție a raiului *numai* ca stare de spirit”, dar el pare a fi cel puțin în parte atras de problema modernă „că trupul, și așezarea și mișcarea și timpul, se simt acum neînsemnate față de cele mai înalte măsuri ale vieții spirituale” (C. S. Lewis, *Minuni*, The MacMillan Company, New York, 1967, pag. 164-165). Astfel de păreri sunt urmarea unei micșorări a realității duhovnicești sub influența materialismului modern și din cauza pierderii legăturii cu învățătura și cu experiența duhovnicească creștină adevărată.

Pentru a înțelege învățătura ortodoxă a îngerilor și a altor duhuri, trebuie mai întâi să nu luăm în seamă dihotomia modernă simplificată peste măsură, de „materie-duh”; adevărul este mult mai complex, și în același timp atât de „simplu”, că cei cărora le stă în putință să îl creadă, vor fi probabil socotiți în mare măsură ca „neștiutori neabătuți”. Episcopul Ignatie scrie (sublinierile sunt făcute de către noi): „Când Dumnezeu deschide ochii (duhovnicești ai) unui om, acela este în stare să vadă duhurile *în chipul lor propriu*” (pag. 216). „Când s-au arătat oamenilor, îngerii s-au ivit întotdeauna sub chipul oamenilor” (pag. 227). La fel, „din toate înfățișările Scripturii este limpede, că sufletul omului are chipul unui om în trup, întocmai ca celelalte duhuri zidite” (pag. 233). El citează o mulțime de izvoare Patristice pentru a dovedi această socotință. Să pătrundem în învățătura Patristică pentru cugetul nostru.

Sf. Vasile cel Mare, în cartea sa despre Duhul Sfânt, spune că „firea puterilor cerești este aceea a unui duh aerial - dacă se poate spune așa - sau un foc nematerial ... Din această pricină, duhurile sunt mărginite în spațiu, și se fac văzute, arătându-se celor vrednici, în chipul propriilor lor trupuri”. Iarăși, „noi credem că fiecare (dintre puterile cerești) se află într-un loc oarecare, aceasta pentru că îngerul care stătea în fața lui Corneliu nu se afla în același timp și cu Filip (Fapte 10, 3; 8, 26); și îngerul care vorbea cu Zaharia și stătea lângă altarul

tămâierii (Luca 1,11) nu se afla în același timp în locul său din cer” (Capitolele 16, 23; Lucrările Sf. Vasile cel Mare, ediția rusă Soikin, St. Petersburg, 1911, vol. 1, pag. 608, 622).

La fel, Sf. Grigorie Teologul ne învață: „Luminile mai mici după Sf. Treime, care au o slavă împărătească, sunt îngerii nevăzuți, strălucitori. Aceștia umblă slobozi în jurul marelui Tron, fiindcă ei sunt minți, foc și duhuri dumnezeiești care au puțința de a se mișca repede prin aer. (Predica 6, *Despre ființele duhovnicești*, în Lucrările Sf. Grigorie Teologul, lb. rusă, Editura Soikin, St. Petersburg, vol. 2, pag. 29).

Astfel, îngerii, în vreme ce sunt „duhuri” și „flacără de foc” (Psalmi 103, 5; Evrei 1, 7) și sălășluiesc într-un loc unde legile pământești ale timpului și spațiului nu lucrează, sunt totuși mărginiți în timp și spațiu, și lucrează în asemenea chipuri „materiale” (dacă se poate spune așa) încât unii Părinți nu șovăie să vorbească despre „trupurile subțiri” ale îngerilor. Sf. Ioan Damaschin, în sec. al VIII-lea, strângând învățătura Părinților dinaintea lui, spune: „Dacă îl asemuim cu noi, se spune că îngerul este duhovnicesc și nematerial, deși asemănându-l cu Dumnezeu, Care este singurul fără de asemănare, totul dovedește a fi trupesc și material - pentru că numai Dumnezeu este cu adevărat nematerial și duhovnicesc”. Și el spune iarăși: „Îngerii sunt mărginiți, pentru că atunci când se află în cer, ei nu sunt și pe pământ, și atunci când sunt trimiși de Dumnezeu pe pământ, ei nu rămân și în cer. Oricum ei nu sunt mărginiți de ziduri sau porți sau zăvoare, pentru că sunt nemărginiți. Spun că sunt nemărginiți pentru că ei nu se arată întocmai așa cum sunt. Îngerii se arată celor drepti și celor cărora Dumnezeu dorește să li se arate. Dimpotrivă, ei se arată în chipuri felurite celor care îi pot vedea.” (*Arătarea cea adevărată a credinței ortodoxe*, II, 3, în Părinți bisericești, New York, 1958, vol. 37, pag. 205-206).

Spunând că îngerii „nu se arată așa cum sunt”, de bună seamă că Sf. Ioan Damaschin nu se împotrivește Sfântului Vasile, care spune că îngerii se arată „în chipul propriilor lor

trupuri”. Amândouă zicerile sunt adevărate, așa cum pot ele fi văzute cu limpezime, în numeroasele lucrări ale îngerilor din Vechiul Testament. Astfel, Arhanghelul Rafail îl însoțea pe Tobie vreme de multe săptămâni, fără a fi vreodată bănuț că nu ar fi fost om. Totuși, când Arhanghelul s-a descoperit singur în sfârșit, el a zis: *În toate aceste zile eu am fost vizibil pentru tine, dar eu nu am mâncat, nici nu am băut, dar ție numai ți s-a părut că a fost așa* (Tobie 12, 19). Cei trei înger care s-au arătat lui Avraam, au lăsat de asemenea părerea că mâncau și se credea că erau oameni (Facerea 18, 19). La fel, Sf. Chiril al Ierusalimului, în *Cateheze*, ne spune în legătură cu îngerul care i s-a arătat lui Daniil, că „la vederea lui Gavriil, Daniil s-a înfiorat și, deși era prooroc, nu a cutezat să-i răspundă, până când îngerul s-a schimbat el însuși în chipul fiului omului”. (*Cateheze IX, 1*, Eerdmans, Părinți niceeni și post-niceeni, vol. VII, pag. 51). Totuși, în cartea lui Daniil, (Cap. 10), citim că și în cea dintâi arătare uimitoare a lui, îngerul era ca un om, doar cu o oarecare strălucire (*fața sa ca înfățișarea fulgerului, ochii lui ca torți arzând, brațele și picioarele lui ca niște scânteieri de bronz lustruit*) care nu putea fi îndurată de ochi omenești. Astfel, arătarea unui înger este aceeași ca și arătarea unui om; dar pentru că „trupul” îngeresc nu este material, până și simpla vedere a arătării de foc, strălucitoare, este de ajuns pentru a uimi pe oricare om viu. Arătările îngerești trebuie din nevoie să fie potrivite privirilor omenești, arătându-se mai puțin strălucitori decât sunt ei cu adevărat, însuflând mărire.

Fer. Augustin mai spune despre sufletul omenesc, că atunci când sufletul este despărțit de trup, „omul care se află într-o asemenea stare, deși se află doar în duh și nu în trup, totuși, vede ca și cum s-ar afla în trup, fără să-și dea seama de nici un fel de deosebire între cele două stări”. (*Cetatea lui Dumnezeu*, cartea XXI, 10; Modern Library Edition, New York, 1955, pag. 781). Acest adevăr a fost întărit din plin în experiențele personale a mii de oameni aduși din nou la viață în zilele noastre.

Dar dacă vorbim despre „trupurile” îngerilor și ale altor duhuri, trebuie să fim cu purtare de grijă ca să nu socotim că însușirile cele obișnuite sunt însușirile cele mai însemnate ale lor. La sfârșit, Sf. Ioan Damaschin spune, „chipul și deslușirea acestei materii numai Ziditorul o cunoaște” (*Arătarea cea adevărată a credinței ortodoxe*, pag. 205). În apus, Fer. Augustin a scris că este același lucru dacă alegem să vorbim despre „trupurile aeriale” ale dracilor sau ale altor duhuri, sau pur și simplu, le numim „fără trup” (*Cetatea lui Dumnezeu*, XXI, 10, pag. 781).

Episcopul Ignatie a dat poate prea mare atenție deslușirii „trupurilor” îngerilor în termenii cunoștințelor științifice ale sec. al XIX-lea despre gaze. Din această pricină s-a ivit o oarecare neînțelegere între el și Episcopul Teofan Zăvorâtul, care a socotit trebuincios să întărească ideea despre firea simplă a duhurilor, (care, desigur, nu sunt alcătuite din molecule care sunt tot gaze). Oricum, despre lucrul cel mai important - „învelișul ușor” pe care îl au toate duhurile - el a fost de acord cu Episcopul Ignatie (vezi Pr. George Florovski, *Căi ale teologiei rusești*, în lb. rusă, Paris, 1937, pag. 394-395). Poate că ivirea unor înțelegeri greșite asupra unui aspect de însemnătate mai mică, sau unele semne de întrebare asupra terminologiei, au fost pricina împotrivirii care s-a ridicat în apus, în veacul al V-lea, când Pr. latin Sf. Faustus de Lerins a afirmat aceeași doctrină a „materialității” relative a sufletului, bazată pe învățătura Părinților răsăriteni.

Dacă alcătuirea firii îngerești este cunoscută numai lui Dumnezeu, înțelegerea lucrărilor îngerilor (cel puțin în această lume) este pe măsura tuturor, despre aceasta aflându-se multe mărturii atât în Sfânta Scriptură, cât și în scrierile Patristice, ca și în Viețile sfinților. Pentru a înțelege deplin vedeniile care se arată muribunzilor, va trebui să înțelegem mai ales în ce chip se arată îngerii (dracii) *căzuți*. Îngerii adevărați se arată întotdeauna în chipul lor cel adevărat (doar mai puțin strălucitori decât sunt

ei cu adevărat), și ei lucrează numai pentru a împlini voia și poruncile lui Dumnezeu. Pe de altă parte, îngerii căzuți, deși se arată uneori în chipul lor adevărat (pe care Sf. Serafim de Sarov l-a numit ca „urâcios”), își iau de obicei felurite înfățișări și săvârșesc numeroase „minuni” cu puterile pe care le au în stăpânire *potrivit veacului lumii acesteia* (Efeseni 2, 2). Locul lor de sălășluire este aerul, și menirea lor de căpetenie este de a-i ispiți sau de a-i înfricoșa pe oameni, și astfel să-i târască spre pierzare, dimpreună cu ei înșiși. Creștinismul luptă împotriva lor: *Lupta noastră nu este împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva începătorilor, împotriva stăpânilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății, care sunt în văzduhuri* (Efeseni 6, 12).

Fer. Augustin, în tratatul său mai puțin cunoscut, „Prezicerile dracilor”, scris atunci când i s-a cerut să lămurească unele dintre multele lucrări drăcești ale vechii lumi păgâne, oferă un punct de vedere general bun despre lucrările dracilor:

„Prin simțirea cu ajutorul simțurilor, care țin de trupul spiritual, firea dracilor întrece cu repeziciune simțirea trupurilor celor pământești, cât și viteza acelora, din pricina mobilității mult mai mari a trupului spiritual. Trupurile spirituale depășesc neasemuit de mult, atât mișcările oamenilor și ale animalelor, cât și zborul păsărilor. Înzestrate cu aceste două însușiri, care sunt darurile trupului spiritual, cu simțirea foarte ascuțită și viteza de mișcare foarte mare, ele vestesc mai dinainte și fac cunoscute multe lucruri, pe care le-au aflat cu mult mai devreme. La acestea, oamenii se minunează, din pricina încetinelii simțirii pământești. Prin vremea îndelungată în care își întind viața, dracii au câștigat o experiență cu mult mai mare în întâmplări decât au dobândit oamenii în scurttimea zilelor vieții lor. Prin aceste însușiri, dobândite prin firea trupurilor spirituale, dracii, nu numai că vestesc mai dinainte multe lucruri care vor avea loc, dar fac și multe minuni” (*Prezicerile dracilor*, Cap. 3, în *Părinți bisericești*, vol. 27, pag. 426).

Multe dintre „minunile” și arătările dracilor sunt istorisite în lunga predică a Sf. Antonie cel Mare, care se află în *Viața sa*, scrisă de Sf. Atanasie. Aici se vorbește și despre „trupuri mai luminoase” de draci (Cap. 11, Edition of Eastern Orthodox Books, Willits, California, 1976, pag. 19-29). Viața Sfântului Ciprian, care a fost mai înainte vrăjitor, cuprinde de asemenea numeroase istorisiri ale schimbărilor și minunilor drăcești, povestite de un mărturisitor care a fost de față la ele (vezi *The Orthodox Word*, 1976, nr. 5).

O prezentare clasică a lucrărilor dracilor, se află în *Convorbirile* Sfântului Ioan Casian (VII și VIII), marele Părinte al Galiei, al secolului al V-lea, și cel care a răspândit pentru prima oară întreaga învățătură monahicească răsăriteană în apus. Sf. Ioan Casian scrie: „O mulțime atât de mare de duhuri rele umplu acest văzduh, care se întinde între cer și pământ, în care acelea plutesc în tulburare, iar nu în trândăvire, că Dumnezeu, prin rânduiala Lui, pentru binele nostru le-a ascuns și le-a îndepărtat din priveliștea oamenilor. Altfel, din pricina lovirii din partea lor, sau din pricina priveliștii înfricoșătoare a chipurilor lor, pe care și le iau și le schimbă după voia lor, ori de câte ori doresc ei, oamenii ar fi stăpâniți de chinuire de neîndurat și gata de pierzare ...

Despre faptul că duhurile necurate sunt stăpânite de puteri rele și se află sub ocârmuirea acelor, ne învață nu numai mărturia Sfintelor Scripturi, pe care o citim în răspunsul Domnului către fariseii care L-au defăimat: *dacă Eu scot demonii cu ajutorul lui Belzebul, prințul demonilor* (Matei 12, 27) - ci și vedeniile limpezi și întâmplările din Viețile sfinților.

Când unul dintre frații noștri călătorea prin acest pustiu, găsind o oarecare peșteră după căderea nopții, s-a oprit acolo și a dorit să-și facă rugăciunea de seară înăuntru. În vreme ce cânta psalmii după obicei, ceasurile treceau și s-a făcut după miezul nopții. După terminarea rugăciunii, dorind să-și odihnească puțin trupul obosit, s-a întins pe jos și deodată a început să vadă

hoarde de draci fără de număr, venind laolaltă din toate părțile; venind într-un șir fără de sfârșit, unii mergeau înaintea căpeteniei lor, alții după. Căpetenia lor a venit la sfârșit. Acesta era mai înalt și mai mare decât toți, și era și la înfățișare mai înfricoșător. După ce a fost adus un tron, acela s-a așezat într-o înaltă curte de justiție și cu judecată amănunțită a început să socotească lucrările fiecăruia. Unii au mărturisit că au fost neputincioși să-i ispitească pe împotrivitorii lor. Căpetenia lor a poruncit, folosind ocări și batjocoriri, ca aceia să fie alungați de la fața lui, căci erau trândavi și nepăsători, ocărându-i cu un răget de urgie, că trecuse prea multă vreme și nu aduseseră nici un fel de roade. Dar cei care au mărturisit că ispitiseră pe cei care le fuseseră rânduți lor, au fost înconjurați de cinstire mare, cu înflăcărare mare și cu uralele gălăgioase ale tuturor, ca fiind cei mai curajoși luptători, slăviți, ca pildă pentru toți.

Unul dintre cele mai rele duhuri dintre acelea, a pășit înainte și a mărturisit cu bucurie drăcească, ca și cum ar fi avut o izbândă mare, că el biruise în cele din urmă un bine cunoscut călugăr, al cărui nume nu l-a dat, după ispitiri neîncetate, vreme de cincisprezece ani, ademenindu-l chiar în noaptea aceea cu păcatul curviei ... La această mărturisire au râs cu toții din destul, iar acela s-a îndepărtat, fiind slăvit cu mari laude, de către mai marele întunecimii, și fiind încununat cu slavă mare. La ivirea zorilor, întreaga mulțime de draci s-a făcut nevăzută.” Mai târziu, fratele care fusese de față la această întâmplare, a aflat că ceea ce s-a spus despre călugărul cel căzut, era adevărat (*Convorbiri* VIII, 12, 16 traducerea rusească a Episcopului Petru, Moscova, 1892, pag. 313, 315).

Astfel de experiențe s-au întâmplat creștinilor ortodocși până în veacul nostru. Este limpede că acestea nu sunt vise ori vedenii, ci întâmplări adevărate, petrecute în stare de veghe, cu draci, așa cum sunt ei - dar asta se întâmplă în chip firesc, numai după ce au fost deschiși ochii cei duhovnicești pentru a vedea aceste ființe, care, sunt nevăzute de ochii oamenilor, în chip

obișnuit. Până nu demult, se pare că erau foarte puțini creștini ortodocși „învechiți” sau cu „minte strâmtorată”, care mai puteau să creadă în „adevărul neabătut” al acestui fel de povestiri. Chiar și astăzi mai sunt unii ortodocși care socotesc că este greu de primit aceste experiențe, credința modernă fiind atât de răspândită, că îngerii și dracii sunt „duhuri curate” și că nu lucrează în asemenea chipuri materiale. Doar în urma lucrărilor drăcești mult sporite din ultimii ani, aceste povestiri încep să pară din nou a fi cu puțință. De asemenea, experiențele de „după moarte”, larg răspândite, au deschis sălașul realității nemateriale multor oameni obișnuiți, care nu au avut nici o legătură cu ocultismul, și a ajuns una dintre nevoile acestor vremuri, să se dobândească o lămurire adevărată și limpede a acestui sălaș și a ființelor care sălășluiesc acolo. Numai creștinismul ortodox poate aduce această lămurire, păstrând învățătura creștină curată până în zilele noastre.

Să vedem mai concret cum se arată îngerii (și dracii) la ceasul morții.

CAPITOLUL III

Arătări ale îngerilor și dracilor la ceasul morții

ÎN aceste experiențe, proaspătul dispărut este de obicei întâmpinat de doi îngeri. Iată cum îl înfățișează autorul lucrării „*De crezut pentru mulți*”: „Nici nu începuse bine bătrâna soră să rostească aceste cuvinte (’Să moștenească Împărăția Cerului!’), că s-au arătat lângă mine doi îngeri; pentru o pricină oarecare am cunoscut într-unul dintre ei pe îngerul meu păzitor, dar celălalt îmi era necunoscut” (pag. 22). (Mai târziu, un pustnic cucernic i-a spus că acela era „îngerul

de întâlnire”). Sf. Teodora, a cărei călătorie după moarte prin „vămile” văzduhului este istorisită în viața Sf. Vasile cel Nou (sec. al X-lea, 26 martie), relatează că „atunci când am fost la capătul puterilor, deodată am văzut doi îngeri strălucitori ai lui Dumnezeu, care erau ca niște tineri minunați, de o frumusețe cu neputință de grăit prin cuvânt. Fețele lor erau mai strălucitoare decât soarele, privirea lor era plină de dragoste, părul capului lor era alb ca zăpada, în jurul capului aveau aureole aurii, strălucitoare, care se răspândeau în jur, veșmintele lor străluceau ca fulgerul, și pieptul le era încins cu eșarfe aurii în chip de cruce” (vezi traducerea în *Taine veșnice dincolo de mormânt*, pag. 70). Sf. Salvie, Episcopul Galiei, din sec. al VI-lea, povestește astfel propria sa experiență de moarte: „Când chilia mea s-a cutremurat acum patru zile, și m-ați văzut zăcând mort, am fost ridicat de doi îngeri și dus până în cele mai înalte sușuri ale cerului” (Sf. Grigorie de Tours, *Istoria francilor*, VII, 1; vezi Viața Sf. Salvie în *The Orthodox Word*, 1977, nr. 5).

Menirea acestor îngeri este de a lua sufletul nostru ieșit din trup, în călătoria sa în viața de dincolo. Nu este nimic nelămurit în privința lor, nici în înfățișare nici în lucrare; având înfățișare omenească, ei apucă „trupul ușor” al sufletului și îl duc departe. „Îngerii purtători de lumină mi-au luat îndată sufletul în brațele lor” (Sf. Teodora, vezi *Taine veșnice ...*, pag. 71). „Luându-mă cu brațele, îngerii m-au purtat chiar prin peretele camerei ...” (*De crezut pentru mulți ...*, pag. 22). Sf. Salvie a fost „ridicat de doi îngeri”. Astfel de exemple s-ar mai putea aduce.

De aceea, nu se poate spune că „ființa de lumină” din experiențele de astăzi, este un înger călăuzitor în viața de dincolo. „Ființa de lumină” nu are chip văzut, nu duce sufletul nicăieri, nu intră cu sufletul într-un dialog, și arată în succesiune rapidă faptele săvârșite în viața de pe pământ. Nu orice ființă care se arată ca înger, este înger cu adevărat, *căci chiar satana se prefăce în înger de lumină* (II Cor. 11, 14). Astfel, aceste ființe, fără să aibă măcar *înfățișarea* îngerilor, cu siguranță nu pot fi

recunoscute ca atare. Întâlnirile de netăgăduit cu îngerii, par să nu aibă loc aproape niciodată în experiențele de „după moarte” din zilele noastre - vom încerca să lămurim aceasta mai jos.

Este posibil ca „ființa de lumină”, care este de fapt un drac, să se ascundă sub chipul unui „înger de lumină”, nedeslușit, pentru a-l ademeni pe muribund chiar în clipa când sufletul se desparte de trup? Dr. Moody (*Viață după viață*, pag. 107-108; *Considerații*, pag. 58-60) și alți cercetători ridică această problemă, doar pentru a înlătura posibilitatea de a nu fi împăcat cu efectele cele „bune” pe care le poate săvârși în muribund, arătarea lor. De bună seamă, socotințele acestor cercetători asupra „răului” sunt foarte copilărești. Dr. Moody crede că „satana probabil ar spune celor pe care el îi stăpânește, să urmeze un drum al urii și al pierzării” (*Viață după viață*, pag. 108) și pare a fi cu totul inconștient de faptul că literatura creștină înfățișează adevărata fire a ispitelor drăcești, care sunt prezentate în chip neschimbat ca ceva „bun”.

Deci, ce ne învață ortodoxia despre ispitele drăcești din ceasul morții? Sf. Vasile cel Mare, în tâlcuirea Psalmilor, la cuvintele: *Mântuiește-mă de toți cei ce mă prigonesc și mă izbăvește, ca nu cumva să răpească sufletul meu ca un leu* (Psalm 7, 1-2), dă această lămurire: „Eu cred că marii războinici ai lui Dumnezeu care s-au luptat din destul cu vrăjmașii cei nevăzuți întru toată lungimea zilelor vieții lor, după ce au scăpat de toate prigonirile, și au ajuns la capătul zilelor lor, sunt cercetați de către mai marele lumii acesteia pentru ca, dacă sunt aflați cu răni din luptă, sau murdărie, sau urmări ale păcatului, să fie opriți. Dar, dacă sunt aflați fără răni, și fără de păcat, ei pot fi aduși de către Hristos la odihna lor, ca fiind de nebiruit și slobozi. De aceea, Proorocul se roagă atât pentru viața lui de aici cât și pentru viața lui viitoare. Iată ce zice el: *Mântuiește-mă de toți cei ce mă prigonesc*, și acolo, la vremea judecății, *și mă izbăvește, ca nu cumva să răpească sufletul meu ca un leu*. Și poți învăța aceasta chiar de la Dumnezeu, care înainte de a

pătimi a spus: *Căci vine și stăpânitorul acestei lumi și el nu are nimic în Mine* (Ioan 14, 30)” (Sf. Vasile cel Mare, *Predici exegetice*, Catholic University of America Press, 1963, pag. 167-168).⁴

Cu adevărat, nu numai luptătorii creștini trebuie să înfrunte încercările dracilor la ceasul morții. Sf. Ioan Gură de Aur, în *Omiliile* sale la Evanghelia după Matei, istorisește cu înflăcărare ce se întâmplă adesea cu păcătoșii obișnuiți, la ceasul morții. „Cei mai mulți oameni pot fi auziți atunci, povestind grozăvii și vedenii înfricoșătoare, privesc pe care muribunzii nu sunt în stare să o rabde, iar adesea cutremură chiar și patul lor cu mare putere, îi privesc înfricoșător pe cei ce stau împrejur, sufletul se străduiește să rămână în lăuntrul trupului, nedorind să fie izgonit, și nu este în stare să rabde privirea îngerilor care se apropie. Dacă ființele omenești, care sunt înspăimântătoare, ne pricinuesc chinuire privindu-le, când vedem îngerii amenințând, și puteri mari printre vizitatorii noștri, cum să nu suferim când sufletul este smuls din trup și tras afară, și plânge mult, și totul este în deșert?” (*Omilia 53 la Evanghelia după Matei*, Părinți niceeni și post-niceeni, Editura Eerdmans, 1973, vol. 10, pag. 331-332).

Viețile sfinților ortodocși cuprind numeroase istorisiri cu astfel de priveriști cu draci, care se arată la ceasul morții, de obicei cu scopul de a înfricoșa persoana care moare, și să o silească să dorească cu dinadinsul mântuirea. Sf. Grigorie, de pildă, în *Dialogurile* sale, povestește despre un oarecare om bogat, care era robul multor patimi: „Cu puțină vreme înainte de a muri, el a văzut duhuri urâcioase stând înaintea lui, amenințându-l cumplit că-l vor duce în adâncul iadului ... Întreaga familie s-a strâns în jurul lui plângând și tânguindu-se. Cu toate că ei nu puteau să vadă cu adevărat duhurile cele rele și

⁴ Acest pasaj se referă probabil mai ales la vămile întâlnite după moarte; în Cap. VI de mai jos, se află o istorisire amănunțită a experienței încercărilor și ispitelor drăcești, la care este supus sufletul înainte și după moarte.

lovirile lor îngrozitoare, ei puteau să-și dea seama chiar din povestirile omului bolnav, din tremurăturile trupului și din gălbejeala feței aceluia, că duhurile rele se aflau acolo. Din pricina înfricoșării cumplite a acestor priveliști groaznice, el se răsucea în pat de pe o parte pe alta,... Apoi, aproape sfârșit de puteri și lipsit de orice alinare, a strigat: 'Mai dă-mi vreme până dimineată! Mai ține-mă măcar până dimineată!' Și cu aceasta, viața lui a fost înșfăcăată" (*Dialoguri* IV, 40, pag. 245-246). Sf. Grigorie povestește și alte întâmplări asemănătoare, așa cum face și Bede în *Istoria Bisericii și a poporului englez* (Cartea V, 13, 15). Asemenea experiențe nu erau deloc neobișnuite în America, încă din sec. al XIX-lea. O antologie recentă cuprinde numeroase vedenii de pe patul de moarte, din timpul sec. al XIX-lea, ale păcătoșilor nepocăiți, cu titluri ca: „Mă aflu în flăcări - scoate-mă de aici!"; „Of, mântuiți-mă! Aceia mă trag în iad!" și „Vine diavolul să-mi tragă sufletul în jos, la iad!" (John Myers, *Glasuri de la capătul veșniciei*, Spire Books, Old Tappan, N. J., 1973, pag. 71, 109, 167, 196, etc.).

Totuși, Dr. Moody nu a povestit nimic asemănător: cu adevărat, toate experiențele muribunzilor din cartea sa (în afara sinucigașilor, vezi pag. 127-128), sunt dintre cele plăcute, fie că oamenii sunt creștini sau nu, religioși sau nu. Doctorii Osis și Haraldsson, pe de altă parte, au aflat lucruri asemănătoare asupra acestei experiențe, în studiile lor.

Acești cercetători au ajuns la aceleași rezultate ca Dr. Moody: arătarea vizitatorilor din altă lume este privită ca un lucru bun, pacientul primește moartea, experiența este plăcută, pricinuind liniște și înălțare, și adesea durerea încetează înaintea morții. Oricum, în studiul indian, o treime dintre pacienții care au văzut arătări, păstrează o amintire de frică, de scârbe și tulburare, care vin din arătarea de „yamdoots" (vestitori hinduși ai morții), sau alte ființe; acești indieni se împotrivesc și încearcă să scape de vestitorii din altă lume. Astfel, într-o experiență, un cleric indian a povestit atunci când era pe moarte:

„Stă cineva acolo! Are o căruță cu el, așa că trebuie să fie un 'yamdoot'! Trebuie să ia pe cineva cu el. Mă supără că vrea să mă ia pe mine! ... Vă rog, țineți-mă; nu merg! Durerea lui a sporit și a murit” (*La ceasul morții*, pag. 90). Un hindus care era pe moarte, „a zis deodată: 'Yamdoot vine să mă ia cu el. Dați-mă jos din pat ca yamdoot să nu mă găsească.' El a arătat înspre afară și în sus: 'Iată-l.' Acea încăpere de spital era la parter. Afară, la fereastra clădirii era un copac mare, cu o mulțime de ciori care stăteau pe crengi. Chiar atunci când bolnavul a avut vedenia, toate ciorile au zburat din copac, cu zarvă mare, ca și cum cineva trăsese cu pușca. Am fost atât de uimiți de aceasta, că ne-am repezit afară, dar nu am văzut nimic care să fi tulburat ciorile. Ele erau de obicei foarte liniștite, așa încât toți cei care eram de față, am văzut zborul lor brusc și zgomotos, tocmai în clipa când bolnavul a avut vedenia. Era ca și cum ciorile se făcuseră conștiente de ceva înfricoșător. Îndată după ce s-a întâmplat aceasta, pacientul a căzut în comă și câteva clipe mai târziu și-a dat ultima suflare” (pag. 41-42). Unii „yamdoots” au o înfățișare înspăimântătoare, și aduc chiar și mai multă uimire asupra muribunzilor.

Aceasta este deosebirea cea mai izbitoare între experiența de moarte americană și indiană, din studiul doctorilor Osis și Haraldsson, dar autorii nu pot oferi nici un fel de lămuriri pentru aceasta. Apare în chip firesc întrebarea: De ce experiența americană modernă este aproape cu totul lipsită de acest element - frica pricinuită de arătări înfricoșătoare, din alte lumi - care sunt atât de obișnuite atât în experiența creștină din trecut, cât și în experiența indiană actuală?

Nu este nevoie să deslușim desăvârșit firea arătărilor din fața muribunzilor, pentru a vedea că ele atârnă, într-o oarecare măsură, după cum am văzut deja, de *așteptările muribundului* sau de ceea ce el este *pregătit* să vadă. Astfel, creștinii veacurilor trecute, care aveau o credință puternică în iad, și a căror experiență îi osândeau în sfârșit, adesea vedeau draci la moarte.

Îndienii de astăzi, care, de bună seamă, sunt mai „primitivi” decât americanii, în credințele și înțelegerea lor, văd adesea ființe care sunt pe măsura fricii lor, încă foarte adevărate, de viața de după moarte; în vreme ce americanii contemporani, cu părerile lor „luminate”, văd arătări în armonie cu viața lor „îndestulată” și cu credința lor, care în general nu cuprinde o frică foarte adevărată de iad, sau conștiința de draci.

Obiectiv vorbind, dracii aduc ispitiri care sunt pe măsura stării sufletești sau a așteptărilor celor ce sunt ispitiți. Pentru cei cărora le este frică de iad, dracii pot să se arate în chipuri înfricoșătoare pentru a-l face pe om să moară într-o stare de deznădejde; dar pentru cei care nu cred în iad (sau pentru protestanți, care cred că ei sunt „mântuiți” fără greș, și de aceea nu trebuie să le fie frică de iad), dracii le aduc în chip firesc ispite, în vreo altă arătare, ca să nu-și arate limpede scopul lor rău. La fel, chiar unui luptător creștin, care a suferit deja foarte mult, dracii pot să i se arate într-un asemenea chip, încât să-l *atrage* mai degrabă, decât să-l înfricoșeze.

Ispitele dracilor, cu care au împresurat-o pe Sf. Mavra, muceniță din sec. al III-lea, în vreme ce murea, ne dau o pildă bună pentru cel din urmă chip de ispite, din ceasul morții. După ce a fost răstignită pe cruce vreme de nouă zile, dimpreună cu bărbatul ei, Sf. Timotei, ea a fost ispitită de diavol. Viața acestor sfinți ne spune cum Sf. Mavra însăși a povestit ispitele bărbatului ei, care a fost împreună mucenic cu ea:

„Fă-ți curaj, frate, și alungă somnul de la tine. Fii cu trezvie și ia aminte la ceea ce am văzut eu. Mi s-a părut că înaintea mea, când mă aflam într-o uimire oarecare, se afla un om care ținea în mână un potir cu lapte și miere de albine. Acest om mi-a spus: 'Ia asta și bea.' Dar eu i-am spus: 'Cine ești tu?' Și el a răspuns: 'Eu sunt un înger al lui Dumnezeu.' Atunci eu i-am zis: 'Hai să ne rugăm lui Dumnezeu.' Atunci el mi-a zis: 'Eu am venit la tine ca să-ți ușurez suferințele. Am văzut că îți doreai foarte mult să mănânci și să bei, căci până acum n-ai

mâncat cu adevărat nimic.’ Atunci i-am zis: ’Cine ți-a insuflat atâta milă pentru mine? Ce înseamnă nevoia și postul meu pentru tine? Nu știi că Dumnezeu este puternic, ca să facă ceea ce este cu neputință la oameni?’ Când m-am rugat, am văzut cum acest om și-a întors fața către apus. Din aceasta, am priceput că era vorba de o înșelare satanică. Satan dorea ca să ne încerce chiar pe cruce. Îndată după aceea, vedenia a dispărut.

Apoi, un alt om a venit la mine și mi s-a părut că m-a dus la un râu de lapte și miere, și mi-a zis: ’Bea.’ Dar eu am răspuns: ’Eu ți-am spus deja că nu voi bea nici apă, nici vreun alt fel de băutură pământească, până când nu voi bea potirul morții întru Hristos, Dumnezeul meu, pe care îl va pregăti El Însuși pentru mine, cu mântuirea și cu viața veșnică a nemuririi.’ Când am rostit aceasta, omul acela a băut din râu, și grabnic, el dimpreună cu râul s-au făcut nevăzuți” (*Viețile sfinților*, în lb. rusă, 3 mai; vezi traducerea în lb. engleză în J. A. M. Fastre, S. J., *Faptele celor dintâi mucenici*, seria a V-a, Philadelphia, 1878, pag. 227-228). A treia arărate în fața Sfintei Mavra, aceea a unui înger adevărat, va fi prezentată mai târziu în acest studiu, dar aici este deja limpede ce purtare de grijă au creștinii adevărați în primirea „descoperirilor” din ceasul morții.

Deci ceasul morții este cu adevărat vremea ispitirii drăcești, iar „experiențele duhovnicești”, pe care le au oamenii în vremea aceea (chiar dacă ele par să fie „după” moarte - o chestiune ce se va discuta mai jos), trebuie judecate cu aceleași judecăți ale învățaturii creștine, așa cum sunt socotite și celelalte „experiențe duhovnicești”. La fel, „duhurile” care se pot întâlni în această vreme, trebuie puse la încercarea lumii, pe care Apostolul Ioan o spune în cuvintele: *Cercetați duhurile dacă sunt de la Dumnezeu, fiindcă mulți prooroci mincinoși au ieșit în lume* (I Ioan 4,1).

Unii critici ai experiențelor de „după moarte” de astăzi, au arătat deja asemănarea dintre „ființa de lumină”, și „călăuzele duhovnicești” și „prieteni spirituali” ai spiritismului

mediumnistic. De aceea, să aruncăm o scurtă privire asupra teoriei spiritiste, unde se vorbește despre „ființele de lumină” și vestirile lor. Un text spiritist obișnuit (J. Arthur Hill, *Spiritismul, istoricul, fenomenele și doctrina lui*, New York, George H. Doran Co., 1919), observă că „doctrina spiritelor este pururea, sau sub aspect lucrător pururea, într-o bună potrivire cu înalte măsuri morale. În problema credinței, ea este întotdeauna teistă, bazată pururea pe smerenie, dar nu cu multă purtare de grijă asupra minții, ca aceea care se observă la Sinoadele ecumenice ale Bisericii” (pag. 235). Mai mult, această carte spune că *iubirea* este „nota cheie” și „doctrina centrală” a teoriei spiritiste (pag. 238); că „slăvita cunoaștere” este primită de la spirite, determinându-i pe spiritiști să-și asume răspunderea lucrării misionare de a răspândi „știrea că viața după moarte este o certitudine” (pag. 185-186); și că spiritele „înaintate” își pierd „mărginirile” personalității și ajung să lucreze mai mult ca „întrâuriri” decât ca persoane, „luminându-se” din ce în ce mai mult (pag. 300-301). Într-adevăr, spiritiștii, în laudele lor, invocă întocmai „ființele de lumină”;

„Stăpâni sfinți ai luminii!

Ascunși de la privirile noastre adormite ...

Trimiteți vestitorii voștri de lumină

Deschideți privirea noastră lăuntrică” (pag. 186-187).

Toate acestea sunt de ajuns pentru a ne face bănuitori asupra „ființei de lumină” care se arată acum oamenilor, care nu sunt conștienți de firea și subțirimea lucrurilor diavolești. Bănuiala noastră se întărește mai mult, când auzim că Dr. Moody spune că unii descriu această ființă ca „o persoană veselă”, cu „simțul umorului”, care îi aduce persoanei care moare „bună dispoziție” și „distracție” (*Viață după viață*, pag. 49, 51). O astfel de ființă, cu vestirea ei de „iubire și înțelegere”, pare cu adevărat foarte josnică și „spiritele” bine-dispuse, de la ședințele de spiritism sunt draci, fără nici o îndoială (când ședința de spiritism nu este o înșelăciune).

Acest fapt i-a făcut pe unii să socotească, că toate întâmplările de „după moarte” de acum, nu sunt adevărate, și că sunt prezentate ca o înșelare drăcească. Protestanții evanghelici, spun într-o carte că, „ne dăm seama că există primejdii noi și necunoscute în această întreagă înșelare a vieții de după moarte. Crezând chiar și foarte puțin în istorisirile experiențelor clinice, ne dăm seama că pot fi urmări primejdioase pentru oamenii care cred în Biblie. Creștinii adevărați au considerat că ființa de lumină nu este altceva decât Iisus Hristos și, din nefericire, acești oameni se află în situația cea mai prielnică de a fi prostiți” (John Weldon și Zola Levitt, *Există viață după moarte?* Harvest House Publishers, Irvine, California, 1977, pag. 76). Pentru a se întoarce la această chestiune, autorii acestei cărți citează câteva asemănări însemnate, între unele experiențe de „după moarte” din zilele noastre și experiențele mediumurilor și ale ocultiștilor din vremurile recente, în plus, atrăgând atenția asupra faptului de netăgăduit, că un număr de cercetători ai vieții de „după moarte” sunt interesați și de ocultism, și chiar au avut legături cu mediumuri (pag. 64-70).

Există, de bună seamă, mult adevăr în aceste observații. Din nefericire, fără învățătura creștină *întreagă* asupra vieții după moarte, chiar și „oamenii care cred în Biblie” și o înțeleg cel mai bine, sunt înșelați, alungând adevăratele experiențe ale sufletului după moarte, dimpreună cu experiențele care pot fi cu adevărat înșelări diavolești. Astfel de oameni sunt deschiși să primească experiențele înșelătoare ale vieții de „după moarte”, așa după cum vom vedea.

Doctorii Osis și Haraldsson, care au avut „experiențe lărgite nemijlocite cu mediumuri”, fac o asemănare între arătările dinaintea ochilor muribunzilor și lucrările spiritismului. Cu toate acestea, ei observă o „deosebire prea mare”, de bază, între aceste două feluri de experiențe: „În loc să continue un fel oarecare de viață pământească (așa cum povestesc mediumurile), supraviețuitorii de după moarte, pătrund într-un fel de existență

și experiență cu totul noi” (*La ceasul morții*, pag. 200). Într-adevăr, domeniul experiențelor de „după moarte” pare în general să fie deosebit de domeniul mediumnistic și spiritist obișnuit. Dar acesta este încă un domeniu în care înșelările diavolești și sugestiile, nu numai că sunt cu puțință, ci sunt de așteptat, mai ales în ultimele zile de viață, când vedem deja ispite duhovnicești cu totul noi și mult mai subțiri, chiar *semne mari și minuni până acolo încât să înșele, dacă ar fi cu puțință, chiar și pe cei aleși* (Matei 24, 24).

De aceea, este foarte bine să fim bănuitori (cel puțin) în legătură cu „ființele de lumină”, care se pare că se arată la ceasul morții. Ele par foarte asemănătoare cu dracii care se dau drept „îngeri de lumină” pentru a atrage, nu numai pe muribund, ci chiar mai mult decât atât, pe cei cărora acela le va istorisi această povestire mai târziu, dacă va fi readus la viață din moartea clinică.

Cu toate acestea, de o mare însemnătate este ca socotirea acestor fenomene de „după moarte”, și a altora asemenea, să aibă în vedere *doctrina* care vine din acestea, dacă este oferită de „ființa duhovnicească” văzută la ceasul morții, sau pur și simplu este presupusă sau dedusă din întâmplări. Vom socoti problema acestei judecări după ce vom termina cercetarea experiențelor.

Unii oameni care au „murit” și s-au întors - de obicei, aceia care sunt sau au ajuns să fie foarte „religioși”, au asemănat „ființa de lumină” pe care o întâlnesc, nu cu un înger, ci cu un „chip” nevăzut al lui Hristos Însuși. În lăuntrul unor astfel de oameni, această întâmplare este adesea legată de alt fenomen, care pentru creștinii ortodocși este poate, la prima vedere, cel mai încurcat dintre toate cele întâlnite în experiențele de „după moarte” de astăzi: vedenia „raiului”.

CAPITOLUL IV

Experiența contemporană a „raiului”

ÎN *Viață după viață*, Dr. Moody remarcă faptul că oamenii cu care a stat de vorbă, nu par să fi trăit întâmplări care să se numească „chipul mitologic al existenței în viața de apoi” și încă mai sunt aplecați să nu creadă în părerea obișnuită despre rai și despre iad și în întregul „model răsplată-pedeapsă al vieții de dincolo” (pag. 70).

În *Considerații asupra vieții de după viață*, el afirmă că ultimile sale convorbiri au scos la iveală experiențele larg răspândite, de dincolo de moarte, despre „alte sălașuri de existență, care, foarte bine ar putea fi numite cerești” (pag. 15). Un om s-a pomenit într-o „regiune de țară cu ape curgătoare, iarbă, copaci, munți” (pag. 16). O femeie a fost într-un „loc frumos”, care era asemenea aceluia, și „departe, în depărtare ... am văzut un oraș mare. Erau clădiri - clădiri separate. Străluceau minunat. Oamenii erau fericiți acolo. Era apă scânteietoare, izvoare ... un oraș de lumină, presupun că așa s-ar numi” (pag. 17).

De fapt, așa cum spun și alte cărți noi, această experiență este destul de obișnuită. Autorii protestanți pomeniți mai sus, cred că această experiență (cel puțin când priveliștea este caracteristic biblică), este una *creștină*. Aceasta trebuie deosebită în chip limpede de majoritatea celorlalte experiențe de „după moarte”, pe care ei le cred înșelări diavolești. „Necredincioșii par să treacă prin experiența înșelătoare de acel fel, care în Biblie îi este atribuit anume lui satan. Credincioșii trăiesc întâmplări curate doctrinar, care ar putea reieși din Scripturi”

(Levitt și Weldon, *Există viață după moarte?*, pag. 116). Este aceasta adevărat sau experiențele credincioșilor și ale necredincioșilor sunt de fapt cu mult mai asemănătoare decât își pot închipui acești autori?

Ei citează experiențele cu adevărat creștine ale lui Betty Malz, care a publicat o carte în care istorisește experiențele sale „din afara trupului”, în vreme ce se afla în „moarte clinică”, care a durat 28 de minute. Îndată după moarte, ea s-a pomenit „urcând pe un deal verde, frumos ... mergeam pe iarbă, care era de verdele cel mai viu pe care îl văzusem vreodată.” Era însoțită de un alt chip care mergea, „un chip de bărbat, înalt, în reverendă. Mă întrebam dacă era înger ... Pe când mergeam, nu am văzut nici un soare - dar pretutindeni era lumină. În stânga erau flori de multe culori. Erau și copaci, arbuști ... Am ajuns la o construcție de argint măreață. Era ca un palat, în afară de faptul că nu avea turnuri. Pe când ne îndreptam spre el, am auzit glasuri. Erau melodioase, armonioase, amestecându-se în cor și am auzit cuvântul „Iisus” ... Îngerul a pășit înainte și a pus mâna pe o poartă, pe care eu nu o văzusem mai înainte. Înaltă cam de 3,5 m, poarta era o placă tare, împodobită cu perle.” Când poarta s-a deschis, „am văzut înăuntru ceva ce părea să fie o stradă de culoarea aurului, acoperită cu sticlă sau apă. Lumina galbenă care s-a ivit era foarte puternică. Nu se poate povesti cu nici un fel de cuvinte. Nu am văzut nici un chip, cu toate că simțeam că este o Persoană. Deodată am știut că lumina este Iisus.” Fiind chemată să intre pe poartă, și-a amintit de tatăl ei, care se ruga pentru ea, porțile s-au închis, și ea a coborât de pe deal, văzând soarele ridicându-se deasupra zidului de rubine - care îndată a răsărit peste orașul Terre Haute, unde s-a întors în trupul ei, din spitalul în care, în chip obișnuit era recunoscut ca o minune (Betty Malz, *O clipă în veșnicie*, Chosen Books, Waco Texas, pag. 84-89).

Este această experiență cu adevărat deosebită de cele mai multe dintre cele povestite de Dr. Moody? (D-na Malz este de

credință protestantă și credința ei s-a întărit prin această experiență.) Cititorul creștin ortodox nu este, desigur, la fel de lămurit de aceasta, așa cum sunt autorii protestanți citați mai sus. Fiind destul de deosebită de orice fel de cunoaștere pe care o putem avea despre chipul în care sufletul pătrunde în lumea cerească după moarte, și prin ce trece până ajunge acolo (acestea vor fi discutate mai târziu) - această experiență nu este de fapt pentru noi foarte deosebită de experiențele de după moarte „pământești” despre care s-a scris până acum. În afară de învelișul „creștin”, dat în chip firesc acestui fel de experiențe, de către credinciosul protestant (îngerul, lauda, chipul lui Iisus), există câteva elemente comune cu experiențele „pământești”: simțământul de alinare și pace (pe care ea îl povestește ca fiind într-o împotrivire adâncă cu lunile ei de boală dureroasă), „ființa de lumină” (pe care alții o aseamănă tot cu „Iisus”), apropierea de un fel oarecare de sălaș, aparte, care se află dincolo de un oarecare „hotar”. Și este uimitor faptul că ea a văzut acest soare pământesc răsărind deasupra zidurilor de rubine, dacă acesta este cu adevărat raiul ... Cum trebuie să pricepem noi această experiență?

Multe experiențe asemănătoare se află în alte cărți noi. O scurtă cercetare a lor, ne va ajuta să ne formăm o părere mai bună despre ceea ce se află în aceasta.

Nu de mult, s-a scris o carte, în care s-a făcut o alcătuire a morții „creștine” (mai ales protestante), și a experiențelor de „după moarte” (John Myers, *Glasuri de la capătul veșniciei*, Spire Books, Old Tappan, N. J., 1973). Într-o experiență povestită în această carte, „a murit” o femeie, ea a fost slobozită din trup și a venit într-un loc cu multă lumină, privind printr-o „fereastră a cerului”. „Ceea ce am văzut eu acolo, făcea ca toate bucuriile pământului să pălească prin lipsa lor de însemnătate. M-am repezit să mă alătur mulțimii vesele de copii care cântau și zburdau în livada de meri ... Erau flori înmiresmate și fructe roșii, coapte, pe copaci. Pe când stăteam acolo, sorbind acea

frumusețe, treptat am început să simt un Duh; un Duh de bucurie, pace și milă. Inima îmi ardea de dorința de a mă face o parte a acestei frumuseți.” După ce s-a întors în trupul ei, după ce fusese „moartă” vreme de cincisprezece minute, „restul acelei zile și în ziua următoare, cealaltă lume era pe departe mult mai adevărată pentru mine decât cea în care mă întorsesem” (pag. 228-231, reprodus după *Guideposts Magazine*, 1963). Această experiență a pricinuit o așa zisă bucurie „duhovnicească” asemănătoare cu aceea a D-nei Malz, și la fel ca aceea, a dat o nouă măsură religioasă vieții omului după această experiență. Dar chipul „raiului” care a fost văzut era destul de deosebit.

Dr. George C. Ritchie, Jr., medic în Virginia, a trecut printr-o experiență vie „după moarte”. O scurtă relatare a acesteia a fost publicată în *Guideposts Magazine* în 1963, și o versiune mai amplă a fost publicată în cartea cu titlul *Întoarcerea din ziua de mâine*, în colecția Chosen Books. În această relatare, după o îndelungată întâmplare în care a fost despărțit de trupul său (care fusese socotit mort), tânărul George Ritchie s-a întors în camera mică în care se afla întins trupul său, și numai atunci și-a dat seama că era „mort”. Atunci, o lumină puternică a umplut camera, pe care el a socotit-o că este Hristos, „o simțire atât de mângâietoare, atât de veselă și mulțumitoare, că am vrut să mă pierd pentru veșnicie în minunea ei.” După ce a văzut părți din faptele pe care le săvârșise în viață, ca răspuns la întrebarea „Ce ai făcut cu vremea ta pe pământ?”, a avut trei vedenii. Primele două păreau să fie ale „unei lumi foarte deosebite, care ocupa același loc” precum acest pământ, dar cu multe priveliști pământești (străzi, locuri de la țară, universități, biblioteci, laboratoare). „Despre lumea cea de pe urmă am avut doar o vedenie scurtă. Acum parcă nu ne mai aflăm pe pământ, ci foarte departe de el. Și acolo, tot la o mare depărtare, am văzut un oraș - dar un oraș, dacă se poate închipui un asemenea lucru, zidit din lumină ... în care străzile, casele, zidurile, păreau să răspândească lumină, în vreme ce eu mă mișcam printre ele,

se aflau ființe de o strălucire orbitoare, ca aceea care era lângă mine. Asta a fost o vedenie doar de o clipă, pentru că în clipa următoare, pereții cămăruței s-au închis în jurul meu, lumina orbitoare s-a stins, și m-a furat un somn profund.” Înainte de aceasta, el nu citise despre viața de după moarte; după această experiență, a devenit un creștin activ în cadrul bisericii protestante (John Myers, *Glasuri de la capătul veșniciei*, pag. 56-61).

Această experiență uimitoare a avut loc în 1943, și după cum se vede, aceste experiențe nu sunt de loc nemaîntâlnite, dacă luăm în considerare experiențele de „readucere la viață” din ultimii ani. Pastorul protestant Norman Vincent Peale povestește câteva experiențe asemănătoare și le tâlcuiește astfel: „Halucinație, vis, vedenie - eu nu cred așa. Am petrecut prea mulți ani stând de vorbă cu oamenii care au ajuns la capătul a ‘ceva’ și au avut o vedenie dincolo, despre care povesteau cu toții că era frumusețe, lumină și pace, ca să am îndoieli în mintea mea” (Norman Vincent Peale, *Puterea gândirii pozitive*, Prentice-Hall, Inc., New York, 1953, pag. 256). *Glasuri de la capătul veșniciei* ia numeroase exemple de vedenii de pe patul morții și de experiențe din preajma morții din trei antologii ale sec. al XIX-lea. Cu toate că nici unul dintre aceste exemple nu este atât de amănunțit ca mărturiile mai recente, ele aduc o dovadă întemeiată că vedenia arătarilor și priveliștile din alte lumi sunt trăiri destul de obișnuite pentru muribunzi. În aceste experiențe, cei care se simt creștini, și sunt pregătiți pentru moarte, au simțăminte de pace, bucurie, îngeri, rai, în vreme ce necredincioșii (mai ales cei din America veacului al XIX-lea) adesea văd draci și iad.

Adevărul acestor vedenii fiind stabilit, trebuie acum să ne întrebăm: care este firea lor? Este vederea raiului cu adevărat atât de obișnuită printre cei care, în vreme ce mor în chipul cel mai bun creștinesc pe care îl cunosc ei, sunt totuși în afara Bisericii lui Hristos, Biserica Ortodoxă?

Socotind firea și însemnătatea acestui fel de experiențe, vom vorbi din nou despre problema „întâlnirii cu alții”. Să cercetăm experiențele muribunzilor *necreștini*, pentru a vedea dacă sunt foarte deosebite de cele ale creștinilor celor lucrători. Dacă necreștinii văd de asemenea, în chip obișnuit „raiul” în vreme ce mor, sau după „moarte”, atunci noi va trebui să înțelegem această experiență ca ceva firesc, care poate să se arate oricui, iar nu ca ceva care este numai creștin. Cartea doctorilor Osis și Haraldsson cuprinde mărturii îndestulate în această privință.

Acești cercetători prezintă vreo 75 de cazuri de „vedenii din altă lume” printre pacienții muribunzi. Unii oameni vorbesc despre pajiști și grădini neînchipuit de frumoase; alții văd porți deschizându-se către o frumoasă regiune de țară, sau un oraș. Mulți aud muzică din altă lume. Adesea sunt amestecate privereli destul de pământești, așa cum s-a întâmplat cu femeia americană, care a mers spre o grădină frumoasă, într-un taxi, sau cu femeia indiană, care călărea o vacă, în drum spre „cerul” ei (*La ceasul morții*, pag. 163), sau new york-ezul care a intrat într-un câmp verde, cu vegetație bogată, sufletul lui fiind plin de „dragoste și fericire” - și putea vedea clădirile din Manhattan și un parc de distracții în depărtare (David Wheeler, *Călătorie în partea cealaltă*, pag. 100-105).

În studiul Osis-Haraldsson, în chip semnificativ, hindușii văd „raiul” la fel de des ca și creștinii, și în vreme ce ultimii îl văd adesea pe „Iisus” și „îngeri”, primii văd la fel de des temple hinduse și zei (pag. 177). Încă și mai semnificativ este faptul că adâncirea în religie, mai profundă sau mai de suprafață a bolnavilor, pare să nu aibă nici o urmă asupra iscusinței lor de a avea vedenii din altă lume. „Bolnavii foarte credincioși au văzut grădini, porți și raiul, dar nu mai des decât cei mai puțin credincioși” (pag. 173). Cu adevărat, un membru al partidului comunist indian, ateu și materialist, pe când murea, a fost dus într-un „loc frumos, care nu era de pe acest pământ ... A auzit muzică și, de asemenea, în depărtare se auzea o cântare. Când

și-a dat seama că este în viață, i-a părut rău că a trebuit să părăsească acel loc frumos” (pag. 179). Cineva a încercat să-și ia viața, și în timp ce era pe moarte a povestit: „Sunt în cer. Se află atât de multe case în jurul meu, atât de multe străzi cu copaci mari, având fructe dulci și păsărele cântând în copaci” (pag. 178). Cei mai mulți dintre cei care au trecut prin asemenea experiențe, simt o bucurie nemărginită, pace, liniște, și primirea morții; puțini doresc să se întoarcă la viață (pag. 182).

Așadar, este limpede că trebuie să fim cu foarte mare băgare de seamă în deslușirea „vedeniilor despre rai” care sunt văzute de muribunzi și de oamenii „morți”. La fel ca mai sus, când arătam despre „întâlnirea cu alții”, în Capitolul II, și acum trebuie să facem o deosebire limpede între vedeniile date prin har, adevărate, despre lumea cealaltă, și experiența de-a dreptul firească care, deși poate fi deasupra mărginirilor omului, nu este câtuși de puțin duhovnicească și nu ne spune nimic despre adevăratul rai sau iad, potrivit adevăratei învățături creștine.

Se așează acum înaintea noastră cea mai însemnată parte a cercetării pe care o facem asupra experiențelor de „după moarte” și ale acelor ale muribunzilor: socotirea și judecarea lor după rânduiala adevăratei învățături creștine, și a experienței vieții de după moarte. Este nevoie de o deslușire limpede a înțelesului și semnificației lor pentru vremurile noastre. Încă și așa, este deja cu puțință aici, să se facă o prețuire mai dinainte a experienței „raiului”, istorisită astăzi în chip atât de obișnuit: cele mai multe, poate într-adevăr toate aceste experiențe, au puține lucruri care seamănă cu vedenia creștină a raiului. Aceste vedenii nu sunt duhovnicești, ci *lumești*. Ele sunt atât de rezezi, atât de ușor dobândite, atât de obișnuite, atât de pământești în priveliștile lor, că nu poate exista nici o asemănare însemnată a lor, cu adevăratele vedenii creștine despre rai (unele vor fi povestite mai jos). Chiar și lucrul cel mai „duhovnicesc” despre unele dintre ele - simțirea lui Hristos - lămurește încă o dată despre subțirimea duhovnicească a acelor care trăiesc astfel de

experiențe, mai mult decât despre orice altceva. În loc să aducă slăvire adâncă, frică de Dumnezeu, și căință, pe care le-a aprins în sfinții creștini, adevărata trăire înaintea lui Dumnezeu (dintre care întâmplarea Sf. Pavel, avută pe drumul spre Damasc, poate fi luată ca pildă - Fapte 9, 3-9), experiențele de astăzi săvârșesc ceva cu mult mai asemănător cu „mângâierea” și „pacea” mișcărilor penticostale și spiritiste moderne.

Totuși, nu se poate pune la îndoială faptul că aceste experiențe sunt neobișnuite. Multe dintre ele nu pot fi mărginite la simple halucinații, și par să aibă loc dincolo de hotarele vieții pământești, așa cum sunt înțelese în general, într-un sălaș, undeva, între viață și moarte, așa cum s-ar părea că sunt.

Care este acest sălaș? Aceasta este întrebarea la care ne întoarcem acum. Pentru a răspunde la întrebare, vom lua în considerare mai întâi mărturiile creștine adevărate - așa cum face Dr. Moody și mulți alți scriitori despre acest subiect - și apoi scrierile ocultiştilor moderni și ale altora, care pretind că au călătorit în acea lume. Acest ultim izvor, dacă este înțeles corect, se apropie uimitor de adevărul creștin.

Să începem cu întrebarea: care este sălașul, după învățătura creștină, în care intră sufletul după moarte?

CAPITOLUL V

Sălașul din văzduh al duhurilor

PENTRU a înțelege care este sălașul în care intră sufletul după moarte, trebuie să-l socotim întru toată alcătuirea firii omenești. Va trebui să cunoaștem firea omului înainte de căderea lui, schimbările care s-au săvârșit după cădere, și înțelegerea pe care o are omul pentru a intra în legătură cu ființele cele duhovnicești.

Poate că cea mai scurtă expunere despre aceste subiecte, trebuie să se afle în aceeași carte a Episcopului Ignatie Brianceaninov, despre care am mai vorbit, și în care se găsește învățătura ortodoxă despre îngeri (vol. III al colecției). Episcopul Ignatie scrie un capitol al cărții despre „simțirea duhurilor” - adică, despre arătările îngerești și diavolești care se arată oamenilor. În cele ce urmează, vom cita acest capitol, care prezintă învățătura ortodoxă, așternută pe hârtie cu dreptate și întru adevăr, de către unul dintre marii părinți ortodocși ai vremurilor moderne.

1. Firea cea dintâi a omului

„Înainte de căderea omului, trupul său era nemuritor, străin de neputințe, străin de urâciune și de greutatea de acum, nu cunoștea păcatul și simțirile trupești, care acum i se par lui, firești” (Sf. Macarie cel Mare, *Omilia* 4). Simțirile sale erau fără de asemănare, cu mult mai alese, lucrarea lor era fără de asemănare mai largă și în întregime slobodă. Fiind îmbrăcat cu un astfel de trup, cu astfel de simțuri, omului i-a stat în putință să perceapă duhurile, pe a căror treaptă se afla omul însuși, prin

sufletul lui. Omului îi stătea în putință să vorbească cu aceste duhuri, să aibă acea vedenie dumnezeiască și să vorbească cu Dumnezeu, lucru care stă în firea duhurilor sfinte. Trupul sfânt al omului nu era o piedică pentru aceasta, el nu despărțea omul de lumea duhurilor. Îmbrăcat într-un astfel de trup, omul avea putința de a viețui în rai, în care acum numai sfinților le stă în putință să sălășluiască, și numai cu sufletele lor, iar numai după înviere se vor înălța și trupurile care se vor uni cu sufletele lor. În zilele acelea, aceste trupuri vor lăsa în mormânt întinarea pe care și-au luat-o asupra-le după cădere; în zilele acelea se vor înduhovnici, și chiar se vor face duhuri după grăirea Sfântului Macarie cel Mare (*Omilia* 6; cap. 13), și vor arăta în ei înșiși aceste însușiri, care le-au fost date la zidirea lor.⁵ În zilele acelea, oamenii vor intra din nou în rândul duhurilor sfinte și se vor afla în legătură deschisă cu ele. Putem vedea chipul trupului, care va fi deodată atât trup, cât și duh, în trupul Domnului nostru Iisus Hristos după înălțarea Lui.

2. Căderea omului

„Prin cădere, atât sufletul, cât și trupul omului s-au schimbat. În înțeles mărginit, căderea era de asemenea o moarte pentru ei. Ceea ce vedem și numim moarte este, într-un înțeles mai profund, numai despărțirea sufletului de trup, amândouă fuseseră deja mai înainte osândite la moarte, prin moarte veșnică! Neputințele trupului nostru, înrobirea lui față de lucrarea potrivnică a feluritelor materii din lumea materială, starea lui de învârtosare, alcătuiesc urmările căderii. Din pricina căderii, trupul nostru a intrat în același rând cu trupurile animalelor; el are o viață care este asemenea firii lui căzute. Trupul slujește sufletului ca închisoare și mormânt.

⁵ Există o deosebire între subțirimea trupului omului din rai, dinainte de căderea sa, și trupul său din rai după înviere. Vezi *Omilia* 45, cap. 5, a Sf. Simeon Noul Teolog, în Cuvântul ortodox [*The Orthodox Word*], nr. 76 și *Păcatul lui Adam*, St. Herman Monastery Press, 1979.

Aceste cuvinte pe care le-am folosit noi sunt tari. Dar chiar și așa, ele nu arată în chip potrivit pogorârea trupului nostru din înălțimea stării duhovnicești la starea trupească. Omul trebuie să se curățească prin pocăință adâncă, omul trebuie să simtă cel puțin până la o anumită treaptă libertatea și înălțimea stării duhovnicești pentru a dobândi o înțelegere a stării de stricăciune a trupului nostru, condiția morții lui pricinuită de înstrăinarea de Dumnezeu.

În această stare de moarte, din pricina învârtoșării prea mari, simțurile trupești sunt neputincioase de a intra în legătură cu duhurile, oamenii nu le văd, nu le aud, nu le simt. Astfel, securea tocită nu se mai poate folosi potrivit menirii sale. Duhurile sfinte ocolesc legătura cu oamenii care nu se învrednicesc de o asemenea legătură; în vreme ce duhurile căzute, care ne-au tras în căderea lor, s-au amestecat cu noi și, fiindcă ne prind în strânsoare cu mai multă lesniciune, se străduiesc să se facă nevăzute pentru noi, atât ele însele, cât și legăturile lor. Și atunci când ele se descoperă, o fac pentru a-și întări stăpânirea asupra noastră.

Noi toți cei care suntem robi ai păcatului, trebuie să pricepem că legătura cu sfinții îngeri este nefirească pentru noi, din pricina înstrăinării noastre de ei, prin cădere; pentru aceeași pricină este firească pentru noi legătura cu duhurile căzute, pe a căror treaptă ne așezăm cu sufletul nostru; căci duhurile care se arată prin simțuri oamenilor care se află într-o stare de păcat și cădere, sunt draci și nici pe departe nu sunt sfinți îngeri. 'Sufletul întinat', zice Sf. Isaac Sirul, 'nu intră în sălaș curat și nu se așează laolaltă cu duhurile sfinte' (Omilia 74). Sfinții îngeri se arată numai oamenilor sfinți care au refăcut legătura cu Dumnezeu și cu îngerii Lui, printr-o viață sfântă.⁶

3. Legătura cu duhurile căzute

⁶ În cazuri rare, pentru oarecare scopuri ale lui Dumnezeu, sfinții îngeri se arată oamenilor păcătoși și chiar animalelor, așa cum observă mai jos, Episcopul Ignatie.

„Deși în arătările lor înaintea oamenilor, dracii își iau de obicei înfățișare de îngeri de lumină pentru a amăgi mai ușor, deși ei se străduiesc uneori să lămurească oamenii că sunt suflete omenești și nu draci (acest chip de înșelare de acum, reprezintă o oarecare *modă* printre draci, din pricina unei aplecări oarecare a oamenilor din zilele noastre, de a crede în aceasta); chiar dacă ei prevăd uneori viitorul; și chiar dacă descoperă taine - chiar și așa, oamenii nu trebuie să creadă în ei cu nici un chip. Ei amestecă adevărul cu minciuna; adevărul este folosit numai atunci când au nevoie de o înșelare mai prielnică. *Satan se schimbă într-un înger de lumină, și slujitorii lui în slujitori ai dreptății*, a spus Sf. Apostol Pavel” (II Cor. 11, 14-15) (Episcopul Ignatie, *Opere complete*, vol. III, pag. 7-9).

„Toți oamenii trebuie să ne ținem departe de aceste duhuri și pentru nici o pricină să nu avem încredere, atunci când ele se ivesc prin simțiri, nici să nu începem să vorbim cu ele, nici să nu le dăm vreun fel de atenție, să cunoaștem că arătarea lor este cea mai mare și mai primejdioasă ispită. Când vine o astfel de ispită, omul trebuie să-și îndrepte mintea și inima către Dumnezeu, cu o rugăciune pentru milă și pentru scăparea de ispită. Dorința de a vedea duhuri, iscodirea de a descoperi ceva despre ele și de la ele, este un semn al celei mai mari nebunii, și este necunoașterea totală a tradițiilor Bisericii Ortodoxe cu privire la morală și la viața lucrătoare. Cunoașterea duhurilor se dobândește în chip mai deosebit decât chipul în care socotește cel care trece printr-o asemenea împrejurare și este lipsit de experiență și este plin de ușurătate. Vorbirea deschisă cu duhurile este cea mai mare nenorocire pentru cei lipsiți de experiență, sau le slujește ca pricină pentru cele mai mari nenorociri.

Scriitorul de insuflare dumnezeiască a cărții *Facerea*, spune că după căderea celor dintâi oameni, Dumnezeu, în rostirea osândeii asupra lor, înainte de izgonirea lor din rai, *a făcut pentru ei haine de piele și i-a îmbrăcat cu ele* ((*Facerea* 3, 21). Hainele de piele, așa cum deslușesc Sfinții Părinți, (Sf. Ioan Damaschin,

Arătarea cea adevărată a credinței ortodoxe, Cartea 3, cap. 1), semnifică trupul omului de pe treapta de jos care, la cădere, s-a făcut stricăcios; el și-a pierdut subțirimea și firea duhovnicească și a primit starea învățată de acum. Deși pricina cea dintâi pentru această schimbare a fost căderea, totuși schimbarea s-a făcut sub înrăurirea Ziditorului Atotputernic, în mila Lui de negrăit pentru noi, și pentru marele bine al nostru. Printre celelalte urmări de folos pentru noi, care vin din starea în care se află trupul nostru acum, ar trebui să arătăm una: prin învățarea trupului nostru ne-am făcut neputincioși să simțim duhurile, în al căror sălaș am căzut ... Înțelepciunea și bunătatea lui Dumnezeu a așezat o piedică între oamenii izgoniți din rai pe pământ și duhurile care fuseseră izgonite pe pământ din cer; această piedică este materialitatea grosolană a trupului omenesc. Astfel lucrează ocârmuitorii pământești care îi despart pe făcătorii de rele, de lume, prin zidul unei închisori, ca nu cumva ei să pricinuiască rău acestor oameni, după propria lor dorire și să strice și alți oameni (Sf. Ioan Casian, Convorbirea 8, cap. 12). Duhurile căzute lucrează asupra oamenilor, aducându-le gânduri și simțiri pline de păcat; dar foarte puțini oameni ajung să vadă duhurile” (Episcopul Ignatie, op. cit. pag. 11-12).

„Sufletul, îmbrăcat în trup, împrejmuit și despărțit prin acesta de lumea duhurilor, cunoaște cu încetul, și dobândește dreapta judecată de a deosebi binele de rău, prin cercetarea legii lui Dumnezeu, sau, ceea ce este același lucru, prin cercetarea creștinismului (Evrei 5, 14). Atunci îi este îngăduită vederea duhovnicească a duhurilor, și dacă aceasta se face după rânduiala lui Dumnezeu, care îl călăuzește, de acum încolo, amăgirea și înșelarea sunt cu mult mai puțin primejdioase, aducând ca folos experiența și cunoașterea.

La despărțirea sufletului de trup prin moartea cea văzută, intrăm din nou în rândul și în lumea duhurilor. De aici, este limpede că pentru o intrare potrivită în lumea duhurilor, este foarte trebuincioasă buna cunoaștere a legii lui Dumnezeu, la

vremea cea bine socotită, că tocmai pentru această cunoaștere El a hotărât o vreme oarecare pentru fiecare om în parte, pentru pelerinajul său pe pământ. Acest pelerinaj se numește viață pământească.”

4. Deschiderea simțurilor

„Oamenii capătă puțința de a vedea duhurile printr-o subțiere a simțurilor, care se săvârșește în chip nevăzut și nedeslușit pentru om. El numai observă că deodată a început să vadă ceea ce înainte de aceasta nu vedea, și ceea ce alții nu văd; și începe să audă ceea ce înainte de aceasta nu auzea. Pentru cei care cunosc o astfel de subțiere a simțurilor în lăuntrul lor, este foarte simplu și firesc, chiar dacă acesta este un lucru de nepriceput pentru ei și pentru alții. Pentru cei care nu au cunoscut o astfel de subțiere, este uimitor și de nepriceput. În același chip, este cunoscut tuturor că oamenii se pot cufunda în somn; dar ce fel de fenomen este somnul, și în ce chip, nevăzut nouă, trecem de la starea de veghe la starea de somn, și la uitarea de sine - aceasta rămâne o taină pentru noi.

Subțierea simțurilor prin care omul intră în legătură cu ființele din lumea nevăzută este numită în Sfânta Scriptură *deschiderea simțurilor*. Scriptura spune: *Atunci a deschis Domnul ochii lui Valaam și acesta a văzut pe îngerul Domnului, care stătea în mijlocul drumului cu sabia ridicată în mână* (Numerii 22, 31). Fiind împresurat de potrivnici, proorocul Elisei, pentru a-l liniști pe slujitorul său cel înfricoșat, *s-a rugat și a zis: „Doamne, deschide-i ochii să vadă!” Și a deschis Domnul ochii slujitorului și acesta a văzut că tot muntele era plin de cai și de care de foc împrejurul lui Elisei* (IV Regi 6, 17)” (vezi și Luca 24, 16-31).

„În locurile citate din Sfânta Scriptură, se vede limpede că măduarele trupului slujesc drept uși și porți spre camera lăuntrică în care sălășluiește sufletul, și că aceste porți sunt deschise și închise la porunca lui Dumnezeu. În chipul cel mai

înțelept și milostiv, aceste porți rămân mereu închise în oamenii căzuți, ca nu cumva vrăjmașii noștri juruiți, duhurile căzute, să se năpustească asupra noastră și să ne ducă la pierzare. Această măsură este cu mult mai însemnată prin aceea că noi, după cădere, ne aflăm în sălașul duhurilor *căzute*, împresurați de acestea, înrobiți de ele. Fiind cu totul neputincioase de a intra în lăuntrul nostru, ele ni se fac cunoscute din afară, pricinuind felurite gânduri și închipuiri spurcate, și prin aceasta aprinzând sufletul neștiutor la vorbirea cu ele. Omului nu-i este îngăduit să pună opreliște purtării de grijă a lui Dumnezeu și prin mijloacele sale proprii (prin îngăduirea lui Dumnezeu, iar nu prin voia Lui), să-și deschidă simțurile și să intre în legătură văzută cu duhurile. Dar tocmai așa se întâmplă. Este limpede că, prin propriile sale mijloace, omul poate să intre în legătură numai cu duhurile cele căzute. Nu este obișnuit sfinților ingeri să ia parte la ceva ce nu este după voia lui Dumnezeu, ceva ce nu-I este bine plăcut lui Dumnezeu ...

Ce-i atrage pe oameni să intre în legătură deschisă cu duhurile? Oamenii care au o minte luminată și nu cunosc creștinismul în lucrare, sunt atrași din iscodire, din neștiință, din necredință, fără a pricepe că intrând într-o astfel de legătură, își pot pricinui lor înșiși cel mai mare rău” (pag. 13-14).

„Socotirea că, cunoașterea duhurilor cu ajutorul simțurilor are ceva de o aleasă însemnatate este greșită. Aflarea duhurilor numai cu simțurile, fără cunoașterea cea duhovnicească, nu aduce înțelegerea cea dreaptă a duhurilor; ea aduce numai o înțelegere a lor pe din afară. Aflarea cu simțurile poate plăsmui cu mare lesniciune socotințele cele mai greșite, și cu adevărat, cel mai adesea, aceasta se întâmplă celor fără experiență și celor stricați de slava deșartă și de mărirea de sine. Cunoașterea duhovnicească a duhurilor se dobândește numai de către creștinii adevărați, în vreme ce oamenilor care duc cea mai desfrânată viață, le stă în putință să le cunoască cu simțurile ... Sunt puțini oameni cărora le stă în putință aceasta prin alcătuirea

lor firească,⁷ și duhurile se arată înaintea puținor oameni într-o împrejurare oarecare din viața lor. În ultimele două împrejurări, omul nu este de osândit, dar el trebuie să se ostenească din toate puterile ca să iasă din această stare, care este foarte primejdioasă. În vremurile noastre, mulți oameni cutează a intra în legătură cu duhurile căzute prin mijlocirea magnetismului (spiritismului), în care vin de obicei duhurile căzute în chipul îngerilor de lumină, și amăgesc și înșală cu ajutorul feluritelor povești neobișnuite, amestecând adevărul cu minciuna. Acestea pricinuesc pururea mare tulburare sufletului și chiar minții” (pag. 19).

„Oamenii care văd duhuri, chiar sfinți îngeri, prin mijlocirea simțurilor, nu ar trebui să-și facă nici un fel de închipuiri despre ei înșiși: numai singură această simțire, nu este mărturie, oricare ar fi vrednicia celor care simt, pentru că nu numai oamenii stricăcioși sunt în stare de aceasta, ci chiar și animalele fără de judecată (Numerii 22, 23)” (pag. 21).

5. Primejdia legăturii cu duhurile

„Oamenilor care nu au cunoașterea cea duhovnicească, vederea duhurilor cu ochii cei trupești le aduce pururea stricăciune, uneori mai mare, alteori mai mică. Aici, pe pământ, chipurile adevărului sunt amestecate cu chipuri ale minciunii (Sf. Isaac Sirul, *Omilia 2*), tot așa cum într-o țară binele este amestecat cu răul la un loc, tot așa cum se întâmplă pe tărâmul alunecării îngerilor căzuți și al oamenilor căzuți” (pag. 23).

„Omul care află duhurile cu simțurile poate fi înșelat cu lesniciune către a lui stricăciune și pierzare. Dacă, în simțirea duhurilor, omul arată că are încredere în ele și că nu le cunoaște, acela va fi înșelat fără greș, va fi atras negreșit, acela va fi negreșit pecetluit cu pecetea înșelării, care nu este de priceput pentru cel gol de haina cunoașterii, acela va fi pecetluit cu pecetea stricăciunii înfricoșătoare a duhului său; și mai mult

⁷ Adică printr-o meșteșugire care poate fi moștenită.

decât atât, puțința îndreptării și a mântuirii este adesea pierdută. Aceasta s-a întâmplat cu mulți, foarte mulți. S-a întâmplat nu numai cu păgânii, ai căror preoți erau de cele mai multe ori în legătură nemijlocită cu dracii; s-a mai întâmplat nu numai cu mulți creștini care nu cunosc tainele creștinismului și din vreo pricină sau alta au intrat în legătură cu duhurile; s-a întâmplat cu mulți ostenitori și călugări care au aflat duhurile cu simțurile, fără să fi dobândit cunoașterea duhovnicească a lor.

Intrarea dreaptă, după lege, în lumea duhurilor, este îngăduită numai de învățătura și lucrarea nevoinței creștine. Toate celelalte mijloace sunt în afara legii și oamenii trebuie să se lepede de ele căci sunt netrebnice și primejdioase. Numai Dumnezeu este Cel Care îl duce pe ostașul cel adevărat al lui Hristos, la cunoașterea duhurilor. Când Dumnezeu călăuzește, nălucirile adevărului, în care se ascunde minciuna, se despart de adevăr; atunci i se dă ostenitorului, înainte de toate, cunoașterea cea duhovnicească a duhurilor, descoperindu-i-se în amănunt și cu hotărâre, însușirile acestor duhuri. Numai după aceasta, unor sihaștri oarecare, li se îngăduie cunoașterea duhurilor cu ajutorul simțurilor, prin care se întregește cunoașterea lor primită prin duh” (pag. 24).

6. Câteva sfaturi practice

Din cuvântarea Sfântului Antonie, care se află în Viața sa scrisă de Sf. Atanasie (despre care s-a pomenit deja mai sus, ca izvor de căpetenie al cunoașterii noastre despre lucrarea dracilor), Episcopul Ignatie primește sfaturi lucrătoare pentru ostenitorii creștini, despre cum să se socotească aceștia pentru cunoașterea duhurilor cu ajutorul simțurilor, dacă s-ar întâmpla ca acelea să i se arate vreunui. Acest lucru este de cea mai mare însemnătate pentru toți cei care doresc să ducă o viață duhovnicească cu adevărat creștină în zilele noastre, când (pentru pricinile pe care vom încerca să le lămurim mai jos) aflarea duhurilor cu ajutorul simțurilor a ajuns să fie cu mult mai

obișnuită decât până acum. Sf. Antonie ne învață:

„Trebuie să cunoașteți următoarele pentru ocrotirea voastră. Când se arată oarecare chip de vedenie, nu vă înfricoșați. Ci, oricare chip de vedenie s-ar arăta, mai înainte de toate întrebați bărbătește: ‘Cine ești și de unde vii?’ Dacă este o lucrare a sfinților, ei vă vor aduce pace și vor schimba frica voastră întru bucurie. Dar dacă este o arătare drăcească, când află hotărâre în sufletul vostru, acela îndată se va cutremura, căci întrebarea slujește ca semn al sufletului celui întărit. Punând o întrebare ca aceasta, Iosua, fiul lui Navi, s-a lămurit de adevăr (Iosua 5, 13), și potrivnicul nu s-a ascuns de Daniel (Daniel 10, 20)” (Episcopul Ignatie op. cit. pag. 43-44; *Viața Sf. Antonie*, ediția englezească a colecției Eastern Orthodox Books, pag. 29).

După ce povestește despre chipul în care, chiar și Sf. Simeon Stâlpmnicul a fost oarecând aproape biruit de către un oarecare drac, care i s-a arătat lui în chip de înger, într-un car de foc (Viețile sfinților, 1 septembrie), Episcopul Ignatie îi atenționează pe creștinii ortodocși de astăzi: „Dacă sfinții s-au aflat într-o primejdie ca aceea, de a fi înșelați de duhurile cele rele, această primejdie este și mai înfricoșătoare pentru noi. Dacă sfinții nu-i cunosc întotdeauna pe draci, care li s-au arătat lor în chipul sfinților și al lui Hristos, cum este cu puțință să socotim că noi îi vom cunoaște fără să ne înșelăm? Singurul mijloc de scăpare din fața acestor duhuri este să alungăm cu desăvârșire aflarea lor și vorbirea cu ele, dându-ne seama că noi suntem nepotriviți pentru asemenea vedere și vorbire.

Învățătorii sfinți ai războiului duhovnicesc ... poruncesc ostenitorilor cucernici să nu se încreadă în nici un fel de chip ori vedenie dacă s-ar arăta pe neașteptate, nici să nu se pornească a vorbi cu duhurile acelea, nici să nu le dea nici un fel de atenție. Ei poruncesc că în vremea unor asemenea arătări, omul trebuie să se păzească însemnându-se cu semnul crucii, să închidă ochii, și cu conștiința neclintită a unuia ce este nevrednic și nepotrivit de a vedea duhuri sfinte, să-L roage stăruitor pe Dumnezeu să ne

ocrotească pe noi de toate cursele și înșelările care sunt pornite cu vicleșug asupra oamenilor de către duhurile cele rele” (pag. 45-46).

Mai mult, Episcopul Ignatie îl citează pe Sf. Grigorie Sinaitul: „Cu nici un chip să nu primiți în lăuntru ori în afara voastră, dacă vedeți ceva cu ochii ori cu mintea, fie că este chip al lui Hristos sau al vreunui înger, sau sfânt, sau dacă s-ar plăsmui ori înfățișa în minte vreo lumină prin lucrarea închipuirii. Căci prin fire îi este prea obișnuit minții să se lase în voia închipuirilor, și cu ușurință alcătuiește chipurile pe care le dorește. Acest lucru este obișnuit celor ce nu-și poartă de grijă cu dreptate, și prin aceasta ei singuri se păgubesc” (pag. 47-49).

Concluzii

În concluzie, Episcopul Ignatie ne învață: „Singura intrare dreaptă în lumea duhurilor este învățătura creștină și punerea întru lucrare a nevoinței creștine. Singura cunoaștere dreaptă a duhurilor este urcușul duhovnicesc și desăvârșirea creștină” (pag. 53).

Când vine vremea rânduită de Unul Dumnezeu și care numai de El este știută, vom intra fără greș în lumea duhurilor. Vremea aceea nu este departe de fiecare dintre noi. Fie ca Atotbunul Dumnezeu să ne îngăduiască să ne petrecem viața pământească în asemenea chip, ca de-a lungul zilelor vieții noastre să avem oprită legătura cu duhurile cele căzute și să putem intra în legătură cu duhurile cele sfinte, așa încât, pe această temelie, când vom ieși din trup, să ne putem număra în rândul duhurilor celor sfinte, iar nu al celor căzute!” (pag. 67).

Învățătura Episcopului Ignatie Brianceaninov, scrisă cu peste o sută de ani în urmă, ar fi putut foarte bine să fie scrisă și astăzi, prezentând cu atâta limpezime ispitele duhovnicești ale vremurilor noastre, când „porțile simțirii” (pentru a folosi expresia popularizată de către un lucrător în acest domeniu, Aldous Huxley) au fost deschise în oameni, într-o măsură

nevisată în vremea Episcopului Ignatie.

Aceste cuvinte nu mai au nevoie de nici un comentariu. Cititorul cu bun simț, poate că deja a început să le pună întru lucrare în experiențele de „după moarte” pe care le-am înfățișat în aceste pagini și așa a început să-și dea seama de primejdia îngrozitoare a acestor experiențe pentru sufletul omului. Cine cunoaște această învățătură ortodoxă nu poate decât să socotească cu uimire și înfricoșare ușurătatea cu care „creștinii” de astăzi se încred în vedenii și arătări, care ajung acum să fie atât de obișnuite. Pricina acestei necunoașteri este limpede: romano-catolicismul și protestantismul, desprinse de veacuri de învățatura ortodoxă și de rânduiala vieții duhovnicești, au pierdut toată iscusința pentru dreapta socoteală limpede asupra duhurilor. Însușirea creștină neabătută, de neîncredere în gândurile și simțirile cele „bune”, li s-a făcut lor cu totul străină. Ca urmare, experiențele „spirituale” și arătările duhurilor sunt poate mai obișnuite astăzi decât în oricare altă vreme a veacurilor creștine și omenirea lesne-încrezătoare este pregătită să primească teoria „new age” a minunilor spirituale, sau o „nouă pogorâre a Duhului Sfânt”, pentru a lămuri acest fapt. Omenirea s-a împuținat atât de mult duhovnicește, socotindu-se „creștină” chiar în vreme ce se pregătește pentru veacul „minunilor” drăcești, care reprezintă un semn al vremurilor de pe urmă (Apocalipsa 16, 14).

Trebuie să adăugăm că înșiși creștinii ortodocși, în vreme ce se află teoretic întru cunoașterea adevăratei învățături creștine, arareori sunt conștienți de aceasta, și adesea sunt înșelați cu aceeași ușurință ca și ne-ortodocșii. Este vremea ca această învățătură să fie dobândită din nou de către aceia care au acest drept al întâilor născuți!

Cei care istorisesc acum experiențele lor de „după moarte”, se vădesc a fi la fel de încrezători în experiențele lor, ca oricare alții care s-au rătăcit în trecut. În toată literatura contemporană despre acest subiect, sunt foarte puține situații în care o persoană

socotește cu dreaptă judecată, că cel puțin o parte a experienței ar putea să vină de la diavol. De bună seamă, cititorul ortodox își va pune această întrebare și va încerca să priceapă aceste experiențe în lumina învățaturii duhovnicești a părinților și a sfinților ortodocși.

Acum trebuie să mergem mai departe și să vedem ce anume se întâmplă cu sufletul, după învățătura ortodoxă, când acesta părăsește trupul la moarte și intră în lumea duhurilor.

CAPITOLUL VI

Vămile văzduhului

LOCUL în care sălășluiesc dracii în această lume căzută, și locul în care sufletele de curând plecate ale oamenilor îi întâlnesc pe aceștia, este *aerul*. Episcopul Ignatie descrie acest loc, care trebuie lămurit limpede, pentru a se înțelege corect experiențele care au loc „după moarte” în zilele noastre.

„Cuvântul lui Dumnezeu, împreună lucrător cu Duhul, ne descoperă prin vasele Sale cele alese, că locul dintre cer și pământ, întreaga întindere azurie a văzduhului, care ni se face nouă văzută sub ceruri, slujește drept sălaș pentru îngerii căzuți, care au fost izgoniți din cer Sf. Apostol Pavel îi numește pe îngerii cei căzuți *duhurile răutății, care sunt în văzduhuri* (Efeseni 6, 12), și pe căpetenia lor o numește *stăpânitorul puterii văzduhului* (Efeseni 2, 2). Îngerii căzuți sunt răspândiți în mulțime mare în văzduhul pe care îl vedem deasupra noastră. Ei tulbură pururea toate lumea și pe fiecare om în parte. Pentru fiecare faptă rea, ori ucidere, ei s-au făcut ațâțatori și împreună lucrători cu făptașul. Ei îi apleacă pe oameni spre păcat, și îi învață cum să-l săvârșească în toate chipurile cu putință. Sf. Apostol Petru zice: *Potrivnicul vostru, diavolul, umblă, răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită* (I Petru 5, 8), atât în timpul vieții noastre pământești, cât și după ieșirea sufletului din trup. Când sufletul unui creștin lasă sălașul său pământesc, și pornește urcușul prin văzduh, către sălașul lui din cer, dracii îl opresc, ostenindu-se să afle în acela vreo asemuire de vreun chip cu ei, cu păcoșenia lor, cu căderea lor, și să-l tragă în jos către iad, care este *gătit diavolului și îngerilor lui* (Mat. 25, 41). Ei lucrează în

chipul acesta prin dreptul pe care l-au dobândit” (Episcopul Ignatie, *Opere complete*, vol. III, pag. 132-133).

După căderea lui Adam, continuă episcopul Ignatie, când raiul a fost închis pentru om și un heruvim cu sabie de foc a fost pus să-l păzească (Facerea 3, 24), mai-marele îngerilor căzuți, satana, dimpreună cu hoardele de duhuri stăpânite de el, ”s-a sălășluit în locul dintre pământ și rai, și din ceasul acela și până la jertfa mântuitoare și moartea de viață dătătoare a lui Hristos, acela nu a îngăduit nici măcar unui singur suflet, după ieșirea lui din trup, să treacă pe calea aceea. Porțile raiului au fost închise oamenilor. Atât cei drepti cât și cei păcătoși coborau în iad (după moarte). Porțile veșniciei și calea de netrecut erau deschise (numai) pentru Domnul nostru Iisus Hristos” (pag. 134-135). După răscumpărarea noastră de către Iisus Hristos, „toți cei care L-au prigonit pe față pe Mântuitorul au primit moștenirea lui satan: după ieșirea din trup, sufletele lor coboară drept în iad. Iar creștinii care sunt aplecați spre păcat sunt la fel de nevrednici ca să fie ridicați de la viața pământească la slăvita veșnicie. Dreptatea cere ca aceste aplecări spre păcat, aceste vinderi ale Mântuitorului să fie cântărite. Sunt de trebuință dreapta socoteală și dreapta judecată pentru cunoașterea măsurii aplecării spre păcat a sufletului creștinului, pentru a hotărî ce covârșește în el - viața veșnică ori moartea veșnică. Dreapta judecată a lui Dumnezeu așteaptă sufletul fiecărui creștin după ieșirea lui din trup, după cum a spus Sf. Apostol Pavel: *Și precum este rânduit oamenilor, o dată să moară, iar după aceea să fie judecata* (Evrei 9, 27).

Pentru cercetarea sufletelor care străbat văzduhul, puterile întunericului au statornicit locuri anume de judecată și păzitori într-o aleasă rânduială. În sălașurile de sub rai, de la pământ până la cer, stau pururea de pază legiuni de duhuri căzute. Fiecare sălaș având cunoscători ai vreunui oarecare chip al păcatului, caută cu multă grijă păcatul acela în sufletul care ajunge în acel loc. Străjile dracilor văzduhului și sălașurile de

judecată sunt numite în scrierile patristice *vămi*, iar duhurile care slujesc în acelea sunt numiți *vameși*” (vol. III, pag 136).

1. Cum să înțelegem vămile

Poate că nici un chip al eshatologiei ortodoxe nu a fost atât de greșit înțeles ca acest fenomen al vămileor văzduhului. Mulți absolvenți ai seminariilor ortodoxe moderne de astăzi sunt aplecați să ignore această realitate, ca pe vreo „adăugire mai târzie” la învățătura ortodoxă, sau ca pe vreun tărâm „închipuit”, fără temelie în textele scripturistice, ori patristice, ori în realitatea duhovnicească. Astfel de studenți sunt victimele unei educații raționaliste, căreia îi lipsește înțelegerea subtilităților despre lumea de dincolo, descrise adesea în scrierile scripturistice și patristice. Întărirea prea raționalistă a înțelesului „neabătut” al textelor și socotirea „realistă”, sau în sens lumesec, a întâmplărilor înfățișate în Scriptură și în Viețile sfinților au dus la amestecarea și chiar la pierderea completă a înțelesurilor și a experiențelor duhovnicești care sunt adesea de cea mai mare însemnătate în izvoarele ortodoxe. De aceea, episcopul Ignatie - care, pe de o parte a fost un intelectual modern „de mare subțirime”, iar pe de altă parte un fiu simplu și adevărat al Bisericii - poate sluji cu dreptate ca punte pe care intelectualii ortodocși de astăzi și-ar putea afla calea înapoi, către adevărata predanie a ortodoxiei.

Înainte de a continua prezentarea învățăturii episcopului Ignatie, să luăm aminte la atenționările a doi cugetători ortodocși, unul modern iar altul din vechime, pentru cei care pornesc la cercetarea adevărului lumii celeilalte.

În sec. al XIX-lea, Mitropolitul Macarie al Moscovei, în cuvântul său despre starea sufletelor după moarte, scrie: „Trebuie să luăm aminte că, așa cum în general în înfățișarea lucrurilor lumii spirituale, pentru noi cei care suntem îmbrăcați în trup, sunt de neocolit unele caracteristici care sunt mai mult

sau mai puțin antropomorfe și legate de simțuri - tot așa, în chip deosebit, aceste însușiri sunt aplicabile și în învățătura despre vămile prin care trece sufletul omului după ieșirea din trup. Și de aceea omul trebuie să-și aducă aminte cu hotărâre ce l-a învățat îngerul pe Sf. Macarie al Alexandriei, când acesta începuse să-i povestească despre vâmi: 'Socotește lucrurile pământești de aici ca pe cea mai împuținată arătare a lucrurilor celor cerești.' Nu trebuie să înțelegem vămile în vreun chip material, ori să le cunoaștem prin simțuri, ci - pe cât ne stă nouă în putință - în sens duhovnicesc și fără amănunte care, la feluriți autori și la felurite relatări ale Bisericii însăși, sunt înfățișate în chipuri diferite, deși înțelesul vămilor este neschimbat, în esența ei."⁸

Unele exemple cu astfel de amănunte care nu trebuie socotite în chip „material și prin simțuri”, sunt date de către Sf. Grigorie Dialogul în cartea a patra a *Dialogurilor* sale care, înfățișează mai ales problema vieții după moarte.

Astfel, istorisind vedenia de după moarte a unui oarecare Reparatus, care a văzut un preot păcătos ce ardea în vârful unui rug uriaș, Sf. Grigorie spune: „Rugul de lemn pe care l-a văzut Reparatus nu înseamnă că lemnul arde în iad. Asta s-a întâmplat, mai degrabă, ca să-i arate aceluia chipul viu al flăcărilor iadului, astfel încât, povestind oamenilor, să capete frică de focul cel veșnic prin asemănarea cu focul cel material cunoscut de ei” (*Dialoguri*, IV, 32, pag. 229-230).

Și iarăși, după ce Sf. Grigorie povestește cum un om a fost trimis înapoi după moarte din pricina unei „greșeli” - altcineva cu același nume fiind de fapt cel care fusese chemat din viață (asemenea cazuri sunt cunoscute și în experiențele de „după moarte” de astăzi) - adaugă Sf. Grigorie, „Oricând se întâmplă aceasta, dreapta socotință va arăta că nu a fost o greșală, ci o atenționare. În marea Sa milostivire, Bunul Dumnezeu îngăduie

⁸ Mitropolitul Macarie al Moscovei, *Teologie dogmatică ortodoxă* (în lb. rusă), St. Petersburg, 1883, vol. 2, pag. 538.

unor suflete să se întoarcă în trupurile lor îndată după moarte, astfel încât priveliștea iadului să-i învețe în cele din urmă să se înfricoșeze de pedepsele veșnice. Numai cuvintele singure nu i-ar putea face să creadă în ele” (*Dialoguri*, IV, 37, pag. 237).

Și când cineva a văzut sălașuri de aur în rai, în vedenii care au avut loc după moarte, Sf. Grigorie spune: „De bună seamă, nici un om cu bun simț nu va socoti această vorbire în mod literal Întrucât răsplata slavei veșnice se câștigă prin milostenii, se pare că este cu puțință zidirea unui sălaș veșnic din aur” (*Dialoguri*, IV, 37, pag. 241).

Mai târziu vom spune mai multe despre deosebirea dintre *vedeniile* din altă lume și experiențele adevărate „din afara trupului” (experiențele vămilor și multe dintre experiențele de „după moarte” de astăzi țin de cele adevărate, în chip limpede); dar pentru noi este destul acum să socotim cu luare aminte și cu dreptă judecată toate experiențele din lumea cealaltă. Nici un om adâncit în învățătura ortodoxă nu ar spune că vămile nu sunt „adevărate”, că nu sunt *trăite* cu adevărat de suflet după moarte. Dar trebuie să nu uităm că aceste experiențe nu au loc în lumea materială învârtă în care trăim noi. Cu toate că există cu adevărat, atât timpul cât și spațiul, sunt foarte deosebite de înțelegerile noastre pământești despre timp și spațiu. Povestirile acestor experiențe în limbaj pământesc nu pot exprima întru totul realitatea de dincolo. Oricine citește în chip obișnuit literatură ortodoxă, care înfățișează cele ce se află după moarte, va cunoaște cum să socotească cu dreptate cele duhovnicești arătate acolo și amănuntele întâmplătoare care se pot spune uneori în limbaj simbolic ori imaginar. Astfel, de bună seamă, nu se află „case” ori „căsuțe” în aer, unde să se plătească „vamă”, sau unde se află „zapisuri” și liste cu toate păcatele, ori „cântare” pentru măsurarea faptelor celor bune, și nici „aur” cu care să se plătească „datoriile” - în toate aceste împrejurări, trebuie să înțelegem cu dreptate că aceste priveliști sunt folosite ca mijloace vii și pilduitoare pentru a arăta cele ce trebuie să

rabde sufletul în ceasul acela (al morții n. t.). Dacă sufletul vede cu adevărat aceste priveliști în ceasul acela, din pricina obiceiului dintru toată lungimea zilelor lui de a cunoaște adevărul duhovnicesc numai prin chipuri materiale, sau mai târziu își poate *aduce aminte* de întâmplare numai cu ajutorul acestor priveliști, sau îi este de-a dreptul cu neputință să *spună* în vreun alt chip despre cele ce s-au întâmplat - toată această problemă este de mai mică însemnătate, pe care nu au socotit-o de preț cei ce au scris despre aceste experiențe: nici Sfinții Părinți, și nici cei ce au scris Viețile sfinților. *Există* cu adevărat o cercetare făcută de către draci, care se arată cu chip de om, dar foarte înfricoșător, care îi osândesc pentru păcate pe cei de curând plecați și caută numaidecât să pună stăpânire pe trupul nematerial al sufletului, care este apucat cu hotărâre de către îngeri. Toate acestea se petrec în văzduh, deasupra noastră și pot fi văzute de aceia ai căror ochi sunt deschiși spre lumea duhovnicească.

Să ne întoarcem acum la prezentarea învățăturii ortodoxe despre vămile văzduhului, făcută de episcopul Ignatie.

2. Mărturia Patristică despre vămi

„Învățătura despre vămi este învățătura Bisericii. *Nu-i nici o îndoială* (subliniere în original) că Sf. Apostol Pavel vorbește despre ele atunci când zice despre creștini, că ei trebuie să ia parte la războiul cu duhurile răutății de sub ceruri (Efeseni 6, 12). Găsim această învățătură în întreaga predanie a Bisericii din primele veacuri și în rugăciunile bisericești” (Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 138).

Episcopul Ignatie citează mulți Sfinți Părinți care ne învață despre vămi. Vom pomeni numai câțiva dintre ei.

În Viața Sfântului Antonie cel Mare, Sf. Atanasie cel Mare scrie cum, odată, la apropierea ceasului al nouălea, după ce Sf. Antonie a început să se roage înainte de a mânca, a fost numaidecât răpit de Duhul, și ridicat de îngeri la cer. Dracii

văzduhului s-au împotrivit urcuşului lui: îngerii, opunându-se, au cerut să le facă cunoscute pricinile împotrivirii lor, căci Sf. Antonie nu avea nici un păcat. Dracii s-au străduit să facă cunoscute păcatele săvârşite de el chiar de la naştere; dar îngerii au închis gurile defăimătorilor, spunându-le că nu trebuie să numere păcatele de la naştere, care fuseseră deja şterse prin harul lui Hristos; ci să spună ei - dacă cunosc vreunul - păcatele pe care le-a săvârşit el după ce a intrat în monahism şi şi-a închinat viaţa lui Dumnezeu. În osândirile pe care le-au făcut, dracii au rostit multe minciuni neruşinate; dar fiindcă defăimătorilor le-a lipsit temeiul, cale liberă s-a deschis înaintea lui Antonie. Îndată ce şi-a venit în sine, a văzut că se afla în acelaşi loc unde stătuse pentru rugăciune. Uitând de mâncare, a petrecut întreaga noapte în lacrimi şi suspine, cugetând la mulţimea de vrăjmaşi ai omului, la războiul împotriva unei oşti ca aceea, la greutatea drumului prin văzduh, către rai, şi la cuvintele Apostolului care zice: *Lupta noastră nu este împotriva trupului şi a sângelui, ci împotriva începătoriilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutăţii, care sunt în văzduhuri* (Efeseni 6, 12; Efeseni 2, 2). Ştiind că puterile văzduhului caută doar un singur lucru, că se apleacă asupra lui cu toată râvna, că se ostenesc şi se străduiesc să ne lipsească de o cale liberă către cer, Apostolul ne sfătuieşte: *Luaţi toate armele lui Dumnezeu, ca să puteţi sta împotriva în ziua cea rea* (Efeseni 6, 13), *pentru ca cel potrivit să se ruşineze, neavând de zis nimic rău despre noi* (Tit 2, 8)".⁹

Făcându-ne cunoscute cele se întâmplă în ceasul morţii, Sf. Ioan Gură de Aur ne învaţă: „În ceasul acela vom avea nevoie de multe rugăciuni, de multe ajutoare, de multe fapte bune, de mare mijlocire de la îngeri, în călătoria prin sălaşurile văzduhului. Dacă atunci când călătorim într-o ţară străină sau într-un oraş

⁹ Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 138-139; Viaţa Sf. Antonie, ed. Eastern Orthodox Books, pag. 41.

necunoscut, avem nevoie de o călăuză, cu atât mai mult avem nevoie de călăuze și ajutoare care să ne îndrume în cealaltă lume, nevăzută, printre stăpâniile și puterile și stăpânitorii lumii, din sălașurile văzduhului, care sunt numiți prigonitori și strângători de dajdii și vameși.”¹⁰

Sf. Macarie cel Mare scrie: „Când auziți că există mulțimi de balauri, și guri de lei, și puteri întunecate sub ceruri, și focuri care ard și pocnesc în mădulare, voi nu credeți nimic din toate astea, fiindcă nu știți că dacă nu primiți *arvuna Duhului Sfânt* (II Cor. 1, 22), acelea îți cuprind sufletul când iese din trup, pentru că nu rabdă să-l vadă că se ridică la cer.”¹¹

Sf. Isaia Pustnicul, un Părinte al Filocaliei din sec. al VI-lea, ne învață că noi creștinii trebuie „zilnic să avem moartea înaintea ochilor și să purtăm de grijă cum vom săvârși ieșirea din trup și cum vom trece de duhurile cele rele, care ne vor întâmpina în văzduh” (*Omilia* 5, 22). „Când sufletul iese din trup, îngerii îl însoțesc; însă puterile întunericului ies în întâmpinarea lui, dorind să-l oprească și să-l cerceteze, ca să vadă dacă ar putea găsi în acel suflet ceva asemenea lor” (*Omilia* 17).

Sf. Isihie, preot din Ierusalimului (sec. al V-lea), ne învață: „Ceasul morții ne va afla, acesta va veni, și va fi cu neputință să scăpăm de moarte. O, numai dacă stăpânul lumii și al văzduhului care trebuie să ne întâmpine la ceasul acela, ne-ar putea socoti nedreptățile noastre mici și neînsemnate, și de nu ne-ar putea osândi cu dreptate!” (Omilie despre cumpătare în Filocalia).

Sf. Grigorie Dialogul († 604), în omiliile sale la Evanghelie, scrie: „Omul trebuie să cugete adânc la cât de înfricoșător va fi pentru noi ceasul morții, ce chinuire cumplită va răbda sufletul la vremea aceea, ce aducere aminte a tuturor păcatelor, ce uitare

¹⁰ Omilie despre răbdare și recunoștință, care se citește la slujbele Bisericii Ortodoxe în sâmbăta a șaptea a Paștelui și la slujbele de înmormântare.

¹¹ *Cincizeci de omilii duhovnicești*, 16:13, A. J. Mason tr., Eastern Orthodox Books, Willits, Ca., 1974, pag. 141.

a fericirii trecute, ce frică și ce teamă de Judecată. În ceasul acela, duhurile cele rele vor cerceta faptele sufletului care pleacă. În ceasul acela, duhurile vor înfățișa priverile păcatelor spre care l-au împins aceia (diavoli) pentru a-l trage pe el la împreună chinuire cu ei. Dar de ce vorbim numai de sufletul păcătos, când duhurile vin în aceeași măsură și la muribunzii cei aleși, și caută în ei păcate asemenea cu ale lor, dacă au izbutit să-i ispitească? Dintre oameni a fost numai Cel Unul Care înainte de patima Sa, a zis fără frică: *Nu voi mai vorbi multe cu voi, căci vine și stăpânitorul acestei lumi și el nu are nimic în Mine* (Ioan 14, 30)”, (Omiliile la Evanghelii, 39, la Luca 19, 42-47; Episcopul Ignatie, op. cit. III, pag. 278).

Sf. Efrem Sirul († 373) înfățișează ceasul morții și judecata în chipul acesta: „Când vin duhurile cele înfricoșătoare, când puterile cele dumnezeiești poruncesc sufletului să iasă din trup, când acelea ne îndepărtează cu sila și ne duc la locul de judecată cu neputință de ocolit - văzându-i în ceasul acela, sărmanul om ... se cutremură cu totul ca din pricina unui cutremur ... puterile cerești, luând sufletul, pornește urcușul prin văzduh, unde stau căpeteniile, puterile și stăpâniriile lumii. Aceștia sunt osânditorii noștri, vameșii înspăimântători, registratorii, percepătorii; toți aceștia întâlnesc sufletul în calea lor, iau zapisul la socoteală, îl cercetează, numără păcatele și datoriile acestui om - păcatele tinereții și ale vârstei celei adunate cu anii, cele de voie și cele fără de voie, săvârșite cu fapta, cuvântul sau cu gândul. Mare este teama aici, mare este cutremurul sărmanului suflet, de nepovestit este rușinea pe care o rabdă în ceasul acela de la mulțimea fără de număr de vrăjmași care îl împresoară cu mii și mii, ocărându-l, ca să-i oprească urcușul către cer, ca să nu se sălășluiască în lumina celor vii, și ca să nu intre în împărăția vieții. Dar sfinții îngeri, luând sufletul, îl duc mai departe.”¹²

Sfintele sfujbe ale Bisericii Ortodoxe au de asemenea multe pomeniri ale vămilor. Astfel, în *Octoih*, lucrarea Sfântului Ioan

¹² Sf. Efrem Sirul, *Opere complete*, (în lb. rusă), 1882, vol. 3, pag. 383-385.

Damaschin (sec. al VIII-lea), citim: „O, Preasfântă Fecioară, la ceasul morții mele, slobozește-mă din mâinile dracilor și de judecată și de osândire și de cercarea cea înfricoșătoare, și de vămile cele chinuitoare, și de căpetenia cea cumplită și de osânda veșnică, o, Maică a lui Dumnezeu” (Glas 4, vineri, cântarea a 8-a, canonul utreniei). Iarăși: „Când se va despărți sufletul meu cu sila din măduarele trupului, dumnezeiască mireasă stai lângă mine ca să pot trece neoprit de stăpânitorii întunericului, care stau în văzduh.”¹³ Episcopul Ignatie citează alte 17 astfel de exemple din cărțile de cult, care, de bună seamă, nu reprezintă o listă întreagă.

Cea mai desăvârșită înfățișare a învățaturii despre vămile văzduhului, a Părinților Bisericii din primele veacuri, este prezentată în omilia despre ieșirea sufletului din trup a Sf. Chiril al Alexandriei († 444) care se află întotdeauna în edițiile Psaltirii slavone alcătuită din catisme (adică, Psaltirea rânduită pentru folosirea în Sfintele Slujbe). Printre multe alte lucruri care se află în această omilie, Sf. Chiril spune: „Ce frică și cutremur te așteaptă, o, suflete, în ziua morții! Vei vedea draci înfricoșători, feroși, nemilostivi și urâcioși, ca întunecoșii etiopieni, stând înaintea ta. Chiar numai priveliștea lor este mai rea decât orice chinuire. Văzându-i, sufletul se tulbură, se neliniștește, caută să se ascundă, se grăbește către îngerii lui Dumnezeu. Sfinții îngeri iau sufletul; trecând împreună cu ei prin văzduh, sufletul se ridică, și ajunge la vămile care păzesc drumul de la pământ la cer, care opresc sufletul, împiedicându-i sușul la cer. Fiecare vamă cercetează păcatele de care răspunde; fiecare păcat, fiecare patimă își are vameșii și socotitorii săi.”

Mulți alți Sfinți Părinți, de dinainte și de după Sf. Chiril, vorbesc sau pomenesc despre vămi. După pomenirea multora, istoricul dogmelor bisericești, din sec. al XIX-lea, despre care s-a spus mai sus, concluzionează: „O punere în lucrare a

¹³ Octoih, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bis. Ort. Rom., 1912, glas 2, vineri, cântarea 9, p. 155.

învățăturii despre vămi în Biserică, atât de permanentă, de neschimbată și de cuprinzătoare, mai ales printre dascălii veacului al IV-lea, mărturisește fără putință de tăgadă, că o primiseră ca predanie de la învățătorii veacurilor de dinainte și se întemeiază pe tradiția apostolică.”¹⁴

3. Vămile în *Viețile sfinților*

În *Viețile sfinților* ortodocși se află multe relatări - unele dintre ele foarte vii - despre felul în care trece sufletul prin vămi, după moarte. Cea mai amănunțită înfățișare se află în *Viața Sf. Vasile cel Nou* (26 martie), care istorisește trecerea prin vămi a Sfintei Teodora, așa cum o povestește într-o vedenie chiar ea, unui ucenic al Sfântului, pe nume Grigorie. În această relatare sunt pomenite douăzeci de vămi, fiecare dintre ele cercetând câte un păcat oarecare. Episcopul Ignatie se referă la această povestire din destul (vol. III, pag. 151-158). Această istorisire se mai află într-o traducere engleză (*Tainele veșnice de dincolo de mormânt*, pag. 69-87), și nu cuprinde nimic semnificativ, care să nu se mai afle și în alte izvoare ortodoxe despre vămi, drept pentru care vom trece peste aceasta, dând alte izvoare care deși cuprind mai puține amănunte, urmează aceeași istorisire de bază a faptelor.

În relatarea soldatului Taxiote, de pildă (*Viețile sfinților*, 28 martie), se povestește că el s-a întors la viață după șase ore petrecute în mormânt și a povestit despre următoarea experiență trăită:

„Când am murit, am văzut arătându-se înaintea mea niște etiopieni. Înfațișarea lor era înfricoșătoare; când îi vedeam, sufletul meu se tulbura. Atunci am văzut doi tineri minunați, și sufletul meu a sărit în brațele lor. Am început să urcăm încet spre înălțimi, ca într-un zbor, și am ajuns la vămile care păzesc urcușul și opresc sufletul fiecărui om. Fiecare vamă cerceta un păcat: o vamă cerceta minciuna, alta pizmuirea, alta mândria;

¹⁴ Mitropolitul Macarie al Moscovei, *Teologie dogmatică ortodoxă*, vol. 2, pag. 535.

fiecare păcat își are vameșii săi în văzduh. Și am văzut că îngerii țineau toate faptele mele bune într-un cufăr mic; scoțându-le afară, le cântăreau cu faptele mele cele rele. Așa am trecut de toate vămile. Iar când ne apropiam de porțile raiului, am ajuns la vama păcatului trupesc. Cei care păzesc calea acolo, m-au oprit și mi-au arătat toate păcatele trupești, săvârșite din copilăria mea până acum. Îngerii care mă duceau, au zis: 'Toate păcatele pe care le-ai săvârșit în cetate au fost iertate de Dumnezeu, pentru că te-ai pocăit pentru ele.' La aceasta, potrivnicii mei au răspuns: 'Dar când ai plecat din cetate, în sat, ai săvârșit adulter cu femeia unui țăran.' Îngerii, auzind aceasta și neaflând nici o faptă bună care ar fi putut ierta păcatul meu, m-au lăsat și au plecat de la mine. Atunci, duhurile cele rele m-au apucat, și suflând peste măsură asupra mea, m-au aruncat jos, la pământ. Pământul s-a crăpat și am fost azvârlit acolo jos, prin povârnișuri strâmte, cu duhori spurcate, către temnița iadului, de sub pământ." (Sfârșitul acestei Vieți, îl puteți citi în limba engleză, în *Tainele veșnice de dincolo de mormânt*, pag. 169-171. Vezi și Vietile sfinților, luna martie, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1995, pag. 402 – 404.).

Episcopul Ignatie mai dă și alte experiențe ale vămilor din Viețile altor sfinți: Sf. Mare Mucenic Eustratie (sec. al IV-lea, 13 decembrie), Sf. Nifon de Constantia (Cipru), care a văzut multe suflete urcând-se prin vămi (sec. al IV-lea, 23 decembrie), Sf. Simeon cel Nebun pentru Hristos al Emesei (sec. al VI-lea, 21 iulie), Sf. Ioan cel Milostiv, Patriarhul Alexandriei (sec. al VII-lea, *Prolog*, 19 decembrie), Sf. Simeon al Muntelui Minunat (sec. al VII-lea, *Prolog*, 13 martie), și Sf. Macarie cel Mare (19 ianuarie).

Episcopul Ignatie nu cunoștea multe dintre izvoarele ortodoxe timpurii din apus, care nu au fost traduse niciodată în limba greacă sau rusă; și acestea cuprind multe descrieri ale vămilor. *Numele* de „vămi” se pare că se mărginește la izvoarele răsăritene, dar cele ce sunt înfățișate în izvoarele apusene sunt

asemenea.

Sfântul Columba, de pildă, întemeietorul mănăstirii de pe insula Iona din Scoția († 597), a văzut de multe ori în viața sa războiul diavolilor din văzduh, pentru sufletele de curând plecate. Sf. Adamnan († 704) povestește despre acestea în *Viața Sf. Columba*; iată o întâmplare:

Sf. Columba și-a chemat într-o zi călugării și le-a spus: „Să-i ajutăm acum prin rugăciune pe călugării Starețului Comgell, care se îneacă în lacul Calf, în ceasul acesta; căci iată, chiar acum ei se luptă în văzduh cu puterile vrăjmașe care încearcă să înșface și să ducă departe sufletul unui străin care se îneacă împreună cu ei.” Apoi, după rugăciune, a spus: „Mulțumiți-I lui Hristos, pentru că acum sfinții îngeri au întâmpinat aceste suflete curate și l-au slobozit pe acel străin și l-au mântuit întru slavă, de dracii fioroși.”¹⁵

Sf. Bonifatie, „apostol anglo-saxon al germanilor” din sec. al VIII-lea, prezintă într-una dintre scrisorile sale, istorisirea pe care i-a dat-o un călugăr al Mănăstirii Wenlock, care a murit și apoi a venit din nou la viață, după câteva ore. „Îngerii de o strălucire atât de minunată l-au purtat în sus, pe când pleca din trup, că el nici nu putea să se uite la ei ... M-au dus în sus, sus de tot, în înaltul văzduhului ..., a continuat el. Mai târziu, a povestit că în locul și în vremea cât s-a aflat în afara trupului, s-a adunat în locul unde era el, o mare mulțime de suflete, care și-au părăsit trupurile, și se gândise că era o mulțime cu mult mai mare de suflete decât socotea el că alcătuia întreaga suflare omenească de pe pământ. A mai zis că era o mulțime de duhuri diavolești, dimpreună cu un cor slăvit de îngeri mai înalți. Și a zis că duhurile cele ticăloase și sfinții îngeri au avut război aprig pentru sufletele ieșite din trupuri, dracii aducând asupra lor povara păcatelor lor, îngerii ușurând povara și aducând îndreptățiri pentru acelea.

¹⁵ Sf. Adamnan, *Viața Sfântului Columba*, trad. De Wentworth Huyshe, London, George Routledge & Sons, Ltd. 1939, Partea a III-a, cap. 13, pag. 207.

Și-a auzit toate păcatele pe care le săvârșise din copilărie și scăpase din vedere să le spună la spovedanie, ori le uitase, ori nu le cunoscuse ca păcate. Duhurile rele strigau la el, osândindu-l necruțător ... Toate cele câte le făcuse în toate zilele vieții lui și nu purtase de grijă să le mărturisească și multe câte nu le cunoscuse că sunt păcate, toate acelea erau acum rostite cu strigăt mare către el, cu cuvinte înfricoșătoare. În același chip, duhurile cele rele adevereau patimile, osândind și purtând mărturie, numind ceasul și locul pentru fiecare păcat, au adus mărturiile pentru faptele cele rele ... Și astfel, pentru toate păcatele lui adunate și socotite, vrăjmașii aceia de demult au hotărât că este vinovat și l-au tras fără milă la judecata lor.

Pe de altă parte,” a zis el, „puținele fapte bune, lipsite de însemnătate, pe care le-am spus, au vorbit cu nevrednicie și neputincios în apărarea mea ... Iar îngerii, în iubirea lor fără de margini, m-au apărat și m-au sprijinit, în vreme ce faptele cele bune, mult sporite, mi s-au părut cu mult mai mari și mai minunate decât dacă s-ar fi săvârșit numai cu puterile mele.”¹⁶

4. O experiență a vămilor din zilele noastre

Răspunsul obișnuit al unui om „luminat” din vremurile moderne, atunci când a întâlnit vămile după „moartea clinică” (care a durat 36 de ore), poate fi văzut în cartea pomenită mai sus, „*De necrezut pentru mulți dar de fapt o întâmplare adevărată*”. Luându-mă de brațe, îngerii m-au dus în stradă, chiar prin peretele salonului de la spital. Se întunecase deja. Zăpada cădea liniștit în fulgi mari. Vedeam tot ce era în jurul meu dar nu puteam simți frigul, și în general diferența dintre temperatura din cameră și cea de afară. Era limpede că aceste lucruri nu mai aveau nici o însemnătate pentru trupul meu care era schimbat. Am început să urcăm repede. Și din înălțimea la care ne ridicaserăm, cuprinsul se lărgea tot mai mult și se arăta

¹⁶ *Scrisorile Sf. Bonifatie*, tr. De Ephraim Emerton, Octagon Books, New York, 1973, pag. 25-27.

înaintea ochilor noștri, făcându-se necuprins, aducându-mi înfricoșare, dându-mi seama că eram un nimic în acel pustiu nesfârșit ...

Mintea mea nu pricepea atunci ce este timpul, și nu știu cât a durat urcușul nostru, că la un moment dat am auzit, ca venind de undeva, la început o gălăgie nedeslușită, mai apoi țipete și un râs zgomotos al unor ființe urâcioase, care se apropiau de noi grabnic.

Duhurile rele! - am înțeles îndată și am socotit aceasta neobișnuit de repede, iuțime ce venea din spaima pe care o trăiam în ceasul acela, pe care nu o mai cunoscusem niciodată, mai înainte. Duhurile rele! O, ce dureros era! Cât de mult aș fi râs din toată inima la toate astea, doar cu puține zile în urmă! Chiar acum câteva ore, povestirea cuiva ar fi stârnit în mine aceeași purtare, nu pentru că acela ar fi văzut duhuri rele cu ochii săi, ci doar pentru că credea în existența acelor duhuri ca fiind ceva foarte adevărat! Așa cum era potrivit pentru un om 'învățat' de la sfârșitul sec. al XIX-lea, am socotit că astfel de credințe erau aplecări nebunești, patimi în ființa omenească, și de aceea nici măcar cuvântul nu avea pentru mine semnificația vreunui nume, ci a unui termen care definea o noțiune abstractă oarecare. Și îndată această 'noțiune' de până acum, mi s-a arătat ca ceva foarte viu! ...

Împresurându-ne din toate părțile, cu țipete și cu gălăgie mare, duhurile cele rele au cerut să le fiu dat lor. Au încercat să mă apuce și să mă scoată de la îngeri, dar n-au izbutit să facă asta. În mijlocul urltelor lor de neînchipuit și la fel de potrivnice auzului, cum era și priveliștea aceea pentru mine, au ajuns uneori la urechile mele cuvinte și grăiri de ale lor. 'Este al nostru: s-a lepădat de Dumnezeu' - au strigat îndată cu toții, și ne-au lovit cu o asemenea îndrăzneală că pentru o clipă frica mi-a înghețat curgerea gândurilor. 'E minciună! Nu este adevărat!' - am vrut să strig, venindu-mi în sine; dar o aducere aminte binevoitoare mi-a legat limba. Într-un chip necunoscut

mie, mi-am amintit îndată de o întâmplare scurtă și lipsită de însemnătate, care făcea parte dintr-o perioadă îndepărtată a tinereții mele care, se pare că eu n-aș fi fost în stare cu nici un chip să mi-o amintesc singur.”

Aici autorul istorisește o întâmplare din anii de școală: Odată, într-o discuție filosofică, așa cum obișnuiesc studenții, unul dintre camarazi și-a spus părerea: „De ce trebuie să cred? Și, este imposibil ca Dumnezeu să existe?” La aceasta autorul a răspuns: „Poate că nu există.” Acum, vădit de dracii care-l acuzau, autorul își amintește:

„Această grăire era în deplinul înțeles al cuvântului o 'afirmație neîntemeiată': părerea fără judecată a prietenului meu n-ar fi putut stârni în mine îndoiala cu privire la existența lui Dumnezeu. Nu ascultasem în chip deosebit ce spusese el - și acum mi-a atras atenția că această afirmație neîntemeiată a mea nu dispăruse fără să lase o urmă în văzduh. A trebuit să mă îndreptățesc, să mă apăr de acuza care fusese îndreptată împotriva mea, și în chipul acesta, cele ce sunt spuse în Noul Testament s-au adevărat: Cu adevărat trebuie să dăm socoteală pentru toate cuvintele noastre nesocotite, dacă nu prin voia lui Dumnezeu, care vede ascunzișurile din inima omului, atunci prin mânia vrăjmașului mântuirii.

Acuza aceasta a fost de bună seamă, mărturia cea mai temeinică pe care au adus-o duhurile cele rele spre pierzarea mea. Acelea păreau să prindă puteri noi pentru a mă lovi, și acum s-au îndreptat spre noi cu strigăte mânioase, împiedicându-ne să mergem mai departe.

Mi-am amintit o rugăciune și am început să mă rog, chemând în ajutor pe sfinții ai căror nume le cunoșteam și care îmi veneau în minte. Dar aceasta nu i-a înfricoșat pe vrăjmașii mei. Creștin numai cu numele, sărman neștiutor, se pare că pentru prima oară în viața mea, mi-am adus aminte de cea care este numită Mijlocitoarea creștinilor.

Și este limpede că strigarea mea a fost atât de aprinsă, atunci

când sufletul meu era cuprins de spaimă, căci, numai ce mi-am amintit și am rostit numele ei, când, deodată, s-a ivit o ceață albă între noi și duhuri, care, îndată a început să cuprindă laolaltă mulțimea cea urâcioasă a duhurilor rele. Ceața le-a ascuns de la ochii mei mai înainte ca ele să fugă dinaintea feței noastre. Vorbirea lor gălăgioasă s-a mai auzit multă vreme, dar cu cât auzirea lor scădea treptat, mi-am putut da seama că urmărirea cea cumplită fusese dată uitării.”¹⁷

5. Experiențele vămilor trăite înainte de moarte

Astfel, se poate vedea din numeroase exemple, cât este de nelipsită pentru suflet experiența întâlnirii cu dracii vămilor văzduhului după moarte. Totuși, această experiență trăită nu se mărginește numai la cele ce se petrec după moarte. Am văzut mai sus că experiența vămilor pe care a avut-o Sf. Antonie cel Mare a fost o experiență „în afara trupului”, pe când se afla la rugăciune. La fel și Sf. Ioan Scărarul povestește o întâmplare petrecută cu un călugăr *înainte* de moartea sa.

„Cu o zi înainte de moarte, a intrat în extaz și, cu ochii deschiși, a privit în stânga și în dreapta patului său și, ca și cum ar fi fost chemat de cineva să dea socoteală, a strigat în auzul tuturor celor de față și a zis: 'Da, este adevărat; dar pentru aceea am postit mulți ani.' Și apoi iarăși: 'Da, este foarte adevărat, dar am vărsat lacrimi pentru aceea și le-am slujit fraților.' Și iarăși: 'Nu, voi mă defăimați.' Și uneori mai spunea: 'Da, este adevărat. Da, nu știu ce să spun despre asta. Dar Dumnezeu este milostiv.' Și era cu adevărat o privesc cumplită și înfricoșătoare - această chinuire nevăzută și nemiloasă. Dar cel mai cumplit a fost că era osândit pentru cele ce nu le făcuse. Ce uimitor! Despre câteva dintre păcatele sale, pustnicul a zis: 'Nu știu ce să spun despre asta', deși fusese călugăr vreme de aproape patruzeci de ani și avusese darul lacrimilor ... Și în

¹⁷ „De necrezut pentru mulți dar de fapt o întâmplare adevărată”, în *Orthodox Life*, iulie-august, 1976.

vreme ce era astfel chemat să dea socoteală, era scos din trup, lăsându-ne fără să cunoaștem cum a fost judecata, ori sfârșitul, ori osânda, ori cum s-a sfârșit judecata.”¹⁸

Într-adevăr, întâlnirea cu vămile după moarte este doar partea hotărâtoare și ultima, a războiului întreg, purtat de sufletul fiecărui creștin de-a lungul tuturor zilelor vieții sale. Episcopul Ignatie scrie: „Așa cum învierea sufletului creștin din moartea păcatului se săvârșește pe tot parcursul vieții, tot așa se săvârșește în chip mistic, aici pe pământ, cercetarea sufletului de către puterile văzduhului, să vadă de s-a înrobit lor, ori de s-a slobozit de ele; la călătoria prin văzduh (după moarte) această slobozire ori înrobire se pune doar întru lucrare (vol. III, pag. 159). Unii sfinți, cum ar fi Sf. Macarie cel Mare - a cărui trecere prin vămi a fost văzută de câțiva ucenici ai săi - trec printre vameșii draci fără să fie opriți pe cale, pentru că deja s-au luptat cu ei și au câștigat războiul din timpul vieții. Iată întâmplarea din viața sa:

„Când Sfântului Macarie i s-a apropiat sfârșitul, heruvimul care era îngerul său păzitor, însoțit de o mulțime de sălășlitori ai cerului, au venit să-i întâmpine sufletul. Împreună cu cetele de îngeri au mai coborât grupuri de apostoli, prooroci, mucenici, ierarhi, călugări și cei drepti. Dracii s-au așezat în șiruri și grupuri în vămi pentru a vedea trecerea sufletului celui purtător de Dumnezeu. Sufletul său a pornit suișul. Stând departe de el, duhurile întunericului au strigat din vămile lor: 'O, Macarie, de câtă slavă te-ai învrednicit!' Smeritul bărbat le-a răspuns: 'Nu! Încă mă tem, fiindcă nu știu dacă toate cele ce am făcut sunt bune.' Între timp, el urca cu repeziciune spre cer. De la vămile așezate pe suișuri mai înalte, puterile văzduhului au strigat iarăși: 'Chiar așa! Ne-ai scăpat, Macarie.' 'Nu, a răspuns el. Mai am de străbătut o cale.' Când el ajunsese deja la porțile raiului, aceia au strigat tânguindu-se de răutate și de pizmă: 'Chiar așa!

¹⁸ *Scara urcușului dumnezeiesc*, trad. De Arhimandrit Lazarus Moore, Eastern Orthodox Books, 1977, pag. 120-121.

Ne-ai scăpat, Macarie!’ El a răspuns: ’Fiind păzit de puterea lui Hristos al meu, am scăpat de vicleniile voastre!’” (Pateric).

„Marii sfinți ai lui Dumnezeu trec cu mare ușurință printre străjile văzduhului care sunt în paza puterilor întunericului, pentru că de-a lungul vieții lor pământești ei intră în luptă neîntinată cu ele, și câștigând biruința asupra lor, agonisesc în adâncul inimii lor slobozenie desăvârșită față de păcat, ajung templu și locaș al Duhului Sfânt, făcând sălașul minții lor nepotrivit pentru îngerii căzuți” (Episcopul Ignatie op. cit. Vol. III, pag. 158-159).

6. Judecata particulară

În teologia dogmatică ortodoxă, trecerea prin vămile văzduhului este o parte a *judecății particulare*, prin mijlocirea căreia se hotărăște soarta sufletului până la judecata cea de obște. Atât judecata particulară, cât și judecata cea de obște sunt săvârșite de către îngeri, care slujesc drept lucrători ai dreptății lui Dumnezeu: *La sfârșitul veacurilor vor ieși îngerii și vor despărți pe cei răi din mijlocul celor drepecți și îi vor arunca în cuptorul cel de foc* (Matei 13, 49).

Creștinii ortodocși au o șansă bună prin învățătura despre vămile văzduhului și judecata particulară care este înfățișată limpede în numeroase scrieri Patristice și în Viețile sfinților, dar de fapt orice om care va cugeta cu atenție numai la Sf. Scriptură, va ajunge la aceeași socotință. Astfel, evanghelistul protestant Billy Graham, scrie în cartea sa cu privire la îngeri: „În clipa morții, sufletul iese din trup și umblă prin aer. Dar Scriptura ne învață că acolo stă la pândă diavolul. Este ’stăpânitorul puterii văzduhului’ (Efeseni 2, 2). Dacă ochii înțelegerii noastre s-ar deschide, probabil că am vedea văzduhul plin de draci, vrăjmașii lui Hristos. Dacă satan a putut să-l facă pe îngerul lui Daniel să zăbovească trei săptămâni ca să-și împlinească menirea sa pe pământ, ne putem închipui împotrivirea pe care o poate întâmpina un creștin la moarte ... Clipa morții este ultimul prilej

al lui satan în care să-l lovească pe adevăratul credincios; dar Dumnezeu Și-a trimis îngerii ca să ne păzească la vremea aceea.”¹⁹

7. Vămile: o piatră de încercare a adevăratei experiențe de după moarte

Tot ce s-a arătat în acest capitol este, de bună seamă, altceva decât „revederile rapide ale faptelor trecute” (flashbacks) ale vieții, care sunt povestite astăzi atât de des în experiențele trăite „după moarte”. Acestea din urmă - care se arată adesea și înainte de moarte - nu au nimic de la Dumnezeu, nu au nici o legătură cu judecata. Se pare că acestea sunt mai degrabă o experiență psihologică, o revedere a vieții cuiva dimpreună cu cercetarea conștiinței proprii. Lipsa judecății și chiar „simțul umorului” pe care mulți au observat-o în ființa nevăzută, care stă de față la „revederile rapide ale faptelor trecute”, reprezintă, mai înainte de toate, o oglindire a cumplitei lipse de prețuire pe care o au majoritatea oamenilor din lumea apuseană, cu privire la viață și moarte. Și de aceea chiar și hindușii din India cea „înapoiată” au experiențe ale morții mai înfricoșătoare decât majoritatea celor din apus: chiar fără luminarea adevărată a creștinismului, ei au păstrat o purtare mai curată față de viață decât o au majoritatea oamenilor din apusul ușor „post-creștin”.

Trecerea prin vămi - care este un fel de piatră de încercare a experienței adevărate de după moarte - nu este deloc înfățișată în experiențele trăite astăzi, și pricina pentru această situație nu trebuie să o căutăm departe. Din multe semne - lipsa îngerilor care vin să ia sufletul, lipsa judecății, ușurătatea multor istorisiri, chiar și scurtimea timpului în care are loc experiența (de obicei cinci până la zece minute, în comparație cu o vreme de câteva ceasuri până la câteva zile, în întâmplările Vieților sfinților și în alte izvoare ortodoxe) - este limpede că experiențele de astăzi,

¹⁹ Billy Graham, *Îngeri vestitori tainici ai lui Dumnezeu*, Doubleday, New York, 1975, pag. 150-151.

deși uneori sunt foarte uimitoare și nu se pot desluși prin nici o lege firească cunoscută de știința medicală, nu sunt foarte adânci. Dacă acestea sunt experiențe adevărate ale morții, atunci ele presupun doar începutul călătoriei sufletului după moarte. Ele au loc înaintea morții, cum ar fi, înaintea hotărârii lui Dumnezeu pentru ca sufletul să rămână dezlegat de trup (care se arată prin venirea îngerilor după suflet), în vreme ce, în experiențele de astăzi, mai există o cale pentru suflet de a se întoarce în trup prin mijloace firești.

Oricum, ne mai rămâne să lămurim bine experiențele care sunt trăite astăzi. Ce sunt aceste priveliști frumoase care se văd adesea? Unde se află această cetate „cerească” care se vede? Ce este tot acest sălaș „din afara trupului” cu care se intră în legătură astăzi fără nici o tăgadă?

Răspunsul la aceste întrebări se poate găsi prin cercetarea literaturii care se deosebește de izvoarele ortodoxe pomenite mai sus - literatură care se bazează și pe experiență personală, și este cu mult mai complexă în observații și concluzii decât experiențele de astăzi de „după moarte”. Către această literatură se îndreaptă Dr. Moody și alți cercetători, și în aceasta găsesc ei într-adevăr asemănări importante cu acele cazuri clinice care au aprins în zilele noastre interesul pentru viața de după moarte.

8. Învățătura episcopului Teofan Zăvorâtul despre vămile văzduhului

Episcopul Ignatie Brianceaninov a fost apărătorul de frunte al învățaturii ortodoxe despre vămile văzduhului, din Rusia secolului al XIX-lea, când necredincioșii și moderniștii începeau deja să o ia în râs. Dar nici Episcopul Teofan Zăvorâtul nu a fost un apărător mai puțin hotărât al acestei învățături, pe care a socotit-o ca parte a învățaturii ortodoxe despre războiul nevăzut sau a luptei duhovnicești împotriva dracilor. Iată ce spune el despre vămii, în comentariul său la versetul 80 al Psalmului 118: *Să fie inima mea fără prihană întru îndreptările Tale, ca să nu*

mă rușinez.

„Proorocul nu spune cum și unde 'să nu se facă omul de rușine'. Cel mai bine 'să nu se facă de rușine' la vremea războaielor lăuntrice ...

Cel de al doilea moment când nu trebuie să se facă de rușine este în ceasul morții și la trecerea prin vămi. Oricât de nesocotită poate să li pară 'oamenilor informați' ideea vămilor, nu-i va scăpa de trecerea prin ele. Ce caută vameșii la cei care trec prin vămi? Ei caută să vadă dacă oamenii au ceva din cele ce sunt ale lor. Care sunt lucrurile lor? Patimile. De aceea, în omul a cărui inimă este curată și este străină de patimi, vameșii nu pot afla nimic pentru care să pornească războiul; dimpotrivă, însușirile potrivnice îi vor lovi ca săgețile fulgerului. La aceasta, cel care are mai puțină învățătură ar spune următoarele: Vămile sunt înfricoșătoare. Dar este posibil ca dracii, în loc să arate ceva înfricoșător, să arate ceva atrăgător. În trecerea prin vămi, una după alta, dracii ar putea arăta ceva înșelător și atrăgător, potrivit felurilor feluri de patimi. Când, de-a lungul vieții pământești, patimile au fost alungate din inimă, și faptele cele bune au fost sădite și li s-au împotrivit aceloră, atunci nu mai are nici o însemnătate ce lucru atrăgător i se arată sufletului, căci el nu va arăta nici o slăbiciune față de lucrul acela, și își întoarce fața de la el cu scârbă. Dar, atunci când inima nu s-a curățat, sufletul va alerga către patima pentru care inima are cea mai mare slăbiciune; și dracii îl vor lua ca pe un prieten, și după aceea ei știu unde să îl așeze. De aceea, este foarte problematic, ca un suflet, atâta vreme cât mai rămân în el slăbiciuni pentru lucrurile vreunei patimi, să nu se facă de rușine la vămi. Fiind făcut de rușine aici, înseamnă că sufletul este aruncat în iad.

Dar hotărârea definitivă de a fi rușinat se va da la Judecata de Apoi, înaintea Judecătorului Atoatevăzător ...”²⁰

²⁰ Psalm 118, tâlcuit de Episcopul Teofan, Moscova, 1891, retipărit la Jordanville, 1976, pag. 189-290; vezi rezumatul tipărit de New Diveevo Convent, Spring Valley, N. Y., 1978, pag. 24.

CAPITOLUL VII

Experiențele „din afara trupului” în literatura ocultă

CERCETĂTORII experiențelor trăite „după moarte” din zilele noastre, se îndreaptă aproape în întregime către deslușirea acestora, către acel fel de literatură care pretinde că se bazează pe experiența trăită în „afara trupului”: literatura ocultă de veacuri, din *Cărțile morților*, egipteană și tibetană, până la inițiatorii și maeștrii ocuți din zilele noastre. Pe de altă parte, nici măcar unul dintre acești cercetători nu dau atenție învățaturii creștine despre viața de după moarte sau izvoarelor scripturistice ori patristice pe care se bazează. Ce înseamnă aceasta?

Pricina este una simplă: învățătura creștină vine din descoperirea lui Dumnezeu către om despre soarta sufletului după moarte, și se apleacă mai ales asupra ultimei stări a sufletului după moarte și zăbovește mai ales asupra celei din urmă stări a sufletului în rai sau în iad. De vreme ce există și o bogată literatură creștină, care ne arată ce se întâmplă cu sufletul după moarte, bazată pe experiențele de după moarte și în afara trupului, ale celor care le-au trăit și le-au istorisit (așa cum au fost arătate în capitolul anterior despre „vămi”), această literatură, de bună seamă, are o însemnătate mai mică, în comparație cu învățătura creștină de bază, despre starea sufletului de la sfârșitul vieții pământești. Literatura bazată pe experiența creștină este de folos mai ales pentru a lămuri și a înflăcăra esența învățaturii creștine.

Cu toate acestea, în literatura ocultă, situația este răsturnată.

Cea mai importantă este experiența sufletului din „afara trupului”, în vreme ce ultima stare a sufletului este de obicei lăsată neclară sau deschisă părerilor și socotinței personale, bazate pe aceste experiențe. Cercetătorii de astăzi sunt atrași cu mult mai lesne de experiențele scriitorilor ocuți (care par să aibă puțin, cel puțin într-o oarecare măsură, de a cerceta „științific”) decât de învățătura creștină, pentru care se cuvine cu adevărat trăirea credinței și nădăjduirea și umblarea pe o cale duhovnicească potrivită cu învățătura.

În acest capitol vom încerca să deslușim unele dintre greșelile acestei socotințe, care nu-i atât de „obiectivă” pe cât li se pare unora, și dă prilejul unei aprecieri a experiențelor oculte „din afara trupului”, prin credința creștinismului ortodox. Pentru a face aceasta, trebuie să prezentăm literatura ocultă pe care o folosesc unii cercetători de astăzi, pentru a lămurii experiențele de „după moarte”.

1. Cartea tibetană a morților

*Cartea tibetană a morților*²¹ este o carte budistă din sec. al VIII-lea, care mărturisește despre tradiția pre-budistă dintr-o vreme cu mult mai timpurie. Titlul tibetan al cărții este „*Eliberarea prin auz după moarte*”, și este prezentată de către editorul englez ca „un manual mistic pentru călăuzirea prin cealaltă lume, care este plină de multe închipuiri și sălașuri” (pag. 2). Cartea este citită lângă trupul noului răposat pentru ajutorul sufletului, pentru că, așa cum spune chiar textul, „în ceasul morții se ivesc multe închipuiri înșelătoare” (pag. 151). Acestea, așa cum spune editorul, „nu sunt vederi ale realității, ci nimic mai mult decât ... (propriile) porniri ale minții, care au luat chip întrupat (pag. 31). În etapele mai târzii de 49 de zile ale experiențelor de „după moarte”, care sunt prezentate în carte, se află vedenii atât ale zeităților „pașnice” cât și ale celor

²¹ *Cartea tibetană a morților*, editată de W. Y. Evans-Wentz, Oxford University Press, Paperback ed., 1960.

„mânioase” - toate acestea sunt socotite înșelătoare, după doctrina budistă. (Vom arăta mai jos, în cercetarea firii acestui tărâm, de ce aceste vedenii sunt cu adevărat în mare măsură înșelătoare.) Sfârșitul acestui întreg fenomen este căderea, în sfârșit, a sufletului într-o „reîncarnare” (despre care, de asemenea, se va vorbi mai jos), pe care teoria budistă o socotește ca pe un rău care trebuie ocolit prin inițiere budistă. Dr. C. G. Jung, vorbind despre această carte, crede că aceste vedenii sunt foarte asemănătoare înfățișării lumii de după moarte din literatura spiritistă a occidentului modern - amândouă „dau o impresie urâtă despre întreaga deșertăciune și banalitate a comunicărilor din „lumea duhurilor” (pag. 11).

Sub două aspecte, sunt asemănări de netăgăduit între „*Cartea tibetană a morților*” și experiențele trăite astăzi de oameni, iar acest lucru explică interesul Dr. Moody și al altor cercetători pentru această carte. Mai întâi experiența „din afara trupului” care se trăiește în primele clipe ale morții este în general aceeași ca aceea istorisită în experiențele de astăzi (la fel ca în literatura ortodoxă): sufletul răposatului se arată ca un „trup strălucitor iluzoriu” care poate fi văzut de către alte ființe cu fire asemănătoare, dar nu de către oamenii trupești. La început sufletul nu știe dacă este viu sau mort. El vede oamenii din jurul trupului său, aude tânguirile celor de față, și are toate însușirile simțurilor. Are mișcări libere și poate trece prin obiecte tari (pag. 98-100, 156-160). În al doilea rând, „în clipa morții se vede strălucirea clară a unei lumini,” (pag. 89), pe care cercetătorii de astăzi o numesc „ființa de lumină”, și care este descrisă de mulți oameni.

Nu-i nici o pricină de îndoială că ceea ce se arată în *Cartea tibetană a morților* se bazează pe experiența trăită „din afara trupului”. Dar vom vedea mai jos că starea adevărată de după moarte este doar una dintre aceste experiențe, și trebuie să ne ferim să credem că orice experiență „din afara trupului” este o descoperire a celor ce se întâmplă cu adevărat cu sufletul după

moarte. Experiențele mediumurilor din apus pot fi de asemenea adevărate; dar ele, de bună seamă, nu transmit vești adevărate de la morți, așa cum pretind ei. Este o asemănare între *Cartea tibetană a morților* și *Cartea egipteană a morților*,²² care este cu mult mai timpurie. Cea din urmă prezintă sufletul după moarte ca suferind multe schimbări și întâlnindu-se cu mulți „zei”. Nu există nici o tradiție vie a tălmăcirii acestei cărți, oricum, chiar și fără aceasta, cititorul modern poate să ghicească ceva din simbolismul ei. Potrivit acestei cărți, răposatul ia pe rând chipul unei rândunele, al unui șoim de aur, al unui șarpe cu picioare de om, al unui crocodil, al unei flori de lotus, etc., și întâlnește „zei” neobișnuiți și ființe din alte lumi (cele „Patru maimuțe sfinte”, zeița hipopotam, felurite zeități cu capete de câini, șacali, maimuțe, păsări, etc.) Experiențele plăsmuite și încălcite ale împărăției de „după moarte”, așa cum sunt înfățișate în această carte, se află într-un contrast puternic cu claritatea și simplitatea experiențelor creștine. Deși poate că se bazează pe experiențe adevărate din „afara trupului”, această carte este la fel de plină de vedenii înșelătoare ca și *Cartea tibetană a morților* și de bună seamă, nu poate fi socotită ca o prezentare adevărată a stării sufletului după moarte.

2. Scrierile lui Emanuel Swedenborg

Un alt text ocult pe care îl cercetează cercetătorii, poate fi înțeles mai bine, pentru că este din vremurile noastre moderne. Este de mentalitate apuseană, și se vede că este creștin. Scrierile vizionarului Emanuel Swedenborg (1688-1772) prezintă vedenii dintr-o altă lume, care au început să i se arate la mijlocul vieții. Înainte de a începe să aibă vedenii, el era un intelectual obișnuit din Europa veacului al XVIII-lea, care cunoștea curent multe limbi. Erudit, om de știință și inventator, activ în viața publică, ca reprezentant oficial al industriei miniere suedeze și membru al Casei aristocraților - pe scurt, era un „om universal” de la

²² *Cartea morților*, tr. de E. A. Wallis Budge, Bell Publishing Co., N. Y., 1960.

începutul veacului științei, când încă mai era cu putință ca un om să stăpânească aproape toate cunoștințele veacului său. A scris cam 150 de lucrări științifice, unele dintre ele (cum ar fi tratatul de anatomie în 4 volume, *Creierul*), depășind cu mult veacul său.

Când avea 56 de ani, și-a îndreptat atenția către lumea cea nevăzută, și în ultimii 25 de ani ai vieții sale, a scris un număr mare de lucrări religioase, înfățișând raiul, iadul, îngerii și duhurile - toate având ca temelie experiența sa personală.

El descrie locurile nevăzute ca fiind foarte deosebite de cele pământești; totuși, acestea se află în armonie cu descrierile majorității cărților oculte. Când moare un om, potrivit relatării lui Swedenborg, el intră în „lumea duhurilor”, care se află la jumătatea drumului dintre rai și iad.²³ Deși este lumea duhurilor, și nu este materială, este foarte asemănătoare cu lumea materială, că omul nici nu știe la început că a murit (461); el are același fel de „trup” și însușiri ale simțurilor, ca atunci când se afla în trup omenesc. În clipa morții se vede lumină - ceva strălucitor și nedeslușit (450) - și are loc „trecerea în revistă” a vieții omului cu toate faptele lui cele bune și cele rele. Își întâlnește prietenii și cunoștințele din această lume (494); și pentru o vreme continuă o existență foarte asemănătoare celei pe care a avut-o pe pământ, în afară de faptul că toate cele de acolo sunt cu mult mai „lăuntrice”. Omul este atras de acele lucruri și persoane față de care simte iubire, și realitatea este hotărâtă de gânduri - de îndată ce se gândește la o persoană iubită, acea persoană se arată ca și cum ar fi fost chemată (494). De îndată ce cineva se obișnuiește cu această lume a duhurilor, acela află de la prieteni despre rai și despre iad, și este purtat în diferite cetăți, grădini și parcuri (495).

În această „lume a duhurilor” care este mijlocitoare, sufletul

²³ Emanuel Swedenborg, *Rai și iad*, tr. de George F. Dole, Swedenborg Foundation, Inc., N. Y. 1976, secțiunea 421; secțiunile din paranteze din textul de mai sus sunt toate din această carte.

este „pregătit” pentru rai printr-un proces de învățare care durează de la câteva zile până la un an (498). Dar și „raiul”, așa cum este înfățișat de Swedenborg, nu este prea deosebit de „lumea duhurilor”, și amândouă seamănă foarte mult cu pământul (171). Sunt curți și săli publice ca și pe pământ, parcuri și grădini, case și dormitoare pentru „îngeri” cu multe schimburi de haine pentru ei. Sunt guverne, și legi, și tribunale de judecată - toate, de bună seamă, mai „duhovnicești” decât pe pământ. Sunt biserici și slujbe bisericești cu preoți care oficiază slujbe și care se tulbură dacă cineva din clerul bisericesc se împotrivesc. Sunt căsătorii, școli, creșterea și educarea copiilor, viață publică - pe scurt, aproape toate cele ce se găsesc pe pământ, care pot fi „duhovnicești”. Swedenborg a stat de vorbă cu mulți „îngeri” din cer (el credea că toți aceia erau suflete ale morților), dar și cu locuitorii necunoscuți de pe Mercur, Jupiter, și de pe alte planete; el a vorbit cu Martin Luther în „cer” și l-a convertit la credința sa, dar nu a izbutit să-l lămurească pe Calvin să nu mai creadă în predestinare. „Iadul” este descris ca un loc foarte asemănător pământului, unde locuitorii sunt plini de dragoste de sine și lucrări diavolești.

Se poate înțelege cu ușurință de ce Swedenborg a fost ocolit de cei mai mulți dintre contemporanii săi și socotit nebun, și de ce până de curând, vedeniile sale rareori au fost luate în serios. Totuși, unii oameni au recunoscut întotdeauna că el a fost în legătură reală cu lumea nevăzută, căci avea vedenii foarte neobișnuite: contemporanul său mai tânăr, filosoful german Immanuel Kant, unul dintre cei mai de seamă întemeietori ai filosofiei moderne, l-a luat în serios și a crezut în cele câteva exemple de clarviziune ale lui Swedenborg, care au fost cunoscute în toată Europa; și filosoful american Emerson, în lungul său eseu despre el, din *Oamenii reprezentativi* l-a numit „unul dintre uriașii literaturii, care nu poate fi asemănat cu învățații obișnuiți ai tuturor colegiilor”. De bună seamă, astăzi, renașterea interesului pentru ocultism l-a adus în față ca pe un

„mistic” și „prooroc”, fără nici o legătură cu creștinismul dogmatic, și mai ales cercetările experiențelor care au avut loc „după moarte” prezintă asemănări de seamă între constatările lor și descrierea lui din primele clipe de după moarte.

Este posibil ca Swedenborg să fi fost în legătură cu duhuri nevăzute și să fi primit de la ele „descoperiri”. Dacă vom cerceta chipul în care a primit el aceste „descoperiri”, vom vedea care este sălașul adevărat în care sălășluiesc aceste duhuri.

Istoricul legăturilor lui Swedenborg cu duhurile nevăzute - pe care le-a așezat în scris cu însemnate amănunte în voluminoasele sale Jurnal al viselor și Jurnal spiritual (2300 de pagini) - dezvăluie în chip lămurit toate însușirile celui care intră în legătură cu dracii văzduhului, așa cum a arătat și episcopul Ignatie. Din copilărie, Swedenborg a practicat un fel de meditație, care cuprinde relaxarea și concentrarea intensă. Cu vremea, el a început să vadă o limbă de foc în timpul meditației, pe care a primit-o cu încredere și a socotit-o ca pe un semn de „încuviințare” a părerilor sale. Aceasta l-a pregătit pentru deschiderea vorbirii cu duhurile. Mai târziu, a început să aibă vise cu Hristos și a fost primit într-o societate de „nemuritori” și treptat a început să fie conștient de prezența „duhurilor” din jurul său. În cele din urmă, duhurile au început să i se arate în stare de veghe. Prima dintre aceste experiențe din urmă, s-a ivit pe când călătorea prin Londra: Într-o noapte, după ce a mâncat prea mult, pe neașteptate, a văzut negru înaintea ochilor și reptile târâtoare pe podea, și apoi un om care stătea în colțul camerei și spunea doar atât: „Nu mânca atât de mult” și s-a făcut nevăzut în întuneric. Deși s-a speriat de această arătare, a crezut în ea ca în ceva „bun” pentru că i-a dat un sfat „cu bun simț”. Apoi, după cum a povestit el, „în timpul aceleiași nopți, același om s-a arătat din nou, dar de data aceasta nu m-am speriat. Atunci acela a spus că este Domnul Dumnezeu ziditorul lumii și Mântuitorul, și că mă alesese pe mine ca să le lămuresc

oamenilor înțelesul duhovnicesc al Scripturii, și că el însuși mă va lămuri ce voi scrie despre acest subiect. Chiar în noaptea aceea, mi-au fost deschise lumile duhurilor, raiul și iadul, așa încât m-am lămurit pe deplin de adevărul lor ... După aceea, de multe ori pe zi, Domnul îmi deschidea ochii trupești, astfel încât, în miezul zilei, puteam vedea lumea cealaltă, și când eram foarte treaz, puteam să vorbesc cu îngerii și cu duhurile”.²⁴

Este destul de limpede din această descriere, că Swedenborg a fost deschis legăturii cu sălașul din văzduh al duhurilor căzute, și că toate descoperirile sale de mai târziu au venit din această sursă. „Raiul” și „iadul” pe care le-a văzut, erau și ele părți ale acestui sălaș din văzduh, și „descoperirile” pe care le-a lăsat în scris, sunt o descriere a înșelărilor sale despre acest sălaș, pe care duhurile cele căzute le plăsmuiesc adesea pentru cei necunoscători, având în vedere scopurile lor. O privire spre altă literatură ocultă ne va arăta mai multe dintre însușirile acestui sălaș.

3. „Planul astral” al teosofiei

Teosofia secolelor al XIX-lea și al XX-lea, care este un amestec de idei oculte occidentale și orientale, ne învață în amănunt despre acest sălaș aerial, care este văzut ca fiind alcătuit dintr-un număr de „planuri astrale”. („Astral”, însemnând „de stele”, este un termen închipuit pentru a se referi la cele ce se află „deasupra pământescului”.) Potrivit unui rezumat al acestei doctrine, „planurile (astrale) cuprind sălașurile tuturor duhurilor nemateriale, locul unde lucrează zeii și dracii, locul în care sălășluiesc chipurile-gând, tărâmul locuit de duhurile aeriile și de alte elemente, și felurime de raiuri și iaduri cu cetele lor de îngeri și de draci ... Prin mijlocirea

²⁴ R. L. Tafel, *Documents Concerning Swedenborg* [Scrieri despre Swedenborg], vol. I, p. 35-36. Vezi Wilson Van Dusen, *The Presence of Other Worlds* [Prezența altor lumi], (*The Psychological-Spiritual Findings of Emanuel Swedenborg* [Descoperirile spiritual-psihologice ale lui Emanuel Swedenborg]), Harper and Row, N. Y., 1973, p. 19-63, pentru prezentarea deschiderii “ochiului spiritual” al lui Swedenborg.

ritualurilor, persoanele inițiate cred că se pot 'ridica la diferite nivele sau planuri', și să trăiască întâmplări în aceste locuri, în deplină stare de conștiință.”²⁵

Potrivit acestei doctrine, cineva intră în „planul astral” (sau „planuri”, numai dacă acest sălaș este socotit ca un întreg, ori în straturile lui separate) la vremea morții, și precum spune teoria lui Swedenborg, nu există nici o schimbare neașteptată a stării cuiva și nici o judecată. Omul continuă să viețuiască ca și înainte, numai că se află în afara trupului și începe să „treacă prin toate sub-planurile planului astral, în calea sa către lumea cerurilor.”²⁶ Fiecare sub-plan se subțiază continuu și se „adâncește” și înaintarea prin acestea, departe de a stârni frică și șovăială, așa cum se întâmplă în „vămile” creștine, ci totul se petrece în desfătare și veselie: „Bucuria vieții în planul astral este atât de mare, că viața cea trupească în asemănare cu ea nu pare viață deloc ... La nouă din zece nu le place cu nici un chip să se întoarcă în trup.” (A. E. Powel, op. cit., pag. 94).

Teosofia, invenția mediumului rus Elena Blavatskaia, a fost întemeiată la sfârșitul secolului al XIX-lea, într-o încercare de a da o lămurire sistematică legăturilor mediumnice cu „morții”, care s-au înmulțit în lumea apuseană de la marea izbucnire a fenomenului spiritist din America, în anul 1848. Astăzi, doctrina ei asupra „planului astral” (deși adesea nu este numit astfel) este modelul pe care l-au folosit mediumuri și alți amatori de ocultism pentru a lămuri experiențele lor din lumea duhurilor. Deși cărțile teosofice asupra „planului astral” sunt pline de aceeași „deșertăciune și banalitate revoltătoare”, pe a cărei bază Dr. Jung socotește să pună însușirile întregii literaturi spiritiste, totuși, dincolo de această nerușinare, există o filosofie de bază despre adevărul celeilalte lumi, care atinge o coardă sensibilă a cercetătorilor de astăzi. Părerea umanistă a lumii de astăzi, se

²⁵ Benjamin Walker, *Dincolo de trup: dublul uman și planurile astrale*, Routledge and Kegan Paul, London, 1974, pag. 117-118.

²⁶ A. E. Powel, *Corpul astral*, Editura Teosofică, Wheaton, III., 1972, pag. 123.

îndreaptă cu mai multă bunăvoință către o altă lume, care este mai degrabă desfătătoare decât dureroasă. O lume care îngăduie mai degrabă „dezvoltarea” ori „evoluția” liniștită decât judecata de la sfârșitul vieții. O lume care mai degrabă îngăduie „încă o șansă” pentru a se pregăti pentru o realitate mai înaltă, decât hotărârea sorții veșnice prin faptele săvârșite de-a lungul vieții pământești. Învățarea teosofiei arată tocmai aceste însușiri cerute de „sufletul modern” și cere să se bazeze pe experiență.

Pentru a da un răspuns creștin ortodox la această învățătură, trebuie să privim mai atent experiențele obișnuite care au loc în „planul astral”. Dar unde să privim? Vestirile mediumurilor sunt în chip vădit nevrednice de încredere și sunt lipsite de limpezime; și în orice caz, legătura cu „lumea spiritelor” prin mediumuri este prea întunecată și mijlocită, pentru a alcătui dovada convingătoare a firii acelei lumi. Experiențele de „după moarte” de astăzi, pe de o parte, sunt prea scurte și negrăitoare pentru a fi socotite mărturie despre adevărata natură a celelalte lumi.

Dar există un fel de experiență în „planul astral” care poate fi cercetată mai amănunțit. În limbajul teosofic se numește „proiecție astrală” sau „proiecția corpului astral”. Prin cultivarea anumitor tehnici mediumnice, este cu puțință nu numai intrarea în legătură cu spirite care s-au despărțit de trup, așa cum fac mediumurile obișnuite (când ședințele lor de spiritism sunt adevărate), ci intră cu adevărat în sălașul lor de existență și „călătoresc” prin mijlocul lor. Cineva poate să nu creadă când aude despre asemenea experiențe din vremurile străvechi, dar se întâmplă, că această experiență a ajuns să fie destul de obișnuită în vremurile noastre - și nu numai printre ocultişti - și există deja o literatură bogată în acest domeniu, cu experiențe povestite de către cei care le-au trăit.

4. „Proiecția astrală”

Creștinii ortodocși cunosc faptul că omul poate cu adevărat

să se ridice deasupra marginilor firii sale trupești și poate să călătorească în locuri nevăzute. Acest fel de călătorie nu ne privește pe noi aici. Apostolul Pavel nu a știut dacă se afla „în trup” ori „în afara de trup” când a fost răpit până la al treilea cer (II Cor. 12, 2), și nu se cuvine să socotim noi până la care suie trebuie să se subțieze trupul pentru a intra în rai (dacă experiența a avut loc cu adevărat „în trup”). Sau în ce fel de „trup subțire” poate fi îmbrăcat sufletul în timpul unei experiențe „în afara trupului” - dacă acest fel de lucruri poate fi cunoscut cu adevărat în această viață. Este destul să știm că sufletul (în oricare fel de „trup”), poate fi răpit cu adevărat prin harul lui Dumnezeu și poate să vadă raiul, cât și sălaşul din văzduh, în care sălășluiesc duhurile de sub cer.

În literatura ortodoxă, se vorbește adesea despre asemenea experiențe, ca având loc „în afara trupului”, așa cum a fost experiența Sf. Antonie la „vămi”, în vreme ce stătea la rugăciune, cum s-a arătat mai înainte. Episcopul Ignatie Brianceaninov pomeneste de doi pustnici din veacul al XIX-lea, ale căror suflete au ieșit din trupurile lor, pe când se aflau la rugăciune - Cuviosul Vasilisc al Siberiei, al cărui ucenic a fost vestitul Zosima, și Bătrânul Schimonah Ignatie (Isaia), prieten bun al episcopului Ignatie (Ignatie Brianceaninov, *Opere complete*, vol. III, pag. 75). Cea mai uimitoare experiență „în afara trupului” din *Viețile sfinților ortodocși* este probabil aceea a Sf. Andrei cel Nebun pentru Hristos din Constantinopol (sec. al X-lea), care, în vreme ce trupul său se afla în zăpadă, pe străzile cetății, el a fost răpit în duh ca să vadă raiul și cel de al treilea cer, despre care a povestit ucenicului său, care a istorisit întâmplarea (*Viețile sfinților*, 2 octombrie).

Asemenea întâmplări se petrec numai prin harul lui Dumnezeu și în chip cu totul aparte, din voința și dorința oamenilor. Dar „proiecția astrală” este o experiență „în afara trupului”, care poate fi căutată și învățată cu ajutorul unor tehnici. Această experiență reprezintă ceea ce descrie episcopul

Ignatie ca „deschiderea simțurilor”, și este limpede că - întrucât legătura cu duhurile este oprită oamenilor, în afară de lucrarea nemijlocită a lui Dumnezeu - sălașul care poate fi atins prin acest mijloc nu este cerul, ci numai sălașul aerial de sub cer, văzduhul locuit de duhurile cele căzute.

Textele teosofice care descriu această experiență în amănunt, sunt pline de păreri și tâlcuiri oculte, și sunt lipsite de orice folos pentru a alcătui o imagine a *experiențelor* adevărate din acest sălaș. Cu toate acestea, în sec. al XX-lea, a apărut un alt fel de literatură care se ocupă de această experiență: odată cu lărgirea cercetărilor și experimentelor în domeniul „parapsihologiei”, unii indivizi au descoperit, fie întâmplător, fie prin experiment, că le stă în putință să aibă experiențe de „proiecție astrală”, și au scris cărți care descriu experiențele lor în limbaj non-ocult; unii cercetători au adunat și au cercetat relatări ale experiențelor „în afara trupului” și au scris despre acestea, mai degrabă într-un limbaj științific decât ocult. Vom vorbi aici despre unele dintre aceste cărți.

Latura „pământească” a experiențelor din „afara trupului” este prezentată bine într-o carte, de către directorul Institutului de Cercetări Psihologice din Oxford, Anglia.²⁷ Ca răspuns la o chemare făcută în septembrie 1966, în presa britanică și la radio, Institutul a primit vreo 400 de răspunsuri de la persoane care au pretins că au avut experiențe în afara trupului. Un asemenea răspuns arată că astfel de experiențe nu sunt nicidecum rare în zilele noastre și cei care le-au avut sunt cu mult mai dotori decât în anii din urmă, să vorbească despre acestea, fără frica de a fi socotiți că sunt „nebuni”. Dr. Moody și alți cercetători au aflat aceleași lucruri despre experiențele de „după moarte”. Celor 400 de persoane li s-au dat să completeze două chestionare, iar cartea a fost urmarea comparării și a cercetării răspunsurilor la aceste chestionare.

Aproape toate experiențele prezentate în această carte s-au

²⁷ Celia Green, *Experiențe din afara trupului*, Ballentine Books, N. Y., 1975.

petrecut fără voie, fiind declanșate de diferite împrejurări trupesti: osteneli, oboseală, boală, accident, anestezie, somn. Aproape toate s-au întâmplat în preajma trupului (nu în vreun sălaș al „duhului”), și constatările care s-au făcut sunt foarte asemănătoare cu cele la care au ajuns oamenii care au avut experiențe „după moarte”; cineva își vede trupul din „afară”, are toate însușirile simțurilor (chiar dacă aflându-se în trup este surd sau orb), nu-i stă în putință să atingă sau să lucreze asupra celor ce se află împrejurul lui, „plutește” în aer cu un mare simț de desfătare și bunăstare; mintea este mai limpede decât de obicei. Unele persoane au povestit despre întâlniri cu rude răposate, sau călătorii către un loc ce părea să nu facă parte dintr-o realitate obișnuită.

Un cercetător al experiențelor din „afara trupului”, geologul englez Robert Crookall, a adunat un număr foarte mare de exemple de astfel de experiențe, atât de la ocultiști, cât și de la mediumuri, pe de o parte, și de la oameni obișnuiți pe de altă parte. El relatează experiența după cum urmează: „S-a 'născut' un trup-replică sau o 'dublură' din trupul material și s-a așezat deasupra aceluia. Când 'dublura' s-a despărțit de trup, s-a produs o 'pierdere a memoriei' (cam tot așa cum schimbarea vitezelor la mașină aduce o întrerupere foarte scurtă în transmiterea puterii) Adesea avea loc o revedere a întâmplărilor petrecute în viață, iar trupul material care fusese părăsit, era de obicei văzut de către 'dublura' care se afla în stare liberă. ... Contrar așteptărilor, nimeni nu a vorbit despre vreo durere ori frică, care să fie pricinuită de ieșirea din trup - totul părea desăvârșit de firesc Conștiința, așa cum lucra prin 'dublura' despărțită de trup, era mult mai ascuțită decât în viața obișnuită ... Uneori apărea telepatie, clarviziune și înainte cunoaștere. Se vedeau uneori prieteni 'morți'. Multe persoane au arătat o mare neplăcere față de intrarea din nou în trup și de întoarcerea la viața pământească Acest exemplu obișnuit de întâmplări în experiențele din afara trupului, care până acum, nu

erau recunoscute, nu se pot lămuri, în mod potrivit, pe presupunerea că toate aceste experiențe erau vise și că toate 'dublurile' descrise erau simple halucinații. Pe de altă parte, se poate lămuri de îndată pe baza presupunerii că acestea erau experiențe adevărate și că 'dublurile' văzute erau trupuri adevărate (deși erau de o mare subțirime)."²⁸

Această descriere este asemănătoare, punct cu punct, cu „modelul” Doctorului Moody despre experiențele de după moarte (*Viață după viață*, pag. 23-24). Această asemănare arată atât de limpede că se poate înfățișa doar una și aceeași experiență. Dacă este așa, putem, în cele din urmă, să definim experiența pe care au povestit-o Dr. Moody și alți cercetători, și care a stârnit un interes atât de mare și neînțelegeri în lumea apuseană de câțiva ani încoace. Nu este tocmai o experiență „după moarte”; este mai degrabă experiența „în afara trupului” care este doar un pas către alte experiențe mult mai largite, fie ale morții, fie ceea ce se numește uneori „călătorie astrală” (despre care veți vedea mai jos). Deși starea „în afara trupului” s-ar putea numi „prima clipă” a morții - dacă urmează moartea cu adevărat - este o mare greșeală să deducem din aceasta orice despre starea de „după moarte”, în afară de faptele simple ale supraviețuirii și conștiința sufletului după moarte, asupra căroră, cel ce crede cu adevărat în nemurirea sufletului nu se va împotrivi.²⁹ Mai mult, fiindcă starea „trupului după moarte” nu este neapărat legată de moarte, trebuie să fim cu dreaptă judecată în alegerea datelor limpezi ale experiențelor extinse în acest domeniu; mai ales, trebuie să ne întrebăm dacă arătările „raiului” (sau „iadului”) pe care le văd astăzi unii oameni, au vreo legătură cu adevărata înțelegere creștină a raiului și iadului, sau dacă acestea sunt numai o socotință a vreunei simple

²⁸ Robert Crookall, *Experiențe în afara trupului*, The Citadel Press, Secaucus, N. Y., 1970, pag. 11-13.

²⁹ Numai câteva secte, îndepărtate de învățătura creștină istorică, socotesc că sufletul “doarme” sau este “inconștient” după moarte: martorii lui Iehova, adventiștii de ziua a șaptea, etc.

experiențe firești (sau drăcești) din sălașul din „afara trupului”.

Dr. Crookall - care a fost cel mai cuprinzător cercetător în acest domeniu, de până acum, fiind cu aceeași băgare de seamă și purtare de grijă pentru amănunt, care caracterizează cărțile sale de început despre plantele fosile din Marea Britanie - a adunat mult material despre experiențele „raiului” și ale „gheenei”. El socotește că amândouă sunt experiențe firești și cu adevărat universale în starea „din afara trupului” și le deosebește după cum urmează: „Cei care și-au părăsit trupurile în chip firesc erau înclinați să vadă priveliști luminoase și liniștite (’raiul’), un fel de pământ slăvit; în vreme ce (cei care erau) scoși afară cu sila ... se îndreptau spre împrejurări de o oarecare nedeslușire, tulburi, și către o stare între vis și realitate, care este asemănătoare cu ’hadesul’ oamenilor de pe vremuri. Cei dintâi întâlneau mulți ajutători (cuprinzând rude și prieteni morți, cum am pomenit deja); cei din urmă întâlneau uneori împotrivitori fără trup” (pag. 14-15). Persoanele care au ceea ce Dr. Crookall numește o „alcătuire trupească mediumnistică”, în chip neschimbat trec mai întâi printr-un loc „hades” întunecat și împăclit, și apoi printr-un loc cu o lumină strălucitoare, care seamănă cu raiul. Acest „rai” este descris în felurite feluri (atât de mediumuri cât și de non-mediumuri) ca „cea mai frumoasă priveliște văzută vreodată”, „o priveliște de o frumusețe neasemănată - o grădină nesfârșită ca un parc și lumina de acolo este o lumină care nu s-a văzut niciodată pe mare sau pe pământ,” „priveliște frumoasă” cu „oameni înveșmântați în alb” (pag. 117), „lumina se făcea mai puternică”, „pământul întreg era roșiatic” (pag. 137).

Pentru a lămuri aceste experiențe, Dr. Crookall presupune că există un „pământ întreg” care cuprinde, pe treapta cea mai de jos, pământul cel material, pe care îl cunoaștem din viața de zi cu zi, împrejmuit de o sferă nematerială, care se întrepătrunde cu regiuni „hades” și „rai”, la hotarele lui de jos și de sus (pag. 87). Aceasta este o descriere a ceea ce în limbaj ortodox se cunoaște

ca văzduhul (sălașul aerian al) duhurilor căzute de sub cer, sau „planul astral” al teosofiei; totuși, în descrierile ortodoxe ale acestui sălaș nu se face nici o deosebire „geografică” între partea de „sus” și cea de „jos” și se stăruie mai mult asupra înșelărilor drăcești care sunt o parte integrantă a acestui sălaș. Dr. Crookall, fiind cercetător laic, nu cunoaște nimic despre acest chip al văzduhului, dar mărturisește, din punctul său de vedere „științific”, lucrul de cea mai mare însemnătate pentru înțelegerea experiențelor de „după moarte” și din „afara trupului”: *”raiul” și „iadul” pe care le văd persoanele în aceste experiențe sunt doar părți (sau chipuri părelnice) ale sălașului din văzduh al duhurilor și nu au nici o legătură cu raiul adevărat și iadul adevărat din învățătura creștină, care sunt sălașuri veșnice ale sufletelor oamenilor (și ale trupurilor lor celor înviate) la fel ca ale duhurilor celor nemateriale.* Persoanele care se află în starea din „afara trupului” nu sunt slobode să „umble” în raiul și iadul adevărat, care sunt deschise sufletelor numai prin voia hotărâtă a lui Dumnezeu. Dacă unii „creștini” văd la „moarte”, aproape imediat, o „cetate cerească” cu „porți de perle” și „îngeri”, este doar un semn că cele ce se văd în sălașul din văzduh atârnă într-o oarecare măsură de experiențele și așteptările trecute ale acelei persoane, întocmai așa cum hindușii care mor văd templele și „zeii” lor hinduși. Experiențele creștine adevărate ale raiului și iadului (așa cum vom vedea în capitolul următor) sunt la o cu totul altă măsură.

5. „Călătoria astrală”

Aproape toate experiențele recente de „după moarte” au fost foarte scurte; dacă ar fi fost mai îndelungate, ar fi urmat moartea adevărată. Dar în starea din „afara trupului” care nu se leagă de împrejurările din preajma morții, este cu puțință o experiență mai îndelungată. Dacă această experiență este destul de lungă,

omul își poate părăsi mediul înconjurător și poate intra într-o priveliște cu totul nouă - nu numai pentru o privire scurtă a unei „grădini” sau a unui „loc luminos” sau a unei „cetăți cerești”, ci pentru o „aventură” mai lungă în sălașul din văzduh. „Planul astral” este în chip limpede foarte aproape de fiecare om, și anumite experiențe hotărâtoare (sau tehnici mediumnistice) îl pot „arunca” pe om în legătură cu acel plan. Dr. Carl Jung povestește experiența unuia dintre pacienții săi, o femeie care a avut o experiență „în afara trupului” în vreme ce trecea printr-o naștere grea. I-a văzut pe doctori și pe surori în jurul ei, dar în spate simțea că se află o priveliște slăvită, care părea să fie hotarul unei alte dimensiuni; simțea că dacă s-ar întoarce către acea priveliște ar pleca din viața aceasta - dar s-a întors în trup.³⁰

Dr. Moody a scris despre mai multe asemenea experiențe, pe care le numește experiențe de „hotar” sau „limită” (*Viață după viață*, pag. 54-57).

Cei care își pricinuiesc experiența „proiecției astrale” dinadins, au adesea putința de a intra în această „altă dimensiune”. Descrierile „călătoriilor” în această dimensiune, pe care le-a făcut un om în ultimii ani, au ajuns la o oarecare faimă, care i-a îngăduit să întemeieze un institut pentru experiențe în starea din „afara trupului”. Unul dintre cercetătorii acestui institut a fost Dr. Elizabeth Kubler-Ross, care este de acord cu concluziile lui Monroe cu privire la asemănarea experiențelor din „afara trupului” și starea de „după moarte”. Vom prezenta pe scurt cele ce a aflat acest experimentator.³¹

Robert Monroe este om de afaceri american, de succes (președintele consiliului director al unei societăți pe acțiuni de multe milioane de dolari) și un necunoscător în religie. Experiențele sale în „afara trupului” au început în 1958, înainte de a-l interesa literatura ocultă câtuși de puțin, pe când își

³⁰ C. G. Jung, *Tipuri psihologice [The Interpretation of Nature and the Psyche]*, Routledge and Kegan Paul, London, 1955, pag. 128.

³¹ Robert A. Monroe, *Călătorii în afara trupului*, Anchor Books (Doubleday), Garden City, New York, 1977 (prima ediție, 1971).

săvârșea experimentele în tehnicile de învățare a datelor în timpul somnului; acest lucru avea nevoie de exerciții de concentrare și relaxare, asemenea unor tehnici de meditație. După ce a început aceste experimente, a trecut printr-o întâmplare neobișnuită, când i s-a părut că a fost lovit de un fascicul de lumină, care i-a pricinuit o paralizie trecătoare. După ce această senzație se repetase de câteva ori, a început să „plutească” în afara trupului, și apoi a început să-și provoace și să trăiască intens aceste experiențe. La începutul „călătoriilor” sale oculte, el dă la iveală aceleași însușiri de bază - meditație pasivă, experiența „luminii”, acestea reprezentând o atitudine de încredere și deschidere către experiențe noi și necunoscute, toate în unire cu o concepție „practică” asupra vieții și lipsită de cunoștiințele sau experiențele adânci ale creștinismului - care l-a deschis pe Swedenborg către isprăvile sale din lumea duhurilor.

Mai întâi, „călătoriile” lui Monroe erau locuri care se puteau recunoaște pe pământ - la început erau locuri din apropiere, apoi erau locuri mai îndepărtate - cu unele încercări izbutite de a aduce înapoi mărturii adevărate ale experiențelor. Apoi a început să ia legătura cu chipuri „de năluciri”, prima legătură având loc într-un experiment mediumnistic („călăuza indiană” trimisă de medium a venit pentru el cu adevărat! - pag. 52). În cele din urmă, a început să intre în legătură cu priveliști necunoscute care nu păreau să fie de pe pământ.

Luând în seamă amănuntele experiențelor sale (pe care le scria de îndată ce se întorcea în trup), le-a împărțit în trei grupe după „locuri”: „Locul de lucrare I” este „aici-acum”, mediul obișnuit al acestei lumi. „Locul de lucrare II” este un mediu „nematerial” care pare nesfârșit, cu aceleași însușiri ca ale „planului astral”. Acest loc este „mediul firesc” al celui de al „doilea trup”, după cum numește Monroe entitatea care călătorește în acest sălaș, care „întrepătrunde” lumea materială, și legile sale sunt cele ale gândului: „cum gândești, așa ești”, „cei ce se potrivesc se adună”, pentru a călători, omul trebuie

numai *să se gândească* unde vrea să ajungă. Monroe a vizitat felurite „locuri” din acest sălaș, unde a văzut niște lucruri cum ar fi un grup de oameni care purtau veșminte lungi și se aflau într-o vale strâmtă (pag. 81), și mai mulți oameni în uniformă care se numeau „armata care ochește bine”, așteptând să primească sarcini (pag. 82). „Locul de lucrare III” este un loc care pare să fie la fel de adevărat ca și pământul, cu toate că este deosebit de orice se cunoaște pe acest pământ, cu însușiri anacronice necunoscute; teosofii probabil ar înțelege aceasta ca o altă parte mai „tare” a „planului astral”.

După ce a trecut în mare măsură peste simțământul de frică de la început, când se afla în aceste sălașuri necunoscute, Monroe a început să le cerceteze și să descrie mulțimea de ființe inteligente pe care le-a întâlnit acolo. În unele „călătorii” a întâlnit prieteni „morți” și a vorbit cu ei, dar mai des a întâlnit ființe impersonale necunoscute, care uneori l-au „ajutat” dar adesea nu au răspuns când le-a chemat, care au dat vești „mistice” nedeslușite, care par să comunice cu mediumurile, care-i întindeau mâna dar nu izbuteau să apuce mâna lui întinsă (pag. 89). Pe unele dintre aceste ființe le-a recunoscut ca „împotrivitori”: făpturi ca niște animale cu trupuri elastice, care se schimbă lesne în câini, lilieci, sau chiar proprii săi copii (pag. 137-140), și alții, care îl necăjesc și îl chinuiesc și râd când el cheamă (nu din credință, este adevărat, ci numai ca o altă „experiență”) numele lui Iisus Hristos (pag. 119).

Neavând credință, Monroe s-a deschis către sugestiile „religioase” ale ființelor acestui sălaș. I s-au dat vedenii „proorocești” ale întâmplărilor viitoare, care uneori, s-au întâmplat cu adevărat, așa cum le-a văzut el (pag. 145 și mai departe). Odată, când i s-a arătat o rază de lumină albă la hotarul stării din afara trupului, el i-a cerut un răspuns la întrebările sale despre acest sălaș. Un glas din lăuntrul razei a răspuns: „Cere părintelui tău să-ți spună marea taină.” Drept aceea, cu următorul prilej, Monroe s-a rugat: „Părinte, călăuzește-mă.

Părinte, spune-mi marea taină” (pag. 131-132). Din toate acestea este limpede că Monroe, deși a rămas „laic” și „necunoscător” în concepția sa religioasă, s-a lăsat de bunăvoie să fie folosit în chip liber de către ființele sălașului ocult (care, de bună seamă sunt draci).

Întocmai ca Dr. Moody și ca alți cercetători ai acestui sălaș, Monroe scrie că „în doisprezece ani de activități în afara lumii materiale, nu găsește nici o mărturie care să dovedească noțiunile biblice de Dumnezeu și de viața de dincolo într-un loc numit rai” (pag. 116). Cu toate astea, ca și Swedenborg, ca teosofi și cercetători, cum ar fi Dr. Crookall, el află în mediul „nematerial” pe care l-a cercetat, „toate aspectele pe care noi le socotim că sunt ale raiului și ale iadului, care sunt numai o parte a Locului de lucrare II” (pag. 73). În locul care pare „cel mai apropiat” de lumea materială, a dat peste un loc cenușiu-închis, populat cu „ființe care mușcă și chinuiesc”; el crede că acesta poate fi „hotarul iadului” (pag. 120-121), aproape ca regiunea „hades” pe care a identificat-o Dr. Crookall.

Cu toate astea, experiența despre „rai” a lui Monroe este foarte doveditoare. El a călătorit de trei ori într-un loc de „pace desăvârșită”, plutind printre nori calzi, pufoși, care erau mângâiați de raze de lumină, care își schimbau culoarea neîncetat; fremăta împreună cu muzica fără cuvinte a corurilor. În jurul său se aflau în aceeași stare, ființe fără nume, cu care nu avea nici o legătură sufletească. A simțit că acest loc era „căminul” său de pe urmă, și câteva zile după ce se sfârșise această experiență, mai cugeta la ea (pag. 123-125). De bună seamă, acest „cer astral” este izvorul de bază al învățaturii teosofice asupra „desfătării” celeilalte lumi; dar ce departe este de adevărata învățătură creștină a Împărăției cerești, care se află cu mult dincolo de acest sălaș al văzduhului, care în deplinătatea dragostei și a însușirilor și a simțirii conștiente a lui Dumnezeu, s-a îndepărtat cu totul de necredincioșii vremurilor noastre, care nu cer nimic mai mult decât o „nirvana” de nori pufoși și de

lumini colorate! Duhurile cele căzute pot lesne să pricinuiască o asemenea experiență a „raiului”; dar numai lupta creștină și harul lui Dumnezeu îl pot înălța pe om în adevărata Împărăție a lui Dumnezeu.

În câteva prilejuri, Monroe l-a întâlnit pe „Dumnezeul” cerului lui. Această întâmplare, zice el, poate avea loc oriunde în „Locul de lucrare II”. „În miezul lucrului obișnuit, oriunde ar fi acesta, există un semnal depărtat, aproape ca trâmbițele vestitoare. Fiecare primește semnalul în pace, și odată cu el, fiecare încetează să mai vorbească sau să mai lucreze. Este semnalul care anunță că El (sau Ei) vine prin împărăția sa.

Nu există nici o închinăciune pioasă sau îngenunchiere. Mai degrabă, atitudinea este ca o stare de fapt. Este o întâmplare cu care toți sunt obișnuiți și supunerea îndepărtează toate celelalte lucruri. Nimic nu se abate de la aceasta.

La semnal, fiecare vietate se așează ... cu capul îndreptat într-o parte, în asemenea chip încât să nu-L vadă când trece prin preajmă. Se pare că scopul este de a alcătui o cale vie peste care El să poată călători ... Nu-i nici o mișcare, nici măcar un gând, când trece El ...

Cu câteva prilejuri, când am experimentat aceasta, m-am așezat și eu jos împreună cu ceilalți. La vremea convenită, nu putea veni nici un alt fel de gând, potrivit. În vreme ce trece El, răsună o muzică veselă și se răspândește un simțământ de tărie vie, desfătătoare, a puterii de pe urmă, care slăbește și se pierde în depărtare Este o lucrare la fel de obișnuită ca și oprirea la lumina semaforului într-o intersecție aglomerată, sau așteptarea la trecerea peste calea ferată, când semnalul arată apropierea trenului; ești nepăsător și totuși simți o prețuire nerostită pentru puterea înfățișată prin trenul care trece. Întâmplarea este la fel de impersonală.

Este acesta Dumnezeu? Sau Fiul lui Dumnezeu? Sau reprezentantul Său?” (pag. 122-123).

Ar fi greu de găsit în literatura ocultă a lumii o povestire

mai vie a slăvirii lui satan în propria lui împărăție, de către robii săi impersonali. În acest loc, Monroe arată legătura lui cu mai marele împărăție, în care a intrat. Într-o noapte, la vreo doi ani după ce și-a început călătoriile în „afara trupului”, s-a simțit scaldat în același fel de lumină care se arată la începutul acestor experiențe, și a simțit o forță puternică, inteligentă, personală, care i-a răpit puterea și voința. „Mi s-a părut în chip hotărât că eram legat strâns de această forță inteligentă, prin statornicie - mereu fusesem așa - și că aveam o menire de îndeplinit aici pe pământ” (pag. 260-261). Într-o altă asemenea experiență cu această forță ori „entitate” nevăzută, care a avut loc câteva săptămâni mai târziu, ea (sau ele) părea că intră în mintea lui și o „cercetează”, și apoi, „părea că se avântă spre cer, în vreme ce eu strigam în urmă, stăruitor.³² Atunci am fost sigur că mentalitatea și inteligența lor era cu mult peste puterea mea de înțelegere. Este o inteligență impersonală, rece, fără nici un fel de simțământ de dragoste sau de mângâiere pe care noi le apreciem atât de mult ... M-am așezat jos și am plâns, cu suspine mari, adânci, cum nu mai plânsesem niciodată până atunci, pentru că atunci am simțit fără nici o reținere ori nădejde viitoare de schimbare, că Dumnezeu copilăriei mele, al bisericilor, al religiei din întreaga lume, nu era așa cum îl slăveam noi - că pentru tot restul zilelor vieții mele voi ’suferi’ pierderea acestei amăgiri” (pag. 262). Cu greu și-ar putea închipui cineva o descriere mai bună a întâlnirii cu diavolul, prin care trec atât de mulți contemporani de-ai noștri nebănuitori, fiind lipsiți de orice ajutor pentru a i se împotrivi aceluia, din pricina înstrăinării lor de adevăratul creștinism.

Mărturia lui Monroe despre firea și ființele „planului astral”

³² Această ultimă experiență este foarte asemănătoare cu aceea pe care o au atât de mulți oameni astăzi, în întâlnirile apropiate cu “Obiecte Zburătoare Neidentificate” (OZN-uri). Experiența ocultă a întâlnirii duhurilor căzute ale văzduhului este întotdeauna una și aceeași, chiar dacă se arată în felurite chipuri și simboluri potrivit așteptărilor omenești. Pentru o prezentare a laturii oculte a întâlnirilor OZN, vezi cartea *Ortodoxia și religia viitorului*, St. Herman Monastery Press, ediția a doua, 1979, cap. VI, sau *Ortodoxia și religia viitorului*, Chișinău, 1995, cap. VI.

are o mare însemnătate. Cu toate că s-a adâncit în aceasta, și și-a încredințat sufletul spre ascultare duhurilor celor căzute, el și-a povestit experiențele într-un limbaj deschis, neocult și dintr-un punct de vedere omenesc oarecum normal, prin care a făcut din cartea sa o atenționare grăitoare împotriva „experiențelor” din acest sălaș. Cei care cunosc învățătura creștin ortodoxă despre lumea văzduhului, cât și despre adevăratul rai și iad care se află în afara văzduhului, pot fi convinși cu mai multă hotărâre de adevărul duhurilor celor căzute și de sălașul acelor, cât și de primejdia cea mare de a intra în legătură cu ele, chiar dacă se fac astea pentru cercetări aparent „științifice”.³³ Ca păstrători ai credinței creștin ortodoxe, nu trebuie să cunoaștem neapărat cât de mult din experiența sa a fost „adevărată” și cât de mult a fost o urmare a întâmplărilor și amăgirilor puse la cale pentru el de către duhurile cele căzute; înșelarea este o parte atât de însemnată a sălașului din văzduh, că nici un amănunt nu duce la încercarea de a lămuri aspectele sale firești. Nu se poate pune la îndoială faptul că el a întâlnit sălașul duhurilor celor căzute.

Se poate intra în legătură și cu „planul astral” (dar nu neapărat în starea din „afara trupului”), prin folosirea unor droguri. Experimente recente în administrarea LSD muribunzilor, au pricinuit experiențe din „preajma morții” foarte convingătoare, împreună cu o „scurtă desfășurare” a întregii vieți, vederea unei lumini orbitoare, întâlniri cu „morții” și cu „ființe spirituale” neomenești, și vestirea soliei spirituale cu privire la adevărurile „religiei cosmice”, reîncarnare și altele asemenea. Dr. Kubler-Ross s-a adâncit și în aceste experiențe.³⁴

Se știe că șamanii triburilor primitive intră în legătură cu lumea din văzduh a duhurilor căzute, în stările din „afara

³³ Observația lui Monroe, pe care au mai făcut-o și alți cercetători în acest domeniu, că experiențele din „afara trupului” sunt însoțite invariabil de o foarte mare excitare sexuală, confirmă doar faptul că aceste experiențe atrag latura căzută a firii omenești și nu au în ele nimic duhovnicesc.

³⁴ Stanislav Grof și Joan Halifax, *Întâlnirea omului cu moartea*, E. P. Dutton, New York, 1977.

trupului”, și odată „inițiați” în această experiență sunt în stare să viziteze „lumea duhurilor” și să vorbească cu ființe de dincolo.³⁵

Aceeași experiență era obișnuită printre inițiații „tainelor” lumii păgâne antice. În *Viața Sfinților Ciprian și Iustina* (2 octombrie), există mărturia unui fost vrăjitor, despre experiențele sale din acest sălaș:

„Pe Muntele Olimp, Ciprian a învățat toate chipurile meșteșugurilor drăcești: el stăpânea felurite schimbări drăcești, a învățat cum să schimbe firea văzduhului ... În locul acela a văzut o legiune nenumărată de draci, împreună cu stăpânitorul întunericului la căpătâiul lor; unii stăteau înaintea lui, alții îi slujeau, iar alții îi aduceau laude și unii au fost trimiși în lume ca să-i strice pe oameni. A mai văzut acolo zei și zeițe păgâne în chipurile lor înșelătoare, și felurite năluci și arătări, învățând cum să le cheme printr-un post aspru de patruzeci de zile Astfel a ajuns vrăjitor, fermecător și pierzător de suflete, mare prieten și slugă credincioasă a stăpânitorului iadului, cu care a vorbit față către față, primind mare cinste de la acela, după cum chiar el însuși a mărturisit. 'Credeti-mă,' zicea el, 'eu l-am văzut chiar pe stăpânitorul întunericului I-am adus plecăciune atât lui cât și strămoșilor lui Mi-a făgăduit să mă facă ocârmuitor după plecarea mea din trup, și în toată vremea vieții pământești să mă ajute în toate Chipul stăpânitorului întunericului arăta ca o floare. Pe cap avea o cunună (nu una adevărată, ci un fel de nălucire) făcută din aur și pietre strălucitoare, care lumina toată împrejurimea lui; și veșmintele aceleia erau uimitoare. Când se întorcea într-o parte sau alta, toată împrejurimea aceea se cutremura, o mulțime de duhuri rele de felurite trepte ierarhice se aflau înaintea tronului aceleia într-o ascultare desăvârșită. La vremea aceea m-am dăruit în întregime slujirii lui, ascultându-i desăvârșit fiecare poruncă.” (*Cuvântul ortodox*, 1976, nr. 70, pag. 136-138).

Sf. Ciprian nu spune lămurit dacă a avut aceste experiențe în

³⁵ Vezi M. Eliade, *Șamanism*, Routledge & Kegan Paul, London, 1961.

afara trupului. S-ar părea într-adevăr că vrăjitorii și inițiații mai sporiți nu au nevoie să-și părăsească trupul pentru a intra în legătură desăvârșită cu sălașul din văzduh. Swedenborg, pe când își povestea experiențele din „afara trupului”, a spus că dimpotrivă, a avut cele mai multe legături cu duhurile, pe când se afla în trup, dar cu „porțile simțurilor” deschise (*Rai și iad*, secțiunile 440-442). Mai mult, însușirile acestui sălaș și întâmplările pe care le are cineva în acest sălaș, sunt aceleași, fie că omul se află „în” ori „în afara” trupului.

Unul dintre vestiții vrăjitori păgâni din vechime (sec. al II-lea), descriind inițierea sa în tainele lui Isis, dă un exemplu clasic al experienței din „afara trupului”, și legătura cu sălașul din văzduh, care ar putea fi folosit pentru a istorisi unele experiențe de astăzi din „afara trupului” și de „după moarte”:

„Voi povesti (despre inițierea mea) în măsura în care pot povesti în chip legiuit celor neinițiați, dar numai cu condiția să credeți cele ce vă spun. *M-am apropiat de porțile morții și am pășit cu un picior pe pragul Proserpinei, deși întoarcerea era îngăduită, am fost răpit de toate stihiiile. La miezul nopții am văzut soarele strălucind de parcă ar fi fost amiază. Am intrat în lumea zeilor de dedesubt și a zeilor din lumea de deasupra, am stat în preajmă și m-am închinat lor. Ei, acum ați aflat ce s-a întâmplat, dar mă tem că nu sunteți mai învățați.*”³⁶

Concluzii despre sălașul din „afara trupului”

Tot ce s-a spus aici despre experiențele „în afara trupului” este de ajuns pentru a așeza experiențele de „după moarte” de astăzi în propria lor lumină. Să prezentăm pe scurt cele ce am aflat noi:

1. Acestea sunt, în întregime și în chip firesc, experiențe „în afara trupului”, lucru foarte cunoscut mai ales în literatura

³⁶ Apuleius, *Măgarul de aur*, tr. de Robert Graves, Farran, Straus și Young, New York, 1951, pag. 280. Proserpina (sau Persefona) a fost regina lui Hades în mitologia greacă și romană.

ocultă, experiențe care în ultimii ani li se întâmplă din ce în ce mai des oamenilor obișnuiți care nu sunt deloc adânciți în ocultism. Cu toate acestea, aceste experiențe, nu ne spun aproape nimic despre cele ce se întâmplă cu sufletul după moarte, în afară de faptul că este viu și conștient.

2. Sălașul în care intră sufletul îndată ce iese din trup și începe să piardă legătura cu ceea ce noi cunoaștem ca „realitate materială” (fie după moarte, fie într-o experiență obișnuită „în afara trupului”), nu este nici raiul, nici iadul, ci un sălaș nevăzut, aproape de pământ, care se numește în chip felurit: „după moarte” sau „planul Bardo” (*Cartea tibetană a morților*), „lumea spiritelor” (Swedenborg și spiritismul), „planul astral” (teosofie și ocultism), „locul de lucrare II” (Monroe) - sau, în limbaj ortodox, lumea văzduhului de sub ceruri unde sălășluiesc duhurile cele căzute și sunt lesne lucrătoare în înșelarea oamenilor care să-i ducă la osândire. Aceasta nu este „lumea cealaltă” care îl așteaptă pe om după moarte, ci doar partea nevăzută a *acestei* lumi, prin care trebuie să treacă omul pentru a ajunge cu adevărat în lumea „cealaltă” a raiului sau a iadului. Pentru cei care au murit cu adevărat, și care sunt călăuziți de îngeri din viața pământească, acesta este sălașul unde începe Judecata particulară, la „vămile văzduhului”, unde duhurile văzduhului își descoperă firea lor cea adevărată și vrăjmășia lor față de oameni; pentru toți ceilalți, acesta este un sălaș al înșelării drăcești, care se află întru iscusința aceluiași duhuri.

3. *Ființele cu care se ia legătura în acest sălaș sunt întotdeauna (sau aproape întotdeauna) draci*, fie că sunt chemați prin mediumuri sau alte practici oculte, fie că se întâlnesc în experiențe „în afara trupului”. Aceia nu sunt îngeri, căci ei sălășluiesc în rai, iar în acest sălaș se află numai în trecere, ca vestitori ai lui Dumnezeu. Nu sunt suflete ale morților, căci acelea sălășluiesc în rai sau în iad și prin acest sălaș sunt doar în trecere, îndată după moarte, în calea lor către judecata pentru faptele din această viață. Chiar și cei mai râvnitori părtași ai

experiențelor „în afara trupului” nu pot rămâne multă vreme în acest sălaș, fără a se pune în primejdia de a se rupe definitiv de trup (moartea), și chiar în literatura ocultă, asemenea părtași se întâlnesc rareori unii cu alții, după cum se relatează.

4. *Nu trebuie să se aibă încredere în experiențele din acest sălaș, și de bună seamă, acestea nu trebuie să fie socotite după „însemnătatea lor aparentă”.* Chiar cei care au o pregătire temeinică în învățătura creștin ortodoxă, pot fi înșelați cu ușurință de către duhurile cele căzute ale văzduhului, prin vreo „vedenie” pe care o pot avea. Dar cei care intră în acest sălaș fără să cunoască măcar ceva despre acest sălaș, și îi primesc „descoperirile” cu încredere, nu sunt nimic mai mult decât victime vrednice de milă ale duhurilor celor căzute.

Se poate pune întrebarea: Ce este cu simțămintele de „pace” și „desfătare” care par să se vădească aproape întotdeauna în starea din „afara trupului”? Ce este cu vederea „luminii” pe care o văd atât de mulți? Sunt și acestea numai înșelări?

Poate, într-un fel, aceste experiențe sunt „firești” pentru suflet, atunci când acesta iese din trup. În această lume căzută, trupurile noastre materiale sunt trupuri ale durerii, stricăciunii și morții. Când iese din acest trup, sufletul se află de îndată într-o stare mai „firească” pentru el, mai aproape de starea pe care Dumnezeu o plănuiește pentru el; căci „trupul duhovnicesc” înviat, cu care va viețui omul în Împărăția cerului, este mai asemenea cu sufletul decât cu trupul pe care îl cunoaștem pe pământ. Chiar și trupul cu care a fost zidit Adam, la început avea o fire deosebită de trupul după căderea lui, având mai mare subțirime și fără pricină de durere sau osteneală.

În acest sens, „pacea” și „desfătarea” experienței „în afara trupului” pot fi socotite adevărate, iar nu o înșelare. Cu toate astea, înșelarea pătrunde în clipa în care omul începe să socotească aceste simțăminte „firești” ca pe ceva „spiritual” - ca și cum această pace a împăcării cu Dumnezeu, și „desfătarea” ar fi adevărata dezmiardare duhovnicească a raiului. De fapt,

oamenii socotesc în felul acesta experiențele lor „în afara trupului” și pe cele de „după moarte”, din pricina lipsei lor de experiență duhovnicească adevărată și a lipsei de cunoaștere. Că aceasta este o greșeală, se poate vedea din faptul că până și necredincioșii cei mai nepricepuți au aceeași trăire de desfătare când „mor”. Am văzut deja aceasta într-un capitol anterior în cazul hindusului, ateistului și sinucigașului. Un alt exemplu uimitor este acela al romancierului britanic agnostic Somerset Maugham, care, atunci când a avut o scurtă experiență a „morții”, chiar înainte de moartea sa adevărată, la vârsta de 80 de ani, a văzut mai întâi o lumină care se aprindea tot mai tare și a avut „cel mai puternic simțământ de eliberare”, după cum a spus cu cuvintele sale (vezi Allen Spreggett, *Starea nemuririi*, New American Library, New York, 1974, pag. 73). Această experiență nu a fost nici în cea mai mică măsură duhovnicească; a fost doar o trăire „firească” într-o viață care s-a sfârșit în necredință.

Prin urmare, ca experiență a simțurilor ori ca una „firească”, s-ar părea că moartea este într-adevăr desfătătoare. Această desfătare poate fi trăită la fel de către cineva a cărui conștiință este curată înaintea lui Dumnezeu, cât și de către cineva care nu este adânc pătruns de credința în Dumnezeu și nici în viața cea veșnică, și de aceea, conștiința lui nu pricepe cum nu i-a fost bineplăcut lui Dumnezeu în vremea vieții sale. După cum bine a zis un scriitor, o „moarte năprasnică” este trăită doar de către „cei care știu că Dumnezeu există, și totuși și-au trăit viața ca și cum El nu ar exista”³⁷ - adică, de către cei a căror conștiință îi chinuiesc și își liniștesc durerea prin „desfătarea” firească a morții trupești. Deci, deosebirea dintre credincioși și necredincioși nu se vedește în clipa morții, ci mai târziu, la judecata particulară. „Desfătarea” morții poate fi destul de adevărată, dar nu are o legătură necesară cu soarta veșnică a

³⁷ David Winter, *Lumea cealaltă: ce se întâmplă după moarte?* Harold Shaw Publishers, Wheaton, III, 1977, pag. 90.

sufletului, care, poate fi foarte bine una de chinuire.

Cu mult mai adevărată este vederea „luminii”. Aceasta *poate* fi și ceva cu adevărat firesc - o reflectare a adevăratei stări de lumină pentru care a fost zidit omul. Dacă-i așa, este totuși o mare greșeală să i se dea înțeles „duhovnicesc”, așa cum procedează întotdeauna cei care nu au experiență duhovnicească. Literatura ascetică ortodoxă este plină de atenționări împotriva încrederii în orice fel de „lumină” care ar putea să i se arate cuiva. Și când cineva începe să socotească o astfel de lumină că este „înger” sau chiar „Hristos”, este limpede că omul acela a căzut în înșelare, alcătuindu-și o „realitate” din propria sa închipuire, chiar înainte ca duhurile cele căzute să-și fi început lucrarea de înșelare.

Este de asemenea „firesc” pentru sufletul ieșit din trup, să aibă o conștiință înaltă a realității și să pună în lucrare ceea ce se numește acum „percepție extra-senzorială” (ESP). Este un fapt limpede, prezentat atât în literatura ortodoxă cât și în cercetările științifice moderne, că sufletul, chiar și după „moarte” (și adesea chiar înaintea morții) vede lucruri pe care cei din preajma lui nu le văd, știe când cineva de la mare depărtare moare, etc. Se poate vedea o oglindire a acestui fapt în experiența Dr. Moody, pe care el o numește „viziunea cunoașterii”, când sufletul pare să aibă o „iluminare” și să vadă „toate cunoștințele” în fața sa (*Considerații asupra vieții după viață*, pag. 9-14). Sf. Bonifatie descrie experiența „călugărului de la Wenlock”, pe care a avut-o îndată după moarte, în chipul acesta: „S-a simțit ca un om care vede și este foarte treaz, ai cărui ochi fuseseră învăluiți de un înveliș gros, și apoi, învelișul s-a ridicat fără veste, și toate cele ce mai înainte erau nevăzute, ascunse și necunoscute, s-au făcut foarte limpezi. Așa și cu el, când învelișul trupului a fost dat la o parte, lumea întreagă părea să fi fost adusă înaintea ochilor lui, așa încât, într-o singură privire cuprindea toate părțile pământului și toate mările și popoarele” (Emerton, *Scrisorile Sf. Bonifatie*, pag. 25).

Unele suflete par să aibă o subțirime firească mai mare a simțurilor la aceste experiențe, chiar și atunci când se află în trup. Sf. Grigorie cel Mare socotește că „uneori, sufletele pot prevedea viitorul printr-o putere ascuțită proprie”, care este opusă acelor care proorocesc viitorul prin descoperirea lui Dumnezeu (*Dialoguri*, IV, 27, pag. 219). Dar aceste „mediumuri” cad în înșelare întotdeauna, când încep să socotească ori să-și sporească acest dar, care poate fi folosit cum se cuvine, numai de către persoanele de o mare sfințenie și (de bună seamă) de credință ortodoxă. „Mediumul” american Edgar Cayce este un exemplu de cădere în înșelare din pricina acestei „percepții extra-senzoriale” (ESP): îndată ce a descoperit că are acest dar de a pune diagnostic corect în stare de transă, a început să aibă încredere în *toate* veștile primite în această stare și a sfârșit prin a izbuti să proorocască viitorul (făcând uneori greșeli impresionante, ca aceea cu cataclismul care nu a avut loc în 1969, pe coasta de apus), oferind scrieri astrologice și prezentând „viețile trecute” ale oamenilor din „Atlantida”, Egiptul antic și din alte locuri.

Trăirile „firești” ale sufletului, când acesta este foarte simțitor, sau este ieșit din trup - fie că acestea ar fi experiențe ale „păcii” și desfătărilor, luminii, sau ale „percepției extra-senzoriale” - sunt numai „materia primă” a conștiinței înalte a sufletului, dar oferă (trebuie să o spunem din nou) foarte puține cunoștințe adevărate despre starea sufletului după moarte, și foarte adesea îl duc pe om spre socotințe neîntemeiate despre „lumea cealaltă”, ca și spre legătura nemijlocită cu duhurile cele căzute al căror sălaș este acesta. Toate aceste experiențe au loc în lumea „astrală” și nu au nimic duhovnicesc ori ceresc, nici măcar atunci când trăirea este adevărată, tălmăcirile acestora nu trebuie să se bucure de încredere.

5. Chiar prin firea lucrurilor, *nu se poate dobândi o cunoaștere adevărată a sălașului din văzduh al duhurilor și a lucrurilor care se petrec acolo numai prin experiență.*

Lăudăroșenia tuturor laturilor ocultismului, că informațiile lor sunt sigure pentru că se bazează pe „experiență”, este de bună seamă punctul slab de neocolit al tuturor „cunoștințelor” oculte. Pentru că aceste experiențe au loc în văzduh și sunt săvârșite de draci cu scopul de bază de a înșela și a pierde sufletele oamenilor, ele *sunt* mai degrabă *legate de înșelare chiar prin firea lor*; dacă ținem seama de faptul că omul, simțindu-se străin în acest sălaș, niciodată nu-l poate cunoaște pe deplin și nu poate fi sigur de adevărul lui, așa cum poate fi sigur de adevărul lumii materiale. Doctrina budistă (după cum este arătată în *Cartea tibetană a morților*) este, de bună seamă, adevărată când vorbește despre firea înșelătoare a arătărilor din „planul Bardo”; dar este greșită când socotește, numai pe baza experienței trăite, că nu se află nici un fel de adevăr obiectiv dincolo de aceste arătări. Adevărul despre sălașul nevăzut nu poate fi cunoscut, căci ce este acesta cu adevărat, dacă nu se poate descoperi de către un izvor din afara lui sau mai presus de el.

Cercetarea contemporană a acestui sălaș prin mijloace de experimentare personală și/sau „științifică” este, din anumite cauze, mărginită la un rezultat cu concluzii greșite și înșelătoare. Aproape toți cercetătorii contemporani primesc sau cel puțin sunt de partea teoriilor oculte cu privire la acest sălaș, numai din pricină că se bazează pe experiență, care este și baza științei. Dar „experiența” din lumea materială este ceva destul de deosebit de „experiența” din sălașul din văzduh. Materia primă care se experimentează și se cercetează într-un caz este „neutră”, din punct de vedere moral, și se poate cerceta cu obiectivitate și se poate verifica de alții. Dar în celălalt caz, „materia primă” este ascunsă, foarte greu de priceput, și în multe cazuri *are voie proprie* - voia de a-l înșela pe cercetător. Pentru această pricină, cercetările profunde ale Dr. Moody, Dr. Crookall, ale doctorilor Osis și Haraldsson și Dr. Kubler-Ross, ajung aproape inevitabil să fie folosite pentru a răspândi idei oculte, care reprezintă ideile „firești” ce se pot deduce dintr-o cercetare a sălașului aerial

ocult. Acest domeniu ocult poate fi lămurit numai cu ideea (care este foarte rară astăzi) că există un *adevăr* descoperit, care se află deasupra tuturor experiențelor. Astfel firea lui poate fi recunoscută și se poate face o deosebire între acest sălaș de jos și sălașul înalt al cerului.

S-a convenit să dedicăm acest capitol lung experiențelor din „afara trupului” pentru a lămuri cât se poate de bine firea experiențelor care li se întâmplă acum unui mare număr de oameni obișnuiți, nu numai mediumuri și ocultști. (În concluzia acestei cărți vom încerca să lămurim de ce asemenea experiențe au ajuns să fie astăzi atât de obișnuite.) Este destul de limpede că aceste experiențe sunt adevărate și nu se pot socoti „halucinații”. Dar este la fel de limpede că aceste experiențe nu sunt duhovnicești, iar încercările, acelora care au trecut prin ele, de a le socoti ca fiind „experiențe duhovnicești” care descoperă firea cea adevărată a vieții de după moarte și starea cea de pe urmă a sufletului - slujesc numai pentru a spori nelămurirea omenirii contemporane și descoperă cât de departe este conștiința acesteia de adevărata cunoaștere și experiență duhovnicească.

Pentru a vedea aceasta mai bine, vom cerceta câteva cazuri de experiențe *adevărate* din cealaltă lume - lumea veșnică a raiului care este deschisă omului numai prin voia lui Dumnezeu, și care este foarte deosebită de sălașul din văzduh pe care l-am analizat aici, care este doar o parte a acestei lumi, care va avea un sfârșit.

NOTĂ ASUPRA „REÎNCARNĂRII”

Printre ideile oculte care sunt acum larg discutate și sunt uneori acceptate de către cei care au experiențe „în afara trupului” și „după moarte”, și chiar de către oameni de știință, este reîncarnarea: că sufletul după moarte nu trece prin judecata

particulară ca să sălășluiască apoi în rai sau în iad, așteptând învierea trupului și Judecata de Apoi, ci (după o ședere mai lungă sau mai scurtă în „planul astral”) se întoarce pe pământ și intră într-un trup nou, fie al unui animal fie al unui alt om.

Această părere a fost larg răspândită în antichitatea păgână din apus, înainte de a fi înlocuită de învățătura creștină. Dar răspândirea ei de astăzi se datorește în mare măsură înrâuririi hinduismului și budismului, unde este încuviințată în chip obișnuit. Astăzi această părere este de obicei „umanizată”, prin aceea că oamenii socotesc că în „viețile anterioare” au fost oameni, în vreme ce există o părere mai obișnuită printre hinduși cât și printre budiști și printre grecii și romanii antici, potrivit căreia este destul de rar să dobândești „încarnarea” ca om, și că majoritatea „încarnărilor” de astăzi sunt ca animale, insecte și chiar plante.

Cei ce cred în această idee, spun că ea lămurește toate „nedreptățile” vieții pământești, cât și toate fricile bolnăvicioase care par să nu se lămurească în nici un chip: dacă cineva se naște orb sau într-o stare de sărăcie, aceasta este ca o răsplată dreaptă pentru faptele omului dintr-o „viață anterioară” (sau, după cum spun hindușii și budiștii, din pricina „karmei rele” a individului); dacă cuiva îi este frică de apă, aceasta este din pricina faptului că acela s-a înecat într-o „viață anterioară”.

Cei ce cred în reîncarnare nu au o filosofie întreagă despre originea și menirea sufletului, și nici un fel de mărturie convingătoare pentru a-și sprijini teoria; principalele lor puncte de atracție sunt de suprafață: să aducă așa-zisa „dreptate” pe pământ, să lămurească unele ascunzișuri spiritiste, și să dea un oarecare chip „nemuririi” pentru cei care nu sunt creștini.

Cu toate acestea, la o cercetare mai adâncă, teoria reîncarnării nu dă nici o lămurire adevărată a nedreptăților: dacă suferă în această viață pentru păcatele și greșelile dintr-o altă viață, pe care nu și-o poate aminti, și pentru care (dacă cineva a fost „mai înainte” animal), acela nu poate fi făcut răspunzător, și

dacă (potrivit doctrinei budiste) chiar nu există nici o „individualitate” care supraviețuiește de la o „încarnare” la alta, și greșelile trecute ale unui individ au fost de fapt ale altuia - atunci nu există nici o dreptate care să poată fi recunoscută, ci numai o suferință oarbă pentru păcate pe care nu le-a săvârșit și pentru care nu este răspunzător. Învățătura creștină despre căderea lui Adam, care este pricina tuturor păcatelor lumii, dă o lămurire cu mult mai bună pentru nedreptățile din lume; și descoperirea creștină despre dreptatea desăvârșită a lui Dumnezeu în judecata Sa asupra oamenilor pentru viața veșnică din rai sau iad, arată nesocotința dobândirii „dreptății” prin „reîncarnări” succesive în această lume.

În ultimele decenii, ideea reîncarnării a dobândit o mare popularitate în lumea apuseană, și există numeroase împrejurări care sugerează „amintiri” din „viețile trecute”. Mulți oameni se întorc din experiențele „în afara trupului” crezând că aceste experiențe sugerează sau însuflă ideea reîncarnării. Ce trebuie să credem noi despre aceste situații?

Trebuie să observăm că foarte puține din aceste împrejurări aduc „mărturia” care este ceva mai mult decât o întâmplare nedeslușită, și ar putea cu ușurință să fie alcătuirea simplei închipuiri: un copil se naște cu un semn pe gât, și pe urmă „își amintește” că a fost spânzurat ca hoț de cai într-o „viață anterioară”; o persoană se teme de înălțimi, și atunci „își amintește” că în „viața trecută” a murit din pricina căderii; și altele asemenea. Tendința omenească firească spre închipuire aduce astfel de situații fără de folos, ca „mărturie” a reîncarnării.

Cu toate acestea, în multe cazuri, asemenea „vieți anterioare” au fost descoperite prin tehnica hipnozei, cunoscută ca „hipnoză regresivă”, care a dat de multe ori rezultate uimitoare în amintirea întâmplărilor de mult uitate de mintea conștientă, chiar cu mult înaintea copilăriei, în trecut. Hipnotizatorul duce o persoană „înapoi” la copilărie și apoi întreabă: „Ce poți să spui mai *înainte de aceasta?* Adesea, în

astfel de cazuri, o persoană își va „aminti” propria „moarte” sau chiar o întreagă viață diferită. Ce trebuie să credem despre asemenea amintiri?

Hipnotizatorii bine pregătiți vor recunoaște capcanele „hipnozei regresive”. Dr. Arthur C. Hastings, din California, specialist în psihologia comunicării, observă că lucrul cel mai limpede care se întâmplă sub hipnoză este acela că individul hipnotizat este foarte deschis oricărei sugestii ascunse, inconștiente, nespuse, cât și celor verbale ale hipnotizatorului. Dacă le ceri să meargă la o viață trecută, și ei nu au o viață trecută, ei vor închipui una pentru tine! Dacă le sugerezi că au văzut o farfurie zburătoare, ei cred că au văzut o farfurie zburătoare.³⁸ Un hipnotizator din Chicago, Dr. Larry Garrett, care a făcut el însuși vreo 500 de regresii hipnotice, socotește că aceste regresii, adesea nu prezintă acuratețe, chiar și atunci când este o chestiune de amintire a vreunei întâmplări trecute din *această* viață: „De multe ori, dintr-o minte dornică de a fi pe plac, oamenii născocesc lucruri, închipuiri, vise, lucruri ca acestea ... Oricine se află în stare de hipnoză și face orice fel de regresie, va descoperi că de multe ori oamenii au o imaginație atât de vie, încât aceștia vor sta acolo și vor face tot felul de lucruri, doar ca să facă pe plac hipnotizatorului” (*Capătul realității*, pag. 91-92).

Un alt cercetător al acestei probleme scrie: „Această metodă este plină de întâmplări neprevăzute, cea mai primejdioasă este înclinarea inconștientă către închipuiri zguduitoare. Urmarea celor ce ies la iveală în stare de hipnoză, poate fi un vis de felul existenței anterioare, pe care subiectul și-ar fi dorit să o trăiască sau crede, fie că este bine ori nu, că a trăit-o cu adevărat ... Un psiholog a inițiat un număr de subiecți hipnotizați să-și amintească o existență anterioară, și toți au făcut-o, fără excepție. Unele dintre aceste relatări erau pline de amănunte vii

³⁸ J. Allen Hynek și Jacques Vallee, *Viața este veșnică*, Henry Regnery Co., Chicago, 1975, pag. 107.

și păreau convingătoare ... Cu toate astea, când psihologul i-a hipnotizat din nou, în transă, aceia au fost în stare să urmeze fiecare amănunt din relatările existenței precedente până la vreo sursă corespunzătoare - o persoană pe care o cunoscuseră în copilărie, întâmplări dintr-un roman pe care îl citiseră sau din filme pe care le văzuseră cu ani în urmă, și așa mai departe.”³⁹

Dar ce spuneți despre acele cazuri, care au fost mediatizate mult în ultima vreme, în care există „mărturia obiectivă” a „vreunei vieți anterioare” a cuiva - în care persoana își „amintește” amănunte despre timp și locuri, care nu-i stăteau aceleia în putință să le cunoască, și care pot fi verificate prin documente istorice?

Astfel de cazuri par foarte convingătoare acelor care sunt deja înclinați să creadă în reîncarnare, dar acest fel de „mărturie” nu este deosebit de veștile obișnuite spuse de „spirite” în ședințele de spiritism (care pot fi de asemenea foarte uimitoare), și nu se află nici o pricină de a socoti că sursa este deosebită. Dacă spiritele de la ședințele de spiritism sunt în chip limpede draci, atunci veștile cu privire la „viețile anterioare” pot fi de asemenea aduse de draci. În amândouă situațiile, scopul este același: să-i tulbure pe oameni cu o arătare uimitoare a cunoștințelor ce par „supranaturale”, și astfel să-i înșele cu privire la firea adevărată a vieții de după moarte, și să-i lase nepregătiți pentru aceasta din punct de vedere duhovnicește.

În general, chiar și ocultiștii care cred în general în ideea reîncarnării, socotesc că „mărturia” reîncarnării poate fi tâlcuită în chipuri felurite. Un american care a făcut mare popularitate ideilor oculte, crede că „cele mai multe întâmplări care aduc mărturia reîncarnării, ar putea fi cazuri de îndrăcire.”⁴⁰ „Îndrăcirea”, potrivit unor asemenea ocultişti, are loc atunci când o persoană „moartă” ia în stăpânire un trup viu și atunci

³⁹ Allen Spraggett, *Starea nemuririi*, New American Library, New York, 1974, pag. 137-138.

⁴⁰ Suzy Smith, *Viața este veșnică*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1974, pag. 171.

personalitatea aceleia împreună cu însușirile sale par să se schimbe, dând astfel părerea că individul este stăpânit de însușirile „vieții sale anterioare”. De bună seamă, acele ființe care „stăpânesc” oameni sunt draci, fără să aibă însemnătate măsura în care se prefac că sunt suflete ale morților. Renumita carte recentă, *Douăzeci de cazuri sugestive de reîncarnare* de Dr. Ian Stevenson pare, într-adevăr, să fie o colecție de cazuri de astfel de „stăpânire”.

Biserica creștină timpurie a combătut ideea reîncarnării, care a pătruns în lumea creștină prin teoriile orientale, cum ar fi cele ale maniheilor. Teoria falsă a lui Origen a „pre-existenței sufletelor” a fost legată îndeaproape de aceste teorii, și la Sinodul V ecumenic de la Constantinopol, din anul 553, a fost combătută cu tărie, iar susținătorii ei au fost anatemizați. Mulți Părinți ai Bisericii au scris împotriva acestei teorii; de remarcat sunt Sf. Ambrozio al Milanului în Apus (*Despre credința în înviere*, cartea a II-a), Sf. Grigorie de Nissa în Răsărit (*Despre suflet și reînviere*), și alții.

Pentru creștinii ortodocși de astăzi, care sunt înclinați să creadă în această idee, sau care își pun întrebări despre presupusa „mărturie”, poate că este destul să cugete asupra a trei dogme creștine de bază, care alungă desăvârșit tocmai puțința reîncarnării:

1. *Învierea trupului*. Hristos S-a ridicat din morți cu același trup cu care a omorât moartea tuturor oamenilor și S-a făcut cel dintâi rod al tuturor oamenilor, ale căror trupuri vor fi de asemenea înviate în cea din urmă zi pentru a se uni cu sufletele lor, pentru a trăi veșnic în rai sau în iad, potrivit judecății celei drepte a lui Dumnezeu pentru viața lor de pe pământ. Acest trup înviat, ca acela al lui Hristos, va fi deosebit de trupurile noastre cele pământești, în sensul că va avea mai mare subțirime și va fi mai asemănător firii celei îngerești, fără de care nu ar putea sălășlui în Împărăția cerului, unde nu se află moarte sau stricăciune. Și totuși, va fi *același trup*, restaurat în chip minunat

și pregătit pentru viața veșnică de către Dumnezeu, așa cum a văzut Iezechiel în vedenia sa cu „oasele cele uscate” (Iezechiel 37, 1-14). În cer, cei răscumparați se vor recunoaște unii pe alții. Trupul este astfel o parte nedespărțită a întregii persoane care va trăi veșnic, și ideea mai multor trupuri care sunt ale aceleiași persoane se împotrivesc însăși firii Împărăției cerului, pe care Dumnezeu a pregătit-o pentru cei care Îl iubesc.

2. *Răscumpărarea noastră de către Iisus Hristos.* Dumnezeu a luat trup și prin viața Lui, prin suferința și moartea pe Cruce ne-a răscumplat de sub robia păcatului și a morții. Prin Biserica Lui, noi suntem mântuiți și pregătiți pentru Împărăția cerului, fără să mai suferim vreo „osândire” pentru călcările legii din trecut. Dar potrivit ideii reîncarnării, dacă cineva este „mântuit” în întregime, aceasta se întâmplă numai după multe vieți în care și-a șters urmările păcatelor. Aceasta este legalitatea rece și tristă a religiilor păgâne, care a fost înlăturată în întregime prin jertfa lui Hristos pe Cruce; tâlharul de la dreapta Lui a primit mântuirea într-o clipă, prin credința în Fiul lui Dumnezeu, „karma rea” a păcatelor lui fiind ștearsă prin harul lui Dumnezeu.

3. *Judecata.* Și precum este rânduit oamenilor o dată să moară, iar după aceea să fie judecata (Evrei 9, 27). Viața oamenilor este o perioadă de judecată individuală și precisă, după care nu mai există „a doua șansă”, ci numai judecata lui Dumnezeu (care este atât dreaptă cât și milostivă), pentru om, potrivit stării sufletului său, când viața aceasta a luat sfârșit.

În aceste trei dogme descoperirea creștină este foarte deslușită și de neschimbat, împotrivoare religiilor păgâne care nu cred nici în înviere, nici în răscumpărare și nu au limpezime asupra judecății și vieții viitoare. Singurul răspuns la toate presupusele experiențe sau amintiri ale „vieților anterioare” este în chip limpede, învățătura creștină curată despre firea vieții omenești, și legăturile lui Dumnezeu cu oamenii.

CAPITOLUL VIII

Experiențele creștine adevărate ale raiului

1. „Locul lucrărilor” raiului și iadului

AM văzut acum, în numeroase relatări ale Sfinților Părinți cât și în Viețile sfinților, că după moarte, sufletul intră îndată în sălașul din văzduh de sub cer, ale cărui însușiri le-am arătat în amănunt. Am văzut, de asemenea că, după ce trupul a murit cu adevărat, iar sufletul a rupt legătura cu lucrurile cele pământești, înălțarea sufletului prin acest sălaș al văzduhului este descrisă ca un urcuș prin vămi, unde începe Judecata particulară, pentru a hotărî care sunt însușirile potrivite pentru sălășluirea sufletelor în rai. Acele suflete care se dovedesc vinovate pentru păcate nepocăite, sunt aruncate în adânc, în iad, de către duhurile cele căzute; acelea care trec biruitoare prin judecățile vămilor, urcă slobod, purtate de către îngeri spre cer.

Ce este raiul? Unde se află el? Este raiul un loc? Se află acesta „sus”?

Așa cum se întâmplă și cu toate problemele privitoare la viața după moarte, nu ar trebui să punem asemenea întrebări din simplă iscodire, ci numai pentru a pricepe mai bine învățătura despre acest subiect, pe care ne-a împărtășit-o Biserica. Și pentru a scăpa de întunecimea pe care o pot pricinui ideile moderne și unele experiențe mediumnice chiar și creștinilor ortodocși.

Se întâmplă astfel că problema „localizării” raiului (și iadului) este înțeleasă greșit în foarte mare măsură în vremurile moderne. Doar cu câțiva ani în urmă, dictatorul sovietic Hrusciiov râdea de oamenii religioși, care încă mai credeau în

rai, căci el trimisese „cosmonauți” în spațiu și aceia nu l-au văzut.

De bună seamă, nici un creștin care are dreaptă judecată, nu crede în strâmbătura ateistă a unui rai „în cer”, deși sunt unii protestanți necunoscători, care așezau raiul într-o galaxie sau constelație îndepărtată. Întreaga lume văzută este căzută și stricată, și nu se află nici un loc în ea pentru raiul cel nevăzut al lui Dumnezeu, care este un adevăr duhovnicesc iar nu material. Dar mulți creștini, pentru a scăpa de batjocura necredincioșilor și pentru a ocoli chiar și cea mai mică întinare a vreunei concepții materialiste, au ajuns la capătul opus și spun că raiul nu se află „nicăieri”. Printre romano-catolici și protestanți există explicații nefirești, care spun că raiul este „o stare nu un loc”, că „sus” este doar o metaforă, că Înălțarea lui Hristos (Luca 24, 50; Fapte 1, 9-11) nu a fost cu adevărat o „înălțare”, ci numai o schimbare de stare.

Urmarea unor asemenea explicații este că raiul și iadul ajung niște concepții foarte nedeslușite și fără limpezime, și adevăratul sens al lor începe să se piardă - cu urmări pierzătoare pentru viața creștină, căci acestea sunt tocmai adevărurile către care se călăuzește întreaga noastră viață pământească.

Toate aceste lămuriri, potrivit episcopului Ignatie Brianceaninov, se bazează pe ideea neadevărată a filosofului modern Descartes, că tot ceea ce nu este material este „spirit pur” și nu este mărginit de timp și spațiu. Aceasta nu este învățătura Bisericii Ortodoxe. Episcopul Ignatie scrie: „Închipuirea lui Descartes cu privire la libertatea duhurilor în spațiu și timp este o prostie hotărâtă. Tot ceea ce este mărginit depinde de spațiu în mod necesar” (vol. III, pag. 312). „Numeroasele citate pe care le-am dat mai sus din cărțile de cult și lucrările Părinților Bisericii Ortodoxe, hotărâsc cu deplină mulțumire problema localizării raiului și iadului ... Cu câtă claritate arată învățătura Bisericii Ortodoxe de Răsărit că *localizarea raiului este în cer, iar localizarea iadului este în*

măruntaiele pământului” (vol. III, pag. 308-309); sublinierea aparține Episcopului Ignatie. Vom arăta aici numai cum trebuie tâlcuită această învățătură.

De bună seamă că este adevărat, după cum arată numeroasele citate ale Episcopului Ignatie, că toate izvoarele ortodoxe - Sfânta Scriptură, sfintele slujbe, Viețile sfinților, scrierile Sfinților Părinți - vorbesc despre rai și cer ca fiind „sus” și despre iad ca fiind „jos”, sub pământ. Și este, de asemenea, adevărat faptul că, întrucât îngerii și sufletele sunt mărginite în spațiu (după cum am văzut în capitolul de mai sus, „Învățătura ortodoxă despre îngeri”), acestea toate trebuie să se afle pururea într-un *loc* oarecare - fie în rai, în iad ori pe pământ. Am citat deja învățătura Sfântului Ioan Damaschin că atunci „când îngerii se află în cer, nu se află pe pământ, și când sunt trimiși de Dumnezeu pe pământ, aceștia nu rămân în cer” (*Expunere adevărată a credinței ortodoxe*, II, 3, pag. 206), care este aceeași învățătură prezentată mai înainte de Sf. Vasile cel Mare (*Despre Duhul Sfânt*, cap. 23), Sf. Grigorie Teologul (*Învățăături pilduitoare la Cartea lui Iov*, Cartea a II-a, 3) și de către toți Părinții Bisericii.

Prin urmare, raiul este cu adevărat un loc, și acesta este cu adevărat *sus* din oricare loc de pe pământ, iar iadul este cu adevărat *jos*, în măruntaiele pământului; dar aceste locuri și locuitorii lor nu pot fi văzuți de oameni până când ochii lor duhovnicești nu sunt deschiși, după cum am văzut mai înainte, cu privire la sălașul din văzduh. Mai mult, aceste locuri nu se află între „hotarele” sistemului nostru spațio-temporal: un avion de pasageri nu trece „în chip nevăzut” prin rai, nici un satelit pământesc prin cel de al treilea cer, nici sufletele nu pot să aștepte în iad până la Judecata de Apoi, ca să fie pregătite să ajungă pe pământ. Ele nu se află *acolo*, ci într-un loc de un *fel* deosebit, care începe chiar aici, dar se întinde într-o altă direcție.

Sunt semne, sau cel puțin păreri, despre acest fel al adevărului chiar în experiența acestei lumi, în fiecare zi. De

pildă, existența vulcanilor și a căldurii mari din centrul pământului este socotită de mulți Sfinți și Părinți ca un semn nemijlocit al existenței iadului în măruntaiele pământului.⁴¹ De bună seamă, iadul nu este „material” în sensul în care curge lava de sub scoarța pământului, care este materială. Se pare însă că este o „asemănare” între cele două lumi - întâi de toate, o asemănare se poate vedea chiar în firea omului, căruia îi stă în putință, în împrejurări oarecare, sau prin voia lui Dumnezeu să înțeleagă cele două feluri de realitate chiar în această viață. Oamenii de știință moderni au ajuns să recunoască faptul că ei nu mai sunt siguri de natura de bază a materiei și de hotarele ei, și nici unde se sfârșește aceasta și unde începe realitatea „transcendentală”.

Numeroase întâmplări din Viețile sfinților arată cum acel alt fel al spațiului „pătrunde” în spațiul „obișnuit” al acestei lumi. Adesea, de pildă, sufletul unui om care de-abia a murit este văzut ridicându-se la cer, ca atunci când Sf. Benedict a văzut sufletul Sf. Germanus de Capua ridicat la cer de îngeri într-o minge de foc (Sf. Grigorie, *Dialoguri*, II, 35), sau locuitorii din Afognak au văzut sufletul Sf. Gherman urcându-se într-un stâlp de foc, sau Cuviosul Filaret de Glinak a văzut sufletul Sf. Serafim de Sarov urcând. Proorocul Elisei l-a văzut pe Proorocul Ilie, cum a fost răpit la cer într-un car de foc (III Regi 2, 11). De asemenea, sufletele sunt văzute adesea trecând prin vămi; sunt astfel de împrejurări, mai ales în Viața Sf. Nifon de Constantia (23 decembrie) și a Sf. Columba de Iona - unele dintre aceste întâmplări au fost citate în capitolul despre vămi. În Viața Cuviosului Teofil al Kievului, singurul martor al morții unui om drept, a văzut cum atunci „ceva a străfulgerat în fața lui și un curent de aer rece i-a izbit fața. Dimitrie a privit în sus cu uimire și a împietrit. În chilie, plafonul a pornit să se ridice iar cerul albastru, ca și cum și-ar fi întins brațele, se pregătea să

⁴¹ Vezi *Viața Sf. Patriciu de Prusia*, 19 mai; *Dialogurile* Sfântului Grigorie, IV, 36 și 44; Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 98.

primească sufletul sfânt al celui drept care murea.”⁴²

Nu trebuie să iscodim, dincolo de cunoștințele generale, că raiul și iadul sunt cu adevărat „locuri”, dar nu locuri din lumea aceasta, din sistemul nostru spațio-temporal. Aceste „locuri” sunt atât de deosebite de noțiunile noastre pământești de „loc”, că ne vom tulbura fără nădejde, dacă încercăm să reconstituim o „geografie” a lor. Unele Vieți ale sfinților arată limpede că „cerurile” se află deasupra „raiului pământesc”; altele arată că sunt cel puțin „trei ceruri” - dar nu este de datoria noastră să așezăm „hotarele” acestor locuri sau să încercăm să deslușim însușirile lor. Prin Pronia lui Dumnezeu ne sunt dăruite asemenea descrieri pentru a ne însufleți să luptăm ca să ajungem în aceste locuri, printr-o viață și moarte creștină - iar nu pentru a ne folosi de chipuri de judecată lumească și cunoștințe care nu li se potrivesc. Sf. Ioan Gură de Aur ne amintește cu dreptate că trebuie să cercetăm în chip potrivit cele ale raiului și ale iadului: „Vă întrebați unde se află iadul; dar de ce trebuie să știți voi asta? Voi trebuie să știți că iadul există, nu unde se află el ascuns După părerea mea, iadul se află undeva în afara acestei lumi Nu trebuie să încercăm să aflăm unde se află iadul, ci cum să scăpăm de el” (Omilie la Romani 31, 3-4).

Nu ne este nouă dat să pricepem prea mult despre adevărul celeilalte lumi în această viață, deși cunoaștem destule lucruri pentru a răspunde raționaliștilor care spun că raiul și iadul nu se află „nicăieri” și de aceea nu există, pentru că oamenii nu le pot vedea. Aceste locuri se află cu adevărat „undeva”, și unii locuitori de pe pământ au fost acolo și s-au întors ca să povestească despre ele. *Dar noi putem vedea aceste locuri când suntem în trup, mai mult prin credință decât prin cunoaștere. Căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci față către față; acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaște pe deplin, precum am fost cunoscut și eu* (I Cor. 13, 12).

⁴² Vezi *Viața Cuviosului Teofil*, Mănăstirea Sf. Treimi, Jordanville, New York, pag. 125.

2. Experiențele creștine ale raiului

Adevăratele experiențe creștine ale raiului poartă pururea aceeași pecete a experienței din altă lume. Cei care au văzut raiul au călătorit pur și simplu într-un *loc* ales. Ei au intrat într-o *stare duhovnicească* aparte. Noi, cei care nu am trăit personal aceste experiențe, trebuie să fim mulțumiți cu descrierea anumitor însușiri aparente care, luate împreună, deosebesc aceste experiențe destul de limpede de toate experiențele sălașului din văzduh, pe care le-am arătat mai sus.

Multe Vieți ale sfinților cuprind descrieri ale sufletelor care intră în rai, ca fiind văzute de pe pământ. În *Viața Sf. Antonie cel Mare* citim: „Oarecând, Antonie ședea în munți și privind în sus, a văzut pe cineva ridicându-se la cer, și o ceată veselă întâmpinându-l. Plin de uimire, el i-a socotit pe aceia o ceată binecuvântată și s-a rugat ca să afle ce putea să însemne aceea. Și pe dată, ajunse la el un glas și-i spuse: Acesta este sufletul lui Ammon, călugăr de Nitria, care a dus viață pustnicească până la o vârstă înaintată” (*Viața Sf. Antonie*, Eastern Orthodox Books edition, pag. 38).

Avva Serapion a descris astfel moartea Sf. Marcu de Tracia: „Uitându-mă în sus, am văzut sufletul sfântului, care fusese slobozit din legăturile trupului. Mâini de îngeri îl acopereau cu un veșmânt alb strălucitor, și îl ridicau la cer. Am văzut calea care trecea prin văzduh către cer, și cerurile deschise. Apoi am văzut hoardele de draci stând pe cale și am auzit un glas de înger spunând dracilor: 'Fii ai întunericului! Fugiți și ascundeți-vă de la fața luminii dreptății!' Sufletul sfânt al lui Marcu a fost ținut în văzduh vreme de vreun ceas. Apoi s-a auzit glas din cer, grăind către îngeri: Luați-l și-l aduceți aici pe cel care i-a făcut pe draci de ocară. Când sufletul sfântului trecuse fără nici o vătămare printre hoardele dracilor și se apropiase deja de cerul deschis, am văzut ca și cum ar fi fost o mână întinsă din cer, care primea sufletul cel curat. Apoi această vedenie s-a ascuns

de la ochii mei, și n-am mai văzut nimic” (*Viețile sfinților*, 5 aprilie).

Din aceste relatări, putem desluși deja trei însușiri ale adevăratei experiențe creștine a raiului: este un urcuș; sufletul este purtat de îngerii; este întâmpinat și primit în rândul locuitorilor raiului.

Experiențele raiului sunt de multe feluri. Uneori un suflet este dus la cer înainte de moarte ca să i se arate minunile lui sau locul care este gătit acolo pentru suflet. Astfel, Sf. Mavra, după ce s-a împotrivit celor două vedenii mincinoase ale duhurilor celor căzute din vremea muceniei ei (pe care le-am înfățișat mai sus, ca pildă a ispitelor ce se pot ivi la ceasul morții), a povestit experiența care a urmat, cea dăruită de Dumnezeu: „Am văzut și un al treilea bărbat, foarte frumos la chip; fața lui strălucea ca soarele. M-a luat de mână, m-a dus sus la cer și mi-a arătat un tron acoperit cu veșminte albe, și o cunună, care era cea mai minunată la înfățișare. Uimită de asemenea frumusețe, l-am întrebat pe bărbatul care mă dusesese sus la cer: 'Al cui este acesta, Doamne al meu?' El mi-a răspuns: 'Aceasta este răsplata pentru nevoița ta Dar acum întoarce-te în trupul tău. La ceasul șase din zorii zilei, vor veni îngerii lui Dumnezeu să-ți ia sufletul ca să ți-l ducă sus la cer.’”⁴³

Există și experiența privirii raiului din afară, ca atunci când întâiul mucenic Sf. Ștefan a văzut *cerurile deschise și pe Fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu* (Fapte 7:56). Totuși, vom cerceta aici numai experiența obișnuită care se aseamănă cel mai mult cu experiențele de astăzi de „după moarte”: urcușul la cer, fie la moarte, fie într-o experiență îngăduită în chip dumnezeiesc, fie că are loc „în” ori „în afara” trupului.

Sf. Salvie de Albi, ierarh al Galiei din veacul al VI-lea, după ce fusese mort cea mai mare parte a zilei, s-a întors la viață și i-a povestit următoarele prietenului său, Sf. Grigorie de Tours:

⁴³ *Viețile sfinților*, 3 mai, traducere în lb. engleză în *Viața ortodoxă*, mai - iunie, 1978, pag. 9-17.

„Acum patru zile, când mi s-a zguduit chilia și m-ai văzut zăcând mort, am fost ridicat de doi îngeri și dus până la cel mai înalt suiș al cerului, până când mi s-a părut că am sub picioare nu numai acest pământ scârbavnic, ci și soarele și luna, norii și stelele. Apoi am fost călăuzit printr-o poartă care strălucea mai puternic decât lumina soarelui și am intrat într-o clădire unde podeaua întreagă strălucea ca aurul și argintul. Este cu neputință de descris lumina aceea. Locul era plin de mulțime mare de oameni, care nu erau nici bărbați nici femei, care se întindeau până departe în toate părțile, că nu se putea vedea capătul. Îngerii mi-au croit cale prin mulțimea de oameni din fața mea și am venit la locul spre care se îndreptase privirea noastră, pe când ne aflam departe. Deasupra acestui loc atârna un nor mai strălucitor decât orice lumină și nu se putea vedea nici soarele, nici luna și nici stelele. Norul strălucea cu adevărat mai puternic decât toate celelalte, cu strălucire neîmprumutată. Din nor a ieșit un glas, ca glasul multor ape. Păcătos cum sunt, am fost întâmpinat cu mare cinste de ființe oarecare, unele îmbrăcate în veșminte preotești iar altele în haine obișnuite. Călăuzele mele mi-au spus că aceștia erau mucenicii și alți bărbați sfinți pe care noi îi cinștim aici pe pământ și cărora ne rugăm cu mare evlavie. Pe când stăteam aici, a suflat spre mine o adiere de o asemenea dulceață că, fiind hrănit cu ea nu am mai simțit nevoia să mănânc ori să beau până acum. Apoi am auzit un glas care a spus: 'Lăsați-l pe bărbatul acesta să se întoarcă în lume căci bisericile noastre au nevoie de el. Am auzit glasul dar nu am putut să văd cine vorbea. Apoi m-am aruncat cu fața la pământ și am plâns. 'Vai, vai, o, Doamne!' Am zis. 'De ce mi-ai arătat aceste lucruri numai ca să mi le iei iarăși înapoi? ...' Glasul care îmi vorbise, a spus: 'Mergi în pace. Voi veghea asupra ta până când te voi aduce din nou în locul acesta.' Apoi călăuzitorii mei m-au lăsat, iar eu m-am întors prin poarta prin care intrasem, plângând că am plecat.”⁴⁴

⁴⁴ Sf. Grigorie de Tours, *Istoria francilor*, cartea a VII-a, 1, Vita Patrum, St. Herman

Se mai adaugă și alte însușiri însemnate la această experiență: strălucirea luminii cerului; prezența nevăzută a Domnului, al Căruia glas se aude; închinarea sfântului și frica înaintea Domnului; și o simțire limpede a harului dumnezeiesc, într-o mireasmă de nepovestit. Mai mult, se spune că mulțimile de „oameni” întâlniți în cer sunt (pe lângă îngerii care călăuzesc sufletele) sufletele mucenicilor și ale sfinților bărbați.

Călugărul din Wenlock, după ce a fost ridicat în sus de îngeri și a trecut prin vămi, „a văzut un loc de o frumusețe minunată, în care se bucura de fericire mare mulțime de bărbați foarte frumoși, și aceia l-au chemat să vină și să ia parte la fericirea lor, dacă îi era îngăduit. Și a venit la el o mireasmă de o dulceață minunată din respirația sufletelor fericitorilor, bucurându-se împreună. Sfinții îngeri i-au spus că acesta era vestit ca rai al lui Dumnezeu.” Mai departe, „a văzut pereți care străluceau cu lumină strălucitoare, de o întindere uimitoare și o înălțime foarte mare. Și sfinții îngeri au zis: 'Aceasta este cetatea sfântă și vestită, Ierusalimul din cer, unde sufletele cele sfinte trăiesc întru bucurie veșnică.' El a zis că sufletele acelea și zidurile acelei cetăți slăvite ... erau de o strălucire atât de orbitoare că ochii lui erau foarte neputincioși ca să privească la ele” (*Scrisorile Sf. Bonifatie*, pag. 28-29).

Poate că cea mai întregă și uimitoare experiență a raiului, care se află în literatura creștină, este aceea a Sf. Andrei cel Nebun pentru Hristos din Constantinopol (sec. al IX-lea). Această experiență a fost scrisă cu cuvintele Sfântului de către prietenul său Nichifor; dăm aici numai câteva fragmente:

Odinioară, pe o iarnă cumplită, când Sf. Andrei zăcea pe strada unei cetăți mari, fiind înghețat și aproape mort, a simțit pe neașteptate o căldură în lăuntrul său și a văzut un tânăr minunat cu fața strălucitoare ca soarele, care l-a călăuzit la rai și la cel de-al treilea cer. „Prin voia lui Dumnezeu am rămas vreme de două săptămâni într-o vedenie dulce M-am văzut într-un rai

prea frumos și minunat Eram uimit în minte și în inimă de frumusețea de negrăit a raiului lui Dumnezeu, și m-am îndulcit cu dulce desfătare umblând prin el. Se aflau acolo mulțimi mari de grădini, pline de copaci înalți, care își legănau vârfurile, care mi-au veselit privirile, iar din ramurile lor venea o puternică mireasmă Acești copaci nu se pot asemăna în frumusețea lor, cu nici un copac de pe pământ În această grădină erau păsări fără de număr, cu aripi de aur, albe ca zăpada și de felurite culori. Stăteau pe crengile copacilor din rai și cântau atât de miunurat, încât dulceața cântului lor m-a făcut să mă simt cu totul altul După aceasta m-a cuprins un fel de frică și mi s-a părut că mă aflu în înaltul cerului. Înaintea mea mergea un tânăr cu fața strălucitoare ca soarele, îmbrăcat în purpură Când mergeam pe urmele lui, am văzut o Cruce mare și minunată, ca un curcubeu, și în jurul ei stăteau cântăreți care ardeau ca flăcările și cântau laude dulci, slăvind pe Domnul Care fusese odinioară răstignit pe Cruce. Tânărul care mergea înaintea mea, venind spre Cruce, a sărutat-o și mi-a făcut semn ca să o sărut și eu Sărutând-o, m-am umplut de o dulceață duhovnicească de nepovestit și am simțit o mireasmă mai puternică decât aceea a raiului. Lăsând Crucea în urmă, m-am uitat în jos și am văzut dedesubtul meu, ca și cum ar fi fost adâncul mării Întorcându-se spre mine, călăuzitorul meu a spus: 'Nu te teme, că trebuie să urcăm și mai sus.'

Și mi-a dat mâna. Când l-am prins de mână, ne-am și aflat deasupra celui de al doilea cer. Acolo am văzut bărbați minunați, odihna lor și bucuria desfătării lor, care nu se poate povesti prin cuvinte omenești Și iată, după aceasta, am urcat deasupra celui de al treilea cer, unde am văzut și am auzit o mulțime de puteri cerești lăudând și slăvind pe Dumnezeu. Am mers până la o perdea care strălucea ca fulgerul, înaintea căreia tineri puternici și înfricoșători, cu chip de flăcări feroase Și tânărul care mă călăuzea mi-a spus: 'Când se va ridica perdeaua, Îl vei vedea pe Stăpânul Hristos. Închină-te înaintea tronului

slavei Sale.’ Auzind aceasta, m-am bucurat și m-am cutremurat, căci am fost împresurat de teamă și de bucurie de negrăit Și iată, o mână de foc a ridicat perdeaua și, ca și Proorocul *Isaia*, L-am văzut pe *Domnul meu, stând pe un scaun înalt și măreț și serafimi stăteau înaintea Lui* (Isaia 6, 1-2). Era îmbrăcat într-un veșmânt de purpură; fața Lui era cu totul prea strălucitoare și ochii Lui se uitau la mine cu dragoste. Văzând aceasta, m-am simțit foarte mic înaintea Lui, am căzut înaintea Lui, închinându-mă înaintea tronului celui mai strălucitor și înfricoșător al slavei Sale. Bucuria care m-a cuprins la vederea feței Sale, nu se poate spune în cuvinte. Chiar și acum, aducându-mi aminte de această vedenie, mă simt plin de bucurie de negrăit. Am stat cu cutremur înaintea Stăpânului meu După aceea, toată ceata cea cerească a cântat o laudă prea frumoasă și de negrăit, și apoi - nu pot să pricep cum - m-am aflat iarăși plimbându-mă prin grădina raiului.”⁴⁵

Când Sf. Andrei s-a gândit că nu o văzuse pe Maica Domnului în cer, un înger i-a spus: „Voiai să o vezi aici pe Împărăteasa Care este mai strălucitoare decât puterile cerului? Ea nu se află aici; a plecat în lumea care se află în mari nevoi, ca să-i ajute pe oameni și ca să le aline durerea. Ți-aș fi arătat sfântul ei sălaș, dar acum nu este vreme căci trebuie să te întorci.” Se mai spune iarăși aici că îngerii și sfinții se pot afla numai într-un singur loc într-o vreme oarecare.

Chiar în sec. al XIX-lea, o vedenie ca aceasta a fost văzută de către un ucenic al Bătrânului Paisie Velickovski, călugărul Teodor de Svir. Spre sfârșitul vieții sale, acesta a trăit experiența harului lui Dumnezeu cu mare tărie. La scurtă vreme după o asemenea experiență, s-a îmbolnăvit și a stat într-un fel de comă trei ani de zile. Când s-a pornit în el o stare de uimire și a ieșit din trup, i s-a arătat un oarecare tânăr nevăzut, pe care-l simțea și-l vedea numai cu simțul inimii; și tânărul acesta l-a călăuzit pe

⁴⁵ *Viețile sfinților*, 2 octombrie, traducere în lb. engleză în *Cuvântul ortodox*, 1979, nr. 86, pag. 125-127.

o cale îngustă spre partea stângă. Părintele Teodor, așa cum a povestit mai târziu, a avut simțământul că murise, și a vorbit ca pentru sine: 'Am murit. Nu știu dacă voi fi mântuit ori osândit.'

'Ești mântuit!' i-a spus un glas nevăzut, ca răspuns la gândul său. Și îndată o putere ca un vârtej aprig l-a smuls și l-a dus în partea dreaptă.

'Gustă dulceața logodnelor raiului pe care o dau aceluia care Mă iubesc,' a spus un glas nevăzut. Cu aceste cuvinte, Părintelui Teodor i s-a părut că Mântuitorul Și-a așezat mâna Lui cea dreaptă pe inima lui și a fost dus într-un sălaș nespus de minunat, dar unul care era cu totul nevăzut și de nepovestit în cuvintele limbajului pământesc. De la acest simțământ a trecut la altul și mai înălțător, și apoi la al treilea; dar toate aceste simțăminte, așa cum a spus chiar el, și le putea aminti numai cu inima, dar nu le putea pricepe cu mintea.

Apoi a văzut ceva ca un templu, și înăuntru lângă altar, era ceva ca un cort, în care se aflau cinci sau șase bărbați. Un glas al minții i-a spus: 'Pentru acești bărbați moartea ta se amână. Vei trăi pentru ei.' Apoi i s-a descoperit firea duhovnicească a unor ucenici de-ai săi, și Domnul i-a descoperit încercările care urmau să tulbure serile zilelor lui Dar glasul cel dumnezeiesc l-a încredințat că vasul sufletului său nu va avea de suferit din pricina acestor valuri înverșunate, fiindcă Hristos era călăuzitorul Cel nevăzut."⁴⁶

S-ar mai putea cita și alte experiențe ale raiului din Viețile sfinților și ale pustnicilor, dar ele nu fac mai mult decât să repete însușirile care deja s-au arătat aici. Totuși, va fi plin de învățăminte - mai ales pentru o asemănare cu experiențele de astăzi de „după moarte” - să arătăm experiența în cer unui *păcătos* modern. Astfel, autorul cărții „De necrezut pentru mulți” (a cărui mărturie a fost spusă deja mai sus de câteva ori), după ce a scăpat de dracii vămilor prin mijlocirea Maicii

⁴⁶ Din *Viața Bătrânului Leonida de la Optina*, St. Herman Brotherhood, 1976, pag. 275-276 (în lb. rusă). Ediție englezească, 1990, pag. 223-224.

Domnului, a povestit chipul în care, pe când încă era călăuzit de îngerii săi păzitori, „urcam tot mai sus ... când am văzut deasupra mea o lumină strălucitoare; mi se părea că semăna a fi lumina soarelui nostru, dar era cu mult mai aprinsă. Este în chip limpede o împărăție a luminii. Da, cu adevărat o împărăție, plină de puterea luminii - fiindcă nu se afla nici o umbră în această lumină. 'Dar cum poate exista lumină fără umbră?' Îndată au ieșit la iveală gândurile mele uimitoare.

Și îndată am fost duși în câmpul luminii acesteia, și m-a orbit cu adevărat. Am închis ochii, mi-am dus mâinile la față, dar asta nu m-a ajutat, căci mâinile nu-mi făceau umbră. Și, oricum, ce fel de ocrotire poate însemna aceasta aici?

'Dumnezeul meu, ce este aceasta, ce fel de lumină este aceasta? De ce pentru mine este ca întunericul obișnuit! Nu mă pot uita, și ca în întuneric, nu pot vedea nimic'

Această neputință de a vedea, de a privi, a sporit în mine teama în fața necunoscutului, care era cu totul firească în această stare de a mă afla într-o lume necunoscută mie, și m-am gândit cu tulburare: 'Ce va mai urma? Vom trece îndată de acest loc de lumină, și există vreo margine, vreun capăt?'

Dar s-a întâmplat ceva deosebit. Cu maiestate, fără mânie, dar cu tărie și hotărâre, de sus răsunau cuvintele: *Nu-i gata!* Și după aceea ... urmă o oprire neașteptată a urcușului nostru rapid - am început să coborâm repede” (pag 26-27).

În această experiență, însușirea luminii raiului este mai limpede: este de un asemenea chip că nu poate fi îndurată de cineva care nu este pregătit pentru aceasta prin viața creștină de nevoință, așa cum au îndurat Sfinții Salvie și Andrei.

3. Însușirile adevăratei experiențe a raiului

Să rezumăm acum principalele însușiri ale acestor experiențe adevărate ale raiului și să vedem cum se deosebesc acestea de experiențele lumii văzduhului, așa cum au fost descrise în capitolele anterioare.

(1) Adevărata experiență a raiului are loc în chip neschimbat la sfârșitul unei căi de *urcuș*, de obicei prin vămi (dacă sufletul are niște „vămi” de plătit acolo). În experiențele de astăzi din „afara trupului” și de „după moarte”, pe de o parte, vămile și dracii lor nu sunt întâlniți *niciodată* și numai întâmplător este relatată o cale de urcuș.

(2) Sufletul este *întotdeauna* călăuzit spre rai de către unul sau mai mulți îngeri, și *niciodată* nu „hoinărește” prin el, nici nu merge după voia lui ori după puterea pricinuitoare. De bună seamă că aceasta este una dintre cele mai uimitoare deosebiri între experiențele adevărate ale raiului și experiențele de astăzi ale penticostalilor și ale altora, care relatează experiențe de „după moarte” ale „raiului” și „cerului”: ultimele sunt de fapt la fel cu experiențele laice și chiar ateiste ale „raiului”, după cum am văzut deja, în afară de amănuntele neînsemnate de interpretare, care se pot săvârși cu ușurință de către închipuirea omului în „planul astral”; dar *niciodată* în asemenea experiențe, sufletul nu este cu adevărat călăuzit de îngeri. Sf. Ioan Gură de Aur scrie despre aceasta, atunci când tâlcuiește textul de la Luca 16, 19-31: „Atunci Lazăr a fost dus de îngeri, dar sufletul celuilalt (al omului bogat) a fost luat de oarecare puteri înfricoșătoare care, poate că pentru aceasta au fost trimise. *Căci sufletul, prin el însuși nu poate să plece către viața aceea*, pentru că nu este cu putință. Dacă noi, mergând dintr-un oraș în altul avem nevoie de un călăuzitor, cu atât mai mult sufletul va avea nevoie de călăuzitori, când va fi scos din trup și va fi înfățișat pentru viața viitoare?”⁴⁷

Într-adevăr, această problemă poate fi socotită ca una dintre pietrele de încercare ale experienței adevărate a raiului. În experiențele de astăzi, sufletului i se oferă cel mai adesea alegerea de a rămâne în „rai” sau de a se întoarce pe pământ; pe când experiența adevărată a raiului nu se petrece prin alegerea

⁴⁷ Omilia „*Către poporul din Antiohia*”, III, „Despre Lazăr”, II, așa cum este citat în Mitropolitul Macarie, *Teologie dogmatică ortodoxă*, II, pag. 536.

omului, ci numai la porunca lui Dumnezeu, împlinită prin îngerii Săi. Experiența obișnuită a raiului „în afara trupului” din zilele noastre, nu are nevoie de nici o călăuză, căci aceasta are loc *chiar aici*, în aer, deasupra noastră, încă *în această lume*; în vreme ce îngerii călăuzitori sunt de trebuință, dacă experiența are loc *în afara* acestei lumi, într-o lume de un chip deosebit, unde sufletul nostru nu poate merge de unul singur. (Asta nu înseamnă că dracii nu se pot preface și în „îngeri călăuzitori”, dar ei rareori par să facă aceasta în experiențele de astăzi.)

(3) Experiența are loc în lumină strălucitoare, și este însoțită de semne limpezi ale harului lui Dumnezeu, mai ales de o mireasmă minunată. Este adevărat, asemenea semne se arată și în unele experiențe de „după moarte” de astăzi, dar există o deosebire de bază între ele, care cu greu se poate vădi. Experiențele de astăzi sunt fără adâncime, chiar pe treapta simțurilor; nimic nu le deosebește de experiențele asemănătoare ale necredincioșilor, în afară de chipurile creștine pe care le vede (sau le adaugă) cel ce trece prin această experiență. Astea nu sunt nimic mai mult decât experiența *firească* de desfătare din starea din „afara trupului”, cu un înveliș subțire de „creștinism”. (Poate, de asemenea, în unele dintre aceste experiențe, duhurile căzute adaugă înșelările lor pentru a-l amăgi pe cel care cercetează acestea și pentru a-i stârni mândria și a-i întări ideea sa de suprafață despre creștinism; dar aici nu este nevoie să socotim acestea.) Pe de altă parte, în adevăratele experiențe creștine, adâncimea experienței creștine este întărită de adevărate arătări minunate: Sf. Salvie a fost atât de „hrănit” de mireasmă că nu i-a mai trebuit nici mâncare, nici băutură, mai mult de trei zile, și mireasma a dispărut și limba a început să-l doară și s-a umflat numai în clipa când a povestit întâmplarea; Sf. Andrei a fost mort vreme de două săptămâni; K. Uekskuell a fost în „moarte clinică” vreme de 36 de ore. Suntem siguri că în experiențele de astăzi există uneori „vindecări minunate” dintr-o moarte apropiată sau aparentă, dar niciodată nu este ceva la fel

de uimitor ca întâmplările de mai sus, și niciodată nu este ceva care să arate că cei care au avut asemenea experiențe, au văzut de fapt *raiul* ca ceva ce se împotrivesc unei înfățișări atrăgătoare, din sălașul care se află în „afara trupului” („planul astral”). Deosebirea dintre experiențele de astăzi și adevărata experiență a raiului este la fel ca și deosebirea dintre „creștinismul” subțire de astăzi și adevăratul creștinism ortodox. De pildă, „pacea” pe care o poate simți omul care „L-a primit pe Iisus ca Mântuitor al său”, sau care a avut experiența foarte obișnuită de „a vorbi în limbi” contemporane, sau a avut o vedenie a lui „Hristos” (ceva, fără îndoială, foarte rar astăzi), dar care nu știe nimic despre viața luptei creștine conștiente și despre pocăință, și nu s-a împărtășit niciodată cu Trupul și cu Sângele adevărat al lui Hristos prin Sfintele Taine întemeiate de Însuși Hristos - pur și simplu, nu se poate asemăna, în nici un chip, cu pacea care este dezvăluită în Viețile marilor sfinți ortodocși. Experiențele de astăzi sunt în întregime „imitări” ale experienței adevărate a raiului.

(4) Adevărata experiență a raiului este însoțită de un simțământ de o asemenea evlavie și frică înaintea măreției lui Dumnezeu, și un simțământ de o asemenea nevrednicie de a-L vedea, cum rareori se găsesc astăzi chiar printre creștinii ortodocși, ca să nu mai vorbim de cei care sunt în afara Bisericii lui Hristos. În experiențele de astăzi nu se aude despre vorbele simțite în inimă ale nevredniciei Sfântului Salvie, închinăciunea cu cutremur a Sf. Andrei înaintea feței lui Hristos, chiar orbirea lui K. Uekskuell în lumina pe care a fost nevrednic să o privească. Cei ce văd astăzi „raiul” în sălașul din văzduh, sunt „mulțumiți”, „fericiți”, „îndestulați” - rareori ceva mai mult; dacă aceia Îl văd pe „Hristos” într-un chip oarecare, aceasta este numai pentru a-și îngădui „convorbiri” prietenești cu El, care caracterizează experiențele din mișcarea „harismarică”. Lipsesc cu totul din aceste experiențe: Dumnezeu, închinarea omului înaintea lui Dumnezeu, frica de Dumnezeu.

S-ar mai putea arăta și alte însușiri ale adevăratei experiențe a raiului, așa cum sunt înfățișate mai ales în Viețile sfinților ortodocși; dar cele ce s-au arătat mai sus sunt destule pentru a le deosebi esențial de experiențele de astăzi. Să ne amintim de câte ori cutezăm să vorbim despre astfel de experiențe înflăcărâte și din altă lume, că acestea sunt cu foarte mult deasupra treptei noastre inferioare de a simți și a pricepe și că acestea ne sunt date mai mult ca *părer*i decât ca înfățișări întregi a celor ce nu se pot povesti întocmai în limbaj omenesc. *Cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El* (I Cor. 2, 9).

NOTĂ DESPRE VEDENIILE IADULUI

Pentru credincioșii ortodocși adevărul iadului este la fel de cert ca și acela al raiului. În multe prilejuri, Domnul nostru a vorbit despre acei oameni care, din pricină că nu au ascultat poruncile Lui, El îi va trimite *în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui* (Matei 25, 41). Într-una dintre pildele sale, El dă pilda vie a bogatului care privește în sus la raiul pe care l-a pierdut și îl roagă pe Patriarhul Avraam de acolo să-i îngăduie lui Lazăr, pe care l-a nesocotit pe când se afla în viață, să vină și *să-și ude vârful degetului în apă și să-mi răcorească limba, căci mă chinuiesc în această văpaie*. Dar Avraam a răspuns că *între noi și voi s-a întărit prăpastie mare*, și nu se află nici o legătură între cei mântuiți și cei osândiți (Luca 16, 24, 26).

În literatura ortodoxă, vedeniile iadului sunt la fel de obișnuite ca și vedeniile cerului și raiului. Asemenea vedenii și experiențe se arată în chip mai obișnuit păcătoșilor de rând decât sfinților, și scopul lor este pururea limpede. Grigorie spune în *Dialogurile* sale: „În milostivirea Sa nemărginită, Bunul Dumnezeu îngăduie unor suflete să se întoarcă în trupurile lor, la scurtă vreme după moarte, așa încât chipul iadului i-ar putea învăța, în cele din urmă, să se teamă de pedepsele veșnice în

care cuvintele singure nu i-ar putea face să le creadă” (*Dialoguri* IV, 37, pag. 237). Apoi Sf. Grigorie descrie câteva experiențe ale iadului și povestește despre impresia pe care au pricinuit-o asupra celor ce au fost de față. Astfel, un oarecare pustnic spaniol, Petru, a povestit cum a murit și a văzut „iadul cu toate chinurile sale și cu cazanele de foc fără de număr.” Întorcându-se la viață, Petru a povestit cele ce văzuse, „dar chiar dacă ar fi păstrat taina, posturile sale de pocăință și nopțile sale de veghe, ar fi fost mărturisitori grăitori pentru mergerea sa înfricoșătoare în iad și pentru frica lui adâncă de chinurile îngrozitoare. Dumnezeu Se arătase prea milostiv, neîngăduindu-i să moară în această experiență a morții” (pag. 238).

Cronicarul englez din sec. al VIII-lea, Bede cel Vrednic, relatează cum un om din provincia Northumbria, s-a întors după ce a fost „mort” vreme de o noapte întreagă și a povestit experiența pe care a avut-o atât în rai cât și în iad. În iad s-a aflat într-un întuneric adânc; „izbucneau înaintea noastră mulțimi mari de flăcări întunecate, care ardeau ridicându-se ca dintr-o groapă mare și cădeau din nou în ea Pe când se înălțau limbile de foc, acestea erau pline cu sufletele oamenilor care, ca niște scânteieri ce zburau în sus, împreună cu fumul, erau uneori aruncate sus în văzduh, iar altele cădeau înapoi în adâncurile lor, în vreme ce aburii focului se domoleau. Mai mult, o duhoare de nepovestit s-a răspândit împreună cu acești vapori, și a umplut tot locul acesta mohorât Pe neașteptate am auzit în spatele meu strigătul cel mai urâcios și văitări deznădăjduite, însoțite de un râs zgomotos Am văzut o mulțime de duhuri rele, târând după ele cinci suflete care strigau și se tânguiau în adâncurile întunericului, pe când diavolii râdeau și erau în mare veselie Între timp, unele dintre duhurile cele întunecate se iveau din adâncurile înfricoșătoare și se năpusteau să mă împresoare, chinuindu-mă cu ochii lor aprinși și flăcări mârșave ieșeau din

gurile și nările lor...”⁴⁸

În Viața soldatului Taxiote se relatează că după ce Taxiote a fost oprit la vâmi de către „vameșii” drăcești, „duhurile cele rele m-au luat și au început să mă bată. M-au coborât în pământ, care se crăpase ca să ne primească pe noi. Am fost dus prin intrări strâmte și mărginite, prin crăpături rău mirositoare. Când am ajuns în adâncurile iadului, am văzut acolo sufletele păcătoșilor, silite să rămână acolo pe vecie. Existența de acolo nu se poate numi viață, căci aceea nu înseamnă nimic altceva decât suferință, lacrimi care nu-și găsesc nici o mângâiere, și o scrâșnire a dinților care nu se poate povesti în nici un chip. Locul acela este pururea plin de strigătul deznădăjduit: 'Vai, vai! Vai, vai!' Nu este cu puțință să povestești toată chinuirea care se află în iad, toate suferințele și durerile de acolo. Vaietele pornite din adâncul inimilor lor nu stârneau nimănui nici un fel de milă. Cei ce se află în iad plâng, dar nimeni nu-i mângâie pe ei; se milogesc stăruitor dar nimeni nu-i ascultă și nu-i slobozește. Și eu am fost răpit în acele locuri întunecoase, împovărate de suferințe cumplite și am plâns și am suspinat cu amărăciune vreme de șase ceasuri.”⁴⁹

Călugărul din Wenlock a văzut o priveliște la fel ca aceasta în „adâncurile cele mai de jos” ale pământului, unde „a auzit un geamăt cumplit, înfricoșător, și de negrăit, și plânsul sufletelor în suferință. Și îngerul i-a spus: 'Vaietele și strigătele ce le auzi venind de jos, ies din sufletele la care bunăvoirea plină de dragoste a lui Dumnezeu nu va ajunge niciodată, ci numai un foc nepieritor îi va chinui pururea’” (Scrisorile Sf. Bonifatie, pag. 28).

De bună seamă, n-ar trebui să ne minunăm peste măsură de amănunțele unor asemenea experiențe, și chiar mai puțin decât de rai și cer, nu ar trebui să încercăm să alcătuim o „geografie” a

⁴⁸ Bede cel Vrednic, *Istoria Bisericii și a poporului englez*, traducere de Leo Sherley-Price, Penguin Books, 1975, pag. 290-291.

⁴⁹ *Viețile sfinților*, 28 martie, *Tainele veșnice de dincolo de mormânt*, pag. 170.

iadului bazată pe aceste povestiri. Noțiunile apusene despre „purgatoriu” și „pragul iadului” sunt încercări de a alcătui o asemenea „geografie”; dar tradiția ortodoxă cunoaște numai un singur adevăr al iadului, care se află dedesubtul lumii. Mai mult, așa cum ne învață Sf. Marcu al Efesului (vezi cea de a doua Omilie a lui la focul iadului în Anexa I), cele ce se văd în experiențele iadului sunt adesea, mai degrabă chipul chinurilor viitoare decât o înfățișare adevărată a stării de acum a acelor care așteaptă Judecata de Apoi în iad. Dar fie că aceasta este o priveliște adevărată a celor ce se petrec acum acolo sau o vedenie a celor viitoare, experiența iadului așa cum se găsește în izvoarele ortodoxe, este un mijloc puternic de a-l trezi pe om la o viață de nevointă creștină, care este singurul mijloc de a scăpa de chinuire veșnică; de aceea Dumnezeu îngăduie aceste experiențe.

Există în literatura de „după moarte” de astăzi vreo experiență a iadului cu care se poate asemăna?

Dr. Moody și cei mai mulți dintre cercetătorii de astăzi nu au aflat aproape nici un fel de asemenea experiențe, după cum am văzut deja. Am explicat mai devreme că acest lucru se datorează vieții spirituale „tihnite” a oamenilor de astăzi, care adesea nu au nici un fel de frică de iad sau de cunoașterea dracilor, și astfel nu se așteaptă să vadă asemenea lucruri după moarte. Cu toate acestea, o carte recentă despre viața de după moarte a adus o altă explicație, care pare să fie de aceeași însemnătate, care în același timp se împotrivește faptului că experiența iadului este cu adevărat atât de rară pe cât pare. Vom prezenta pe scurt descoperirile acestei cărți.

Dr. Maurice Rawlings, medic în Tennessee, care se specializează în medicină internă și boli cardiovasculare, a reanimat multe persoane care se aflaseră în „moarte clinică”. Relatările acestora l-au informat că, „spre deosebire de cele mai multe cazuri de viață după moarte publicate, nu toate experiențele de moarte sunt bune. Există și iadul! După ce

mi-am dat seama de lucrul acesta, am început să adun istorisiri despre întâmplări neplăcute, pe care alți cercetători păreau că le ocoliseră. Cred că s-a întâmplat aceasta din pricina faptului că cercetătorii, în chip firesc psihiatri, nu au *reanimat* niciodată un bolnav. Ei nu au posibilitatea de a lua parte la asemenea întâmplări. Întâmplările neplăcute din studiul meu au scos la iveală că au cel puțin aceeași desime ca cele plăcute.”⁵⁰ „Am aflat că cele mai multe experiențe rele sunt îndată ascunse adânc în memoria subliminală sau subconștientă a pacientului. Aceste experiențe rele par să fie atât de dureroase și tulburătoare că sunt scoase din memoria conștientă, astfel încât sunt amintite numai experiențele plăcute - sau nici un fel de experiențe” (pag. 65).

Dr. Rawlings descrie „modelul” lui al acestor experiențe ale iadului: „Ca și cei care au avut experiențe pozitive, cei care povestesc experiențe negative pot avea greutăți conștientizând că sunt morți, în vreme ce îi privesc pe oamenii care se ocupă de trupurile lor moarte. Aceștia pot intra de asemenea într-un tunel întunecat după ce pleacă din camera lor, dar în loc să ajungă în locuri luminoase, aceștia intră în întuneric, împrejurimi întunecate, unde dau peste oameni urâcioși, care pot sta la pândă în locuri întunecate sau de-a lungul unui lac de foc arzător. Toată povestirea nu poate cuprinde lucrurile cele de groază și sunt foarte greu de amintit” (pag. 63-64). Sunt date felurite povestiri - socotind și unele ale unor „membri obișnuiți ai Bisericii” care sunt uimiți să se găsească într-o asemenea stare - despre lucrările spiridușilor și ale uriașilor urâcioși, despre coborârea în întunecime și o arșiță înfricoșătoare, despre o văgăună și un ocean de foc (pag. 103-110).

În general, aceste experiențe - atât în scurttimea lor cât și în lipsa oricărui călăuzitor îngeresc ori drăcesc - nu au însușiri întregi de experiențe adevărate din cealaltă lume, iar unele dintre ele amintesc de întâmplările lui Robert Monroe în „planul

⁵⁰ Maurice Rawlings, *Dincolo de poarta morții*, Thomas Nelson, Inc., Nashville, 1978, pag. 24-25.

astral”. Dar ele aduc o îndreptare importantă experienței relatate pe larg a „desfătării” și a „raiului” de după moarte: că sălașul din „afara trupului” este, fără nici o îndoială, în întregime desfătare și lumină, și cei care au avut experiența „iadului” sunt mai aproape de adevărul lucrurilor decât cei care au numai experiența „desfătării” în această stare. Dracii din sălașul din văzduh arată ceva din adevărata lor fire, celor care nu L-au cunoscut pe Hristos și nu au ascultat de poruncile Lui, dându-le chiar un semn al chinurilor care vor veni pentru aceia.

CAPITOLUL IX

Înțelesul experiențelor de „după moarte” de astăzi

*Dacă nu ascultă de Moise
și de prooroci, nu vor
crede nici dacă ar învia
cineva dintre morți.*

– Luca 16, 31

1. Ce „mărturisesc” experiențele de astăzi

AM văzut, de bună seamă, că experiențele de „după moarte” și cele din „afara trupului”, despre care se vorbește atât de mult astăzi, sunt foarte deosebite de experiențele adevărate ale celeilalte lumi, care s-au petrecut de-a lungul veacurilor în viețile bărbaților și femeilor care-L iubesc pe Dumnezeu. Mai mult, experiențele din zilele noastre au fost atât de dese și au ajuns să fie „la modă” în ultimii ani, nu pentru că sunt „noi” cu adevărat (s-au strâns multe asemenea experiențe în Anglia secolului al XIX-lea), și nu pentru că s-au ivit în acești ani mult mai des, ci mai ales pentru că mintea oamenilor din apus, și îndeosebi a celor din America, era „pregătită” pentru acestea. Interesul public pare a fi parte a unei urmări larg răspândite împotriva materialismului și a necredinței secolului al XX-lea, semn al unui interes față de religie cu mult mai răspândit. Ne vom întreba care ar putea fi semnificația acestui nou interes „religios”.

Dar mai întâi, să stabilim încă o dată ce „mărturisesc” aceste experiențe despre adevărul religiei. Cei mai mulți cercetători par

să fie de acord cu Dr. Moody, că experiențele *nu* adevăresc învățătura creștină „tradițională” asupra raiului (*Viață după viață*, pag. 70, 98); experiențele acelor care *cred* că au văzut raiul, nu-și arată trăinicia când sunt asemănate cu adevăratele vedenii din trecut ale raiului; iar experiențele iadului sunt mai mult „sugerări” decât orice fel de dovadă a existenței adevărate a iadului.

De aceea, trebuie să se aibă în vedere faptul că Dr. Kubler-Ross dă o prea mare însemnătate cercetării experiențelor de „după moarte” contemporane care, zice ea, „vor adevăra ceea ce am fost învățați vreme de două mii de ani - că există viață după moarte”, și că această cercetare ne va ajuta mai degrabă „să cunoaștem decât să credem” aceasta (Prefață la *Viață după viață*, pag. 7-8). De fapt, se poate spune că aceste experiențe nu „dovedesc” decât cea mai mică doctrină a *supraviețuirii* sufletului omenesc în afara trupului, și *existența* unei realități nemateriale, dar nu oferă *nici* o lămurire despre starea următoare sau chiar despre existența sufletului după primele cinci minute de la „moarte”, nici despre alcătuirea de bază a sălașului nematerial. Din acest punct de vedere, experiențele contemporane sunt cu mult mai puțin mulțumitoare decât povestirile pe care le-au lăsat peste veacuri Viețile sfinților și alte izvoare creștine; cunoaștem cu mult mai multe lucruri din aceste izvoare creștine - numai dacă, desigur, avem încredere în cei care ne-au adus această cunoaștere, în aceeași măsură în care cercetătorii contemporani au încredere în cei cu care au stat de vorbă. Dar chiar și așa, în esență, noi mai degrabă *credem decât cunoaștem* lumea cealaltă; putem ști cu oarecare siguranță că există „ceva” după moarte - dar ceea ce este cu adevărat, mai degrabă credem decât cunoaștem.

Mai mult, cele ce cred Dr. Kubler-Ross împreună cu alții care gândesc asemenea și cred că cunosc cele despre viața de „după moarte”, bazându-se pe experiențele de „după moarte”, sunt contrare celor ce cred creștinii ortodocși despre aceasta,

care se bazează pe învățătura creștină revelată și pe experiențele de „după moarte” din literatura ortodoxă. Toate experiențele creștine de după moarte adevăresc existența raiului, a iadului și a judecății, a nevoii de pocăință, a nevoinței și a fricii pentru pierderea sufletului nemuritor. În contrast, experiențele de astăzi, ca acelea ale șamanilor, ale păgânilor inițiați și ale mediumurilor par să ducă către un „pământ veșnic verde”, al experiențelor desfătătoare din „altă lume”, unde nu există nici o judecată, ci numai „mărire”, și moartea nu este ca o sperietoare, ci este așteptată ca un „prieten” care ne introduce în dezmierdările „vieții de după moarte”.

Am arătat deja în capitolele anterioare, care este pricina deosebiriilor dintre aceste două feluri de experiențe: experiența creștină este cu adevărat despre cealaltă lume, a raiului și iadului, în vreme ce experiența spiritistă este numai a părții văzduhului a lumii *acesteia*, „planul astral” al duhurilor căzute. Experiențele de astăzi sunt în chip lămurit din cea de a doua categorie - dar nu am putea ști aceasta dacă nu am primi (prin credință) descoperirea creștină a firii celeilalte lumi. La fel, dacă Dr. Kubler-Ross și alți cercetători primesc (ori le place) o tâlcuire necreștină a acestor experiențe, nu este din pricină că experiențele de astăzi *dovedesc* această tâlcuire, ci din pricină că aceste cercetări însele *au deja credința într-o tâlcuire necreștină a lor*.

De aceea, semnificația experiențelor de astăzi stă în faptul că sunt tot mai cunoscute, chiar în clipa potrivită pentru a sluji ca o „adeverire” pentru părerea necreștină despre viața după moarte; aceste experiențe sunt folosite ca parte a unei mișcări religioase necreștine. Să privim mai îndeaproape la firea acestei mișcări religioase.

2. Legătura cu ocultismul

Tot mereu, printre cercetătorii experiențelor de „după moarte” se poate vedea o legătură, mai mult sau mai puțin

limpede, cu ideile și practicile oculte. Aici putem defini termenul „ocult” (care se referă la ceea ce este „ascuns”) ca și cum ar fi vorba de vreo legătură a oamenilor cu duhurile și puterile nevăzute într-un chip care este oprit de revelația lui Dumnezeu (vezi Levitic 19, 31; 20, 6, etc.). Această legătură poate fi căutată de oameni (ca în ședințele de spiritism) sau pricinuită de către duhurile cele căzute (când se arată oamenilor pe neașteptate). Opusul termenului „ocult” este „duhovnicesc” sau „religios”, care se referă la acea legătură cu Dumnezeu, împreună cu îngerii și sfinții Lui, care este îngăduită de Dumnezeu: pe de o parte rugăciunea omului, iar pe de altă parte lucrările cele adevărate și dătătoare de har, ale lui Dumnezeu, ale îngerilor și ale sfinților.

Ca un exemplu al acestei legături oculte, Dr. Hans Holzer (*Dincolo de această viață*, Pinnacle Books, Los Angeles, 1977) socotește că semnificația experiențelor de „după moarte” se află în deschiderea oamenilor de a vorbi cu morții, și găsește că aceștia aduc același fel de vești ca cele aduse de „morți” la ședințele spiritiste. Dr. Moody, și într-adevăr foarte mulți cercetători de astăzi, după cum am văzut, se îndreaptă către textele oculte, cum ar fi scrierile lui Swedenborg și *Cartea tibetană a morților*, pentru a desluși experiențele de astăzi. Robert Crookall, poate cercetătorul cel mai științific din acest domeniu, folosește comunicările mediumurilor ca pe unul dintre izvoarele principale de informare despre „lumea cealaltă”. Robert Monroe și alții care sunt atrași în experiențele din „afara trupului”, sunt lucrători deschiși la experimentările oculte, chiar până la măsura de a primi călăuzire și sfătuire de la „entitățile fără trup” pe care le întâlnesc.

Poate că dintre toți acești cercetători, Dr. Elizabeth Kubler-Ross este femeia care a ajuns să vorbească în numele tuturor, despre noua atitudine față de moarte, așa cum se desprinde din experiențele de „după moarte” de astăzi.

De bună seamă, că nici un creștin nu poate greși, dacă este

de partea opiniei pe care o apără Dr. Kubler-Ross: purtarea omenească și plină de ajutor față de oamenii care sunt pe moarte, care se împotrivesc purtării reci, lipsite de ajutor, și adesea plină de frică, ce deseori a pus stăpânire nu numai pe doctorii și surorile din spitale, ci chiar și pe cei din rândul clerului, care se presupune că au „răspunsul” la întrebările ridicate de împrejurarea morții.

De la publicarea cărții ei, *Despre moarte și muribunzi* (Macmillan Publishing Co., New York) în 1969, întregul subiect al morții a devenit cu mult mai puțin „oprit” printre cadrele medicale, ajutând și la rânduirea unei atmosfere intelectuale prielnice, pentru a cerceta cele ce se întâmplă *după* moarte - a început să se vorbească despre acest subiect și până la publicarea primei cărți a Dr. Moody, în 1975. Nu este întâmplător faptul că atât de multe cărți care se editează astăzi despre viața de după moarte sunt însoțite de prefețe sau cel puțin de scurte comentarii făcute de Dr. Kubler-Ross.

Fără îndoială, oricine primește învățătura creștină tradițională a vieții, ca probă de cercetare a veșniciei și a morții, ca intrare în fericirea veșnică sau în suferința veșnică potrivit credinței și chipului de viață de pe pământ al omului - va socoti cartea ei descurajatoare. A ne purta omenește cu un muribund, a-l „pregăti” de moarte, fără a-i sădi mai întâi credința întru Hristos și nădejdea în mântuire - înseamnă, atunci când s-a spus și s-a făcut totul, să rămâi în același sălaș jalnic al „umanismului” la care s-a strâmtorat omenirea prin necredința modernă. Experiența morții se poate face mai plăcută decât este de obicei în spitalele de astăzi; dar dacă nu se cunoaște nimic din cele ce vin după moarte, sau nu se știe că *există* ceva după moarte, munca oamenilor ca Kubler-Ross se reduce la măsura administrării de pastile colorate nevăzătorilor pentru boli care nu se vindecă, pentru a-i face pe bolnavi să simtă că cel puțin „se face ceva”.

Cu toate astea, în decursul cercetării (deși nu a spus în prima

sa carte), într-adevăr, Dr. Kubler-Ross a lămurit faptul că există viață după moarte. Deși încă nu și-a publicat cartea care cuprinde experiențele de „după moarte”, ea a arătat limpede în desele ei conferințe și interviuri, că a văzut destule pentru a ști *cu certitudine* că există viață după moarte.

Totuși, ea a avut ca izvor de „cunoaștere” a acestei probleme, propriile ei experiențe uimitoare cu „duhurile”, iar nu ale altora. Cea dintâi experiență a ei de felul acesta s-a ivit în biroul ei de la Universitatea din Chicago în 1967, când s-a simțit descurajată și s-a gândit să lase cercetarea de curând începută, asupra morții și muribunzilor. A venit o femeie în biroul ei și s-a prezentat ca fiind o pacientă care murise cu zece luni în urmă. Kubler-Ross a fost neîncrezătoare, dar povestește că în cele din urmă a fost lămurită de către „stafie”: „Ea a spus că știe că mă gândesc să renunț la munca mea cu pacienții care sunt pe moarte și că ea a venit la mine să-mi spună să nu renunț Am ajuns să o emoționez. Căutam adevărul. Eu eram om de știință, psihiatru și nu credeam în asemenea lucruri.” În cele din urmă ea a convins „stafia” să scrie o notă, iar analiza de mai târziu a scrisului de mână, a adevărit că acel scris de mână era al pacientei care murise. Dr. Kubler-Ross spune că această întâmplare „a venit la o răscruce, când aș fi luat o hotărâre greșită dacă nu aș fi ascultat-o.”⁵¹ Morții nu se arată niciodată în chipul acesta printre cei vii. Această arătare din „altă lume”, dacă a fost adevărată, ar fi putut fi numai a unui duh căzut pentru a-și înșela victima. Pentru un astfel de duh, imitarea desăvârșită a scrisului de mână omenesc este un lucru foarte ușor.

Mai târziu, legăturile Dr. Kubler-Ross cu „lumea duhurilor” s-au adâncit mult mai tare. În 1978, în fața unui public captivat, alcătuit din 2200 de persoane, din Ashland, Oregon, ea a intrat mai întâi în legătură cu „călăuzele ei spiritiste”. S-a pregătit

⁵¹ Interviu realizat de James Pearre de la Chicago Tribune, tipărit în *Examinatorul și cronica de duminică*, San Francisco, 14 nov., 1976, secțiunea B, pag. 7.

pentru ea un grup spiritist, care nu era la vedere, în California de sud, alcătuit din 75 de persoane, care cântau împreună pentru a „aduna energia necesară săvârșirii acestei întâmplări. Am fost mișcată și emoționată pentru cele ce făceau pentru mine. Nu au trecut mai mult de două minute, când am văzut în fața mea picioare foarte mari. Înaintea mea se afla un om uriaș.” Acest „om” i-a spus că ea urma să-i învețe și pe alții, și avea nevoie de această experiență directă, care să-i dea putere și curaj pentru lucrarea ei. „După vreo jumătate de minut, o altă persoană materializată cu adevărat, cam la 12 mm de la picioarele mele Am înțeles că era îngerul meu păzitor Mi-a spus Isabelle și m-a întrebat dacă îmi aminteam cum, cu 2000 de ani în urmă, noi doi lucraserăm cu Hristos.” Mai târziu a venit un al treilea „înger” ca să o învețe mai multe despre „bucurie”. Experiența mea cu acești călăuzitori a fost una dintre cele mai însemnate, de dragoste necondiționată. Și vreau doar să vă spun că niciodată nu suntem singuri. Fiecare dintre noi are un înger păzitor, care niciodată nu este mai departe de noi de 0,6 m. Iar noi le putem chema pe aceste ființe. Ele ne vor ajuta.⁵²

La o conferință despre sănătatea holistică din San Francisco, din septembrie 1976, Dr. Kubler-Ross a împărtășit unui public de 2300 de medici, surori și alte cadre medicale, o „experiență profund mistică”, care i se întâmplase numai cu o noapte înainte. (Această experiență pare să fie aceeași pe care a povestit-o în Ashland.) „Noaptea trecută a venit la mine Salem, călăuza mea spirituală, care era împreună cu Anka și Willie. Au stat cu noi până la ora trei dimineța. Am stat de vorbă, am râs și am cântat împreună. Mi-au vorbit și m-au emoționat cu dragostea lor de necrezut și cu blândețea lor de neînchipuit. Aceasta a fost partea esențială a vieții mele.” În rândul publicului, „când a terminat, a fost o liniște foarte scurtă și apoi toată lumea s-a ridicat în picioare. Cei mai mulți, medici și alte cadre medicale, erau

⁵² După cum se relatează de către Gaea Laughingbird în *Berkeley Monthly*, iunie 1978, pag. 39.

mișcați până la lacrimi.”⁵³

În cercurile oculte, se știe că „duhurile călăuzitoare” (care, de bună seamă sunt duhuri căzute ale văzduhului) nu sunt grabnic lucrătoare dacă o persoană nu este destul de înaintată în deschiderea mediumnistică. Dar poate și mai uimitor decât adâncirea Dr. Kubler-Ross în legăturile cu „duhurile obișnuite”, este răspunsul înflăcărat, pe care povestirile ei despre aceste legături, îl dau publicului, alcătuit nu din ocultiști și mediumuri, ci din oameni obișnuiți din clasa de mijloc și specialiști. De bună seamă că acesta este unul dintre „semnele” religioase „ale vremii”: oamenii s-au deschis spre legăturile cu „lumea duhurilor” și sunt gata să primească explicarea ocultă a acestor legături, care se împotrivesc adevărului creștin.

Destul de recent, s-a făcut o mare publicitate vârului la retragerea de curând hotărâtă a Dr. Kubler-Ross în California de sud, „Shanti Nilaya”. Potrivit acestei relatări, în multe dintre „atelierile” din Shanti Nilaya au loc ședințe spiritiste mediumnice de modă veche, și mai mulți participanți ai fostelor ședințe spun că acestea sunt înșelări.⁵⁴ Se poate întâmpla să existe o gândire mai lacomă decât realitatea în „legăturile spiritiste” ale Dr. Kubler-Ross; dar aceasta nu afectează teoria pe care o aduc atât ea, cât și alții, despre viața de după moarte.

3. Teoria ocultă a cercetătorilor din zilele noastre

Teoria despre viața după moarte a Dr. Kubler-Ross și a altor cercetători ai experiențelor de „după moarte” de astăzi, poate fi rezumată în câteva puncte. Trebuie să vedem că Dr. Kubler-Ross spune aceste probleme cu certitudinea cuiva care crede că a avut experiența „lumii celeilalte”; dar oamenii de știință ca Dr. Moody, în vreme ce sunt cu mult mai atenți și nesiguri în ton, nu pot decât să sprijine aceeași teorie. Aceasta este teoria despre

⁵³ Relatare făcută de Lennie Kronisch în *Yoga Journal*, septembrie-octombrie 1976, pag. 18-20.

⁵⁴ Vezi *Uniunea de la San Diego*, 2 sept. 1979, pag. A - 1, 3, 6, 14.

viața după moarte, care s-a răspândit în ultima parte a sec. al XX-lea și pare „firească” fără nici o îndreptățire, tuturor celor care cercetează problema și care nu au o înțelegere neclintită, asupra oricărei alte teorii.

(1) *Nu trebuie să ne înfricoșăm de moarte*. Dr. Moody scrie: „Într-un fel sau altul, aproape fiecare persoană mi-a spus că nu se teme de moarte” (*Viață după viață*, pag. 68). Dr. Kubler-Ross comentează: „Relatările făcute dau la iveală faptul că întâlnirea cu moartea este dureroasă dar moartea însăși ... este o experiență de pace întreagă, slobozită de durere și de frică. Fiecare om, fără nici o abatere, descrie un simțământ de liniște sufletească și desăvârșire.”⁵⁵ Se poate vedea aici încrederea esențială în experiențele spiritiste ce caracterizează pe toți cei care sunt înșelați de duhuri căzute. Nu există nimic în experiențele de „după moarte” de astăzi care să arate faptul că moartea va fi o simplă repetiție a acelora, și nu va avea o durată de numai câteva clipe, ci va fi *veșnică*. Această încredere în experiențele spiritiste desfătătoare este o parte a spiritului religios, care ne însuflețește acum și plăsmuiește o simțire aparentă de bunăstare, care aduce stricăciune vieții duhovnicești.

(2) *Nu va veni nici o judecată și nici un iad*. Pe baza interviurilor sale, Dr. Moody spune că „în cele mai multe cazuri, modelul răsplată - pedeapsă ce ar urma după această viață este lepădat și tăgăduit, chiar de către mulți dintre cei care se obișnuiseră să gândească cu această măsură. Spre marea lor uimire, aceia au aflat că și atunci când faptele lor, care erau aparent cele mai îngrozitoare și pline de păcat, s-au vădit înaintea ființei de lumină, ființa nu a răspuns cu mânie și cu înverșunare, ci numai cu înțelegere și chiar cu veselie” (*Viață după viață*, pag. 70). Dr. Kubler-Ross observă la cei cu care a vorbit, un ton mai doctinar: „Totul are un sens de 'desăvârșire'. Dumnezeu nu este judecător, ci omul este” (Kemf, pag. 52). Aceasta nu pare să se întâmple unor asemenea cercetători, astfel

⁵⁵ După cum a relatat Elizabeth Kemf în *East-West Journal*, martie, 1978, pag. 52.

că, această lipsă a judecății în experiențele de „după moarte”, ar putea fi o primă părere greșită, sau că primele câteva clipe ale morții nu reprezintă locul pentru judecată; ci pur și simplu socotesc experiențele potrivit cu spiritul religios al vremii, care nu dorește să creadă în judecată și iad.

(3) *Moartea nu este o experiență la fel de unică și hotărâtoare precum a descris-o învățătura creștină, ci este mai degrabă doar o trecere blândă către o „stare de conștiință mai înaltă”.* Astfel o definește Dr. Kubler-Ross: „Moartea este pur și simplu o lepădare de trupul material, tot așa cum fluturile iese afară din cocon. Aceasta este o trecere către o stare de conștiință mai înaltă, în care continui să pricepi, să înțelegi, să râzi, să-ți stea în putință să crești, și singurul lucru pe care îl pierzi este ceva de care nu mai ai nevoie, și acel ceva este trupul material. Este ca și cum ai pune deoparte haina de iarnă, atunci când vine primăvara ... și aceasta este moartea” (Kemf, pag. 50). Vom arăta mai departe cum se împotrivesc toate astea adevăratei învățături creștine.

(4) *Scopul vieții pe pământ și al vieții după moarte nu este mântuirea veșnică a sufletului, ci un drum nemărginit de „sporire” în „dragoste” și „înțelegere” și „conștiința de sine”.* Dr. Moody socotește că „se pare că mulți s-au întors cu un model nou și cu o înțelegere nouă a lumii de dincolo - o vedenie care se caracterizează nu prin judecată unilaterală, ci mai degrabă prin dezvoltare cooperantă către limita esențială a conștiinței de sine. Potrivit acestor păreri noi, îmbunătățirea sufletului, mai ales în însușirile cele duhovnicești ale dragostei și cunoașterii, nu se oprește odată cu moartea. Mai degrabă această îmbunătățire se continuă pe o altă latură, poate veșnic...” (*Viață după viață*, pag. 70). O asemenea părere ocultă asupra vieții și morții nu vine din experiențele fragmentare, care se publică astăzi; mai degrabă vine din *filosofia* ocultă care ne împresoară în zilele noastre.

(5) *Experiențele de „după moarte” și „în afara trupului” sunt*

o pregătire pentru viața după moarte. Pregătirea creștină tradițională pentru viața cea veșnică (credința, pocăința, participarea la Sfintele Taine, nevoința duhovnicească) este de mică însemnătate față de „dragostea” și „înțelegerea” sporită care sunt insuflate de experiențele de „după moarte”. Și anume (ca în programul recent desfășurat de Kubler-Ross și Robert Monroe), ca cineva să-i poată pregăti pe oamenii care se află pe patul de suferință, în experiențele din „afara trupului”, astfel încât aceștia să dobândească degrabă o înțelegere asupra celor ce îi așteaptă în cealaltă lume când vor muri” (Wheeler, *Călătorie către partea cealaltă*, pag. 92). Unul dintre cei chestionați de Dr. Moody spune hotărât: „Nu-mi este frică să mor pentru că știu unde voi merge atunci când voi pleca de aici, căci am fost acolo mai înainte” (*Viață după viață*, pag. 69). Ce optimism tragic și fără temeii.

Fiecare dintre aceste cinci puncte reprezintă o parte a teoriei spiritismului secolului al XIX-lea, așa cum era dezvoltat la vremea aceea chiar de către „duhuri” prin mijlocirea mediumurilor. Aceasta este o teorie născocită de draci cu scopul limpede de a alunga învățătura creștină tradițională despre viața după moarte și de a schimba întreaga socotință a oamenilor asupra religiei. Filosofia ocultă care, aproape în chip neschimbat însoțește și îndeamnă la experiențele de „după moarte” de astăzi, este pur și simplu o transmitere către masa mare de oameni a spiritismului esoteric al epocii victoriene. Este un semn al înlăturării adevăratelor învățături creștine din mințile oamenilor din lumea apuseană. Se poate spune că experiența de „după moarte” este întâmplător potrivită cu filosofia ocultă care se răspândește prin aceasta. Experiența răspândește filosofia nu pentru că materia ei este ocultă, ci pentru că paza și învățătura creștină de bază care ocrotea odinioară oamenii de o asemenea filosofie străină, s-au schimbat acum în mare măsură, și cu adevărat *orice* experiență a „celeilalte lumi” va fi folosită pentru răspândirea ocultismului. În sec. al XIX-lea, doar puțini liber

cugetători și oameni izgoniți din sânul Bisericii credeau în această filosofie ocultă. Dar acum, aceasta ne împresoară, că oricine nu are o filosofie trează, proprie, este atras să o primească pe aceasta în chip foarte „firesc”.

4. „Vestea” adusă de experiențele de „după moarte” de astăzi

Dar de ce, în cele din urmă, experiențele de „după moarte” ne împresoară atât de mult astăzi, și care este înțelesul lor ca parte a „duhului acestor vremuri”? Cea mai limpede pricină pentru sporirea discuțiilor despre aceste experiențe de astăzi este descoperirea în ultimii ani a unor tehnici de reanimare din „moartea clinică”, fapt ce a pricinuit desimea sporită a acestui fel de experiențe, față de vremurile de dinainte. Fără îndoială, această explicație nu ajută la îndreptățirea creșterii relatărilor de „după moarte”, dar este prea lipsit de temei să se îndreptățească înrâurirea spirituală a acestor experiențe asupra oamenilor și schimbarea concepției despre viața de după moarte, pe care acestea le ajută să aibă loc.

Trebuie să se găsească o explicație mai profundă pentru creșterea deschiderii și sensibilității oamenilor față de experiențele „spirituale” și „spiritiste” în general, sub influența sporită a ideilor oculte pe de o parte, iar pe de altă parte, slăbirea atât a materialismului umanist cât și a credinței creștine. Oamenii încep să accepte starea de a intra în legătură cu „altă lume”.

Mai mult, această „altă lume” pare *să se deschidă mai mult către o lume care este dornică să o experimenteze*. „Explozia ocultă” a ultimilor ani a pricinuit – și la rândul ei a sprijinit - o creștere uimitoare a experiențelor „paranormale” adevărate de toate felurile. Experiențele de „după moarte” se află la un capăt al spectrului acestor experiențe, fiind nevoie de voință slabă sau o voință lipsită de conștiință pentru a lua legătura cu „cealaltă lume”. Lucrările vrăjitoriei contemporane și ale satanismului se află la celălalt capăt al spectrului, având nevoie de o încercare

conștientă de a intra în legătură și chiar de a sluji puterilor „celeilalte lumi”. Marea diversitate a experiențelor spiritiste de astăzi - de la „îndoirea lingurii” lui Uri Geller și experiențele parapsihologice din călătoria „în afara trupului” și altele asemenea, legătura cu ființele extraterestre și răpirile de către acestea - se află undeva între aceste două capete. În chip semnificativ, un mare număr dintre aceste experiențe „paranormale” li se întâmplă „creștinilor”, și un gen de astfel de experiențe (cele „harismatice”) este în mare măsură primit ca o lucrare creștină adevărată.⁵⁶ Cu toate acestea, este adevărat că atragerea „creștină” în toate experiențele de acest fel, este un semn uimitor al accentuării pierderii conștiinței creștine în vremurile noastre, ca urmare a experienței oculte.

Unul dintre mediumurile cele mai demne de încredere din sec. al XX-lea, Arthur Ford, care s-a bucurat de o apreciere sporită printre creștini, dar și printre umaniștii necredincioși, este unul dintre „semnele vremii”; el și-a exprimat părerea deschis despre cele ce înseamnă acceptarea sporită a experiențelor oculte și sensibilitatea față de acestea: „Vremea mediumului de profesie se apropie de sfârșit. Am fost folosiți ca niște cobai. Prin noi, oamenii de știință au învățat ceva despre condițiile necesare pentru asemenea experiențe (legătura cu ‘lumea duhurilor’).”⁵⁷ Adică: experiența ocultă care a fost mărginită până nu demult la câțiva „inițiați”, a ajuns acum să fie accesibilă pentru mii de oameni obișnuiți. De bună seamă că nu știința a dus la aceasta, ci mai ales înstrăinarea sporită a oamenilor de creștinism și setea lor de „experiențe religioase” noi. Cu cincizeci sau șaptezeci și cinci de ani în urmă, numai mediumurile și ocultistii de la marginea societății aveau legături cu „călăuzele spirituale”, obișnuiau să aibă experiențe „în afara trupului” sau „vorbeau în limbi”; astăzi aceste experiențe au

⁵⁶ Se poate citi despre o cercetare a mișcării “harismatice” ca fenomen mediumistic în cartea *Ortodoxia și religia viitorului*, St. Herman Monastery Press, 1979, cap. VII.

⁵⁷ *Mediumuri*, de editorii *Jurnalului mediumnic*, Harper & Row, N. Y., 1972, pag. 23.

ajuns să fie destul de obișnuite și sunt primite ca ceva obișnuit pe toate treptele societății.

Această creștere însemnată a experiențelor din „cealaltă lume” de astăzi, este, fără îndoială, unul dintre semnele apropierei sfârșitului acestei lumi. Sf. Grigorie cel Mare, după ce a istorisit felurite vedenii și experiențe ale vieții după moarte în *Dialogurile* lui, a văzut că „lumea duhurilor se apropie de noi, arătându-se prin vedenii și descoperiri Fiindcă lumea actuală se apropie de sfârșit, lumea cea veșnică se arată mai aproape Sfârșitul lumii se unește cu începutul vieții veșnice” (*Dialoguri* IV, 43, pag. 251).

Cu toate astea, Sf. Grigorie adaugă faptul că prin aceste vedenii și descoperiri (care sunt cu mult mai obișnuite în vremea noastră decât pe vremea lui), vedem și acum adevărurile vieții viitoare în chip nedesăvârșit, fiindcă lumina este încă „slabă și ștearsă, ca lumina soarelui în primele ore ale dimineții, înaintea zorilor”. Cât de adevărat este acest lucru despre experiențele de „după moarte” de astăzi! Niciodată înainte, nu i s-au dat omenirii mărturii atât de uimitoare și limpezi - sau cel puțin „idei” - că există o altă lume, că viața nu se sfârșește odată cu moartea trupului, că există un suflet care rămâne viu *după* moarte. Pentru o persoană cu o înțelegere limpede a învățăturii creștine, experiențele de „după moarte” de astăzi pot fi doar o adevărată uimitoare a învățăturii creștine despre starea sufletului îndată după moarte; iar experiențele oculte de astăzi pot numai să adevărească existența și firea sălașului din văzduh al duhurilor căzute.

Dar pentru restul omenirii, din care fac parte cei mai mulți care își mai spun creștini, experiențele de astăzi, departe de a întări adevărurile creștinismului, se dovedesc a fi un semn ascuns către înșelare și teorii mincinoase care pregătesc venirea domniei lui Antihrist. Într-adevăr, chiar cei care se întorc din „morți” în vremea noastră, nu pot lămuri omenirea să se pocăiască: *Dacă nu ascultă de Moise și de proroci, nu vor crede*

nici dacă ar învia cineva din morți (Luca 16, 31). În sfârșit, numai cei care sunt credincioși lui „Moise și proorocilor” - adică desăvârșirii adevărului descoperit - sunt în stare să priceapă înțelesul adevărat al experiențelor de astăzi. Ceea ce învață restul omenirii din aceste experiențe nu este pocăința și apropierea de judecata lui Dumnezeu - ci o nouă evangheliă străină, amăgitoare a experienței desfătătoare a celeilalte „lumi” și înlăturarea celor pornite de Dumnezeu pentru a deștepta omul la realitatea celeilalte lumi adevărate a raiului și iadului: *frica de moarte*.

Arthur Ford lămurește destul de bine faptul că întreaga menire a mediumurilor ca el, este „*de a folosi oarecare daruri date mie pentru a înlătura pentru totdeauna frica de moarte din mințile oamenilor*”.⁵⁸ Aceasta vestește și Dr. Kubler-Ross, și este în același timp și concluzia „științifică” a cercetătorilor, precum Dr. Moody: „cealaltă lume” este desfătătoare, iar omului nu trebuie să-i fie frică să intre în ea. Cu două veacuri în urmă, Emanuel Swedenborg a rezumat „spiritualitatea” celor care cred astfel: „Mi s-a îngăduit să mă bucur nu numai de plăcerile trupului și ale simțurilor, ca cei care trăiesc în lume, ci mi s-a mai îngăduit să mă bucur de astfel de desfătări și fericiri ale vieții, care erau mai mari și mai alese decât își poate închipui sau crede cineva că, după părerea mea, nici o persoană din lumea întreagă nu s-a mai bucurat vreodată înainte Credeți-mă, dacă aș ști că Dumnezeu m-ar chema la El mâine, aș chema astăzi cântăreți, ca să fie încă o dată veselie adevărată în această lume.” Când a vestit data morții sale femeii lui, el a fost așa de mulțumit „ca și cum urma să primească o vacanță, pentru a merge la o petrecere”.⁵⁹

Vom pune acum față în față această purtare cu adevărata purtare creștină față de moarte de-a lungul veacurilor. Vom

⁵⁸ Arthur Ford, *Viața dincolo de moarte*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1971, pag. 153.

⁵⁹ Citat în George Trobridge, *Swedenborg: viața și teoria lui*, Swedenborg Foundation, New York, 1968, pag. 175, 276.

vedea cât este de primejdios pentru suflet să nu ai nici un fel de socotință cu privire la „experiențele spirituale” și să te lepezi de ocrotirile învățăturii creștine!

5. Purtarea creștină față de moarte

Deși sfârșește atât de departe de adevărul lucrurilor, teoria ocultă despre viața după moarte pornește de la un adevăr creștin de netăgăduit: moartea trupului nu este sfârșitul vieții, ci numai începutul unei noi stări a ființei omenești, care își urmează viața departe de trup. Moartea, care nu a fost făcută de Dumnezeu, ci a fost adusă în zidire prin păcatul lui Adam, săvârșit în rai, este chipul cel mai uimitor prin care omul înfruntă căderea firii sale. Soarta omului în veșnicie atârna în mare măsură de felul în care își socotește propria lui moarte și cum se pregătește pentru aceasta.

Adevărata purtare creștină față de moarte are în alcătuirea ei atât stări de frică, cât și de îndoială, tocmai acele emoții pe care ocultismul dorește să le înlăture. Totuși, purtarea creștină nu are nimic din frica cumplită pe care o au cei care mor fără nici o nădejde pentru viața veșnică, iar un creștin a cărui conștiință a adormit, și se apropie liniștit de moarte, are chiar un simțământ de încredere, prin harul lui Dumnezeu. Să cercetăm moartea creștină a câtorva dintre marii sfinți monahi ai veacului al V-lea, din Egipt.

„Când a venit vremea pentru odihna cea veșnică a Sf. Agaton, acesta și-a petrecut trei zile într-o purtare de grijă adâncă față de sine, fără să stea de vorbă cu nimeni. Frații l-au întrebat: ‘Avva Agaton, unde ești?’ ‘Mă aflu în fața judecății lui Hristos,’ a răspuns el. Frații au zis: ‘Chiar și sfinția ta te temi, Părinte?’ El a răspuns: ‘Eu m-am străduit după puterile mele să păzesc poruncile lui Dumnezeu, dar sunt om, și cum să știu dacă faptele mele l-au plăcut lui Dumnezeu?’ Frații l-au întrebat: ‘Nu ai cu adevărat nici o nădejde în chipul de viețuire al sfinției tale, care a fost după voia lui Dumnezeu?’ ‘Nu pot să am asemenea

nădejde, căci judecata omului este una, iar judecata lui Dumnezeu este alta,’ a răspuns el. Doreau să-l întrebe mai multe, dar el le-a spus: ‘Arătați-mi dragoste acum, și nu mai vorbiți cu mine, căci nu sunt slobod.’ Și a murit cu bucurie. ‘L-am văzut bucurându-se ca și cum ar fi văzut și ar fi fost întâmpinat de prieteni dragi,’ au spus ucenicii săi.”⁶⁰

Chiar mării sfinți care mor în mijlocul unor semne limpezi ale harului lui Dumnezeu, păstrează o smerenie adevărată pentru mântuirea lor. „Când a venit ceasul morții pentru marele Sisoe, fața i s-a luminat și a spus Părinților care stăteau cu el: ‘Iată, a venit Avva Antonie.’ După o clipă de tăcere, a zis: ‘Iată, a venit ceata proorocilor.’ Apoi s-a luminat mai tare și a zis: ‘Iată, a venit ceata apostolilor.’ Și iarăși fața lui s-a făcut de două ori mai strălucitoare și a început să vorbească cu cineva. Bătrânii l-au întrebat cu cine vorbea. El a răspuns: ‘Au venit îngerii să mă ia, dar eu mă rog fierbinte să-mi mai dea puțin răgaz pentru pocăință. Bătrânii i-au spus: ‘Părinte, sfinția ta nu ai nevoie de pocăință.’ El le-a răspuns: ‘Cu adevărat, nici nu știu dacă măcar am pus început pocăinței.’ Dar toată lumea știa că era desăvârșit. Așa vorbea și simțea un creștin adevărat, chiar dacă în timpul vieții sale, înviase morți numai cu cuvântul său și era plin de darurile Duhului Sfânt. Și iarăși fața lui a strălucit încă și mai mult: strălucea ca soarele. Tuturor le era teamă. El le-a spus: ‘Uite, a venit Domnul și a grăit: „Aduceți la Mine vasul cel ales din pustiu.”’ Cu aceste cuvinte și-a dat duhul. S-a văzut un fulger și chilia s-a umplut de mireasmă” (*Patericul egiptean*, citat de episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 110).

Cât de aleasă este această purtare creștină adâncă și neabătută, când o asemănăm cu purtarea de suprafață a unor creștini neortodocși de astăzi care cred că ei sunt deja „mântuiți” și nu vor fi judecați ca toți ceilalți oameni, și de aceea nu au de ce să le fie frică de moarte. O astfel de purtare, care este foarte răspândită printre protestanții de astăzi, este de fapt destul de

⁶⁰ *Patericul egiptean*, citat de Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 107-108.

aproape de ideea ocultă că moartea nu trebuie să ne pricinuiască frică pentru că nu există nici o osândire; de bună seamă, chiar dacă a fost purtare necugetată, aceasta a ajutat la plăsmuirea celui de al doilea fel de purtare.

Fericitul Teofilact al Bulgariei, în tâlcuirea sa din veacul al XI-lea la Evanghelii, a scris: „Mulți se înșală cu o nădejde deșartă; ei cred că vor fi primiți în Împărăția cerului și vor intra în ceata celor răposați întru desăvârșirea faptelor celor bune, plâsmuind în inimile lor închipuiri despre ei Mulți sunt chemați, fiindcă Dumnezeu pe mulți îi cheamă, într-adevăr pe toată lumea; dar puțini sunt cei aleși, puțini sunt mântuiți, puțini sunt cei care sunt vrednici de alegerea lui Dumnezeu” (Tâlcuire la Matei 22, 14).

Asemănarea dintre filosofia ocultă și teoria protestantă obișnuită este poate pricina de căpetenie pentru care încercările unor protestanți evangheliști (vezi Bibliografia) de a critica experiențele de „după moarte” după „creștinismul biblic”, au fost lipsite de biruință. Acești critici au pierdut atât de mult din învățătura creștină tradițională despre viața după moarte, sălașul văzduhului, lucrările și înșelările dracilor, că împotrivirile lor sunt adesea nedesluite și făcute la întâmplare; adesea, acești critici nu înțeleg această problemă mai cu dreptate decât cercetătorii laici pe care îi atrag în experiențele înșelătoare „creștine” sau „biblice” din sălașul din văzduh.

Adevărata purtare creștină față de moarte se bazează pe conștientizarea deosebirilor hotărâtoare dintre această viață și cea care va veni. Mitropolitul Macarie al Moscovei a rezumat învățătura scripturistică și patristică despre această problemă în aceste cuvinte: „Moartea este hotarul la care se sfârșește pentru om vremea luptelor și începe vremea răsplatei, astfel încât după moarte nu-i mai stă omului în putință nici pocăința, nici îndreptarea vieții. Mântuitorul Hristos a spus acest adevăr în pilda Sa despre omul cel bogat și Lazăr, din care este limpede că atât unul cât și celălalt și-au primit răsplata îndată după moarte,

iar omul cel bogat, oricât de mult a fost chinuit în iad, nu a putut să fie slobozit din suferințele sale prin pocăință (Luca 16, 26).”⁶¹

De aceea, moartea este adevărul care trezește în noi socotința deosebirii dintre lumea aceasta și cea viitoare și ne însuflețește să punem început vieții de pocăință și de curățire, de vreme ce ni se dă acest timp de mare preț. Când Avva Dorotei a fost întrebat de către un frate oarecare de ce și-a petrecut vremea vieții lui cu nepurtare de grijă în chilia sa, acesta a răspuns: „Pentru că tu nu ai priceput nici odihna cea mult așteptată nici chinurile viitoare. Dacă le-ai cunoaște așa cum ar trebui, ai răbda și nu te-ai slăbănogi nici dacă chilia ta ar fi plină de viermi și ai sta printre ei până la gât.”⁶²

La fel, Sf. Serafim de Sarov, din vremurile noastre moderne, ne-a învățat: „O, numai dacă ați ști ce bucurie, ce dulceață le așteaptă pe sufletele cele drepte în rai, atunci ați fi hotărâți întru această viață vremelnică să răbdați orice suferință, orice prigonire și batjocură, cu recunoștință. Dacă chilia noastră ar fi plină de viermi, și dacă acești viermi ar fi să se hrănească cu carnea noastră de-a lungul întregii noastre vieți vremelnice din lumea aceasta, atunci cu cea mai mare dorință am primi aceasta, numai ca să nu fim lipsiți de acea bucurie cerească pe care Dumnezeu a gătit-o celor care Îl iubesc.”⁶³

Lipsa de frică a ocultiștilor și protestanților dinaintea morții este urmarea nemijlocită a lipsei lor de conștiință pentru cele ce îi așteaptă în viața viitoare și a celor ce se pot face acum ca să se pregătească pentru ea. Pentru această pricină, adevăratele experiențe sau vedenii ale vieții după moarte îl cutremură pe om până în străfundurile ființei sale și (dacă cineva

⁶¹ Mitropolitul Macarie, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, pag. 524.

⁶² Avva Dorotei, *Sfaturi de suflet folositoare*, Holy Trinity Lavra, 1900. Cuvântul 12: „Despre frica chinului viitor”, pag. 137.

⁶³ *Sfaturile duhovnicești ale Sf. Serafim de Sarov*, St. Herman Monastery Press, 1978, pag. 69.

nu a dus o viață creștină plină de râvnă) îi schimbă întreaga viață ca să se pregătească pentru viața ce va să vină. Când Sf. Atanasie din peșterile Kievului a murit și s-a întors la viață după două zile, frații săi călugări „s-au înfricoșat văzându-l întorcându-se la viață; apoi au pornit să se întrebe cum s-a întors acesta la viață și ce văzuse și auzise în vreme ce fusese departe de trup. Tuturor întrebărilor, le-a răspuns numai cu cuvintele: „Mântuiți-vă!” Și când frații l-au întrebat stăruitor, cerându-i să le spună ceva de folos, el le-a lăsat ca testament al său, ascultare și pocăință neîncetată. Îndată după aceasta, Atanasie s-a închis într-o peșteră și a rămas acolo vreme de doisprezece ani fără să o părăsească, petrecând zi și noapte în lacrimi nesfârșite, mâncând puțină pâine și apă la două zile, și fără să vorbească cu cineva în toată vremea asta. Când i-a venit ceasul morții, a repetat fraților adunați laolaltă, sfaturile sale despre ascultare și pocăință, și cu pace a adormit întru Domnul.”⁶⁴

La fel, în apus, Bede cel Vrednic povestește cum omul din Northumbria, după ce s-a aflat o noapte întreagă în stare de moarte, a revenit la viață și a spus: „Cu adevărat m-am ridicat din strânsoarea morții, și îmi este îngăduit să trăiesc din nou printre oameni. Dar de acum încolo nu mai trebuie să trăiesc așa cum obișnuiam, ci trebuie să pun început unui chip de viețuire foarte ales.” A dat la săraci toate cele ce avea și a plecat la o mănăstire. Mai târziu a povestit că văzuse atât raiul cât și iadul, dar „acest bărbat al lui Dumnezeu nu obișnuia să vorbească despre aceste lucruri și despre altele pe care le văzuse, cu oricare oameni nepăsători sau care viețuiau fără purtare de grijă, ci numai cu cei în care sălășluia frica de osândă sau care se veseleau de nădejdea bucuriei veșnice și voiau să pună cuvintele

⁶⁴ După cum se istorisește în cartea Episcopului Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 129; vezi viața sa în *Patericul peșterilor Kievului*, Holy Trinity Monastery, Jordanville, N. Y., 1967, pag. 153-155, Sf. Atanasie, numit “Reînviatul”, este pomenit la 2 decembrie.

lui la inimă și să sporească lăuntric în sfințenie.”⁶⁵

Chiar în vremurile noastre moderne, autorul cărții „*De necrezut pentru mulți*” a fost atât de uimit de adevărata sa experiență a celeilalte lumi, încât și-a schimbat în întregime viața, s-a călugărit și a scris istorisirea experiențelor sale cu scopul de a-i trezi pe alții ca și pe el însuși, pe cei care trăiau cu o încredere greșită a necredinței cu privire la viața viitoare.

Asemenea experiențe sunt numeroase în *Viețile sfinților* și în alte izvoare ortodoxe, și acestea se află într-o mare împotrivire față de experiențele oamenilor de astăzi, care au văzut „raiul” și „lumea cealaltă” și totuși rămân cu o încredere nepotrivită că ei sunt deja „pregătiți” pentru viața de după moarte și că moartea însăși nu are nimic de care să se înfricoșeze.

Locul aducerilor aminte de moarte în viața creștină, poate fi văzut în îndrumarul luptei creștine, *Scara Sfântului Ioan* (a cărei treaptă a șasea vorbește mai ales despre aceasta): „După cum dintre toate mâncărurile pâinea este de cel mai mare preț, tot la fel gândul morții este cel mai trebuincios dintre toate lucrurile Este cu neputință să petreci ziua de astăzi cu evlavie dacă nu o socotim ca pe ultima din viața noastră” (Treapta 6, 4; 24). Scriptura spune bine: *În tot ce faci adu-ți aminte de sfârșitul tău și nu vei greși niciodată* (Sirah 7, 38). Marele Sf. Varsanufie de Gaza și-a sfătuit fratele: „Întărește-ți gândurile cu aducerea aminte de moarte al cărei ceas nu este cunoscut de nici un om. Să ne străduim să facem bine înainte de a ne despărți de această viață - căci nu știm ziua în care vom fi chemați - ca nu cumva să ne aflăm nepregătiți și să rămânem în afara cămării de nuntă, dimpreună cu cele cinci fecioare nebune” (Sf. Varsanufie, Răspuns 799).

Marele Avva Pimen, când a auzit de adormirea Sf. Arsenie cel Mare al Egiptului, a zis: „Fericit ești Arsenie! Ai vărsat

⁶⁵ Bede cel Vrednic, *O istorie a Bisericii și poporului englez*, Cartea V, 12, pag. 289, 293.

lacrimi de-a lungul întregii tale vieți pământești! Dacă nu plângem cu durere aici, vom plânge veșnic. Nu avem nici o scăpare de lacrimi: ori aici, de bunăvoie, ori acolo, în chinuire, fără de voie” (*Patericul egiptean*, după Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 108).

Numai un om cu această concepție creștină adevărată despre viață poate cuteza să spună, împreună cu Sf. Apostol Pavel, *doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos* (Filipeni 1, 23). Numai cel care a viețuit viața creștină de nevointă, de pocăință și de lacrimi pentru păcatele sale, poate să spună împreună cu Sf. Ambrozie al Milanului: „Proștilor le este frică de moarte ca de relele cele mai mari, dar oamenii cei înțelepți o caută ca pe o odihnă după ostenele lor și ca pe sfârșitul celor rele.”⁶⁶

Episcopul Ignatie Brianceaninov încheie cunoscuta sa „*Omilie despre moarte*” cu cuvintele care sunt potrivite și pentru noi, cu o sută de ani mai târziu, ca o chemare de a ne întoarce la singura purtare creștină adevărată față de moarte, dând la o parte toate înșelările trandafirilor ale stării noastre spirituale de astăzi, ca și toate nădejdlile lipsite de temei pentru viața viitoare:

„Să deșeptăm în noi aducerea aminte de moarte prin mergerea la cimitire, vizitarea bolnavilor, fiind de față la moartea și înmormântarea celor care ne sunt apropiați, prin cercetarea deasă și reînnoirea în mintea noastră a felurilor morții din zilele noastre, despre care am auzit sau am văzut Înțelegând cât de scurtă este viața noastră pământească și deșertăciunea tuturor agonisirilor și profitului pământesc; înțelegând viitorul înfricoșător care îi așteaptă pe cei care L-au batjocorit pe Mântuitorul și răscumpărarea, și s-au dat pe ei înșiși în întregime ca jertfă pentru păcat și stricăciune - să ne întoarcem ochii minții de la vederea cea stăruitoare a frumuseții

⁶⁶ Sf. Ambrozie, “Despre moartea cea bună” [De bono mortis], 8, 32, în *Șapte lucrări exegetice*, trad. De Michael P. McHugh, Catholic University of America Press, 1972, Părinți ai Bisericii, vol. 65, pag. 94.

înșelătoare și desfătătoare a lumii acesteia, care prinde cu ușurință inima omenească slabă și o silește să o iubească și să o slujească. Să ne îndreptăm către priveliștea cea înfricoșătoare, dar mântuitoare a morții care ne așteaptă. Să vărsăm lacrimi cât mai este vreme; să ne spălăm, să ne curățăm cu lacrimi și cu spovedirea păcatelor noastre, care sunt scrise în cărțile Stăpânului lumii. Să dobândim harul Duhului Sfânt - această pecete, acest semn al alegerii și mântuirii; este de folos pentru trecerea liberă prin văzduh și pentru intrarea prin porțile și palatele cerești O, voi, cei care ați fost izgoniți din rai! Raiul nu este pentru desfătări, nici pentru veselie, nici pentru ca să petrecem întru veselie că ne aflăm pe pământ - ci pentru credință, pocăință și crucea cu care am putea să ucidem moartea care ne-a ucis pe noi și să ne răscumpărăm raiul pierdut! Fie ca Milostivul Dumnezeu să dea cititorilor acestei *Omilii* și celui care a alcătuit-o, aducerea aminte de moarte în vremea acestei vieți pământești, și prin această aducere aminte și prin înfrânarea de la toate cele ce sunt deșertăciune și printr-o viață trăită pentru veșnicie, să alunge de la sine frica de moarte când va veni ceasul, și prin aceasta să intre în viața cea fericită, veșnică, adevărată. Amin.” (Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 181-183).

CAPITOLUL X

Scurtă învățătură ortodoxă despre soarta sufletului după moarte

ÎN primele nouă capitole ale cărții am încercat să arătăm câteva dintre felurile de bază ale principiilor vieții după moarte ale creștinismului ortodox, comparându-le cu părerea contemporană larg răspândită, precum și cu părerile apusene mai vechi, care în unele privințe s-au îndepărtat de la vechea învățătură creștină. În apus, adevăratele învățături ortodoxe despre îngeri, despre văzduhul duhurilor căzute, despre firea legăturilor oamenilor cu duhurile, despre rai și iad, s-au pierdut ori s-au stricat, cu urmarea că experiențelor „după moarte” care se petrec acum, li se dă o tâlcuire în întregime înșelătoare. Singurul răspuns potrivit la această tâlcuire greșită este învățătura creștin ortodoxă.

Această carte este prea limitată ca întindere pentru a înfățișa întreaga învățătură ortodoxă despre lumea cealaltă și viața după moarte. Încercarea noastră a fost cu atât mai mărginită în înfățișarea acestei învățături, pentru a răspunde întrebărilor ridicate de experiențele de „după moarte” de astăzi, și pentru a arăta cititorilor textele ortodoxe care cuprind această învățătură. În concluzie, prezentăm aici un ultim sumar al învățăturii ortodoxe despre soarta sufletului după moarte. Acest sumar este alcătuit dintr-un articol scris cu un an înainte de moartea sa, de către unul dintre cei mai mari teologi ortodocși ruși ai vremurilor noastre, Arhiepiscopul Ioan Maximovici. Cuvintele sale sunt tipărite aici cu litere cursive, și titlurile explicative, tâlcuirile și asemănările, dimpreună cu citatele din feluriți Sfinți

Părinți au fost așezate între paragrafe tipărite cu litere latine obișnuite.

VIAȚA DUPĂ MOARTE

de Arhiepiscopul Ioan Maximovici

Aștept învierea morților, și viața
veacului ce va să vină

- Simbolul credinței

Durerea noastră ar fi fost fără margini și fără mângâiere pentru cei care se apropie de moarte, dacă Dumnezeu nu ne-ar fi dat viață veșnică. Viața noastră ar fi fără sens dacă s-ar sfârși odată cu moartea. Ce folos s-ar primi atunci de la vrednicie și de la faptele cele bune? Atunci ar avea dreptate cei ce spun: „Să mâncăm și să bem pentru că mâine vom muri!” Dar omul a fost zidit pentru nemurire, și prin învierea Sa, Hristos a deschis porțile Împărăției lui Dumnezeu, a fericirii veșnice pentru cei care au crezut în El și au viețuit întru dreptate. Viața noastră pământească este o pregătire pentru viața viitoare, și această pregătire se sfârșește odată cu moartea noastră. „Și precum este rânduit oamenilor, o dată să moară, iar după aceea să fie judecata” (Evrei 9, 27). După aceea omul se leapădă de toate grijile cele pământești; trupul se desface în cele din care a fost alcătuit, pentru a se înălța din nou la învierea cea de obște.

Dar sufletul său continuă să fie viu, și nu-și încetează existența nici măcar o singură clipă. Prin multe lucrări ale morților, ni s-a dat să cunoaștem în parte ce se întâmplă cu sufletul când iese din trup. Când vederea ochilor celor trupești încetează, începe vederea cea duhovnicească.

Episcopul Teofan Zăvorâtul îi scrie unei femei care era pe

patul de moarte: „Nu vei muri. Trupul tău va pieri, dar tu vei trece într-o altă lume, deosebită, vei rămâne în viață, îți vei aduce aminte de tine și vei recunoaște lumea întreagă care te va înconjura.”⁶⁷

După moarte, sufletul este cu mult mai viu, nu mai puțin, și este mai conștient decât înainte de moarte. Sf. Ambrozie al Milanului ne învață: „Întrucât viața sufletului urmează și după moarte, rămâne un bun care nu se pierde prin moarte, ci sporește. Sufletul nu este tras înapoi de nici o piedică a morții, ci este mai lucrător, căci este lucrător în sălașul lui, fără vreo legătură cu trupul, care este mai mult o povară pentru el, decât un folos.”⁶⁸

Sf. Avva Dorotei, călugăr din veacul al VI-lea, din Gaza, rezumă învățătura celor dintâi Părinți despre această problemă: „Căci după cum ne spun Părinții, sufletele morților își aduc aminte de toate cele câte li s-au întâmplat lor aici - gânduri, cuvinte, dorințe - și nimic nu se poate uita. Dar precum spune în psalm, *în ziua aceea vor pieri toate gândurile lor* (Psalm 145, 4). Gândurile despre care vorbește el sunt acelea ale acestei lumi, despre case și averi, părinți și copii și neguțătorie. Toate lucrurile astea pier de îndată ce sufletul iese din trup Dar cele ce a făcut el împotriva vredniciei ori împotriva faptelor celor rele ale lui, își aduce aminte și nimic din toate astea nu se pierde De fapt, sufletul nu pierde nimic din cele ce a făcut în această lume, ci își amintește de toate la ieșirea lui din acest trup, mai limpede și mai deslușit, de îndată ce este slobozit din deșertăciunea trupului.”⁶⁹

Marele Părinte monah din veacul al V-lea, Sf. Ioan Casian, spunea destul de limpede despre starea lucrătoare a sufletului după moartea trupului, în răspunsul către ereticii care credeau că

⁶⁷ Din periodicul rusesc *Citiri de suflet folositoare*, august 1894.

⁶⁸ Sf. Ambrozie, „*Despre moartea cea bună*” [*De bono mortis*], în *Șapte lucrări exegetice*, trad. De Michael P. Mchugh, Catholic University of American Press, 1972 (Părinți ai Bisericii, vol. 65), cap. 4:15, pag. 80.

⁶⁹ Avva Dorotei, *Cuvântări*, trad. De E. P. Wheeler, Kalamazoo, 1977, pag. 185-186.

sufletul este conștient după moarte:

„După ieșirea din acest trup, sufletele nu sunt nelucrătoare, nu rămân fără cunoștință; aceasta se dovedește prin pilda omului celui bogat și a săracului Lazăr (Luca 16, 22-28) Sufletele morților nu numai că nu-și pierd conștiința, nu-și pierd nici măcar firile lor - adică, nădejdea și frica, bucuria și mâhnirea, și ceva din cele ce acestea așteaptă să primească la judecata cea de obște, pe care încep să o guste mai dinainte Sufletele sunt și mai vii și prea râvnitoare întru slăvirea lui Dumnezeu. Cu adevărat, dacă am socoti pe temeiul celor ce ne mărturisește Sf. Scriptură despre firea sufletului, după măsura înțelegerii noastre, că de nu ar fi așa, nu voi spune prea mare prostie, ci doar nebunie, că cel puțin să credem că sufletul este partea cea mai de preț a omului, în care, potrivit Sf. Apostol Pavel, se află chipul și asemănarea cu Dumnezeu (I Corinteni 11, 7; Coloseni 3, 10), iar după lepădarea cărnii trupești în care se află în viața aceasta, ar trebui să fie inconștient - acea parte care are în sine și întreaga putere de judecată, dă simțire chiar și materiei cărnii mute și inconștiente? De aceea urmează, și însăși firea rațiunii o cere, că după lepădarea trupului, de care acum este ușurat, sufletul trebuie să-și sporească puterile minții, trebuie să le curețe și să le îmbunătățească, nu trebuie să se lipsească de acestea.”⁷⁰

Experiențele de „după moarte” de astăzi au trezit în oameni, în chip uimitor, conștiința sufletului din afara trupului și o stare mai ascutită și mai rapidă a însușirilor minții. Dar această conștientizare, prin ea însăși, nu este destul pentru a ocroti pe cineva în acea stare, și să-l ferească de înșelare prin arătările din „afara trupului”; omul trebuie să cunoască învățătura creștină întregă despre acest subiect.

ÎNCEPUTUL VEDERII DUHOVNICEȘTI

Adesea (această vedere duhovnicească) începe în omul care

⁷⁰ Convorbirea întâi, cap. 14, în *Lucrările Sf. Ioan Casian Romanul*, traducere rusă de către Episcopul Petru, Moscova, 1892, pag. 178-179.

este pe moarte, chiar înaintea morții, și pe când încă îi mai văd pe cei din jurul lor și chiar vorbesc cu ei, ei văd cele ce alții nu le văd.

Această experiență a celor care sunt pe moarte a fost cercetată de-a lungul veacurilor, și cele ce li se întâmplă astăzi celor care sunt pe moarte, nu este nimic nou. Cu toate astea, cele ce s-au spus mai înainte (cap. I partea a 2-a), ar trebui repetat aici: numai în vedeniile date celor drepti prin harul lui Dumnezeu, când se arată sfinți și îngeri, putem cunoaște cu adevărat că vin ființe din altă lume. În împrejurări obișnuite, când omul este pe moarte, începe să vadă rude și prieteni plecați dincolo, experiența poate că este numai un fel de introducere „firească” în lumea nevăzută, în care se află pe punctul de a intra. Firea adevărată a chipurilor celor plecați care se arată după aceea, poate că este cunoscută numai de Dumnezeu - nouă nu ne este de nici un folos să cunoaștem aceste lucruri.

Se pare că Dumnezeu îngăduie această experiență, ca fiind calea cea mai limpede de a aduce la cunoștința omului care este pe moarte, că cealaltă lume nu este un loc cu totul necunoscut, că viața în lumea cealaltă are în esență tot iubirea față de aproapele. Episcopul Teofan spune aceasta în chip mișcător, femeii care este pe moarte: „Te vor întâmpina acolo tata, mama, frații și surorile tale. Închină-te înaintea lor și transmite-le urările noastre și cere-le să se roage pentru noi. Copiii tăi te vor înconjura cu cuvinte vesele de întâmpinare. Va fi mai bine pentru tine acolo decât aici.”

ÎNTÂLNIRI CU DUHURILE

Când sufletul își părăsește trupul, se află dintr-odată printre alte duhuri, bune și rele. De obicei, sufletul se îndreaptă către acele duhuri care sunt mai înrudite duhovnicește și dacă pe vremea când era în trup, se afla sub înrâurirea unor duhuri oarecare, va rămâne în legătură cu ele și când va ieși din trup, oricât de neplăcut i-ar fi să le întâlnească.

Ni se amintește aici cu temeinicie, că cealaltă lume, chiar dacă nu ne va fi cu totul necunoscută, nu va fi o întâlnire plăcută cu cei dragi, într-o „țară de vacanță” a fericirii, ci o întâlnire duhovnicească care va cerceta starea sufletului nostru în această viață - dacă a fost mai apropiat îngerilor și sfinților printr-o viață cu fapte bune și cu ascultare față de poruncile lui Dumnezeu, sau dacă din neputare de grijă sau din necredință s-a făcut lucrător mai potrivit în ceata duhurilor celor căzute. Episcopul Teofan Zăvorățul a zis bine (vezi op. cit., pag. 95) că însăși judecata din vămile văzduhului poate fi socotită mai puțin una a osândirilor decât una a ispitelor.

În vreme ce judecata din viața viitoare există dincolo de orice îndoială - atât judecata particulară care are loc îndată după moarte, cât și judecata de apoi de la sfârșitul lumii - osânda arătată va fi doar urmarea stării *lăuntrice* pe care a avut-o sufletul față de Dumnezeu și față de ființele duhovnicești.

PRIMELE DOUĂ ZILE DE DUPĂ MOARTE

Vreme de două zile sufletul se bucură de oarecare libertate și poate vizita locuri de pe pământ care i-au fost dragi, dar în cea de a treia zi se mută în alte sălașuri.

Aici Arhiepiscopul Ioan repetă învățătura cunoscută Bisericii din veacul al IV-lea, când îngerul care îl însoțea pe Sf. Macarie al Alexandriei în pustie i-a spus, dându-i lămurire despre pomenirea pe care o face Biserica pentru cei morți, în cea de a treia zi după moarte: „Când se face pomenirea în biserică în cea de a treia zi, sufletul celui răposat primește de la îngerul său păzitor alinarea durerii pe care o simte ca urmare a ieșirii din trup În primele două zile, sufletului îi este îngăduit să umble pe pământ, oriunde vrea, împreună cu îngerii care îl însoțesc. De aceea sufletul, iubindu-și trupul, umblă uneori prin preajma casei în care a rămas trupul, și astfel, el petrece două zile ca o pasăre în căutarea cuibului. Dar sufletul cel vrednic merge prin

locurile unde obișnuia să facă fapte bune. În cea de a treia zi, Hristos care Însuși a înviat din morți a treia zi, poruncește sufletului creștin, închipuind Învierea Sa, să se înalțe la Ceruri ca să se închine Dumnezeu lui tuturor.”⁷¹

Sf. Ioan Damaschin, în slujba de înmormântare ortodoxă, înfățișează cu însuflețire starea sufletului ieșit din trup, dar care se află încă pe pământ, neputincios să intre în legătură cu cei dragi pe care îi vede: „Vai, câtă luptă are sufletul când se desparte de trup! Vai, cât lăcrimează atunci, și nu este cine să-l miluiască pe dânsul! Către îngeri ridicându-și ochii, în zadar se roagă; către oameni mâinile tinzându-și, nu are cine să-i ajute. Pentru aceasta, iubiții mei frați, cunoscând scurtimea vieții noastre, să ne rugăm pentru odihna în Hristos a celui plecat, și pentru sufletele noastre mare milă.”⁷²

Într-o scrisoare către fratele femeii care era pe moarte, despre care s-a pomenit mai sus, Episcopul Teofan Zăvorâtul scrie: „Sora ta nu va muri: trupul moare, dar ființa celui care moare rămâne. El merge doar către un alt fel de viață Nu pe ea o vor pune în mormânt. Ea se află în alt loc. Va fi la fel de vie cum este acum. În primele ceasuri și zile se va afla prin preajma voastră. Numai că, nu va spune nimic și nu veți avea puțința de a o vedea; dar ea va fi aici. Să țineți minte aceasta. Noi, cei care rămânem în viață, vărsăm lacrimi pentru cei care ne părăsesc, dar pentru ei, toate sunt îndată mai simple; starea aceea este mai fericită. Cei care au murit și au fost readuși în trupurile lor, au simțit aceste trupuri ca pe niște sălașuri lipsite de tihnă. Și sora ta va simți la fel. Îi este mai bine acolo; iar noi ne chinuim ca și cum i s-ar fi întâmplat ceva foarte rău! De bună seamă că ne va vedea și se va mira de ce se întâmplă” (*Citiri de suflet folosite*, august, 1894).

Trebuie să ținem minte că aceste două zile sunt o *regulă*

⁷¹ Citat din “Rugăciunea Bisericii pentru morți”, *Viața ortodoxă*, 1978, nr. 1, pag. 16.

⁷² Slujba ortodoxă de înmormântare pentru mireni, stihira, glas 2 în *Panahida*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, pag. 32.

generală, care nu cuprinde toate situațiile. De fapt, cele mai multe exemple citate din literatura ortodoxă, care s-au adunat în această carte, nu se potrivesc acestei reguli, și aceasta pentru că sfinții, nefiind de loc atrași de lucrurile din această lume, și trăind într-o așteptare neîncetată a trecerii în lumea cealaltă, pornesc de îndată urcușul către cer. Alții, ca K. Uekskuell, încep să se urce înainte de sfârșitul celor două zile pentru o pricină oarecare a proniei lui Dumnezeu. Pe de altă parte, experiențele de „după moarte” de astăzi, așa cum le socotim că sunt numai niște părți, toate intră în această regulă: starea „din afara trupului” este doar începutul celei dintâi perioade a sufletului lipsit de trup, care „hoinărește” prin locurile pământești pe unde a petrecut. Dar nici unul dintre acești oameni, nu s-a aflat în stare de moarte vreme destul de îndelungată ca să întâlnească îngerii care trebuie să-I însoțească.

Unii potrivnici ai învățăturii ortodoxe despre viața după moarte, socotesc aceste deosebiri față de regula generală a experienței de după moarte, ca fiind o mărturie a „contradicțiilor” care există în învățătura ortodoxă. Dar acești potrivnici au o gândire prea mărginită. Înfațișarea celor două zile (și a celor care urmează) nu este în nici un caz vreo dogmă. Ea este pur și simplu un „model” care adevărește rânduiala cea mai obișnuită a experiențelor sufletului după moarte. Multele situații, atât din literatura ortodoxă cât și din povestirile experiențelor moderne, în care morții s-au arătat pentru o clipă celor în viață, în ziua cea dintâi sau cea de a doua a morții (uneori în vis) sunt exemple ale adevărului că sufletul rămâne cu adevărat, în mod obișnuit, aproape de pământ pentru o vreme scurtă.⁷³ În cea de a treia zi (și uneori mai devreme), această perioadă ia sfârșit.

⁷³ Pentru unele exemple, vezi *Taine veșnice de dincolo de mormânt*, pag. 189-196. Arătările adevărate ale morților după această primă și scurtă vreme a „libertății” sufletului sunt cu mult mai rare și urmăresc întotdeauna un scop oarecare îngăduit de Dumnezeu, și nu sunt după voia omului (vezi mai jos, Anexa II).

VĂMILE VĂZDUHULUI

În cea de a treia zi, sufletul trece printre legiuni ale duhurilor celor rele, care pun opreliști în calea lui și îl osândesc pentru felurite păcate, de care fuseseră ispitite și ele la vremea lor. Potrivit feluritelor descoperiri, există douăzeci de asemenea opreliști, așa-numitele „vămi”, la fiecare dintre ele fiind cercetat un păcat oarecare. După ce trece de o opreliște, sufletul ajunge la următoarea, și numai după ce trece cu biruință prin toate, sufletul își poate urma calea, fără să fie aruncat de îndată în gheenă. Cât de cumpliți sunt acești draci dimpreună cu vămile lor, se poate vedea din faptul că însăși Maica Domnului, când a fost vestită de către Arhanghelul Gavriil de apropiata sa adormire, L-a rugat pe Fiul ei să-i slobozească sufletul de acești draci, și răspunzând rugăciunii ei, Însuși Domnul Iisus Hristos S-a arătat din cer ca să primească sufletul Maicii Sale celei Preacurate, și să îl ducă la cer.⁷⁴ Cea de a treia zi este cu adevărat cumplită pentru sufletul celui răposat și pentru această pricină el are nevoie în chip deosebit de rugăciuni.

Capitolul VI a prezentat unele texte Patristice și hagiografice despre vămi, și nu mai este nevoie să mai adăugăm altele aici. Cu toate acestea, mai putem aminti că descrierile vămilor reprezintă un „model” al experiențelor sufletului după moarte, iar experiențele individuale se pot deosebi între ele foarte mult. De bună seamă, amănuntele mici, cum ar fi numărul vămilor, au o însemnătate mai mică, față de lucrul de cea mai mare însemnătate că sufletul trece cu adevărat printr-o judecată (judecata particulară) îndată după moarte, ca cel de pe urmă rezumat al „războiului nevăzut” pe care l-a dus (sau nu a izbutit să-l ducă) pe pământ împotriva duhurilor celor căzute.

Continuând scrisoarea către fratele femeii care era pe moarte, Episcopul Teofan Zăvorâtul scrie:

„Pentru cea care pleacă va începe îndată războiul trecerii

⁷⁴ Această priveliște este înfățișată în icoana ortodoxă tradițională a Adormirii Maicii Domnului.

prin vămi. Acolo are nevoie de ajutor! Rămâi întru această cugetare și o vei auzi strigându-ți: ‘Ajutor!’ Acolo trebuie să-ți îndrepti toată atenția și toată iubirea pentru ea. Cred că va fi cea mai adevărată mărturisire de dragoste dacă, din clipa ieșirii sufletului ei, vei lăsa în seama altora grija pentru trupul ei mort, vei merge într-un loc unde să poți fi singur, să te adâncești în rugăciune pentru ea, în noua ei stare și cu nevoile ei neașteptate. Pornind așa, să strigi neîncetat către Dumnezeu să o ajute, vreme de șase săptămâni, și cu adevărat, chiar și mai mult decât atât. În istorisirea Teodorei, vistieria din care au luat îngerii pentru a-i îndepărta pe vameși, a fost agonisirea de rugăciuni a bătrânului ei. Rugăciunile tale vor fi la fel. Nu uita să faci așa. Aceasta este dragostea!”

„Vistieria” din care îngerii „au plătit datoriile” cuvioasei Teodora la vămi, a fost adesea înțeleasă greșit de către cei care critică învățătura ortodoxă. Uneori se compară greșit cu noțiunea latină a „vredniciilor peste măsură” ale sfinților. Și încă, asemenea critici sunt prea mărginiți când citesc textele ortodoxe. Nu se pomenește aici de nimic altceva decât de rugăciunile Bisericii pentru cel răposat, mai ales de rugăciunile unui bărbat sfânt și părinte duhovnicesc. Felul în care se înfățișează acest lucru este metaforic - aproape că nu mai trebuie să se spună aceasta.

Biserica Ortodoxă consideră învățătura vămilor de o asemenea însemnătate că a pus cuvinte despre acestea în multe dintre slujbele sale liturgice (vezi câteva dintre acestea în capitolul despre vămi). Mai ales, Biserica face cunoscută această învățătură fiecăruia dintre fiii săi care se apropie de moarte. În „Canonul de rugăciune la ieșirea sufletului”, pe care îl citește preotul la patul de moarte al fiecărui credincios, se află următoarele tropare:

„Când voi pleca din această lume, învrednicește-mă să pot trece neîmpiedicat de stăpânitorul văzduhului, de tiran, de chinuitor, de cel care șade pe cărările înfricoșate și aține calea cu

întrebări ispititoare” (Cântarea 4).

„Trece-mă, o, Preacurată Stăpână, în mâinile sfinte și scumpe ale sfinților îngeri, ca acoperit fiind cu aripile lor, să nu văd chipurile fără de rușine și întunecate ale dracilor” (Cântarea 6).

„O, tu, cea care pe Domnul nostru Cel Preaînalt L-ai născut, alungă-l și îndepărtează-l de la mine pe stăpânitorul cel cumplit al vămirilor, pe ocârmuitorul lumii, când mă voi afla și eu în pragul morții, ca astfel să te pot slăvi și eu în veci, pe Tine, o, Preasfântă Maică a lui Dumnezeu” (Cântarea 8).

Așadar, când creștinul ortodox se află pe patul de moarte, este pregătit prin cuvintele Bisericii pentru judecățile ce-i stau înaintea.

CELE PATRUZECI DE ZILE

Apoi, după ce a trecut biruitor prin vămi și s-a închinat înaintea lui Dumnezeu, vreme de încă 37 de zile, sufletul merge să vadă sălașurile cele cerești și adâncimile iadului, fără să știe încă unde va rămâne, și numai în cea de a patruzecia zi se hotărăște sălașul până la obșteasca înviere.

De bună seamă că nu este uimitor faptul că, după ce a trecut prin vămi și a sfârșit pentru totdeauna cu lucrurile cele pământești, sufletul trebuie dus cu adevărat în lumea *cealaltă*, într-o parte a căreia își va petrece veșnicia. Potrivit descoperirii pe care a făcut-o îngerul înaintea Sf. Macarie al Alexandriei, Biserica face o pomenire aparte pentru cel răposat în cea de a noua zi după moarte (departe de simbolismul general al celor nouă cete ale îngerilor) fiindcă până atunci sufletului i se arată frumusețile raiului, și numai după aceasta, pentru celelalte zile rămase până la patruzeci, i se arată chinurile și grozăviile iadului, înainte de a se hotărî, în cea de a patruzecia zi, locul unde va aștepta învierea morților și Judecata de Apoi. Și spunem din nou că aceste numere sunt o regulă generală, sau „modelul”

celor ce se petrec după moarte și fără îndoială, nu toți cei plecați întregesc neapărat această lungime de zile potrivit „regulii”. De fapt, știm că Teodora și-a întregit „drumul iadului” chiar în ziua a patruzecoa - așa cum, este măsurat timpul pe pământ (*Tainele veșnice*, pag. 83-84).

STAREA SUFLETELOR PÂNĂ LA JUDECATA DE APOI

Unele suflete se găsesc într-o stare de pregustare a bucuriei și fericirii celei veșnice, iar altele - în frica chinurilor veșnice care vor veni pe deplin după Judecata cea de Apoi. Până atunci, încă mai sunt cu puțință schimbări în starea sufletelor, mai ales prin Jertfa Cea fără de Sânge (pomenirea la Sf. Liturghie) și prin alte rugăciuni.

Învățătura Bisericii, despre starea sufletelor din rai și din iad înainte de Judecata cea de Apoi, este înfățișată mai jos mai amănunțit în cuvintele Sfântului Marcu al Efesului (Anexa I).

Folosul rugăciunii, atât în Biserică, cât și în singurătate, pentru sufletele aflate în iad, a fost arătat în multe Vieți ale sfinților și pustnicilor cât și în scrierile Patristice. În Viața Muceniței Perpetua, din veacul al III-lea, de pildă, soarta fratelui ei Democrite, i-a fost descoperită în chipul unui vas mare plin cu apă, care era prea sus pentru ca el să ajungă acolo, din locul prea fierbinte și spurcat, unde era ținut în strânsoare. Prin rugăciunea ei stăruitoare vreme de o zi și o noapte, fratele ei a putut ajunge la vasul cu apă și ea l-a văzut într-un loc luminos. Prin aceasta ea a înțeles că el fusese iertat de pedeapsă.⁷⁵

În viața unei pustnice, care a răposat în sec. al XX-lea, se află o relatare asemănătoare. Viața monahiei Atanasia (Anastasia Logaceva), fiica duhovnicească a Sf. Serafim de Sarov, povestește:

„Acum ea și-a luat osteneala rugăciunii pentru fratele ei trupesc, Paul, care s-a spânzurat când era beat. Mai întâi, ea a

⁷⁵ *Viețile sfinților*, 1 febr. ; traducerea în lb. engleză a acestui pasaj în *Orthodox Life*, 1978, nr. 1, pag. 23-24.

mers la cuvioasa Pelaghia Ivanova,⁷⁶ care viețuia în Mănăstirea Diveevo, ca să primească sfat de la ea despre felul în care putea să-i ușureze soarta fratelui ei dincolo de mormânt, care își pusese capăt vieții celei pământești în chip nefericit și rușinos. După sfat, a hotărât următoarele: Maica Anastasia trebuia să pună zăvorul la chilia ei, unde să postească și să se roage pentru el, citind în fiecare zi de 150 de ori rugăciunea ‘Născătoare de Dumnezeu Fecioară, bucură-te ...’ La capătul a patruzeci de zile, ea a văzut o mare prăpastie, pe fundul căreia se afla o piatră plină de sânge, și pe ea stăteau doi oameni cu lanțuri de fier la gâturile lor. Unul dintre aceia era fratele ei. Când i-a spus Cuvioasei Pelaghia despre această vedenie, Cuvioasa a sfătuit-o să facă din nou aceeași osteneală cu postul și cu rugăciunea. După încă patruzeci de zile, ea a văzut aceeași prăpastie, aceeași piatră pe care ședeau aceeași doi bărbați cu lanțuri de fier la gâturile lor. Dar fratele ei era de data aceasta în picioare și umbla în jurul pietrei, dar apoi a căzut din nou pe piatră. Lanțul se mai afla în jurul gâtului lui. După ce i-a spus din nou Cuvioasei Pelaghia Ivanova despre visul ei, Cuvioasa a sfătuit-o să facă aceeași osteneală cu postul și cu rugăciunea pentru a treia oară. După încă patruzeci de zile, Anastasia a văzut aceeași prăpastie și aceeași piatră, dar de data aceasta se afla numai un singur bărbat, pe care nu-l cunoștea, iar fratele ei fugise departe de piatră și nu se mai vedea. Bărbatul care rămăsese pe stâncă a zis: ‘Este bine pentru tine. Ai mijlocitori puternici pe pământ.’ După aceasta, Cuvioasa Pelaghia a spus: ‘Fratele sfinției tale a fost slobozit din chinuri, dar nu a primit binecuvântare.’⁷⁷

Sunt multe întâmplări asemănătoare în *Viețile sfinților* și ale pustnicilor ortodocși. Dacă cineva este înclinat spre o gândire îngustă despre aceste vedenii, ar trebui poate să se spună că, de bună seamă, chipurile pe care le iau asemenea vedenii (de obicei

⁷⁶ Viața ei completă în lb. rusă se găsește în cartea Arhimandritului Serafim Chichagov, *Istoricul Mănăstirii Diveevo*, St. Herman Brotherhood, 1978, pag. 530 și următoarele.

⁷⁷ *Citiri de suflet folositoare*, iunie 1902, pag. 281.

în vis) nu sunt neapărat priveliști „fotografice” ale căii sufletului, așa cum se află el în cealaltă lume, ci mai degrabă sunt priveliști care arată adevărul duhovnicesc despre îmbunătățirea stării sufletului în cealaltă lume, prin rugăciunile celor rămași pe pământ.

RUGĂCIUNEA PENTRU MORȚI

Cât de importantă este pomenirea la Liturghie, se poate vedea din următoarea întâmplare: Înainte de dezvelirea moaștelor Sfântului Teodosie de Cernigov (1896), ieromonahul (renumitul stareț Alexei al Schitului Goloseevski, din Lavra Peșterii Kievului, care a plecat la Domnul în 1916) care a condus reînveșmântarea moaștelor, obosind în vreme ce stătea lângă moaște, a ațipit și l-a văzut înaintea sa pe Sfântul, care i-a spus: „Îți mulțumesc fiindcă te-ai ostenit pentru mine. Încă te mai rog, atunci când vei sluji Sfânta Liturghie, să-i pomeni pe părinții mei” - și i-a spus numele lor (Preotul Nichita și Maria⁷⁸). „Cum poți tu, o, sfînte, să-mi ceri mie rugăciuni, când tu stai la Tronul ceresc și împlinești mila lui Dumnezeu față de oameni?” A întrebat ieromonahul. „Da, este adevărat,” a răspuns Sf. Teodosie, „dar jertfa adusă la Liturghie este mult mai puternică decât rugăciunea mea.”

De aceea, panahidele, cât și rugăciunile făcute acasă pentru morți le sunt de folos, căci sunt fapte bune făcute spre pomenirea lor, cum ar fi pomeni și daruri duse la biserică. Dar pomenirea la Sfânta Liturghie este de un folos aparte pentru ei. S-au arătat mulți morți și au mai fost și alte întâmplări care arată cât de folositoare este pomenirea morților. Mulți care au murit în pocăință, dar cărora nu le-a stat în puțină să-și dovedească pocăința în timpul vieții, au fost sloboziți de chinuri și au

⁷⁸ Înainte de această vedenie nu se cunoșteau aceste nume. La câțiva ani după canonizare, s-a găsit în mănăstirea în care fusese stareț, cartea de pomeniri a Sfântului Teodosie, care a adeverit aceste nume și au întărit vedenia. Vezi Viața Bătrânului Alexei în *Pravoslavni Blagovestnik*, San Francisco, 1967, nr. 1 (în lb. rusă).

dobândit odihna. În Biserică se fac mereu rugăciuni pentru odihna morților, iar în ziua Pogorării Duhului Sfânt, în rugăciunile care se fac în genunchi la vecernie, există chiar o rugăciune anume „pentru cei din iad”.

Răspunzând la întrebarea „Există ceva care poate fi de folos sufletelor după moarte?”, Sfântul Grigorie cel Mare, în *Dialogurile* sale ne învață: „Sfânta Jertfă a lui Hristos, Jertfa mântuirii noastre, aduce mari foloase sufletelor chiar și după moarte, putând da iertarea păcatelor lor în viața care va să vină. Pentru această pricină, sufletele morților cer uneori să li se facă Liturghii În chip firesc, calea mântuirii înseamnă să facem noi înșine, chiar în timpul vieții, cele ce nădăjduim că alții le vor face pentru noi după moarte. Este mai bine să ne pregătim ieșirea sufletului ca oameni liberi, decât să căutăm slobozirea după ce acesta se află deja în lanțuri. De aceea, trebuie să defăimăm această lume din toată inima noastră, ca și cum slava ei a trecut deja, și să ne dăruim jertfă noastră de lacrimi lui Dumnezeu în fiecare zi, așa cum jertfim Trupul și Sângele Lui Cel sfânt. Numai această jertfă are puterea să mântuiască sufletul de moartea cea veșnică, pentru că ea ne arată taina morții Fiului Cel Unul Născut” (*Dialoguri* IV: 57, 60, pag. 266, 272-273).

Sfântul Grigorie dă câteva exemple de morți care s-au arătat celor vii, cerându-le sau mulțumindu-le pentru săvârșirea Liturghiei pentru odihna lor. De asemenea, odinioară, un întemnițat, a cărui femeie îl crezuse mort, și pentru care ea a dat pomelnic la Liturghie în unele zile, s-a întors din temniță și i-a povestit ei cum fusese eliberat din lanțuri în unele zile - tocmai în zilele când i se făcuse Liturghia (*Dialoguri* IV:57, 59, pag. 267, 270).

Protestanții socotesc în general rugăciunea Bisericii pentru morți ca fiind cumva nepotrivită cu nevoia aflării mântuirii, mai înainte de toate, în această viață: „Dacă poți fi mântuit de

Biserică după moarte, atunci de ce să te mai ostenești să lupți sau să găsești credință în această viață? Să mâncăm, să bem și să ne veselim ...” De bună seamă, nimeni, dintre cei care au mărturisit o asemenea filosofie, nu a dobândit vreodată mântuire prin rugăciunea Bisericii, și este limpede că asemenea dovadă este destul de nefirească, și chiar fățarnică. Rugăciunea Bisericii nu poate mântui pe oricine care nu dorește mântuire sau nu s-a ostenit din greu pentru mântuire, de-a lungul vieții. Într-un fel, se poate spune că rugăciunea Bisericii sau a creștinilor singuri pentru un om mort este doar un alt sfârșit al vieții acelui om: nu se vor face rugăciuni pentru acela, dacă el nu a făcut ceva în timpul vieții sale pentru a însufleți asemenea rugăciune după moartea sa.

Sfântul Marcu al Efesului vorbește de asemenea despre rugăciunea Bisericii pentru morți și îmbunătățirea pe care o aduce în starea lor, dând exemplul rugăciunilor Sfântului Grigorie Dialogul pentru împăratul roman Traian - o rugăciune însuflețită de o faptă bună a acestui împărat păgân. (Vezi mai jos, Anexa I).

CE PUTEM FACE PENTRU MORȚI

Toți cei care dorim să ne arătăm dragostea față de cei morți și să le dăm un ajutor real, putem să o facem cel mai bine prin rugăciuni pentru ei, și mai ales prin pomenirea lor la Liturghie, când particелеle care sunt scoase pentru vii și pentru morți sunt amestecate în Sfântul Potir cu cuvintele: „Spală, Doamne, păcatele celor ce s-au pomenit aici cu Sfânt Sângele Tău, pentru rugăciunile Sfinților Tăi.” Nu putem face nimic mai bun și mai de seamă pentru morți decât să ne rugăm pentru ei, făcându-le pomenirea la Liturghie. Au mereu nevoie de aceasta, și mai ales de-a lungul celor patruzeci de zile, când sufletul răposatului pornește pe calea sălașurilor veșnice. Trupul nu simte atunci nimic: nu vede pe cei apropiați care sunt adunați laolaltă, nu miroase mireasma florilor, nu aude cuvântările de îngropăciune.

Dar sufletul simte rugăciunile făcute pentru el și este recunoscător celor care le fac și este duhovnicește alături de aceia.

O, rude și apropiați ai morților! Faceți pentru ei cele ce le sunt de folos și cele ce sunt în puterile voastre. Folosiți banii, nu pentru împodobirea cea din afară a sicriului și a mormântului, ci pentru a ajuta pe cei în nevoi, pentru pomenirea celor care v-au fost apropiați și au murit, pentru biserici, unde se fac rugăciuni pentru ei. Faceți milostenie pentru cei morți, purtați de grijă pentru sufletele lor. Înaintea noastră a tuturor, se află aceeași cale, și cât vom dori și noi, la rândul nostru, să fim pomeniți în rugăciune! De aceea să fim și noi milostivi față de cei morți.

De îndată ce cineva a răposat, chemați grabnic un preot, ca să facă „Rugăciuni la ieșirea sufletului”, care se citesc tuturor creștinilor după moarte. Încercați, dacă vă stă în putință, să faceți slujba de înmormântare în biserică, și să se citească Psaltirea la căpătâiul celui ce a murit, până la înmormântare. Nu este nevoie ca înmormântarea să se facă cu multe amănunte, dar bineînțeles că trebuie să fie întreagă, fără prescurtări. Nu vă gândiți acum la voi și la cele ale voastre, ci la cel care a răposat, de care vă despărțiți pentru totdeauna. Dacă în biserică se află câțiva morți în același timp, primiți, dacă se propune, săvârșirea slujbei de înmormântare pentru toți laolaltă. Este mai bine ca o înmormântare să se slujească pentru doi sau mai mulți răposați în același timp, când rugăciunea celor apropiați, care se află adunați, va fi cu mult mai înfocată, decât dacă slujbele de înmormântare se fac pe rând, și din pricina lipsei de timp, ele sunt scurtate. Slujba trebuie să fie întreagă pentru că fiecare cuvânt al rugăciunii pentru răposat este ca o picătură de apă pentru omul cel însetat. În chip foarte hotărât, rânduiți de îndată slujbele pentru pomenirea de-a lungul celor patruzeci de zile, adică pomenirea zilnică la Liturghie pentru perioada de patruzeci de zile. De obicei, în bisericile unde se fac slujbe

zilnic, răposatul a cărui înmormântare a avut loc acolo, este pomenit vreme de patruzeci de zile și chiar mai mult. Dar dacă slujba de înmormântare are loc într-o biserică, în care nu au loc slujbe zilnic, rudele trebuie să se îngrijească de pomenirea de patruzeci de zile acolo unde se fac slujbe zilnic. Este la fel de bine să trimiteți contribuții pentru pomenirea la mănăstiri, ca și la Ierusalim, unde are loc rugăciune permanentă la Locurile Sfinte. Dar pomenirea pentru patruzeci de zile trebuie începută îndată după moarte, când sufletul are nevoie în chip deosebit de ajutor prin rugăciune, și de aceea trebuie începută pomenirea în locul cel mai apropiat unde se fac slujbe zilnic.

Să ne îngrijim de cei care au plecat în lumea cealaltă înaintea noastră, ca să facem pentru ei toate cele ce ne stau în putință, amintindu-ne că „fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui”.

ÎNVIEREA TRUPULUI

Într-o zi, întreagă această lume stricăcioasă va ajunge la un sfârșit, și vor răsări zorile veșnicei Împărății a lui Dumnezeu, unde sufletele celor răscumpărați, unite cu trupurile lor înviate, vor trăi în veșnicie cu Hristos Cel nemuritor și nestricăcios. Atunci, bucuria și slava, pe care sufletele o cunosc acum în cer numai în parte, va fi înlocuită cu bucuria întreagă a noii zidiri pentru care a fost făcut omul. Dar cei care nu au primit mântuirea pentru care Hristos a venit pe pământ, ca să o dea lumii, vor fi veșnic chinuiți în iad - dimpreună cu trupurile lor înviate. Sfântul Ioan Damaschin, în ultimul capitol al cărții sale, *Arătarea cea adevărată a credinței ortodoxe*, istorisește bine cea din urmă stare a sufletului după moarte:

„Și noi credem în învierea morților, pentru că va fi una cu adevărat, va exista o înviere a morților. Acum, când vorbim de înviere, înțelegem o înviere a trupurilor. Căci învierea este o ridicare din nou a celui care a căzut. Dar, dacă sufletele sunt nemuritoare, cum se vor ridica ele din nou? Dacă moartea se

definește ca o despărțire a sufletului de trup, învierea este unirea din nou a sufletului cu trupul, și ridicarea din nou a ființei care pierise și căzuse. De aceea, chiar trupul care este stricăcios și pieritor, se va înălța nestricăcios. Căci Cel Care la început a făcut trupul din țărâna pământului, nu este neputincios să-l ridice din nou, după ce acesta a pierit și s-a întors iarăși în pământul din care a fost luat prin hotărârea Ziditorului său

Acum, dacă sufletul ar fi ales singur să intre în războiul pentru fapta cea bună, și cununa ar primi-o de unul singur. Dar dacă el singur s-a lăsat în voia dezmiardărilor, el singur va fi osândit întru dreptate. Cu toate astea, fiindcă sufletul nu a urmat fără trup nici fapta cea bună, nici patima, va fi drept pentru suflet și trup ca să primească răsplata împreună

Așadar, cu sufletele noastre unite din nou cu trupurile noastre, care se vor face nemuritoare și vor alunga stricăciunea, ne vom ridica din nou și vom sta înaintea scaunului lui Hristos, la judecata cea înfricoșătoare. Iar diavolul, împreună cu dracii săi, și cu omul său, adică Antihrist, și necredincioșii, vor fi aruncați în focul cel veșnic, care nu va fi un foc material, așa cum suntem obișnuiți, ci un foc așa cum numai Dumnezeu poate să știe. Și cei care au făcut bine, vor străluci ca soarele împreună cu îngerii, într-o viață veșnică împreună cu Domnul nostru Iisus Hristos, văzându-L și fiind văzuți de El pururea, bucurându-se de o fericire nesfârșită care vine de la El, și laudându-L, dimpreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt în vecii vecilor nesfârșiți. Amin.”⁷⁹

ANEXA I

⁷⁹ Sf. Ioan Damaschin, *Arătarea cea adevărată a credinței ortodoxe*, Cartea IV, cap. 27, în *Părinții Bisericii*, vol. 37, 1958, pag. 401, 402, 406.

*Învățătura ortodoxă
a Sf. Marcu al Efesului
despre starea sufletelor după moarte*

DE CELE mai multe ori, învățătura ortodoxă despre starea sufletelor după moarte nu este înțeleasă pe deplin, chiar de către creștinii ortodocși; iar destul de recenta doctrină catolică a „purgatoriului” a pricinuit o neînțelegere și mai mare în mintea oamenilor. Cu toate astea, învățătura ortodoxă nu este deloc nedeslușită și îndoielnică. Poate că prezentarea ei ortodoxă cea mai scurtă trebuie găsită în scrierile Sfântului Marcu al Efesului la Sinodul de la Florența din 1439, organizat mai ales pentru a lămuri doctrina catolică despre „purgatoriu”. Aceste scrieri sunt de foarte mare preț pentru noi, fiindcă vin de la cei din urmă Părinți bizantini, înainte de epoca modernă, care este plină de confuzii teologice, ambele ne îndreaptă către izvoarele învățăturii ortodoxe și ne învață cum să socotim și să înțelegem aceste izvoare. Aceste izvoare sunt: Scripturile, scrierile Patristice, slujbele bisericești, Viețile sfinților, și unele descoperiri și vedenii despre viața după moarte, ca acelea care se află în cartea IV a *Dialogurilor* Sfântului Grigorie cel Mare. Teologii academici de astăzi sunt înclinați să nu aibă încredere în ultimele două sau trei feluri de izvoare, de aceea nu se simt în largul lor, când vorbesc despre acest subiect și uneori preferă să păstreze o „reținere agnostică” cu privire la acesta (Timothy Ware, *Biserica Ortodoxă*, pag. 259). Pe de altă parte, scrierile Sfântului Marcu ne arată că teologii ortodocși adevărați cunosc „foarte bine” aceste izvoare. Cei care nu le cunosc „îndeajuns”, dau la iveală o stricăciune nebănuită care vine din necredința modernă.

Din cele patru răspunsuri despre purgatoriu, pe care le-a dat Sf. Marcu la Sinodul de la Florența, Omilia întâi cuprinde relatarea cea mai scurtă a învățăturii ortodoxe împotriva

greșelilor catolicismului și pe această bază s-a alcătuit traducerea pe care o prezentăm aici. Celelalte răspunsuri cuprind mai ales material mărturisitor pentru problemele prezentate aici, cât și răspunsuri la cele mai caracteristice dovezi catolice.

Sfântul Marcu răspunde „canoanelor catolice” scrise de către cardinalul Iulian Cesarini (traducere în lb. rusă în Pogodin, pag. 50-57), care cuprind doctrina catolică despre starea sufletelor după moarte, definită la Sinodul „unionist” de la Lyon, care a avut loc mai înainte (1270). Această doctrină uimește pe cititorul ortodox (așa cum l-a uimit și pe Sf. Marcu) prin întreaga ei însușire care este prea „neabătută” și „în litera legii”. De data aceasta, catolicii socotesc raiul și iadul ca pe ceva „terminat” și „desăvârșit”, iar pe cei care sălășluiesc într-însele îi socotesc ca aflându-se deja în plinătatea stării pe care o vor avea după Judecata de Apoi. Așadar, nu mai este nevoie să te rogi pentru cei din rai (a căror soartă este deja desăvârșită) ori pentru cei din iad (pentru că aceia nu mai pot fi niciodată sloboziți sau curățați de păcat). Ci, fiindcă mulți dintre credincioși mor într-o stare de „mijloc” - nici destul de desăvârșită pentru rai, dar nici destul de rea pentru iad - socotința dovezilor catolice avea nevoie de un al treilea loc de curățire („purgatoriul”), unde chiar cei cărora li se iertaseră deja păcatele, trebuiau să fie osândiți sau să-și „ispășească” păcatele înainte de a fi destul de curați pentru a intra în rai. Pe aceste argumente legale, ale unei „dreptăți” pur omenești (care de fapt tăgăduiește bunătatea mai presus de fire a lui Dumnezeu și iubirea Lui de oameni), catolicii sprijină tâlcuirile stricte ale unor texte Patristice și ale feluritelor vedenii. Aproape toate aceste tâlcuiuri sunt destul de întâmplătoare și născocite, fiindcă nici măcar vechii Părinți catolici nu vorbeau despre un asemenea loc ca fiind „purgatoriul”, ci numai despre „curățarea” de păcate după moarte, despre care unii vorbeau ca despre „foc” (probabil în chip alegoric).

Pe de altă parte, după învățătura ortodoxă, pe care o

propovăduiește Sfântul Marcu, creștinii care au murit cu păcate mici nemărturisite sau cei care nu au adus roadele pocăinței pentru păcatele pe care le-au mărturisit, sunt curățați de aceste păcate fie prin judecata morții, cu frica ei, fie după moarte, când sunt siliți să rămână în iad (dar nu pururea), prin rugăciunile și Liturghiile Bisericii și prin faptele bune săvârșite pentru ei de către credincioși. Chiar și păcătoșilor sortiți chinurilor veșnice li se poate da o oarecare alinare în chinurile lor din iad, prin aceste mijloace. Dar cu toate astea, acum nu există nici un foc curățitor pentru păcătoși, nici în iad (căci focul veșnic va începe să-i chinuiască numai după Judecata de Apoi), nici cu mult mai puțin în vreun al treilea loc, cum ar fi „purgatoriul”. Toate vedeniile focului care sunt văzute de oameni, sunt chipuri sau proorociri ale celor ce vor fi în vremea viitoare. Întreaga iertare a păcatelor după moarte vine numai din bunătatea lui Dumnezeu, care se întinde și la cei din iad, împreună cu rugăciunile oamenilor, iar Dumnezeu nu mai așteaptă de la aceștia nici o „răsplată” sau „ispășire” pentru păcatele care le-au fost iertate.

Trebuie să spunem că în scrierile sale, Sfântul Marcu vorbește mai ales despre *starea* sufletelor după moarte, și pomenesc foarte puțin despre înșiruirea întâmplărilor care se petrec cu sufletul îndată după moarte. Despre cea de a doua problemă, există o bogată literatură ortodoxă, dar despre aceasta nu s-a vorbit la Florența.

OMILIA ÎNTÂI ÎMPOTRIVA DOCTRINEI CATOLICE A PURGATORIULUI⁸⁰

AVÂND în vedere că, păstrând dreapta noastră credință ortodoxă și dogmele Bisericii transmise de Părinți, trebuie să răspundem cu dragoste la cele ce ați spus, ca regulă generală

⁸⁰ Preluare din traducerea rusă a Arhimandritului Ambrozie Pogodin, în *Sf. Marcu al Efesului și reuniunea de la Floranța*, Jordanville, N. Y., 1963, pag. 58-73.

a noastră, vom cita mai întâi fiecare dovadă și mărturie pe care ne-ați adus-o în scris, pentru ca fiecare răspuns și lămurire să urmeze pe scurt și limpede.

1. Și astfel, la începutul relatării voastre, vorbiți așa: „Dacă cei care cu adevărat se pocăiesc, s-au despărțit de această viață în dragoste (față de Dumnezeu), înainte de a-și putea ispăși păcatele cu ajutorul faptelor bune pentru călcarea legii sau pentru ocările pe care le-au adus în viață, sufletele lor sunt curățate după moarte cu ajutorul suferințelor din purgatoriu. Dar pentru ușurarea (sau ‘slobozirea’) lor din aceste suferințe, ei sunt ajutați de credincioșii care sunt în viață, prin rugăciuni, Liturghii, milostenii și alte lucruri de evlavie.”

La acestea răspundem următoarele: Despre faptul că cei răposați în credință sunt negreșit ajutați de Liturghiile și rugăciunile și milosteniile făcute pentru ei, și că acest obicei este obișnuit din vremuri străvechi, există mărturia multor și diferitelor relatări ale dascălilor Bisericii, atât romani, cât și greci, spuse și scrise în vremuri și în locuri duferite. Dar nu aflăm nici în Scripturi, nici în rugăciunile și stihirile pentru cei morți, nici în cuvintele dascălilor, faptul că sufletele sunt slobozite pentru o oarecare suferință din purgatoriu și pentru un foc trecător care are asemenea putere (de ispășire) și caracterul unui ajutor. Dar am socotit că până și sufletele care se află în iad și au fost deja date chinurilor celor veșnice, fie în adevăr și trăire adevărată, fie în așteptare lipsită de nădejde, pot fi ajutate și li se poate da un oarecare sprijin mic, deși nu în sensul dezlegării lor întregi de chinuire, nici că li se dă nădejdea pentru o mântuire la urmă. Și acestea sunt arătate în cuvintele marelui pustnic egiptean Macarie care a fost învățat despre aceasta de o țeastă pe care a găsit-o în pustiu prin lucrarea puterii dumnezeiești.⁸¹ Și

⁸¹ În “Colecția alfabetică” de cuvinte ale Părinților Pustiei, la “Macarie cel Mare”, citim: “Avva Macarie a spus, Umblând într-o zi prin pustiu, am aflat o țeastă a unui om mort, care zăcea pe pământ. Am mișcat-o de la locul ei cu ciomagul, iar țeasta mi-a vorbit. Am întrebat-o: ‘Cine ești?’ Țeasta a răspuns: ‘Am fost mare preot slujitor la idoli și la păgânii care locuiesc în acest loc; dar tu ești Macarie, purtătorul de Duh. Ori

Sf. Vasile cel Mare, în rugăciunea citită la Pogorârea Duhului Sfânt, scrie următoarele: „Stăpâne Atotțiitorule, Dumnezeuule al Părinților ... Care și la acest praznic, cu totul desăvârșit și mântuitor, ai binevoit a primi rugăciuni de mijlocire pentru cei ținuți în iad, dându-ne nouă mari nădejdi că vei trimite ușurare și mângâiere celor cuprinși de întristări apăsătoare, auzi-ne pe noi, smeriții robii Tăi, care ne rugăm Ție, și odihnește sufletele robilor Tăi, celor mai înainte adormiți, în loc luminat, în loc cu verdeață, în loc de odihnă, de unde a fugit toată durerea, întristarea și suspinarea” (Rugăciunea a treia de la Vecernia din Duminica Pogorârii Duhului Sfânt, care se citește în genunchi).⁸²

Dar dacă sufletele au plecat din această viață în credință și în dragoste, cu toate că au adus cu ei și oarecare greșeli, fie unele mici, pentru care nu s-au pocăit deloc, fie păcate grele pentru care - chiar dacă s-au pocăit - nu au izbutit să arate roadele lor de pocăință: noi credem că asemenea suflete trebuie să fie curățate de acest fel de păcate dar nu cu ajutorul vreunui foc curățător sau vreo osândă în vreun loc (după cum am spus, pentru aceasta nu ni s-a spus nouă nimic). Dar unii trebuie să se curețe chiar la ieșirea din trup, numai din pricina fricii, după cum arată în chip neabătut Sf. Grigorie Dialogul;⁸³ în vreme ce alții trebuie să fie curățați după ieșirea din trup, fie pe când se mai află în același loc pământesc, înainte de a veni să se închine lui Dumnezeu și sunt cinstiți cu soarta celor binecuvântați, fie - dacă păcatele lor au fost mai grele și i-au orbit pe ei vreme îndelungată - sunt ținuti în iad, dar nu pentru a rămâne pururea în foc și chinuire, ci ca și cum s-ar afla în temniță și strâmtorare

de câte ori iei păcatele celor care se află în chinuire și te rogi pentru ei, ei simt o ușoară alinare.” Mai apoi țeasta i-a spus Sfântului Macarie despre chinurile din iad, sfârșind astfel: “Noi am primit puțină milă căci nu L-am cunoscut pe Dumnezeu, iar cei care L-au cunoscut pe Dumnezeu și s-au lepădat de El sunt mai jos ca noi.” (*Zicerile Părinților Pustiei*, trad. De Benedicta Ward, London, A. R. Mowbray & Co., 1975, pag. 115-116.)

⁸² Nota trad.: în Molitfelnic, Ed. Institutului Biblic de Misiune al Bis. Ort. Rom., Buc., 1998, p. 606.

⁸³ În Cartea IV a *Dialogurilor*.

sub pază.

Susținem că toți aceștia sunt ajutați de rugăciunile și Liturghiile făcute pentru ei, cu conlucrarea bunătății lui Dumnezeu și a iubirii Sale de oameni. Această împreună lucrare a lui Dumnezeu nu mai socotește unele păcate, ci le iartă de îndată pe acelea săvârșite din slăbiciune omenească, așa cum spune Dionisie cel Mare (Areopagitul) în „Cugetări despre taina săvârșită pentru cei adormiți întru dreaptă credință” (în *Ierarhia bisericească*, VII, 7); pe când alte păcate, după o vreme oarecare, prin drepte judecăți, fie că de asemenea se lasă și se iartă - și asta în întregime – fie se ușurează vinovăția pentru aceste păcate până la Judecata de Apoi. Și de aceea socotim că nu este nevoie de vreo altă osândire ori vreun foc de curățire. Căci unii se curăță prin frică, în vreme ce alții sunt măcinați de muștrările de conștiință cu chinuri mai mari decât orice foc, iar alții se mai curăță numai prin chinul dinaintea slavei dumnezeiești și frica pentru cele ce vor aduce viitorul. Și faptul că acest adevăr este cu mult mai chinuitor și mai osânditor decât orice altceva, este confirmat de experiența însăși, și Sf. Ioan Gură de Aur ne mărturisește în aproape toate omiliile sale morale, care spun același lucru, ca și pustnicul Dorotei în omilia sa „Despre conștiință ...”

2. Așadar, Îl rugăm stăruitor pe Dumnezeu și nădăjduim să-i mântuiască (de chinul cel veșnic) pe cei plecați, iar nu de vreun alt chin sau foc în afară de acele chinuri și de acel foc care au fost rânduite pentru veșnicie. Și, mai mult decât atât, faptul că sufletele celor plecați sunt slobozite prin rugăciune de la rămânerea în iad, ca dintr-o temniță, este mărturisit, printre mulți alții, de Teofan Mărturisitorul, numit Însemnatul (fiindcă el a pecetluit cu sânge cuvintele mărturiei sale pentru icoana lui Hristos, scrise pe fruntea lui). Într-unul dintre canoanele pentru cei răposați, el se roagă pentru ei astfel: „De lacrămile și de suspinurile cele din iad slobozește pre robii tăi Mântuitorule”, (Canonul de sâmbătă pentru cei răposați, glas 8, cântarea 6, la

Slavă).⁸⁴

Auziți? A zis „lacrămi” și „suspınuri”, și nici un fel de osândă sau foc curățitor. Și dacă trebuie să se afle în aceste laude și rugăciuni vreo pomenire a focului, nu este vorba de unul vremelnic, unul care are puterea de a curăța, ci este vorba chiar de focul veșnic și osânda fără de sfârșit. Sfinții, fiind însuflețiți de dragostea de oameni și de milă față de aproapele lor, dorind și cutezând cele ce sunt aproape cu neputință, se roagă pentru mântuirea celor adormiți întru dreapta credință. Pentru aceasta, Sf. Teodor Studitul, duhovnic și mărturisitor al adevărului, spune la începutul canonului său pentru cei adormiți: „Toți să ne rugăm lui Hristos, făcând astăzi pomenire morților celor din veac, ca să izbăvească de focul cel veșnic pe cei ce au adormit în credință și nădejdea vieții celei veșnice” (*Triod*, Sâmbăta lăsatului sec de carne, canon, cântarea 1, stihira 1). Și apoi, într-un alt tropar, în cântarea a 5-a a canonului, stihira 4, spune: „De focul cel pururea arzător și de întunericul cel neluminat, și de scrâșnirea dinților, și de viermele cel ce chinuiește neîncetat și de toată pedeapsa, izbăvește Mântuitorul nostru, pe toți cei ce în credință au adormit.”⁸⁵

Unde este aici „focul purgatoriului”? Și dacă ar exista cu adevărat, unde ar fi mai potrivit pentru Sfânt să vorbească de el, dacă nu aici? Dacă sfinții sunt auziți de Dumnezeu, atunci când ei se roagă pentru aceasta, nu este treaba noastră să o cercetăm. Dar ei știau, așa cum știa Duhul care sălășluia în ei, și care îi purta pe ei, iar ei grăiau și scriau întru această cunoaștere; și la fel știa aceasta și Stăpânul Hristos, Care a poruncit să ne rugăm pentru dușmanii noștri, și Care S-a rugat pentru cei care L-au răstignit pe Cruce și l-a însuflețit pe întâiul Mucenic Ștefan când era ucis cu pietre, să facă asemenea. Și deși cineva ar putea spune că atunci când ne rugăm pentru oameni ca aceștia, nu

⁸⁴ Nota trad.: *Octoih*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1912. p. 629.

⁸⁵ Nota trad.: *Triodul*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bis. Ort. Rom., Buc. 1997, p. 25, 28.

suntem auziți de Dumnezeu, noi încă vom face cele ce stau în putința noastră. Și vedeți, unii dintre sfinții care s-au rugat nu numai pentru cei credincioși, ci chiar și pentru cei lipsiți de evlavie, au fost auziți, și prin rugăciunea lor i-au mântuit de chinul cel veșnic, așa cum Întâia Muceniță Tecla a mântuit-o pe Falconila, și Sfântul Grigorie Dialogul I-a mântuit pe împăratul Traian, după cum se istorisește.⁸⁶

(Capitolul 3 arată că Biserica se roagă și pentru cei care petrec deja întru bucuria binecuvântării lui Dumnezeu - care, de bună seamă, nu au nevoie să treacă prin „focul purgatorului”).

4. După aceasta, mai departe, vreți să aduceți mărturii despre dogma pomenită mai sus despre focul purgatorului,

⁸⁶ Despre cea de a doua întâmplare se povestește în câteva din Viețile cele dintâi ale Sf. Grigorie, ca de pildă într-o viață englezească din sec. al VIII-lea: „Se mai istorisește într-o întâmplare povestită de romani despre felul în care sufletul împăratului Traian a primit odihnă și chiar a fost botezat prin lacrimile Sfântului Grigorie, o poveste minunată de spus și minunată de auzit. Să nu se mire nimeni că spunem că a fost botezat, fiindcă fără botez nimeni nu-L va vedea vreodată pe Dumnezeu; iar un al treilea chip al botezului este prin lacrimi. Într-o zi, pe când trecea prin Forum, i s-a descoperit Sfântului o faptă prea minunată despre care se spune că a făcut-o Traian, și cercetând-o cu mare grijă, a socotit că deși Traian era păgân, făcuse o faptă atât de bună, că părea mai degrabă să fie fapta unui creștin decât a unui păgân. Căci se povestește că, pe când se afla în fruntea oștirii sale, în goană mare asupra dușmanului, i-a fost mare milă de cuvintele unei văduve și împăratul lumii întregi s-a oprit cu toată oastea ca să o asculte pe văduvă. Ea a zis: ‘Doamne Traiane, iată bărbații care mi-au ucis fiul și nu voiesc ei să-mi dea plată pentru aceasta.’ El a răspuns: ‘Spune-mi despre aceasta când mă întorc și-i voi sili pe ei să-ți dea plata.’ Dar ea a zis: ‘Doamne, dacă nu te mai întorci niciodată, nu va mai fi nimeni care să mă ajute.’ Atunci, așa cum era înarmat, i-a silit pe cei împicinați să plătească numaidecât cele ce-i datorau aceia, de față cu el. Când Grigorie a descoperit această poveste, și-a dat seama că asta era tocmai ceea ce citim în Scripturi: *Poartă de grijă celor fără de părinți, fii sprijin văduvelor. Veniți să cumpănim împreună, zice Domnul*. Fiindcă Grigorie nu știa ce să facă pentru a ușura sufletul acestui bărbat care i-a adus aminte de cuvintele lui Hristos, a mers la Biserica Sfântului Petru și a vărsat mări de lacrimi, după obiceiul lui, până când, în cele din urmă, prin descoperire dumnezeiască a aflat că rugăciunile lui au primit răspuns, văzând că nu mai ceruse niciodată aceasta pentru vreun alt păgân” (*Cea dintâi viață a lui Grigorie cel Mare*, de un călugăr necunoscut din Whitby, traducere de Bertram Colgrave, The University of Kansas Press, Lawrence, Kansas, 1968, cap. 29, pag. 127-129). Fiindcă Biserica nu face rugăciuni pentru toți necredincioșii răposați, este limpede că această scoatere din iad a fost rodul rugăciunii Sfântului Grigorie. Deși aceasta este o întâmplare rară, dă nădejde celor care au oameni dragi care au murit fără să aibă credință.

citând mai întâi ce se spune în cartea Macabei: *Sfânt și cucernic gând a fost ... a se ruga pentru cei morți ... ca să se slobozească de păcat* (II Macabei 12, 44-46). Apoi luând din Evanghelia după Matei locul în care Mântuitorul spune că *celui care va zice împotriva Duhului Sfânt, nu i se va ierta lui, nici în veacul acesta, nici în cel viitor* (Matei 12, 32), zici că din aceasta se poate vedea că există iertare a păcatelor în viața viitoare.

Dar din aceasta nu reiese în nici un chip ideea focului purgatoriuului, care ar fi mai limpede ca lumina soarelui. Căci ce legătură este între iertarea păcatelor pe de o parte, și curățarea prin foc și osândă pe de altă parte? Căci dacă iertarea păcatelor se face pentru rugăciuni sau numai prin iubirea lui Dumnezeu pentru oameni, nu mai este nevoie de nici un fel de osândă și curățare (prin foc). Dar dacă osânda și curățarea sunt rânduite (de Dumnezeu) ... atunci, s-ar părea că rugăciunile (pentru morți) sunt făcute în deșert și în deșert aducem laude iubirii de oameni a lui Dumnezeu. Așadar, aceste citate nu sunt o mărturie a existenței focului din purgatoriu, ci mai degrabă o respingere a acestuia: fiindcă iertarea păcatelor acelor care au călcat poruncile se arată în ei, ca urmare a unei anumite puteri împărătești și a iubirii de oameni, iar nu ca o scăpare de osândă ori curățare.

5. În al treilea rând, (să luăm) pasajul din Epistola întâi a Apostolului Pavel către Corinteni, în care, vorbind despre zidirea temeliei, care este Hristos, din *aur, argint sau pietre scumpe, lemne, fân, trestie*, adaugă: *Lucrul fiecăruia se va face cunoscut; îl va vădi ziua (Domnului). Pentru că în foc se descoperă, și focul însuși va lămuri ce fel este lucrul fiecăruia. Dacă lucrul cuiva, pe care l-a zidit, va rămâne, va lua plată. Dacă lucrul cuiva se va arde, el va fi păgubit; el însă se va mântui, dar așa ca prin foc* (I Cor. 3, 11-15). S-ar părea că acest citat, mai mult decât oricare altul, aduce ideea focului purgatoriuului; dar cu adevărat, mai mult decât oricare altul i se împotrivesc.

Mai înainte de toate, Sf. Apostol Pavel nu l-a numit foc din purgatoriu, ci unul doveditor. Apoi el a spus că prin foc trebuie să treacă și lucrurile cele bune și cinstite și astfel este limpede că acestea nu au trebuință de nici o curățare. Apoi mai spune că cei care aduc fapte rele, după ce aceste fapte se vor arde, aceia vor fi păgubiți, pe când cei care sunt curățați, nu numai că nu au nici o pagubă, ci dobândesc chiar mai mult. Apoi spune că aceasta trebuie să se întâmple „într-o zi” anume, în ziua Judecății și a vremii viitoare, pe când existența aparentă a unui foc al purgatorului după venirea înfricoșătoarei Judecăți și a osândei de pe urmă - nu este aceasta o prostie întreagă? Pentru că Scriptura nu ne spune nimic de felul acesta, ci că El Însuși ne va judeca, zice: *Și vor merge aceștia la osândă veșnică, iar dreptii la viață veșnică* (Matei 25, 46); și iarăși: *Și vor ieși din morminte cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândirii* (Ioan 5, 29). De aceea, nu rămâne nici un fel de loc mijlocitor; dar după ce El a împărțit în două pe toți cei care vor veni la judecată, punând pe unii la dreapta iar pe alții la stânga, și numindu-i pe cei dintâi „oi” iar pe cei din urmă „capre” - El nu a pomenit nimic de faptul că ar exista unii care ar urma să fie curățați prin acel foc. S-ar părea că focul despre care vorbește Sfântul Apostol Pavel este același despre care vorbește Proorocul David: *Foc înaintea Lui va arde, și împrejurul Lui, vifor mare* (Psalm 49, 4); și iarăși: *Foc înaintea Lui va merge și va arde împrejur pe vrăjmașii Lui* (Psalm 96, 3). Proorocul Daniil vorbește de asemenea despre acest foc: *Un râu de foc se vărsa și ieșea din el* (Daniil 7, 10).

Întrucât sfinții nu aduc cu ei nici un lucru sau faptă rea, acest foc îi arată cu și mai mare strălucire, așa cum aurul este încercat în foc, sau așa cum este azbestul, care, așa cum se spune, când este pus în foc se înnegrește ca și cărbunele, dar când este scos afară se face și mai curat, ca și cum ar fi spălat cu apă, așa cum au fost și trupurile celor trei tineri din cuptorul Babilonului. Cu toate acestea, păcătoșii care aduc cu ei răul sunt

folosiți ca material potrivit pentru acest foc, care îi înghite de îndată, iar „lucrarea” lor, adică starea sau fapta lor cea rea se arde și piere cu totul și sunt lipsiți de cele ce au adus cu ei, adică sunt lipsiți de răul lor care se arde, în vreme ce ei sunt „mântuiți” - adică, vor fi ocrotiți și cinstiți veșnic, ca să nu mai piară dimpreună cu faptele lor.

6. Dumnezeiescul Părinte Ioan Gură de Aur (pe care noi îl numim „gura lui Pavel”, așa cum Pavel este „gura lui Hristos”), socotește și el că trebuie să tâlcuiască acest pasaj în comentariul său asupra Epistolei (Omilia 9 la I Corinteni). Și Pavel vorbește prin Ioan Gură de Aur, după cum s-a arătat prin vedenia lui Proclu, ucenicul și următorul lui.⁸⁷ Sf. Ioan Gură de Aur a scris un tratat aparte despre acest pasaj, astfel încât origeniștii nu au citat aceste cuvinte ale Apostolului pentru întărirea felului lor de a cugeta (care, s-ar părea, este mai potrivit pentru ei decât pentru voi), și care socoteau că nu ar aduce rău Bisericii prin introducerea unui sfârșit al chinurilor iadului și o restaurare finală (apocatastaza). Căci afirmația că păcătosul este *mântuit ca prin foc* semnifică faptul că el va rămâne să se chinuiască în foc și nu va pieri dimpreună cu faptele sale cele rele și cu starea cea rea a sufletului.

Sf. Vasile cel Mare vorbește de asemenea despre aceasta în „Asceticele”⁸⁸, în tâlcuirea pasajului Scripturii, *glasul Domnului cel ce varsă para focului* (Psalm 28, 7): „Focul gătit pentru chinurile diavolului dimpreună cu îngerii săi este rânduit de glasul Domnului, astfel că după aceasta s-ar putea afla în el două puteri: o putere care arde și alta care luminează. Puterea de a chinui și a osândi a aceluia foc este rânduită celor vrednici de chinuire. Pe când luminarea și puterea iluminării este menită strălucirii acelor care se bucură. De aceea glasul Domnului

⁸⁷ Se relatează în Viața Sfântului Proclu (20 nov.) că atunci când Sf. Ioan Gură de Aur alcătuia tâlcuirile la epistolele pauline, Sf. Proclu l-a văzut pe Sf. Pavel aplecându-se peste Sf. Ioan Gură de Aur și șoptindu-i la ureche.

⁸⁸ Sf. Vasile cel Mare, *Asceticele*, colecția “Părinți bisericești”, vol. 18, București, 1989, (n. tr.).

Care împarte și desparte flacăra focului pentru aceasta este: că partea cea întunecată ar putea fi foc al chinurii iar partea care nu arde să fie o lumină a bucuriei” (Sf. Vasile, Omilie la Psalm 28).

Așadar, după cum se poate vedea, această împărțire și despărțire a aceluia foc va fi atunci când vor trece cu toții prin el: lucrările luminoase și strălucitoare se vor arăta și mai strălucitoare, iar cei care le aduc vor fi moștenitorii luminii și vor primi răsplata cea veșnică. Cei care fac fapte vrednice de osândă vor fi trimiși la iad, vor rămâne veșnic în foc și vor moșteni o „mântuire” care este mai rea decât pierzarea, căci, strict vorbind, cuvântul „mântuit” înseamnă că puterea pierzătoare a focului nu va lucra asupra acelor și ei nu vor fi arși cu totul. Urmându-i pe acești părinți, mulți alți învățători ai noștri au înțeles și ei acest pasaj în același sens. Și dacă cineva a tâlcuit în alt chip și a înțeles „mântuirea” ca „scăparea de osândă” și „trecerea prin foc” ca „purgatoriu”, unul ca acesta a priceput acest fragment în întregime greșit. Și nu este de mirare, că este și el om, și se pot vedea chiar mulți dintre învățători, care tâlcuiesc părți din Scriptură în felurite feluri, și nu toate au dobândit în aceeași măsură înțelesul cel adevărat. Nu este cu puțință ca unul și același text să fie tâlcuit în chipuri felurite, și să fie potrivit în aceeași măsură tuturor tâlcuirilor. Dar noi, alegând cele mai importante și cele care sunt cele mai potrivite cu dogmele Bisericii, ar trebui să lăsăm la o parte celelalte tâlcuiri. De aceea, nu ne vom abate de la tâlcuirea despre care am vorbit mai sus, a cuvintelor Sfântului Apostol, chiar dacă Augustin sau Sf. Grigorie Dialogul sau altul dintre învățătorii voștri ar aduce altă tâlcuire; fiindcă o asemenea tâlcuire răspunde mai puțin ideii unui foc al purgatorului vremelnic, decât teoriei lui Origen, care vorbind despre o iertare finală a sufletelor prin acel foc și o scoatere din chinuire, a fost oprit și anatemizat la al V-lea Sinod ecumenic și teoria lui a fost înlăturată în întregime ca o neascultare generală față de Biserică.

(În capitolele de la 7 la 12, Sf. Marcu răspunde

împotrivirilor ridicate de citatele din lucrările Fericitului Augustin, Sf. Ambrozie, Sf. Grigorie Dialogul, Sf. Vasile cel Mare și altor Părinți, arătând că ele au fost tâlcuite greșit sau poate citate greșit și că acești Părinți propovăduiesc de fapt învățătura ortodoxă, iar dacă nu, atunci învățătura lor nu trebuie primită. Mai mult, el arată că Sf. Grigorie de Nissa nu ne învață nimic despre „purgatoriu”, ci susține greșeala cu mult mai mare a lui Origen, că va fi un sfârșit al flăcărilor veșnice ale iadului - deși se poate ca aceste păreri să fi fost așezate în scrierile lui mai târziu de către origeniști.)

13. Și în cele din urmă spuneți: „Adevărul mai sus pomenit este limpede din Sfânta Dreptate care nu lasă nepedepsit nimic din ce s-a făcut greșit, și de aici urmează neapărat că, pentru cei care nu au primit osânda aici, și nu pot plăti pentru cele ale lor nici în rai nici în iad, rămâne de înțeles că există un al treilea loc, deosebit, în care se face această curățare, prin care se curăță fiecare și îndată este dus sus, către bucuria cea cerească.”

La aceasta răspundem următoarele: și ținem seama cât este de simplu și în același timp drept: se cunoaște în general că iertarea păcatelor este totodată izbăvire de osândă; pentru că cel care primește iertarea de păcate este în același timp mântuit de osânda pricinuită de acelea. Iertarea este dată sub trei chipuri și la vremuri felurite: (1) în timpul botezului; (2) după botez, prin schimbare și suferință și oprirea de la păcate prin faptele cele bune din viața de acum; (3) după moarte, prin rugăciuni și fapte bune și prin toate cele pe care le face Biserica pentru morți.

Astfel, cea dintâi iertare a păcatelor nu este deloc legată de osteneală. Ea este la fel pentru toți, la fel de dreaptă, ca revărsarea luminii și strălucirea soarelui, și schimbarea anotimpurilor anului, pentru că acesta este numai harul (lui Dumnezeu) și de la noi nu se cere în schimb nimic altceva decât credință. Dar cea de a doua iertare a păcatelor este plină de suferință pentru cel care își plânge păcatele: *Spăla-voi în fiecare noapte patul meu, cu lacrimile mele așternutul meu voi*

uda (Psalm 6, 6), pentru cel care numai aducerea aminte de păcat îi pricinuieste suferință, pentru cel care umblă plângând și fața lui grăiește pocăința, pentru cel care urmează căința ninivitenilor și umilința lui Manase, și a celui care a făcut milostenii. Cea de a treia iertare a păcatelor vine de asemenea prin suferință, fiindcă este legată de pocăință și de conștiința că se căiește și suferă că nu face destule fapte bune. Cu toate astea, nu se amestecă deloc cu osânda, dacă este o iertare a păcatelor: căci iertarea și osânda nu pot sta laolaltă cu nici un chip. Mai mult, în cea dintâi și cea de a treia iertare a păcatelor, harul lui Dumnezeu are partea cea mai mare, împreună cu lucrarea rugăciunii, iar noi aducem partea cea mai mică. Pe de altă parte, cea de a doua iertare, după botez, are o parte mică de la har, pe când partea cea mai mare vine din osteneala noastră. Cea dintâi iertare a păcatelor se deosebește de cea de a treia iertare, prin aceea că cea dintâi este o iertare a tuturor păcatelor în aceeași măsură, în vreme ce cea de a treia este numai o iertare a acelor păcate care nu sunt de moarte și pentru care omul s-a pocăit în viață.

Așa socotește Biserica lui Dumnezeu, și când se roagă stăruitor pentru iertarea păcatelor celor adormiți și crede că li se dă iertarea, Biserica nu spune ca o lege, câte un fel de pedeapsă pentru păcate, știind bine că bunătatea lui Dumnezeu biruiește ideea de dreptate.

DIN CEA DE A DOUA OMILIE ÎMPOTRIVA PURGATORIULUI⁸⁹

3. Spunem că nici cei dreپți nu au primit încă întreaga soartă și starea de fericire pentru care s-au pregătit aici prin fapte de osteneală, nici păcătoșii, după moarte, nu au fost duși la osânda veșnică în care vor fi chinuiți pe vecie. Mai degrabă, atât unii cât și ceilalți trebuie să aștepte Judecata de Apoi și învierea tuturor. Cu toate astea, acum, atât unii cât și ceilalți se află în locuri

⁸⁹ Text rusesc în Pogodin, pag. 118-150.

potrivite lor: cei dintâi sunt la odihnă și neatârnavare în rai, dimpreună cu îngerii și înaintea lui Dumnezeu, ca și cum s-ar afla deja în raiul din care a căzut Adam (în care tâlharul cel pocăit a intrat înaintea altora) și adesea ne vizitează în bisericile în care sunt slăviți, și îi aud pe cei care îi pomenesc și se roagă pentru aceia înaintea lui Dumnezeu, având de la El acest mare dar, și prin moaștele lor fac minuni și se bucură la vederea lui Dumnezeu, iar iluminarea trimisă de El este mai desăvârșită și mai curată decât înainte, pe când erau în viață pe pământ; în timp ce aceia din urmă, la rândul lor, fiind siliți să rămână în iad, rămân *în groapa cea mai de jos, întru cele întunecate și în umbra morții* (Psalm 87, 6), după cum spune David, și apoi Iov: către țara unde lumina este ca întunericul (Iov 10, 21-22). Și cei dintâi rămân întru bucurie și veselie, așteptând deja apropierea Împărăției cu toate bunătățile ei cele de negrăit făgăduite lor. Iar ceilalți, dimpotrivă, rămân în temniță și suferință fără de mângâiere, ca oamenii osândiți care își așteaptă hotărârea Judecății și își închipuie chinurile acelea. Nici cei dintâi nu au primit încă moștenirea Împărăției dimpreună cu toate bunătățile *cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-au suit* (I Corinteni 2, 9); nici cei din urmă nu au primit încă chinurile cele veșnice, nici nu au fost dați arderii în focul cel nestins. Noi am primit această învățătură de la Părinții noștri de odinioară, și putem să o zicem cu ușurință, chiar din Sfintele Scripturi.

10. Unor sfinți li s-a arătat în vedenii și descoperiri despre chinurile viitoare ale păcătoșilor lipsiți de cucernicie. Cele ce se văd în acele priveliști sunt lucruri viitoare, ca și cum ar fi niște zugrăviri, iar nu ceva ce se petrece acum cu adevărat. Astfel, de pildă Daniil, vorbind despre Judecata viitoare, spune: *Am privit până când au fost așezate scaune, și S-a așezat Cel vechi de zile ... și cărțile au fost deschise* (Daniil 7, 9-10), și de fapt este limpede că aceasta nu s-a petrecut cu adevărat, ci s-a descoperit în duh mai dinainte proorocului.

19. Când cercetăm mărturiile pe care le-ați citat din cartea Macabei și Evanghelie, vorbind pur și simplu cu dragoste pentru adevăr, vedem că ele nu au nici un fel de mărturie despre vreo osândă ori curățare, ci vorbesc numai de iertarea păcatelor. Ați făcut o împărțire importantă, spunând că fiecare păcat trebuie înțeles sub două aspecte: (1) călcarea poruncii față de Dumnezeu, și (2) osânda care urmează din aceasta. Despre aceste două aspecte (despre care ne învățați), călcarea poruncii lui Dumnezeu poate fi iertată cu adevărat după pocăință și oprirea de la facerea de rău, dar trebuie să existe răspunderea față de pedeapsă pentru fiecare situație în parte; așa încât, pe baza acestei idei, este foarte important ca cei iertați de păcate să primească osânda pentru ele, în aceeași măsură.

Dar ne îngăduim să spunem că asemenea afirmație contrazice adevărurile cunoscute cu limpezime și în mod obișnuit: dacă vedem că un împărat după ce a dat o amnistie și iertare, nu-l mai dă pe vinovat la osândire și mai mare, atunci cu atât mai mult Dumnezeu, printre ale Căruia însușiri, iubirea de oameni este una cu totul aparte, chiar dacă El îl pedepsește pe om pentru păcatul pe care l-a săvârșit, după ce îl iartă, El de îndată îl și slobozește de osândă. Și lucrul acesta este firesc. Căci dacă călcarea poruncii lui Dumnezeu duce la osândă, atunci când vinovăția este iertată și a avut loc împăcarea, urmarea păcatului - osânda - încetează în chip necesar.

ANEXA II

Considerații recente

UNELE RĂSPUNSURI ORTODOXE RECENTE LA CONSIDERAȚIILE DE FAȚĂ DESPRE VIAȚA DUPĂ MOARTE

*1. Taina morții și dincolo de ea*⁹⁰

de Părintele Ambrozio Founrier protopop al parohiilor ortodoxe
franceze ale bisericilor rusești din afara Rusiei

Radioul, televiziunea, periodicele și o carte au vorbit în ultima vreme (în Franța) despre moarte și dincolo de ea. Chiar și un periodic grecesc care apare în Franța, și probabil că este ortodox, a luat parte la această lucrare, publicând un articol intitulat: „Spuneți-mi de ce ... nimeni nu s-a întors vreodată!” Și autorul concluzionează: „Nici o cunoaștere omenească nu poate da un răspuns sigur la această taină de dincolo: numai credința risipește puțin umbrele” În trecere, se apleacă înaintea Domnului, pe Care Îl numește „cârmuitorul cel priceput ...”, cârmuitorul ce amintește în chip uimitor de Charon, călăuză a iadului din mitologia greacă, care a dus sufletele morților peste râul Styx cu barca sa pentru prețul de un obol.

Dacă autorul acestui articol ar fi cunoscut textul slujbei ortodoxe de înmormântare, ori slujbele care se fac pentru pomenirea morților sâmbăta; dacă ar fi citit Viețile sfinților sau ale părinților pustiei - i-ar fi stat în putință să „dea un răspuns

⁹⁰ Traducere din periodicalul autorului *Catchechese Orthodoxe*, vol. VIII, nr. 26, pag. 74-84.

acestei taine de dincolo” și să lămurească cititorii. Dar ecumeniștii și moderniștii noștri „ortodocși”, din pricina legăturii lor cu această lume, pentru care Mântuitorul Hristos nu a dorit să se roage, s-au făcut ca sarea care și-a pierdut gustul și care nu mai este bună la nimic, decât pentru a fi aruncată, după cuvântul de netăgăduit al lui Dumnezeu.

Pentru a „risipi puțin umbrele” editorului periodicului grecesc, și a lămuri în același timp credința noastră și a cititorilor noștri, dăm trei texte despre taina morții și dincolo de ea.

Nota autorului: Primele două texte sunt din Sfântul Dionisie Areopagitul și din viața unui călugăr athonit, care arată cum se pregătește pentru moarte creștinul ortodox și cum iese sufletul din trup. Al treilea text, luat din viața unui iconograf grec, Photios Kontoglou († 1965), este tradus mai jos în întregime. (Pentru biografia sa vezi The Orthodox Word, sept. - oct., 1966).

2. Marele război dintre credincioși și necredincioși de Photios Kontoglou⁹¹

În Marea Luni a Paștelui, târziu după miezul nopții, înainte de a merge la culcare, am ieșit în grădinița din spatele casei. Cerul era întunecat și acoperit cu stele. Mi se părea că îl văd pentru prima oară, și de acolo de sus se lăsa în jos o rostire de psalmi îndepărtată. Buzele mele murmurau în șoaptă: „Slavă Ție Doamne Dumnezeul nostru, mă închin înaintea picioarelor Tale.” Un om sfânt mi-a spus odinioară că în vremea acestor ceasuri, cerurile sunt deschise. Aerul înălța mireasma florilor și plantelor pe care le sădisem. „Cerul și pământul sunt slava lui Dumnezeu.”

Aș fi putut foarte bine să rămân acolo singur până s-ar fi crăpat de ziuă. Mă simțeam ca și cum n-aș fi avut trup și nici o legătură cu pământul. Dar temându-mă că lipsind din casă, ai

⁹¹ Din cartea sa *Flori mistice*, Atena, 1977.

mei s-ar fi tulburat, m-am întors și m-am așezat în pat.

Nu mă cuprinsese bine somnul. Nu-mi dau seama dacă eram treaz sau adormisem, când, pe neașteptate, s-a arătat înaintea mea un om necunoscut. Era palid ca un mort. Parcă avea ochii deschiși și se uita la mine cu frică. Avea fața ca o mască, era ca de ceară. Pielea îi era lucioasă, de un galben închis, și era foarte întinsă pe capul său mort, cu toate cavitățile lui. Era ca și cum sufla foarte greu. Ținea într-o mână un fel de obiect, dar nu am putut să-mi dau seama ce era; cu cealaltă mână se ținea de piept ca și cum ar fi avut o suferință.

Această făptură m-a umplut de frică. M-am uitat la el și el s-a uitat la mine fără să vorbească, ca și cum ar fi așteptat să-l recunosc, așa schimbat cum era. Și un glas mi-a spus: „Este cutare!” Și l-am recunoscut de îndată. Apoi a deschis gura și a suspinat. Glasul său venea din depărtare; se ridica ca dintr-un puț adânc.

Era în mare chinuire și îmi părea rău pentru el. Măinile, picioarele, ochii - toate arătau că suferea. Nu mai puteam să rabd și am încercat să-l ajut, dar mi-a făcut semn cu mâna să mă opresc. A început să geamă într-un asemenea chip care m-a făcut să îngheț. Apoi mi-a zis: „Nu am venit aici din voia mea; am fost trimis. Tremur fără încetare. Am amețit. Roagă-te lui Dumnezeu să mă miluiască. Vreau să mor dar nu pot. Doamne! Toate cele câte mi-ai spus mai înainte sunt adevărate. Îți aduci aminte cum, cu câteva zile înainte de moartea mea, ai venit să mă vezi și mi-ai vorbit de religie? Mai erau doi prieteni cu mine, necredincioși ca și mine. Tu vorbeai iar ei își băteau joc. Când ai plecat, au spus: ‘Ce păcat! Este inteligent și crede lucruri prostești pe care le cred femeile bătrâne!’

Cu alte prilejuri, ți-am spus: ‘Dragă Photios, pune bani deoparte, ca să nu mori sărac. Uită-te la bogățiile mele, și tot mai multe îmi doresc.’ Atunci mi-ai spus: ‘Ai semnat vreun contract cu moartea ca să trăiești câți ani dorești și să te bucuri de o bătrânețe fericită?’

Iar eu am răspuns: ‘Vei vedea cât de mult o să trăiesc! Acum am 75 de ani. Voi trăi peste o sută. Copiii mei nu-și doresc nimic. Fiul meu câștigă o mulțime de bani iar pe fiica mea am căsătorit-o cu un etiopian bogat. Nevasta mea și cu mine avem mai mulți bani decât avem nevoie. Eu nu sunt ca tine, care ascultă ce spun preoții: <Sfârșit creștinesc vieții noastre ...> și celelalte. Ce ai de câștigat de la un sfârșit creștinesc? Mai bine un buzunar plin și nici o grijă Să faci milostenii? De ce a făcut săraci Dumnezeu vostru atât de milostiv? De ce trebuie să-i hrănesc *eu*? Și ca să ajungi la rai, ți se cere să-i hrănești pe trândavi! Vrei să vorbești despre rai? Știi că eu sunt fiu de preot și cunosc toate șiretlicurile astea. Că cei care nu au minte deloc îi cred, este foarte bine, dar tu care ai minte, ai apucat pe o cale greșită. Dacă vei continua să trăiești ca până acum, vei muri înaintea mea și vei răspunde pentru cei pe care i-ai călăuzit greșit. Ca medic îți spun sigur că voi trăi o sută zece ani’”

După ce a zis toate astea, a început să se sucească ca și cum ar fi fost pe jar. Îl auzeam cum gemea: „Vai! Vai! Of! Of!” A tăcut o clipă după care a continuat: „Am spus astea și după câteva zile am murit! Am murit și am pierdut băătăia! Ce neorânduială, ce greșală! Fiind pierdut, m-am dus la fundul prăpastiei. Cât am mai suferit până acum, ce chinuire! Toate cele câte mi-ai spus sunt adevărate. *Ai câștigat războiul!*”

Când mă aflu în lumea în care ești tu acum, eram intelectual, eram medic. Învățasem cum să vorbesc și cum să mă fac ascultat, să-mi bat joc de religie, să vorbesc despre cele ce se simt cu simțurile. Și acum văd că toate cele câte le numeam povești, mituri - sunt adevărate. Chinul pe care îl trăiesc acum - ăsta este adevărul, ăsta este viermele cel neadormit, asta este scrâșnirea dinților.”

După ce a vorbit așa, s-a făcut nevăzut. Încă mai auzeam gemetele lui, care treptat s-au pierdut. Începuse să mă cuprindă somnul când am simțit atingându-mă o mână rece ca de gheață.

Am deschis ochii și l-am văzut din nou înaintea mea. De data asta avea trupul mai scârbos și mai pipernicit. Se făcuse ca un copil mic, cu un cap mare de om bătrân, și dădea din cap.

- Îndată se va crăpa de ziuă și cei care m-au trimis vor veni să mă caute!

- Cine sunt aceia?

A spus niște cuvinte de neînțeles pe care nu le-am putut desluși. Apoi a adăugat: „În locul în care mă aflu mai sunt mulți care, de asemenea, își bat joc de tine și de credința ta. Acum pricep ei că salturile lor spirituale nu au trecut dincolo de cimitir. Mai sunt și cei cărora le-ai făcut bine, cât și cei care te-au defăimat. Cu cât îi ierți mai mult pe aceștia, cu atât te urâsc mai mult. Omul este rău. În loc să se bucure, bunătața îl face mai înverșunat, căci îl face să simtă că este biruit. Starea acestora din urmă este mai rea decât a mea. Ei nu pot pleca din temnița lor întunecoasă ca să vină la tine așa cum am făcut eu. Ei sunt aspru chinuiți, biciuiți cu biciul dragostei lui Dumnezeu, așa cum a spus un sfânt.”⁹² Lumea este cu totul altceva decât ceea ce credem noi! Minteă noastră ne arată altceva. Acum pricepem că mintea noastră era proastă, convorbirile noastre erau răutăcioase, bucuriile noastre erau minciuni și înșelări.

Voi, cei care Îl purtați pe Dumnezeu în inimile voastre, al Cărui Cuvânt este Adevărul, singurul Adevăr - voi ați câștigat marele război dintre credincioși și necredincioși. Eu am pierdut acest război. Tremur, suspin, și nu-mi aflu odihna. Într-adevăr *nu există nici o căință în iad*. Vai de cei care umblă așa cum umblam eu pe vremea când eram pe pământ. Ființa noastră era beată și își bătea joc de cei care credeau în Dumnezeu și în viața veșnică; aproape toată lumea ne lăuda. Aceia vă socoteau pe voi niște nebuni, niște tâmpiți. Și cu cât voi răbdați cum ne băteam joc de voi, cu atât mânia noastră sporea.

Acum văd eu cât de mult v-a îndurerat purtarea oamenilor răi. Cum ați putut îndura cu atâta răbdare săgețile otrăvitoare,

⁹² Sf. Isaac Sirul.

care porneau de pe buzele noastre și care vă socoteau fățarnici, batjocoritori de Dumnezeu și înșelători de oameni. Dacă acești oameni răi, care încă se mai află pe pământ ar vedea unde sălășluiesc eu, numai dacă s-ar afla în locul meu, ar tremura pentru toate cele câte le fac. Aș vrea să vin în fața lor și să le spun să-și schimbe calea vieții, dar nu mi se îngăduie să fac asta, tot așa cum omul cel bogat nu a avut nici o îngăduință când i-a cerut lui Avraam să-l trimită pe săracul Lazăr. Lazăr nu a fost trimis, așa încât cei care păcătuiesc sunt vrednici de osândă, iar cei care au mers pe cărările Domnului sunt vrednici de mântuire.

„Cine e nedrept să nedreptățească înainte. Cine e spurcat să se spurce încă. Cine e drept să facă dreptate mai departe. Cine este sfânt să se sfințească încă” (Apocalipsa 22, 11).

Cu aceste cuvinte s-a făcut nevăzut.

Nota editorului englez: În capitolul II al cărții am vorbit despre învățătura Fericitului Augustin, potrivit căreia, în chip obișnuit, numai sfinților le este dat să ia legătura cu cei vii, pe când cei păcătoși sunt legați în iad și nu pot ieși. Totuși, se întâmplă, ca în situația de față, că Dumnezeu îngăduie unui suflet din iad să se arate celor vii pentru un scop oarecare. Niște arătări din acestea sunt redată în cartea Taine veșnice de dincolo de mormânt. După cum scrie Fericitul Augustin: „Morții nu au de la ei nici o putere de a se amesteca în problemele celor vii” („Purtarea de grijă pentru morți”, cap. 16), și se arată celor vii numai cu îngăduința lui Dumnezeu. Totuși, este foarte adevărat că asemenea arătări sunt foarte rare, și cele mai multe dintre arătările „morților”, care vin prin mediumuri, sunt lucrarea dracilor care se prefac în morți.

3. O întoarcere din moarte în Grecia contemporană de Arhimandrit Ciprian

Stareț al Mănăstirii Sfinților Ciprian și Iustina, Fili, Grecia

Vă trimit alăturat o istorisire a unei persoane pe care o cunosc, care a murit și s-a întors la viață, pe care socotesc că o veți găsi interesantă, ca pildă pentru seria de articole a sfinției voastre.

Cu vreo patru ani în urmă, am primit un telefon ca să mergem cu Sfânta Împărtășanie la o doamnă în vârstă, o văduvă, care viețuia într-o suburbie a Atenei. Ea ținea calendarul vechi și fiind ținută la pat, nu putea merge la biserică. Deși în chip obișnuit, noi nu săvârșim asemenea slujbe în afara mănăstirii și îndrumăm credincioșii către preotul de parohie, totuși, cu prilejul acela, eu am simțit anume că trebuie să merg, și pregătind Sfintele Daruri, le-am scos din mănăstire. Am găsit-o pe bătrâna doamnă zăcând bolnavă într-o cameră mică și săracăcioasă. Neavând nici un fel de mijloace proprii de întreținere, o îngrijeau niște vecini, care îi mai aduceau de mâncare și celelalte lucruri trebuincioase. Am așezat Sfintele Daruri și am întrebat-o dacă avea ceva pe suflet ca să se spovedească. Ea a răspuns: „Nu, nu am nimic pe conștiință din acești ultimi ani ca să nu fi mărturisit deja, dar există un păcat mare săvârșit cu mulți ani în urmă, pe care aș vrea să-l mărturisesc, cu toate că l-am mărturisit la mulți preoți.” Eu i-am răspuns că dacă îl mărturisise deja, nu mai trebuia să-l spovedească din nou. Dar ea a stăruit și iată ce mi-a spus:

Când era tânără și de-abia căsătorită, cu vreo 35 de ani în urmă, rămăsese însărcinată într-o vreme când familia ei o ducea foarte greu cu banii. Ceilalți din familie stăruiau să facă avort, dar ea se împotriva cu tărie. Totuși, din pricina amenințărilor mamei soacre, dar împotriva voinței ei, a fost nevoită să primească. Fiind un lucru în afara legii, îngrijirea medicală nu a fost bună și aceasta i-a pricinuit o infecție gravă, și în câteva zile a murit, fără să se poată spovedi.

În clipa morții, care a avut loc seara, ea a simțit că sufletul ei iese din trup, în același chip în care se povestește de obicei. Sufletul ei a rămas în apropiere și a privit cum i se spăla trupul,

cum a fost îmbrăcată și așezată în sicriu. Dimineată a urmat procesiunea până la biserică și a văzut cum i se pune sicriul în dric pentru a fi dus la cimitir. Sufletul parcă plutea la o mică înălțime deasupra trupului.

Deodată s-au ivit pe cale doi „diaconi”, după cum i-a descris ea, în stihare și orare albe strălucitoare. Unul dintre ei citea un zăpis de hârtie. Când mașina s-a apropiat, el a făcut semn cu mâna și mașina s-a oprit. Șoferul a ieșit să vadă ce se întâmplase cu motorul, și între timp îngerii au început să vorbească. Cel care ținea zăpisul, care avea însemnate toate păcatele ei, și-a ridicat privirea de pe zăpis și a zis: „Din păcate, ea are scris în zăpisul ei un păcat foarte greu, și este legată de iad, căci nu l-a măsturisit.” „Da”, a zis celălalt, „dar este păcat să primească osânda, căci ea nu a vrut să-l facă, ci a fost silită de cei din familia ei.” „Foarte bine”, a răspuns cel dintâi, „singurul lucru care se poate face, este să fie trimisă înapoi ca să-și poată mărturisă păcatul și să se căiască pentru el.”

Cu aceste cuvinte, s-a simțit trasă înapoi în trupul ei, pentru care simțea în clipa aceea o scârbă și o silă de nepovestit. După o clipă de la întoarcerea în trup, a bătut în sicriu, căci era închis. Se poate închipui ce a urmat.

După ce am auzit povestea ei, am așternut-o pe hârtie pe scurt. I-am dat Sfânta Împărtășanie și am plecat, dând slavă lui Dumnezeu, Care mi-a îngăduit să aud aceasta. Fiind o problemă de spovedanie, nu vă pot spune numele ei, dar vă pot spune că mai trăiește. Dacă socotiți că este de folos, eu îngădui să se publice.

4. „Morții” se arată în Moscova contemporană de Preot Dimitri Dudko⁹³

Se spune că mulți se plâng acum, mai ales femei, că noaptea vin morții.

⁹³ Tradus din *Convorbiri de duminică despre reînviere*, St. Job Brotherhood, Montreal, 1977, pag. 63-64, 73-74, 93, 111.

O femeie și-a îngropat bărbatul. Da, a suferit mult, a plâns. Nu putea dormi.

La miezul nopții, a auzit pe cineva punând o cheie în ușă, târâit de picioare; cineva a venit la patul ei.

„Valia, eu sunt.”

Ea a sărit cu frică. Da - în fața ei se afla bărbatul ei, care murise. Au început să vorbească.

În noaptea următoare ea a așteptat cu mare frică. El a venit și în noaptea următoare.

Oamenii i-au spus: Visezi. Oamenii cu carte i-au spus: Ți se pare asta din pricina suferințelor. Psihiatrii au luat-o sub observație

Dar ce înseamnă asta, la urma urmei? Omul este normal în esență, dar aici se petrece ceva ce nu este normal. Halucinații ... Dar ce este o halucinație? Sau este cumva vreun fel de arătare?

Iată o fiică. Mama ei a murit de mult. Ea nu se mai gândește la mama ei, dar pe neașteptate vine mama ei, mai întâi singură, apoi cu un fel de copii.

O fiică care era fericită mai înainte, s-a întristat acum.

Fiica a fost dusă la spital și tratată. Dar pentru ce a fost tratată? Înțelegem noi ce se petrece aici?

Iată o femeie care este foarte tulburată și se gândește să-și pună capăt zilelor. Este tristă. Pe neașteptate vine cineva și intră la ea.

„Vera, la ce te gândești?” Încep să vorbească, deschis, sincer.

Femeia se liniștește. Femeia care a venit pleacă. După ce pleacă, femeia își vine în sine și se gândește: cum a venit că doar e târziu? Se uită la ceas. Este ora două. Merge la ușă, dar ușa este încuiată.

În ziua următoare face verificări. A venit femeia aceea la ea cu adevărat? Ea nu mai venise pe la oamenii aceia de multă vreme, de cinci ani. I se răspunde. Femeia care venise noaptea, era moartă de multă vreme. Asta înseamnă că venise din altă

lume. Această femeie este sănătoasă.

Primele două întâmplări sunt primejdioase, aducând frică. Ultima întâmplare aduce liniștire.

Necredincioșii vor spune despre cele două feluri de întâmplări că au fost o halucinație, o închipuire bolnăvicioasă....

Când oamenii nu știu ce să spună, atunci zic: halucinație, închipuire. Dar asta lămurește ceva?

Să mai dăm un exemplu.

Un pilot se prăbușește și femeia lui are un vis: „Dă-mi două ruble.”

Femeia nu dă nici o atenție. Are același vis de mai multe ori. Începe să se îngrijoreze. Se întreabă: de ce se întâmplă asta?

Unii spun: Nu da atenție. Dar asta nu o liniștește. Înainte, ea nu mersese la biserică și nu se gândise la Dumnezeu. Dar acum, se îndreaptă către oamenii bisericii. Aceștia o sfătuiesc să facă o panahidă. Ea nu știe cum să o facă. Ei o lămuresc. Ea cere să i se facă celui mort o panahidă și întreabă:

- Cât costă?

- Două ruble.

Și iată că aici se deslușește visul: „Dă-mi două ruble.”

După panahidă visele au încetat.

În vremea noastră, hotarele dintre această lume și cealaltă lume s-au făcut mai confuze.⁹⁴ Cele ce am povestit aici, nu au fost născocite de mine și nici nu le-am învățat din cărți. Astea s-au întâmplat în viața noastră, și nu cu multă vreme în urmă.

Am încetat să ne mai gândim la învierea din morți și de aceea morții nu ne dau odihnă

Ce este moartea? Există viață acolo? Atâta vreme cât totul pare în regulă cu noi, nu ne gândim la aceste lucruri. Dar sunt

⁹⁴ Comparați relatarea Sfântului Grigorie Dialogul care a trăit cu peste 1300 de ani în urmă (vezi mai sus cap. IX:4): “Fiindcă lumea de acum se apropie de sfârșit, lumea veșniciei vine mai aproape Sfârșitul lumii se unește cu începutul vieții veșnice Lumea spirituală se apropie de noi, lucrând prin vedenii și descoperiri.” Sfârșitul existenței acestei lumi a început cu venirea lui Hristos, și sufletele sensibile văd întotdeauna cum cealaltă lume “intră” în această lume înainte de vreme, dând “semne” despre existența sa.

situații, când pe neașteptate, hotarele acestei lumi se rup și omul vede ceva care mai târziu îi răstoarnă întreaga conștiință.

Poate că unii au citit într-o carte dinaintea revoluției (din octombrie), cum o persoană oarecare, cu numele Uekskuell, s-a pomenit dintr-odată în cealaltă lume; mai târziu a istorisit toată povestea.⁹⁵ Și înainte de aceasta fusese ateu. Nu credea că există viață după moarte și râdea de cei care credeau că există.

Și-a văzut trupul din care ieșise, iar în jurul lui erau adunați oameni. Nu-și dădea seama de ce se adunaseră oamenii acolo. Căci el nu se afla acolo, ci aici. Voia să le spună oamenilor asta, dar glasul său se pierdea în gol. Ei nu-l auzeau. A vrut să îi atingă cu mâna, dar mâna lui a trecut prin ei fără să-i atingă.

Închipuți-vă, doar, ce s-ar întâmpla într-o asemenea situație.

Nu vom spune ce a văzut el, dar după ce a văzut acestea, când s-a întors în trupul său, s-a lepădat de toate desfătărilor și și-a închinat viața lui Dumnezeu

Se întâmplă astfel de lucruri, ca să ne aducă în simțiri.

Astăzi nu ni se întâmplă lucruri din astea, dar se vor întâmpla.

Astfel de oameni s-au reîntors la viață pentru a o sfârși cu dreptate. Dar noi ne vom întoarce? Dumnezeu știe

Nu vom citi despre grozăviile experimentate de Uekskuell, în încercările de a atrage atenția asupra lui. Lumea de dincolo de mormânt aproape că o atinge pe a noastră, parcă ar fi la o depărtare de noi de numai o fracțiune de milimetru; dar nu ne unim în întregime cu această lume. Și aceasta nu este singura întâmplare de felul acesta

Chiar eu am auzit un om, care încă mai trăiește și astăzi, care a trecut prin moarte clinică. Oamenii credeau că a murit, dar după ce a revenit la viață, le-a povestit toate cele câte spusese ei, și cum se mișcau, cu toate amănunțele.

Omul nu este numai acest trup, materie, țărână. Omul este

⁹⁵ Multe extrase din această carte, *“De necrezut pentru mulți, dar de fapt o întâmplare adevărată”*, sunt date mai sus; vezi Index.

alcătuit din trup și suflet. Iar sufletul nu moare ca trupul; el vede și știe toate

Există viață după moarte sau nu? În cele din urmă totul depinde de credință. Dacă există viață acolo, primim asta prin credință, dacă nu există viață acolo, tot prin credință primim și aceasta. Dar pentru a spune cu siguranță, cum spune băiatul (pomenit mai sus) ... omul trebuie să meargă acolo. Și atâta vreme cât noi nu am mers, unii au credință, pentru care se bucură și fac fapte bune; în vreme ce alții, întocmai ca dracii, cred și tremură. Toți necredincioșii tremură în fața morții, și oricât de mulți medici ar fi, și oricât și-ar lungi viața asta pământească, nu există nici un chip de a scăpa de moarte. Omul poate scăpa de moarte numai prin credința în Domnul nostru Iisus Hristos.

ANEXA III

Răspuns unei critici

ÎNTRUCÂT cartea de față s-a tipărit în serial în *The Orthodox Word*, editorul unui alt periodic ortodox a început să publice o lungă serie de atacuri la învățătura vieții după moarte, care se înfățișează aici (*The Tlingit Herald*, publicat de Biserica Ortodoxă americană Sf. Nectarie, Seattle, Washington; vol. 5, nr. 6 și numerele următoare). Aceste atacuri nu erau îndreptate numai împotriva învățaturii din această carte, ci și împotriva învățaturii arătate în publicațiile Mănăstirii Sfânta Treime din Jordanville, New York (mai ales în publicația *Orthodox Life* din ianuarie - februarie, 1978, broșura „De necrezut pentru mulți dar de fapt o întâmplare adevărată”, care a apărut în *Orthodox Life* pentru iulie - august, 1976, și antologia *Taine veșnice dincolo de mormânt*); împotriva predicii Arhiepiscopului Ioan Maximovici, împotriva „Vieții după moarte” care a apărut în *The Orthodox Word*, 1971, nr. 4, și este retipărită mai sus în Cap. X al acestei cărți; împotriva întregii învățături a Episcopului Ignatie Brianceaninov, care a însuflețit această carte; și în general, împotriva învățaturii care a fost înfățișată în atât de multe izvoare ortodoxe din ultimele câteva veacuri și exprimă cucernicia vie a credinței ortodoxe, chiar și în zilele noastre.

După ce am citit aceste atacuri, nu am considerat că trebuie să schimb ceva din cele ce scrisesem aici; am mai adăugat câteva paragrafe ici și colo pentru a lămuri mai bine învățătura ortodoxă care, cred eu, este batjocorită cu nedreptate și este socotită greșit în aceste atacuri.

Nu vom urmări să răspundem punct cu punct acestui critic.

Citatele Patristice pe care le alege nu au avut niciodată înțelesul pe care îl dă el și singurul răspuns care se poate da aici, este că el le-a folosit greșit. Astfel, de exemplu: toate citatele care arată că omul este alcătuit atât din suflet cât și din trup (7, 2, pag. 26, etc.) – ceea ce nimeni nu neagă - nu spun nimic împotriva activității independente a sufletului după moarte, ceea ce se vede foarte limpede, fără nici o „împotrivire”, dacă omul are încredere în izvoarele ortodoxe. Locurile cele multe din Scriptură, cât și din textele Patristice, unde moartea este exprimată metaforic ca un „somm”, nu spune nimic despre „adevărul neabătut” al acestei metafore, pe care l-au învățat numai foarte puțini învățători creștini de-a lungul veacurilor, și de bună seamă, nu se potrivește cu învățătura primită de Biserică, etc. O culegere de „texte doveditoare” se îndreptățește numai dacă *dovedește* cu adevărat o problemă care este socotită în diferite feluri, nu dacă aceasta spune ceva puțin altfel, sau nu vorbește limpede și lămurit, despre această problemă.

În vreme ce, pe de o parte criticul strânge citate multe, care adesea sunt lipsite de orice legătură cu problema, tehnica lui de combatere cea mai obișnuită este de a-i îndepărta pe cei ce se împotrivesc lor, cu vorbe multe, care fie că nu lămuresc nimic, fie în mod evident contrazic o mare parte din cele ce sunt limpezi. Astfel, dacă criticul dorește să nu fie de acord cu posibilitatea vorbirii cu morții de către cei care s-au întors din moarte la viață, el spune hotărât: „Aceste lucruri pur și simplu nu sunt cu puțință” (vol. 5, nr. 6, pag. 25) - cu toate că literatura ortodoxă cuprinde numeroase asemenea vorbiri cu morții; dacă criticul vrea să tăgăduiască faptul că oamenii văd draci după moarte, zice: „Părinții nu ne învață asemenea lucruri” (6, 12, pag. 24) - cu toate că există, de pildă, numeroase trimiteri Patristice la „vămile văzduhului”, care se întâlnesc după moarte. Dacă criticul socotește că există cu adevărat cele ce se arată limpede, dar acestea sunt deosebite de părerea lui, el se împotrivește cu împotrivire tăioasă: toate sunt „alegorii” sau

„născociri pilduitoare” (5, 6, pag. 26).

Criticului îi mai plac argumentele chinuitoare *ad hominem* care încearcă să nu aibă încredere în cineva, care nu are aceeași părere cu el: „Este interesant că unii oameni, împreună cu catolicii, par să creadă că Scriptura trebuie neapărat să se potrivească cu adevărul” (6, 12, pag. 30) - asta se spune într-un context în care el a îndepărtat deja învățătura Episcopului Ignatie Brianceaninov, care, cel puțin indirect, este acuzat astfel că nesocotește Scripturile. Cei care nu sunt de acord cu criticul, se expun la defăimări cu astfel de însușiri batjocoritoare ca „origenistic” (6, 12, pag. 31) sau „hulitor” (5, 6, pag. 23), și despre cei ce le stau împotrivă spun că au o „minte platonice - origenistică” sau că se află „sub mare influență latino - scolastic - elenistică, într-o stare de înșelare duhovnicească ... sau pur și simplu, sunt adânc necunoscători” (6, 12, pag. 39).

Se poate vedea deja că nu este foarte înaltă treapta polemică a criticului, în atacurile sale împotriva autorităților teologice ortodoxe de seamă. Dar fiindcă acest critic, în felul său, pare să oglindească părerile greșite ale unor ortodocși, care nu cunosc literatura ortodoxă, care înfățișează viața după moarte, poate fi de folos să răspundem la unele critici pe care acesta le face învățaturii ortodoxe tradiționale despre viața după moarte.

1. „Nepotrivirile” din literatura ortodoxă cu privire la sufletul după moarte

Cu toate că există părerea obișnuită că literatura ortodoxă despre viața după moarte este „naivă” și „simplă”, dacă cineva se uită cu atenție, descoperă că este de fapt foarte tainică și „adâncită”. Este adevărat, o parte poate fi citită chiar și de un copil cu mintea pe care o are el - ca „poveste” minunată, pe aceeași treaptă pe care se află și alte întâmplări din Viețile sfinților (unde se află o parte din literatura ortodoxă după moarte). Dar aceste lucruri trebuie să ne fie transmise de către Biserică nu pentru aceste însușiri „de poveste”, ci tocmai pentru

că este *adevărat*; și într-adevăr, un izvor de căpetenie al acestei literaturi sunt lucrările de asceză ale Sfinților Părinți, unde este înfățișată această învățătură într-un chip foarte obiectiv și direct, și nici pe departe în formă de „poveste”. De aceea, o cercetare mai „profundă” a acestei literaturi poate să fie de folos. Am încercat să facem acest lucru în Capitolul VI al acestei cărți, în subcapitolul „Cum să înțelegem vămile văzduhului”, unde, urmând lămuririle Sfântului Grigorie Dialogul și ale altor ortodocși cu putere, care au cercetat aceste probleme, am făcut deosebirea între *realitatea spirituală* pe care o cunoaște sufletul după moarte și *mijloacele figurative sau interpretative*, care sunt folosite uneori pentru a arăta acest adevăr spiritual. Credinciosul ortodox, care pricepe cu ușurință acest fel de literatură (despre care a auzit adesea din copilărie), o citește de îndată la nivelul la care se află, și tălmăcește imaginile arătate potrivit înțelegerii sale spirituale. „Sacii cu aur”, „rugii de lemn”, „sălașurile de aur” și lucruri din astea din cealaltă lume, nu sunt socotite de cititorii adulți în sens neabătut, iar încercarea criticului nostru, de a nesocoti asemenea izvoare ortodoxe pentru că acestea cuprind asemenea mijloace figurative, dă la iveală numai faptul că el nu știe cum să citească aceste izvoare.

Astfel, multe dintre presupusele „nepotriviri” din literatura ortodoxă despre lumea cealaltă, există în mintea acelor care încearcă să citească această literatură într-un chip prea neabătut - căci cei adulți încearcă în chip nefiresc să o înțeleagă copilărește.

Pe de altă parte, alte „nepotriviri” nu sunt de loc nepotriviri. Faptul că unii sfinți și alții, ale căror povestiri sunt acceptate în Biserică, vorbesc despre experiența lor de „după moarte” iar alții nu, nu mai este deloc o „nepotrivire”, ci faptul că unii sfinți se opun să le fie mutate moaștele, în vreme ce alții binecuvintează asemenea mutare: aceasta este o problemă de nevoi și de împrejurări individuale. Criticul dă exemplul Sfântului Atanasie cel Înviat din Peșterile Kievului, care nu grăia nimic despre cele

ce i se întâmplaseră lui după moarte, și se folosește de aceasta ca să susțină cu tărie: „Asemenea oameni nici nu ne-au povestit niciodată *nimic* despre cele ce s-au întâmplat” (7, 1, pag. 31; sublinierea îi aparține lui). Dar ostașul Taxiote (Viețile sfinților, 28 martie), Sf. Salvie de Albi și mulți alții *au vorbit* despre experiența lor, și de bună seamă, că tăgăduirea mărturiei lor, este socotința cea mai simplă și „selectivă” a izvoarelor. Unii, ca Sf. Salvie, au șovăit la început dacă să vorbească sau nu despre această experiență, dar cu toate acestea *au vorbit*, și lucrul acesta, departe de a dovedi că nu există asemenea lucruri ca experiențele după moarte, arată cât de bogată este această experiență și cât de greu este să vorbești despre aceasta cu cei vii.

Iarăși, faptul că mulți Părinți (și Biserica în general) atenționează împotriva primirii vedeniilor drăcești (și uneori, din pricina unor împrejurări oarecare, fac aceasta cu cuvinte foarte hotărâte) nu „contrazice” câtuși de puțin faptul că multe vedenii adevărate sunt primite în Biserică.

În atacurile sale, criticul folosește, adesea neîntemeiat, afirmații generale Patristice, scoase din context, și le alătură unei situații anume, cu care nu se potrivesc. Când Sf. Ioan Gură de Aur, de pildă, în Omilia 28, 3 la Sf. Matei zice „nu-i este cu putință sufletului să plece din trup și să umble pe aici,” vorbește împotriva ideii păgâne că sufletele morților se pot face draci și pot să rămână pe pământ la nesfârșit; dar acest adevăr general, cu nici un chip nu se împotrivește și nici măcar nu se referă la faptul că, așa cum arată multe mărturii ortodoxe, multe suflete rămân într-adevăr în preajma pământului vreme de câteva ceasuri ori zile, după moarte, înainte de a pleca cu adevărat către „altă” lume. În același fragment, Sf. Ioan Gură de Aur adaugă faptul că „după ieșirea din trup, sufletele noastre sunt duse într-un loc, unde nu mai au putere *de la ele* să se întoarcă” - și aceasta iarăși nu contrazice faptul că, *la porunca lui Dumnezeu* și pentru scopurile Sale, unele suflete se arată într-adevăr celor

vii (vezi articolul de mai sus, al lui Photios Kontoglou din Anexa II).

Iarăși, faptul că Hristos a curățat văzduhul de răutatea dracilor, după cum ne învață Sf. Atanasie cel Mare, nu tăgăduiește cu nici un chip existența vâmlor dracilor din văzduh, așa cum pretinde criticul (6, 8-9, pag. 13); într-adevăr, în alt loc, criticul citează din învățătura ortodoxă, că duhurile rele care se află în văzduh aduc multe ispite și închipuiri (6, 6-7, pag. 33). Învățătura Bisericii ne spune că înainte de răscumpărarea săvârșită de Hristos, *nimeni* nu putea trece prin văzduh către cer, calea fiind închisă de către draci, și *toți oamenii* se duceau jos în iad, acum oamenilor le este *cu puțință* să treacă printre dracii văzduhului, și puterea lor este acum mărginită la oamenii ale căror păcate le-au adus osânda. La fel, știm că deși Hristos „a zdrobit puterea iadului” (Condacul Paștelui), oricare dintre noi poate să cadă în iad neprimind mântuirea în Hristos.

Și iarăși, faptul că războiul nostru duhovnicesc împotriva „stăpâniilor și puterilor” are loc în această viață, nu se contrazice cu nici un chip faptului că acest război se arată și când plecăm din această viață. Subcapitolul intitulat „Vămile trăite înainte de moarte” din Capitolul VI explică legătura dintre aceste două laturi ale războiului nevăzut ortodox.

Faptul că pomenirile care se fac în cea de a treia, a noua și cea de a patruzecă zi pentru morți se explică uneori prin simbolismul Treimii, al celor nouă cete îngerești, și Înălțarea lui Hristos, în nici un chip nu tăgăduiește faptul că aceste zile sunt legate și de cele ce se întâmplă cu sufletul în acele zile (după „modelul” înfățișat în Capitolul X). Nici o explicație nu este dogmă, nici una nu se „împotrivește” celeilalte. Creștinul ortodox nu trebuie să respingă nici una dintre ele.

Faptul de netăgăduit, că soarta noastră după moarte atârână de cele ce facem în viața aceasta nu se împotrivește deloc faptului, de asemenea de netăgăduit, că rugăciunea pentru morți

poate să le ușureze soarta și chiar le poate schimba starea, potrivit învățaturii ortodoxe pe care a lămurit-o Sf. Marcu al Efesului și Biserica Ortodoxă în general (vezi mai sus, Capitolul X și Anexa I). Criticul este atât de pornit să afle „contradicții” în cadrul acestei învățături, că le găsește chiar la unul și același învățător ortodox, spunând că Sf. Ioan de Kronstadt ne învață uneori „înțelegerea Patristică” iar alteori „conceptul scolastic” (7, 3, pag. 28). Sf. Marcu al Efesului se face de asemenea vinovat de aceeași „contradicție”; căci, în vreme ce face afirmații despre rugăciunea pentru morți, pe care criticul le consideră că sunt „Patristice”, el mai spune limpede că „sufletele celor plecați și sloboziți prin rugăciune de la închiderea în iad, ca dintr-o temniță oarecare” (vezi mai sus, pag. 197), pe care criticul îl consideră ca un „concept scolastic”, căci el socotește că nu este cu puțință ca rugăciunile pentru morți să le poată schimba starea și să primească odihna pentru ele (7, 3, pag. 23).

Răspunsul la toate astea și multe alte presupuse „nepotriviri” pe care criticul socotește că le-a găsit în învățătura ortodoxă despre viața după moarte, se poate afla citind textele ortodoxe mai cu dreptate iar nu cu mintea strâmtorată. Textele Patristice și hagiografice nu se „contrazic” unele pe altele; dacă vom citi literatura ortodoxă despre viața după moarte mai adânc și în întregime, vom afla că nu textele sunt problema, ci faptul că noi nu le pricepem în chip desăvârșit.

*2. Există vreo experiență „în afara trupului”
(fie înainte sau după moarte), sau o „altă lume”
în care sălășluiesc sufletele?*

Păreră criticului despre experiențele „în afara trupului” este hotărâtă: „Aceste lucruri, pur și simplu, nu sunt cu puțință” (5, 6, pag. 25). Nu vine cu nici o lămurire pentru această afirmație, ci spune numai părerea lui, că toate textele ortodoxe care vorbesc despre asemenea lucruri sunt „alegorii” sau „fabule morale” (5,

6, pag. 26). Cerul, raiul, și iadul nu sunt „locuri”, după el, ci numai „stări” (6, 2, pag. 22), „sufletul nu poate lucra singur, ci numai cu ajutorul trupului” (6, 8-9, pag. 22), și de aceea nu numai că nu poate exista în nici un „loc” după moarte, dar nici măcar nu poate lucra *deloc* (6, 8-9, pag. 19); „să socotim că acest sălaș complex se află dincolo de moarte este nebunie curată” (6, 6-7, pag. 34).

Dar, este într-adevăr cu puțință ca sufletul în sine, să nu fie nimic decât „spiritualitate” și „odihnă” și să nu aibă nici un fel de chip „în afară”, nici un „loc” unde să lucreze? Aceasta este de bună seamă o învățătură de bază pentru creștinismul ortodox și, dacă este adevărată, va cere desigur, (așa cum spune deja criticul) o reinterpretare temeinică, și firește, revizuirea textelor Patristice și hagiografice, care descriu lucrările sufletului în chip „văzut” cu adevărat - care cunoaște, vede, vorbește, etc.

Acum, trebuie spus un lucru (după cum spun autoritățile ortodoxiei care au cercetat aceste probleme neîncetat), că omul trebuie să citească cu mare atenție textele ortodoxe despre lumea cealaltă și viața după moarte, și să nu socotească în chip prea neabătut sau pământesc, căci acea realitate este în multe feluri de bază, foarte deosebită de realitatea pământească; dar este cu totul altceva să „nesocotești” toate aceste texte și să tăgăduiești faptul că ele se arată *într-o măsură oarecare* în chip văzut, și nu sunt nimic altceva decât „alegorii” și „fabule”. Literatura ortodoxă despre acest subiect, înfățișează acea realitate așa cum se arată persoanei care trece prin asemenea experiențe, iar Biserica Ortodoxă împreună cu credincioșii au primit întotdeauna aceste descrieri ca fiind cu dreptate după adevăr, chiar în vreme ce țin cont de firea deosebită, din altă lume, a acestei realități.

Probabil nu întrecem măsura dacă spunem că nici un autor ortodox nu a fost vreodată atât de *dogmatic* în descrierea firii acestei realități din altă lume, așa cum este acest critic, când o tăgăduiește în întregime. Aici nu se poate pune problema

afirmațiilor ferme. Vorbind despre propriile sale experiențe duhovnicești în termenii cei mai generali, Sf. Pavel are grijă să spună „fie în trup, nu știu, fie în afară de trup, nu știu, Dumnezeu știe” (II Cor. 12, 2). Sf. Ioan Gură de Aur arată aceeași prudență când interpretează acest pasaj: „Dacă numai mintea și sufletul s-ar ridica, în vreme ce trupul ar rămâne mort? Ori a fost și trupul ridicat? Asta nu se poate spune sigur. Dacă Apostolul Pavel, care a fost răpit și a fost slăvit cu atât de multe descoperiri de negrăit, nu cunoștea aceasta, cu atât mai puțin știm noi Și dacă cineva ar spune: Cum se poate să fii răpit în afară de trup? Îl voi întreba: Cum este cu puțință să fii răpit *în* trup? Cea din urmă situație este și mai grea decât cea dintâi, dacă cineva trebuie să o cerceteze după judecată și nu să asculte de credință” (Omilia 26, 1 la II Corinteni, în volumul 10, 1 al *Opereilor* în lb. rusă, Sankt Petersburg, 1904, pag. 690).

La fel, Sf. Andrei cel Nebun pentru Hristos, povestind despre starea pe care a avut-o în experiența sa din cer, zice: „M-am văzut ca și cum nu aș fi avut trup, căci nu simțeam trupul Aparent mă aflu în trup, dar nu simțeam greutatea trupului; nu am simțit nici un fel de nevoi firești în vremea celor două săptămâni cât am fost răpit. Asta mă face să cred că nu eram în trup. Nu știu cum să spun sigur; numai Dumnezeu știe asta, Cunoscătorul inimilor” (din *Viața sa completă* scrisă de Nichifor, citată în *Episcopul Ignatie*, vol. III, pag. 88).

Asemenea puteri ortodoxe, deci - un Apostol, un mare Părinte, un Sfânt cu viață prea râvnitoare - toți socotesc că este cu puțință să vorbești despre o experiență a raiului care se poate petrece „în afara trupului”; și din cuvintele lor este limpede, de bună seamă, că asemenea experiențe, fie că sunt „în” sau „în afară” de trup, au ceva trupește și văzut - altfel nu ar mai fi nevoie să se vorbească deloc despre trup în legătură cu ele. În această carte am încercat să înfățișăm aceste experiențe cât mai simplu cu puțință, într-un limbaj al izvoarelor ortodoxe, fără să încercăm să dăm o definiție precisă acestei stări. Episcopul

Teofan Zăvorâtul, în comentariul său la afirmația Sfântului Pavel din II Corinteni 12, 2, spune poate atât cât trebuie să se spună despre acest subiect: „În lăuntru sau în adâncurile lumii pe care o vedem, se ascunde o altă lume, la fel de adevărată ca aceasta - fie că este spirituală ori materială în chip minunat, Dumnezeu știe; este sigur că în acea lume sălășluiesc îngerii și sfinții El (Sf. Pavel) nu poate spune dacă a fost răpit în trup ori în afara trupului; el spune că numai Dumnezeu știe aceasta. Este limpede că nouă această cunoaștere nu ne este de folos Nu ne este de trebuință să cunoaștem neabătut aceste amănunte, și nu ne putem aștepta ca cineva să spună cu siguranță desăvârșită, când Apostolul Pavel însuși păstrează tăcerea” (Episcopul Teofan, *Comentariu la Epistola a doua a Sfântului Apostol Pavel către corinteni*, Moscova, 1894, pag. 401-403).

Probabil că fiecare cititor ortodox care află unele lucruri despre „lumea cealaltă” din Viețile sfinților, este într-o măsură conștient că firea acestei lumi și acestor experiențe nu trebuie să se definească cu precizie; felul în care sunt arătate în aceste izvoare este cel mai potrivit și curat în care se *pot* arăta pe înțelesul lumii acesteia. Încercarea de a tăgădui aceste experiențe și a le numi „alegorii” sau „fabule”, și de a defini neabătut faptul că *nu se pot* întâmpla așa cum s-a spus, nu are nici o îndreptățire în învățătura și tradiția ortodoxă.

3. *Sufletul „doarme” după moarte?*

Criticul se opune atât de mult lucrărilor sufletului din lumea cealaltă, mai ales după moarte, așa cum se arată în multe Vieți ale sfinților, că sfârșește prin a învăța o întreagă doctrină despre „odihna” sufletului sau „somnul” care este după moarte - un procedeu care arată că aceste lucrări sunt pur și simplu cu neputință! El spune: „Așa cum se înțelege în ortodoxie, la moarte, sufletul este ținut pentru a i se hotări o stare de odihnă prin lucrarea voii lui Dumnezeu, și intră într-o stare de nelucrare, un fel de somn în care nu lucrează, nu aude, nu vede”

(6, 3-9, pag. 19); sufletul care se află în această stare „nu poate ști nimic, nici nu-și poate aduce aminte nimic” (6, 2, pag. 23).

Chiar printre heterodocși, o asemenea doctrină a „sufletului după moarte” se găsește numai la câteva secte care se află departe de creștinismul istoric (martorii lui Iehova, adventiștii de ziua a șaptea); de aceea, ne miră să găsim că se spune aici foarte hotărât *ortodox*! Dacă unul sau doi învățători de început ai Bisericii (Afraate al Siriei, Sf. Anastasie al Sinaiului), așa cum pretinde criticul, au învățat și pe alții poate, asemenea doctrină într-un chip nedeslușit, este foarte limpede că Biserica Ortodoxă nu i-a urmat niciodată, ci prin sfintele sale slujbe, prin lucrările marilor ei părinți, prin tratatele ascetice și prin Viețile sfinților a învățat foarte lămurit că sufletul este lucrător și „treaz” după moarte, că omul se înfricoșează cu dreptate de învățătura neabătută a criticului.

Se pare că ideea criticului despre „somnul” sufletului este schimbătoare, definind-o uneori în termenii unui limbaj „isihast” înflăcărat, care îi îndulcește asprimea într-o măsură oarecare; dar cel puțin spune cu statornicie că presupusul „sogn” al sufletului după moarte face *cu totul cu neputință* orice experiențe ale sufletului „în afară”. Și atâta vreme cât continuă să vorbească despre moarte ca despre o stare de „nelucrare”, în care sufletul „nu poate cunoaște nimic, nici nu-și poate aduce aminte nimic”, este limpede că pentru el cuvântul „sogn” are un înțeles care este mai mult decât metaforic.

Cercetând viețile părinților, vom afla mici amănunte pentru care să aducem „împotriviri” acestei doctrine, căci aceasta a fost socotită cu dreptate și adâncime în Biserică, ca să fie nevoie de vreo împotrivire. În Capitolul X al acestei cărți, am spus că învățătura Sfântului Ambrozie, după care sufletul este „mai lucrător” când este slobozit din trup după moarte, afirmația Sfântului Avva Dorotei, că sufletul „își aduce aminte de toate la ieșirea din acest trup mai limpede și mai deslușit, odată ce este scăpat din deșertăciunea trupului”, și învățătura Sfântului Ioan

Casian că sufletul „se face mai viu” după moarte; și se mai pot afla afirmații asemănătoare la mulți părinți. Dar asemenea menționări sunt numai o mică parte a mărturiilor ortodoxe care neagă teoria „sufletului care doarme”. Toată evlavia și practica ortodoxă a rugăciunii pentru morți presupune, de bună seamă, faptul că sufletele sunt „treze” în lumea cealaltă și că soarta lor se poate schimba; chemarea ortodoxă către sfinți în rugăciune și răspunsul sfinților la această rugăciune este de neconceput fără lucrarea conștientă a sfinților din cer; literatura ortodoxă bogată despre lucrările sfinților după moarte nu poate fi aruncată pur și simplu și socotită „fabule”. Dacă criticul are dreptate, atunci, de bună seamă, că Biserica „a greșit” vreme de câteva veacuri.

Criticul a încercat să obțină o situație de privilegiu din faptul că Biserica Ortodoxă despre viața după moarte are multe elemente care nu sunt „definite cu precizie” - nu pentru că Biserica nu știe ce crede despre această problemă, ci pentru că adevărul celeilalte lumi (ca să mai spunem o dată ce este limpede) este foarte deosebit de adevărul acestei lumi și nu se lasă cu ușurință criticii „dogmatice” adusă de critic. Legătura vie a sfinților din cer și uneori și a altor morți, cu Biserica pământească, se cunoaște în cucernicia și experiența creștinilor ortodocși și nu are nevoie să fie definită cu precizie; dar ca să socotim că această lipsă a unei „definiții precise” este o îndreptățire pentru teoria că sufletele, chiar și cele ale sfinților, se află într-o stare de „odihnă” care împiedică orice legătură „în afară” cu oamenii de pe pământ, de bună seamă că trece peste marginile îngăduite asupra credinței creștin ortodoxe.

Printre celelalte experiențe „după moarte” pe care le atacă teoria „sufletului care doarme”, este cea în care crede Biserica chiar dintru început: pogorârea lui Hristos cel mort în iad. „În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul ca un Dumnezeu, în Rai cu tâlharul, și pe Scaun ai fost Hristoase, cu Tatăl și cu Duhul, toate umplându-le, Cel ce ești necuprins” (Troparul Ceasurilor Paștilor, care se citește ca una dintre rugăciunile de taină după

Heruvic la Sfânta Liturghie). Cei dintâi creștini știau fără nici o îndoială că Hristos, pe când „dormea” în mormânt (cum se spune în Exapostilarionul Paștilor, Condacul din Sfânta și Marea Sâmbătă, etc.), *S-a coborât și a propovăduit și duhurilor ținute în închisoare* (iadul) (I Petru 3, 19). Și aceasta este „alegorie”? Predania Bisericii este de asemenea foarte puternică fiindcă, chiar înainte de aceasta, „Drept aceea, pentru adevăr nevoindute, bucurându-te, bine ai vestit și celor din iad pe Dumnezeu, Cel ce s-a arătat în trup”, după cum spune troparul pentru pomenirea Tăierii cinstitului cap al Sfântului Ioan Botezătorul. Și ce a fost ceea ce au văzut cei trei ucenici pe Muntele Schimbării la față, când l-au văzut pe Moise, dacă nu era sufletul lui, care s-a arătat în chip „văzut” (Matei 17, 3)? Într-adevăr, această lucrare întărește șovăiala Sfântului Pavel neștiind dacă vedenia cerului pe care a avut-o, s-a petrecut pe când era „în” trup ori „în afara” trupului - căci Ilie sălășluiește în cer „în” trup, căci nu murise niciodată, în vreme ce Moise se află acolo „în afara trupului”, trupul său aflându-se în mormânt; dar amândoi s-au arătat la Schimbarea la față a lui Hristos. Noi cei care viețuim pe pământ, nici măcar nu putem spune care este deosebirea între aceste două stări, dar nici nu este nevoie. Simpla descriere a acestor lucrări, cât și experiențele „morților” din cealaltă lume, ne dau în chip limpede cea mai bună înțelegere a acestor probleme, și nu este nevoie să încercăm să le înțelegem în nici un alt chip decât în chipul acela simplu, în care ni le arată Biserica.

Se pare că, criticul a căzut în propria sa acuzație pe care a făcut-o împotriva altora: el a luat un chip, acela al „somnului” morții, care este în general primit în Biserică precum o metaforă și a socotit-o ca pe un „adevăr neabătut”. Adesea el nici nu vede că tocmai izvoarele pe care le pomenește pentru a-și sprijini ideea, sunt, dimpotrivă, cea mai sigură *combatere* a teoriei sale. Îl citează pe Sf. Marcu al Efesului (folosind traducerea noastră care a apărut mai întâi în *The Orthodox Word*, nr. 79, pag. 90) că dreptii „se află în cer cu îngerii înaintea lui Dumnezeu, și deja

ca și cum ar fi în raiul din care a căzut Adam (în care tâlharul cel pocăit a intrat înaintea altora) și adesea ne vizitează în bisericile care le sunt închinat lor, și îi ascultă pe cei care îi cheamă și se roagă pentru ei lui Dumnezeu (6, 12, pag. 18). Dacă toate acestea (care de bună seamă, înseamnă lucrare „văzută”) le poate face sufletul care de fapt „doarme” - adică, într-o „stare de inactivitate în care nu face nimic, nu aude, nu vede” (6, 8-9, pag. 19) - atunci teoria „sufletului care doarme” nu este adevărată, căci nu lămurește nimic, și potrivit numai îi amețește pe credincioși folosindu-se de aceasta.

4. Vămile văzduhului sunt „închipuie”?

Cea mai mare mânie a criticului se îndreaptă împotriva învățaturii ascetice ortodoxe despre vămile drăcești pe care le întâlnește sufletul după moarte și se bănuiește că acesta vrea să înlăture cu totul conceptul despre ele, ceea ce l-a dus la o teorie contradictorie așa cum este aceea a „sufletului care doarme”. Limbajul pe care îl folosește pentru a descrie vămile este foarte hotărât și chiar nemoderat. El vorbește despre „vămile de după moarte închipuie” (6, 8-9, pag. 18) și numește relatările despre acestea, care se află în literatura ortodoxă, „povești din locuri pustii” (6, 8-9, pag. 24) și „povești de groază bine calculate ca să arunce sufletul în deznădejde și necredință” (7, 1, pag. 33); „mitul vămile este ... cu totul străin de Dumnezeu și de Sfânta Sa Biserică” (7, 1, pag. 23). Dar când încearcă să spună cum a înțeles el vămile, izbutește să facă doar o strâmbătură fără noimă, că nici măcar nu se poate crede că a citit textele despre care vorbește. Pentru el relatările despre vămi „ar trebui să ne facă să credem că satan stăpânește ‘calea către Împărăția lui Dumnezeu’ și poate să strângă plată de la cei care călătoresc pe ea Dracii îngăduie trecerea ca să primească ei câștig mai mult decât vrednicia unui sfânt” (6, 2, pag. 22). El crede că vămile descriu „starea unui suflet hoinar care are nevoie de rugăciune pentru odihnă (așa cum credeau păgânii); este o

„concepție ocultă despre călătoria sufletului pentru care s-a plătit prin rugăciuni și milostenii” (6, 2, pag. 26). El caută „mijlociri necunoscute” ca să explice cum un asemenea concept a intrat în Biserica Ortodoxă și concluzionează (totuși, fără să aibă nici un fel de dovadă, pe lângă același fel de asemănări neclare, care îi duc pe antropologi la concluzia că creștinismul este doar un alt „cult al reînvierii” păgâne), că „mitul vâmlor este rodul nemijlocit al cultelor astrologiei orientale, care susțin că întreaga zidire nu se află în purtarea de grijă a unui Dumnezeu drept și iubitor” (7, 1, pag. 23); „aceste vămi sunt pur și simplu o schimbare lipsită de judecată a acestor mituri păgâne” (6, 8-9, pag. 24). El consideră că vămile sunt cu adevărat la fel cu doctrina „purgatoriului”, și spune că „deosebirea dintre mitul purgatoriului și acela al vâmlor văzduhului stă în aceea că unul dă ispășire față de Dumnezeu prin chinuire trupească, în vreme ce celălalt Îi dă Lui satisfacția de care are nevoie prin chinuirea minții” (6, 12, pag. 23).⁹⁶ Criticul numește relatarea trecerii Teodorei prin vămi (Viețile sfinților, 26 martie) o „poveste plină de erezie” (6, 8-9, pag. 24) bazată pe „halucinație” (7, 2, pag. 14) a cuiva care, în Vechiul Testament, „ar fi fost dus cu dreptate și lovit cu pietre” pentru că „era într-o stare de înșelare duhovnicească cumplită” (6, 6-7, pag. 28). (De ce s-ar mânia criticul atât, din pricina istorisirii Teodorei, nu se știe clar; este numai una dintre multe asemenea povestiri, și nu spune nimic deosebit față de celelalte - că nu am socotit de folos să pomenesc despre aceasta în capitolul despre vămi.)

Aceste acuzații mari sunt păreri personale ale criticului care,

⁹⁶ Compararea vâmlor cu „purgatoriul” este, de bună seamă, nepotrivită. Vămile fac parte din învățătura ascetică ortodoxă și acestea se mărginesc numai la „cercetarea” omului pentru păcatele pe care le-a săvârșit: ele nu dau preț de „răscumpărare” lui Dumnezeu și scopul lor nu este fără îndoială „chinuirea”. Pe de altă parte, „purgatoriul” este o interpretare catolică legalistă greșită a unui aspect cu totul deosebit al eshatologiei ortodoxe - starea sufletelor în iad (*după* cercetarea de la vămi) care se poate totuși îmbunătăți prin rugăciunile Bisericii. Izvoarele catolice nu spun dacă dracii au vreun rost în suferințele din „purgatoriu”.

de bună seamă, nu aduc nici o evidență. Ne mirăm de ce insistă să tâlcuiască vămile în felul său propriu, și nu vrea să le înțeleagă așa cum le-a înțeles Biserica dintotdeauna. Întinarea pe care o săvârșește asupra lor, nu a fost niciodată învățată în Biserica Ortodoxă, și nu se știe de unde a luat el părerile fără noimă.

Vreme de vreo șaisprezece veacuri, Părinții Bisericii au vorbit de vămi ca parte a învățaturii ascetice ortodoxe, treapta finală și hotărâtoare a „războiului nevăzut”, pe care îl duce fiecare creștin pe pământ. În aceeași perioadă de timp, multe Vieți ale sfinților și alte texte ortodoxe au relatat experiențele reale ale creștinilor, atât sfinți cât și păcătoși, care au întâlnit aceste vămi după moarte (și uneori înainte). Este limpede pentru toți în afară de copiii cei mici, că numele de „vămi” nu trebuie înțeles în chip neabătut; este o metaforă pe care Părinții Răsăriteni au socotit-o potrivită pentru descrierea realității pe care o descoperă sufletul după moarte. Este iarăși limpede pentru toți că unele părți din descrierile acestor vămi sunt metaforice sau figurative. Cu toate astea, relatările nu sunt nici „alegorice” nici „fabule”, ci relatări simple ale experiențelor personale, făcute în limbajul cel mai potrivit pentru povestitor. Dacă descrierile vămilor par unora că sunt prea „vii”, probabil că spun asta pentru că nu sunt conștienți de adevărata fire a războiului nevăzut, purtat în timpul acestei vieți. Acum suntem mereu împresurați de ispitele și lovirile drăcești, dar ochii noștri duhovnicești sunt închiși, și vedem numai *urmările* lucrărilor lor - păcatele în care cădem, patimile care cresc în noi. Dar după moarte, ochii sufletului sunt deschiși spre realitatea duhovnicească și văd (de obicei pentru prima oară) adevăratele ființe, care ne-au lovit de-a lungul vieții.

În toate istorisirile ortodoxe despre vămi nu se găsește nici un fel de păgânism, nici un fel de ocultism, nici un fel de „astrologie orientală”, nici un fel de „purgatoriu”. Mai degrabă, aceste vămi ne învață despre răspunderea fiecărui om pentru

păcatele sale, despre faptul că la moarte este o încheiere a socotelii biruinței sau înfrângerii în războiul împotriva păcatului (Judecata particulară), și că dracii care l-au ispitit toată viața, vin cu cea din urmă lovitură a lor, la sfârșitul vieții omului, dar au putere numai asupra acelor care nu au luptat destul în războiul nevăzut din această viață.

Cât privește formele literare în care sunt exprimate, vămile se află și în sfintele slujbe ale Bisericii (poezia Bisericii), în scrierile ascetice ale părinților și în Viețile sfinților. Nici un credincios ortodox nu înțelege nici unul dintre aceste texte cuvânt cu cuvânt, așa cum le înțelege criticul, ci le înțelege cu evlavie și cu frică de Dumnezeu, căutând profit duhovnicesc. Oricare părinte duhovnicesc care a încercat să-și învețe fiii duhovnicești într-o vechea tradiție a evlaviei ortodoxe, poate mărturisi înțelesul folositor al izvoarelor ortodoxe care vorbesc despre vămi; într-adevăr, fostul Arhiepiscop Andrei de Novo-Diveevo, părinte duhovnicesc foarte iubit și drept, folosea tocmai cele douăzeci de vămi prin care se povestește că a trecut Teodora, ca temelie pentru o pregătire folositoare pentru taina spovedaniei fiilor săi duhovnicești. Dacă aceste texte „nu se potrivesc” cu omul veacului XX, greșeala se află în vremurile noastre îndestulate, tolerante, care încurajează necredința și purtarea șovăitoare față de realitatea cu adevărat înfricoșătoare a celeilalte lumi, și mai cu seamă față de realitatea iadului și a judecății.

Învățătura vămilor din izvoarele ortodoxe nu a fost numită niciodată „dogmă”, aparținând mai degrabă tradiției cucerniciei ortodoxe; dar asta nu înseamnă că este ceva „fără însemnătate” sau ceva ce este o „problemă personală”. Această învățătură s-a spus peste tot și în toate vremurile, în Biserică, unde s-a transmis tradiția ascetică ortodoxă. Dacă această problemă a fost în afara preocupărilor multor teologi ortodocși din ultima vreme, s-a întâmplat astfel, pentru că mai întâi acești teologi fac parte din lumea academică și nu sunt legați de tradiția ascetică. Cu toate

astea, teologii mai tradiționali, cât și cei pentru care tradiția ascetică ortodoxă este un lucru viu, au dat acestui subiect o atenție aparte. În afară de Biserica Rusă, unde învățătura vămilor a fost îndelung cercetată și apărută de Episcopul Ignatie Brianceaninov, Episcopul Teofan Zăvorâtul, Mitropolitul Macarie al Moscovei, Sf. Ioan de Kronstadt, Arhiepiscopul Ioan Maximovici, Protopopul Mihail Pomazanski și de numeroși alți învățători și teologi, cel mai mult a fost întărită în Biserica Sârbă, unde ocupă un loc de cinste în *Teologia dogmatică* a Arhimandritului Iustin Popovici (vol. III). Cu toate astea, s-a făcut mai cunoscută în ultimii ani, căci traducerile care s-au făcut mai ales din literatura ascetică ortodoxă și sfintele slujbe, sunt mai la îndemână în limbile apusene. Vom da aici câteva fragmente despre vămi, care au apărut în edițiile englezești în ultimii ani, despre care încă nu s-a pomenit în această carte:

Din cele *Cincizeci de omilii duhovnicești* ale Sf. Macarie cel Mare, una dintre lucrările de temelie ale literaturii ascetice ortodoxe (traducerea lui A. J. Mason, Eastern Orthodox Books, Willits, California, 1974):

Când sufletul omului iese din trup, se petrece o mare taină. Dacă se află sub apăsarea păcatelor, vin cete de draci și îngeri din partea cea de-a stânga, dimpreună cu puterile întunericului și iau sufletul acela și îl țin în strânsoare, în partea lor. Nimeni nu trebuie să se mire de aceasta. Dacă, pe vremea când viețuia în această lume, omul a fost înrob și ascultător față de aceia, și s-a făcut rob al lor, cu atât mai mult, când pleacă din lumea aceasta, este ținut jos și prins în strânsoare, la ei (Omilia 22, pag. 171).

Ca vameșii care stau pe căile strâmte și nu-i lasă din strânsoare pe trecători, luând plată de la ei, tot la fel dracii cercetează sufletele și le țin în strânsoare; și când acestea ies din trup, dacă nu sunt curățate cu desăvârșire, aceia nu le suferă să urce spre sălașurile

cerești ca să ajungă la Domnul lor, și sunt aruncate jos de către dracii văzduhului. Dar dacă pe vremea când se află în trup, cu multă osteneală și nevoință primesc de la Domnul harul de sus, fără îndoială că faptele acestea, dimpreună cu sufletele, care printr-o viețuire de fapte bune se află într-o odihnă, vor merge la Domnul, după cum a făgăduit El (Omilia 43, pag. 274).

Din *Scara urcușului divin*, un alt text ascetic ortodox obișnuit (traducerea Arhimandritului Lazarus Moore, revizuit de Sfânta Mănăstire a Schimbării la față, Boston, 1978):

Alții (dintre cei care erau pe moarte) au spus cu tânguire: „Vor trece sufletele noastre prin marea de neîndurat a duhurilor văzduhului?” - neavând încredere deplină, dar uitându-se să vadă ce s-a petrecut în acea relatare a întâmplărilor (Treapta 5, pag. 60).

Într-adevăr, „Scrisoarea lui Avva Ioan Raitu”, care este cuvântul introductiv la *Scara*, arată scopul pentru care s-au scris asemenea cărți:

Așa cum se înalță o scară, (această carte) va duce spre porțile Raiului pe nădăjduitorii cei curați și neprihăniți, pentru ca să poată trece nestânjeniți de duhurile răutății, și de stăpânitorii lumii întunericului, și de căpeteniile văzduhului (*Ibid.*, pag. xlii).

Din „Despre trezvie și sfințenie” de Sf. Isihie Preotul, din volumul I al *Filocaliei* grecești complete (traducerea Palmer - Sherrard, Faber și Faber, London, 1979):

Dacă sufletul Îl are în lăuntrul său pe Hristos, nu va fi rușinat de vrăjmași nici la moarte, când se va ridica spre porțile Raiului. Ci atunci, ca și acum, îi va înfrunta cu îndrăzneală. Dar să nu se ostenească sufletul să-L cheme pe Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ziua și noaptea până la vremea plecării lui din viața

aceasta pieritoare, căci El Se va răzbuna de îndată Într-adevăr, El Se va răzbuna atât în această viață cât și după plecarea sufletului din trup (Â 149, pag. 188).

Va veni ceasul morții, va veni, și nu vom scăpa de aceasta. Fie ca stăpânitorul lumii acesteia și al văzduhului să găsească faptele noastre cele rele ca fiind puține și neînsemnate când va veni, ca să nu aibă temeiuri drepte ca să ne osândească pe noi. Altfel vom plânge în deșert (Â 161, pag. 190).

Șomul cel fără trezvieț nu se poate slobozi de gândurile, cuvintele și faptele cele rele, iar pentru aceste gânduri și fapte, nu-i va sta lui în putință să treacă liber de stăpânitorii iadului, când va muri (Â 4, pag. 163).

Din „Despre cunoașterea duhovnicească” de Sf. Diadoh al Foticeii:

Dacă nu ne mărturisim păcatele cele fără de voie așa cum trebuie, vom afla în noi o frică nedeslușită, la ceasul morții. Cei care Îl iubim pe Domnul trebuie să ne rugăm, ca să nu fim cu frică la ceasul acela; căci dacă ne este frică atunci, nu ne va sta în putință să trecem nestingheriți de stăpânitorii lumii celei de jos. Ei vor avea de partea lor frica pe care o va avea sufletul nostru pentru răutățile noastre, pe care o va ridica asupra noastră. Dar sufletul care se bucură în dragoste de Dumnezeu, la ceasul ieșirii din trup, urcă dimpreună cu îngerii păcii, deasupra tuturor cetelor întunericului (Â 100, pag. 295).

Din „Texte pentru monahii din India” de Sf. Ioan Carpatul, tot din volumul I din noua traducere a *Filocaliei*:

Când sufletul iese din trup, vrăjmașul vine ca să-l lovească, răstindu-se la el cumplit, și osândindu-l pentru păcatele sale, cu nemilostivire și înfricoșare. Dar dacă sufletul se bucură de dragostea lui Dumnezeu și are

credință în El, chiar dacă în trecut a fost adesea rănit de păcat, nu este înfricoșat de lovirile și amenințările vrăjmașului. Întărit de Domnul, înflăcărat de bucurie, sporit în curaj de către sfinții îngeri care îl călăuzesc, împresurat și ocrotit de lumina credinței, el răspunde diavolului celui rău cu mare îndrăzneală Când sufletul zice toate astea fără înfricoșare, diavolul întoarce spatele, urlând cu glas și nu poate să se împotrivească numelui lui Hristos (pag. 303-304).

Din *Octoih*, într-un tropar către Maica Domnului:

... și în ciasul cel înfricoșat al morții, tu mă răpește de la dracii cei ce mă clevetesc și din toată munca (Slujba miezonopticii de duminică, glasul I, cântarea 7).⁹⁷

Vedem că unele dintre aceste citate nu sunt întregi și nu dau întreaga învățătură ortodoxă despre această problemă. Aceasta se datorește faptului că sunt citate la *o învățătură pe care cei care au scris și cei care citesc texte ascetice și laude, le cunosc deja și pe care le acceptă*, și nu este nevoie să „definim” această învățătură, sau să aducem îndreptățire, ori de câte ori se pomenește despre aceasta. Încercarea criticului de a face deosebire între experiențe care au loc „înainte” și cele care au loc „după” moarte, și de a tăgădui tocmai posibilitatea celor care au loc „după” (6, 12, pag. 24), este fără noimă, fiind numai o „deducere logică” din învățătura sa greșită despre „somnul” sufletului, și nu are nici un sprijin în textele de slujbă ascetice și dumnezeiești. Adevărul „cercetării” drăcești este unul și același, iar vămile sunt numai ultima etapă, care uneori începe la sfârșitul acestei vieți, și uneori numai după moarte.

În literatura ascetică ortodoxă, în Viețile sfinților și în sfintele slujbe, se află nenumărate alte istorisiri despre vămi; cele mai multe dintre acestea nu au fost traduse încă în limba

⁹⁷ Nota trad.: *Octoih*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, București, 1912, p. 12.

engleză. Când se apleacă asupra acestor texte, criticul se silește să le socotească, nu după contextul în care se petrec, ci mai degrabă după „deducerile logice” despre viața după moarte.

De pildă, citând Rugăciunea Sfântului Eustratie (Slujba miezonopticii de sâmbătă), „Să nu vadă sufletul meu întunecatul chip al viclenilor diavoli, ci să-l ia îngerii Tăi cei străluciți și luminați” (6, 12, pag. 23), criticul privește aceasta ca pe o dovadă că sufletul *nu-i* vede (și *nu poate*) să-i vadă pe draci după moarte (aceasta fiindu-i de folos pentru teoria sa, că sufletul „doarme” atunci). Dar pentru oricare cititor nepărtinitor este foarte limpede că asta înseamnă tocmai *opusul*: că Sfinții se roagă ca sufletul să nu vadă draci tocmai pentru că aceasta este soarta *firească* a sufletului după moarte! Lucrul acesta este și mai limpede din întregul context al Rugăciunii Sfântului Eustratie, unde chiar înainte de aceste cuvinte, se află următoarele: „S-a tulburat sufletul meu și dureros îi este să iasă din acest ticălos și spurcat trup al meu. Ca nu cumva vicleanul sfat al celui potrivnic să-l întâmpine și să-l împiedice întru întuneric, pentru păcatele cele făcute de mine cu neștiința și cu știința în viața aceasta.”⁹⁸ Este limpede că învățătura încercărilor săvârșite de draci după moarte (fie că se numesc „vămi” sau nu), îi era cunoscută Sfântului Eustratie, alcătuind temelia și contextul rugăciunii sale; și de aceea Episcopul Ignatie folosește această rugăciune ca semn că această învățătură era foarte cunoscută Bisericii, chiar în această vreme timpurie (începutul veacului al IV-lea) (Episcopul Ignatie, vol. III, pag. 140-141).

Iarăși, criticul citează răspunsul Sfântului Varsanufie al Gazei către un călugăr, care îi ceruse să-l însoțească „prin văzduh și pe calea pe care eu nu o cunosc”, ca și cum acest răspuns este o respingere a ideii vămilor. Dar încă o dată, este limpede că întregul context, atât al întrebării cât și al răspunsului, se află în vămile văzduhului care se întâlnesc după

⁹⁸ Nota trad.: *Ceaslov*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 43.

moarte, și care sunt primite *ca ceva firesc*, și Sf. Varsanufie, dorind ca Hristos „să săvârșească urcușul sufletului tău în chip nestânjenit și să te învrednicească să te închini Sfintei Treimi cu îndrăzneală, adică, ca unul mântuit” - exprimă numai o parte a învățaturii generale despre vămi, care se afla în tradiția ascetică de la Gaza cât și în restul răsăritului. (Sf. Varsanufie și Ioan, Întrebări și răspunsuri, nr. 145). Această întâmplare este folosită și de către Episcopul Ignatie, ca unul dintre multele citate din Sfinții Părinți întru apărarea învățaturii despre vămi (pag. 145).

Iată și alte citate pe care le ia Episcopul Ignatie din Părinți ai pustiei, care ne învață limpede despre vămi:

Sf. Avva Dorotei de Gaza: „Când sufletul este nepăsător, este de folos să se citească des Sfânta Scriptură și predicile Părinților purtători de Dumnezeu, care însușeșc pocăința și aducerea aminte de Judecata cea înfricoșătoare a lui Dumnezeu, de ieșirea sufletului din trup și de puterile înfricoșătoare care trebuie să-l întâlnească, dimpreună cu care se săvârșește răul în această viață scurtă și ticăloasă” (pag. 146).

Sf. Teognoste, un alt Părinte al *Filocaliei*: „De neînchipuit și de negrăit este dulceața sufletului care iese din trup și i se face cunoscut despre mântuirea sa Însoțit de îngerul (care este trimis pentru el), el merge fără piedici prin sălașurile văzduhului, fără nici o tulburare de la duhurile cele rele; cu bucurie și cu îndrăzneală, sufletul urcă cu strigări de recunoștință către Dumnezeu și vine la sfârșit să se închine Ziditorului său” (pag. 147).

Evagrie Ponticul: „Vino-ți în simțiri și socotește cum vei răbda plecarea neașteptată din trup, când îngerii amenințatori vor veni pentru tine și te vor prinde într-un ceas când nici nu te aștepți și la o vreme pe care nici nu o cunoști! Care vor fi faptele tale pe care le vei trimite înaintea ta în văzduh, când vrăjmașii tăi, care se află în

văzduh vor veni să te cerceteze?” (pag. 148-149; *Prologue*, 27 octombrie).

Sf. Ioan Milostivul: „Când sufletul iese din trup și începe să urce spre cer, este întâmpinat de cete de draci și îi pun în cale multe piedici și încercări. Îl încearcă cum stă cu minciuna, cu defăimarea” (etc. - un zapis lung de păcate potrivit celor douăzeci, date în *Viața Sfântului Vasile cel Nou*). „De-a lungul călătoriei sufletului de la pământ la cer, sfinții îngeri nu-l pot ajuta; el este ajutat numai de propria sa pocăință, de faptele sale cele bune, și mai mult ca toate, de milostenie. Dacă nu ne pocăim pentru fiecare păcat aici, din pricina uitării noastre, atunci prin milostenie putem scăpa de mânia vâmlor dracilor” (pag. 143; *Prologue*, 19 decembrie).

Un alt Părinte al *Filocaliei*, Sf. Petru Damaschin, vorbește despre „vremea morții, când dracii îmi vor înconjura sărmanul meu suflet, ținând zapisul faptelor celor rele pe care le-am săvârșit” (în *Operele* sale, Kiev Caves Lavra, 1905, pag. 68).

În sfintele slujbe, așa cum s-a arătat deja, sunt multe rugăciuni, mai cu seamă către Maica Domnului, care arată, sau spun direct învățătura ascetică despre vămi. Unele dintre ele au fost date până acum în această carte. Ignatie Brianceaninov, dând mai multe asemenea rugăciuni (din *Octoih*, *Euchologion*, din rugăciuni la ieșirea sufletului, din Acatistele și canoanele către Maica Domnului și feluriți sfinți), concluzionează că „învățătura vâmlor se întâlnește ca învățătura general cunoscută și acceptată în toate sfintele slujbe ale Bisericii Ortodoxe. Biserica spune și amintește fiilor săi despre aceasta, pentru a semăna în inimile lor o frică mântuitoare de suflet și pentru a-i pregăti pentru o trecere lipsită de primejdii de la viața cea vremelnică la cea veșnică” (vol. III, pag. 149).

Tipic pentru pomenirea vâmlor în *Mineiele* ortodoxe (cele

douăsprezece volume ale slujbelor zilnice ale sfinților) este troparul din slujba Sfântului Ioan Gură de Aur (27 ianuarie); se află în Canonul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu (Cântarea 5), scris de „Ioan” (de bună seamă Sf. Ioan Damaschin):

Prin stăpânia duhurilor celor rele și prin oastea celor înrobitori din văzduh, dă-mi să trec fără de supărare în vremea ieșirii mele ca să strig ție cu bucurie: bucură-te stăpână; bucură-te, o, nădejdea cea neînfruntată a tuturor.⁹⁹

Dar nu este nimic păgubitor în cuprinderea mai multor citate din literatura ortodoxă, care a fost vestită în Biserică peste veacuri; Episcopul Ignatie dă asemenea citate pe douăzeci de pagini și se mai pot găsi multe altele. Dar pentru cei cărora nu le place această învățătură, va fi întotdeauna posibil să o „reinterpreteze” sau să-i aducă strâmbătate. Chiar și criticul nostru este silit să admită existența a cel puțin câtorva texte ortodoxe, care arată cercetarea făcută de draci la moarte și totuși acesta își apără poziția sa, că vămile sunt „închipuie”, spunând că „asemenea vedenii se pot ocoli dacă în viața aceasta purtăm război și ne pocăim pentru păcatele noastre și agonisim fapte bune” (6, 12, pag. 24). *Dar tocmai acesta este înțelesul învățaturii vămilor pe care el a criticat-o și a tăgăduit-o!* Învățătura vămilor ne este dată tocmai ca să ne ostenim *acum*, ca să luptăm împotriva dracilor văzduhului *în această viață* - și atunci întâlnirea noastră cu ei după moarte, va fi o biruință iar nu o înfrângere a noastră! Câți luptători ascetici au fost însuflețiți să facă aceasta! Dar care dintre noi poate să spună că a câștigat acest război și nu mai trebuie să-i fie frică de cercarea dracilor după moarte?

Cel ce scrie cele de față își aduce aminte de sfintele slujbe pentru adormirea Arhiepiscopului Ioan Maximovici în 1966, culminând cu slujba înmormântării. Toți cei ce erau de față au

⁹⁹ Nota trad.: Mineiul pe ianuarie, Buc., Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bis. Ort. Rom., 1997, p. 412.

simțit că iau parte la înmormântarea unui sfânt. Măhnirea la plecarea lui a fost înăbușită de bucuria dobândirii unui nou mijlocitor ceresc. Și încă câțiva dintre ierarhii care erau de față, mai ales Episcopul Sava de Edmonton, au însuflețit cea mai înflăcărată rugăciune a oamenilor, pomenind de „vămile înfricoșătoare” prin care trebuia să treacă chiar și acest om sfânt, această minune a harului lui Dumnezeu din vremurile noastre. Nimeni din cei care erau de față nu a socotit că numai rugăciunile noastre singure l-au scăpat de „încercările” dracilor, și nimeni nu s-a gândit în mintea sa, să schimbe „vămile” cu niște „case” în cer; ci aceste rugăciuni însuflețeau evlavia înflăcărată a credincioșilor, și fără îndoială, aceasta l-a ajutat să treacă prin aceste vămi. Viața omului sfânt cu fapte bune și milostenii, mijlocirea sfinților pe care el i-a slăvit pe pământ, rugăciunea credincioșilor care era, cu adevărat, o altă roadă a dragostei lui pentru ei - fără îndoială toate astea, într-un chip numai de Dumnezeu știut, și pe care nu trebuie să-l iscodim, l-au ajutat să biruiască lovirile duhurilor celor întunecate ale văzduhului. Când Episcopul Sava a făcut o călătorie la San Francisco, ca să fie de față la parastasul de patruzeci de zile de la adormirea Arhiepiscopului Ioan, a spus credincioșilor: „Am venit să mă rog împreună cu voi pentru odihna sufletului său, în această zi importantă și hotărâtoare, ziua când se hotărăște locul unde se va sălășlui sufletul său până la înfricoșătoarea Judecată a lui Dumnezeu” (*Fer. Ioan, Istoricul cinstirii Arhiepiscopului Ioan Maximovici*, St. Herman Brotherhood, 1979, pag. 20) - însuflețea iarăși rugăciunea credincioșilor, amintind de credința învățaturii ortodoxe despre viața după moarte. Creștinii ortodocși aud rareori asemenea lucruri în zilele noastre, și de aceea trebuie să păstrăm cu sfințenie legătura pe care o mai avem cu asemenea reprezentanți ai tradiției ascetice ortodoxe.

Scriitorii Bisericii Ortodoxe Ruse au recunoscut, de multă

vreme, în împotrivirea față de învățătura vămilor, unul dintre semnele „modernismului” ecleziastic. Astfel, Episcopul Ignatie a acordat o mare parte din acest volum, vieții după moarte, în apărarea acestei învățături, care încă mai era respinsă în Rusia, la mijlocul veacului al XIX-lea. Și întâmplător, potrivit părerii neîntemeiate a criticului, că vămile sunt acceptate numai de către cei care se află sub „influența apuseană”, romano-catolicii și protestanții din apus nu au nici un fel de cunoștință despre ceea ce înseamnă vămile, care există numai în învățătura ascetică ortodoxă, iar atacurile împotriva lor, în Biserica de astăzi, vine tocmai de la cei (ca în seminariile ortodoxe moderne) care sunt foarte „apuseni” în mentalitate și au puțin respect pentru cucernicia ortodoxă tradițională.

De curând, Protopopul Mihail Pomazanski, poate cel mai mare teolog în viață al Bisericii Ortodoxe, a scris un articol în apărarea vămilor, în parte, ca răspuns către criticul de față (*Rusia Ortodoxă*, 1979, nr. 7; traducere engleză în *Nikodemos*, Summer, 1979). În acest articol, el atenționează că în societatea noastră contemporană ne-ortodoxă, sunt adesea „probleme ale credinței noastre (care se) ridică și se tratează dintr-un punct de vedere ne-ortodox de către persoane de alte confesiuni, și uneori de către creștini ortodocși, care nu mai au o temelie ortodoxă trainică la baza lor În ultimii ani, s-a făcut mai demnă de atenție, o abordare critică a unei serii întregi a opiniilor Bisericii noastre; aceste opinii sunt criticate că sunt ‘primitive’, urmare a unei opinii asupra lumii sau cucerniciei ‘naïve’, și sunt caracterizate prin asemenea cuvinte ca ‘mituri’, ‘vrajă’, și altele asemenea. Este de datoria noastră să răspundem unor asemenea opinii.”

Episcopul Teofan Zăvorâtul dă poate răspunsul cel mai cumpătat și mai așezat, aceluia care nu vor să primească învățătura ascetică ortodoxă: „Oricât de nesăbuită poate să pară ideea vămilor ‘oamenilor celor știutori’, ei nu vor scăpa de trecerea prin ele” (vezi mai sus, cap. VI, 8).

Vămile nu sunt „fabule morale” făcute pentru „oameni simpli”, așa cum crede criticul (5, 6, pag. 26), nu sunt un „mit” sau o „închipuire” sau o „poveste din locuri pustii”, așa cum spune el - ci o socoteală dreaptă, transmisă prin tradiția ascetică ortodoxă din veacurile cele dintâi, care îl așteaptă la moarte pe fiecare dintre noi.

Concluzii

Păstrarea tradiției de veacuri a cucerniciei ortodoxe în lumea de astăzi, a ajuns o luptă împotriva îndepărtărilor foarte mari de la ea. În cea mai mare parte, ortodocșii au ajuns atât de lumești, că un preot ortodox care dorește să ducă mai departe și să învețe această tradiție este dus la deznădejde chiar din pricina posibilității de a împlini aceste îndatoriri. Cei mai mulți preoți și episcopi sfârșesc prin a se face ei urmași ai turmelor lor și a „adapta” tradiția la deșertăciunea turmelor; și astfel tradiția se ofilește și moare

Predicile, cuvântările și cărțile clerului ortodox de astăzi, despre viața după moarte, arată că s-a păstrat foarte puțin din învățătura și cucernicia ortodoxă tradițională. Când lumea cealaltă este pomenită foarte puțin, numai cu niște cuvinte foarte generale și greoaie, de obicei se face aceasta pentru glume despre „Sf. Petru” și „porțile de mărgăritar”, așa cum se folosește adesea, de către clerul laic romano-catolic și protestant. Printre mulți creștini ortodocși, lumea cealaltă a ajuns ceva îndepărtat și foarte nedeslușit, cu care omul nu are nici o legătură vie și despre care nu poate să spună nimic lămurit.

Biserica bolnavă a Rusiei - probabil din pricina suferințelor ei, cât și a conservatorismului ei firesc - a păstrat rânduiala ortodoxă tradițională față de lumea cealaltă mult mai bine decât alte Biserici Ortodoxe de astăzi. În lumea liberă, Biserica Rusă din afara Rusiei, este aproape singura care continuă să publice literatura ortodoxă tradițională despre această problemă,

continuând tradiția din *Prologue* și alte antologii pioase din vechea Rusie, și fericiți sunt acei creștini ortodocși care au acces la această literatură și o pot primi cu simplitate și evlavie, ocolind duhul „împotrivirii” care îi duce pe foarte mulți, mai cu seamă dintre cei convertiți, departe de tradiția și simțirea adevărată a ortodoxiei.

Nu mai trebuie să spunem cât de „învechiți” îi socotește lumea - chiar și lumea ortodoxă - pe cei care publică și citesc asemenea literatură. Scopul principal al acestei cărți a fost acela de a face această literatură „învechită” pe înțeles și potrivită pentru creștinii ortodocși de astăzi, care nu pot decât să se folosească, citind cele ce au adus asemenea folos duhovnicesc cititorilor creștin ortodocși vreme de multe veacuri.

Scopul criticului nostru este tocmai invers: să nesocotească în întregime această literatură, să o îndepărteze ca pe o „fabulă morală” sau o „poveste din locuri pustii” și să aducă sfințelor slujbe și Vieților sfinților o întreagă „împotrivire”, care va șterge toate aceste elemente din oameni. (Vezi, de pildă, încercarea lui, lucrată cu grijă, de a nesocoti Viața Sfântului Vasile cel Nou, fiindcă cuprinde descrieri ale vâmlor: *Tlingit Herald*, 7, 2, pag. 14).

Să spunem lucrurilor pe nume: este lucrarea aceluiași *raționalism apusean*, care a atacat Biserica Ortodoxă de atâtea ori în trecut, și i-a dus pe prea mulți să-și piardă adevărata înțelegere și simțire a creștinismului ortodox. În apusul romano-catolic și protestant, acest atac a fost în întregime biruitor, și oricare dintre Viețile sfinților au fost cu adevărat înlăturate, ca având elemente supranaturale și sunt adesea socotite „fabule morale”. Acuzându-i pe toți cei care se împotrivesc teoriei lui ca fiind „scolastică”, criticul se dovedește a fi poate cel mai „scolastic” dintre toți: teoria sa nu se bazează pe textele clare și simple transmise în Biserică din primele veacuri până la noi, ci pe o serie de „deducții logice” de-ale sale, care cer o reinterpretare radicală și o revizuire a înțelesului limpede al

textelor ortodoxe de bază.

Este destul de rău că tonul și limbajul criticului sunt atât de nepotrivite, că se împotrivesc învățaturii ortodoxe, și că este atât de lipsit de respect față de mulți învățători ortodocși drepi - tocmai cei mai buni dintre acei puțini învățători, care au păstrat vie tradiția ortodoxă a cucerniciei până în zilele noastre. Iată ce spune, de pildă, despre predica „Viață după moarte” a Arhiepiscopului Ioan Maximovici (vezi mai sus, Cap. X, Viață după viață), om sfânt și mare teolog al zilelor noastre: Este „o poveste din locuri pustii despre ieșirea sufletului și urmărirea și chinuirea lui de către draci În această poveste, li s-a spus credincioșilor că atunci când moare cineva, trebuie să i se facă de îndată slujbe pentru ieșirea sufletului, căci sufletul are mare nevoie de rugăciunile noastre, și moartea este o problemă de mare înfricoșare (este limpede că lui Dumnezeu nu I-a stat în putință să-l miluiască sau să-l ajute pe sărmanul suflet, fără să fie îndemnat sau trezit de țipetele și strigătele sufletelor de creștini). Această poveste mai cuprindea o descriere, care era cu adevărat hulitoare, a adormirii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu” (6, 2, pag. 22). Numele Arhiepiscopului Ioan nu se pomenește aici, deși din descriere este foarte limpede, la care predică se referă criticul; dar asemenea limbaj arată o lipsă de respect de neîndurat, indiferent *care* ar fi autoritatea ortodoxă pe care o lovește!

Dar ce este cu adevărat tragic este faptul că criticul, prin orice mijloace, încearcă să-i lipsească pe creștinii ortodocși chiar de lucrul care dispare prea repede din mijlocul nostru: cucernicia ortodoxă tradițională față de cealaltă lume, descoperită nu numai în literatura pe care o citim (pe care criticul se străduiește să o discrediteze), ci și mai mult, în purtarea noastră față de morți, și cele ce facem pentru ei. Este limpede din cele de mai sus, că spre deosebire de Arhiepiscopul Ioan, criticul socotește că este lipsit de însemnătate să ne rugăm pentru cei adormiți îndată după ce au murit, și crede într-adevăr că sufletul nu are nevoie și

nu poate primi folos de la „strigătele și plânsetele” noastre! Cu adevărat, criticul spune că „lucrurile pe care le cerem în numele morților sunt numai vestiri ale celor ce vor primi oricum” (7, 3, pag. 27) și nu au nici un efect asupra sorții lor veșnice, fără să vadă că prin această teorie el nu se împotrivește numai sfinților părinți, ci înlătură și pricina de căpetenie care îi îndeamnă pe oameni să se roage pentru cei morți.

Ce inimă învârtoșată pentru cei morți! Câtă nemilostivire pentru cei vii! Cât de ne-ortodoxă este o asemenea teorie! De bună seamă că cei care se roagă pentru morți, nu socotesc cătuși de puțin că rugăciunile lor sunt ca niște „descânțece vrăjitoarești” (7, 3, pag. 23) sau ca „mituiri sau mijloace vrăjitoarești pentru a-L sili pe Dumnezeu să fie milostiv” (*Ibid.*, pag. 26), după cum spune criticul cu atâta învârtoșare, ci se roagă cu dreaptă credință (întocmai ca în rugăciunile pentru orice altceva) că Dumnezeu, în mila Sa, le va da cu adevărat cele ce I se cer. „Lucrarea sporită” a voii lui Dumnezeu și rugăciunile noastre nu pot fi înțelese de către judecata strâmtă, cu adevărat mai învârtoșată decât „scolastică”, pe care o are criticul.

Cei care încă mai *viețuiesc* după izvoarele ortodoxe tradiționale sunt foarte puțini în zilele noastre. Este nevoie de *ajutor* mai sporit pentru înțelegerea acestei cucernicii tradiționale, nu o slăbire și o deformare a ei și necinstirea celor care îi învață pe oameni.

Teoria anti-ortodoxă despre viața după moarte a acestui critic, este cu mult mai primejdioasă prin faptul că atinge o patimă foarte ascunsă a lumii contemporane. Învățătura ortodoxă despre viața după moarte este destul de aspră și cere din partea noastră un răspuns foarte cinstit, plin de frica de Dumnezeu. Dar oamenii de astăzi sunt foarte răsfățați și egoiști, și mai degrabă nu vor să audă de asemenea adevăruri aspre ca judecata și răspunderea pentru păcate. Omul se poate simți mult mai „liniștit” cu o teorie însuflețitoare ca „isihasmul”, care spune că Dumnezeu nu este „cu adevărat” atât de aspru cum L-a

înfățișat tradiția ascetică ortodoxă, că „într-adevăr” nu trebuie să ne fie frică de moarte și de judecata care va veni, că numai dacă ne ocupăm cu idei spirituale însușite ca cele din *Filocalia* (socotind că sunt doar niște „alegorii” toate textele despre vâmi) vom fi „lipsiți de primejdii”, sub un „Dumnezeu iubitor”, care nu va cere mărturisirea tuturor păcatelor noastre, chiar și a celor uitate sau nerecunoscute ca păcate Sfârșitul acestor cugetări înflăcărâte este o stare care nu este foarte deosebită de starea acelor „harismatici” și a altora care se simt deja siguri de mântuire, sau de starea celor care urmează teoria ocultă, care spune că în moarte nu este nimic de care să ne fie frică.

Adevărata învățătură ortodoxă despre viața după moarte, pe de altă parte, îl umple pe om tocmai cu frica de Dumnezeu și însuflarea de a lupta pentru Împărăția cerului, împotriva tuturor vrăjmașilor nevăzuți care ne împiedică pe cale. Toți creștinii ortodocși sunt chemați la această luptă, și este mare nedreptate pentru ei să se împruștă în învățătura ortodoxă, pentru ca să se simtă mai „liniștiți”. Să citească fiecare om textele ortodoxe care sunt potrivite treptei duhovnicești pe care se află acum; dar să nu-i spună nimeni că poate socoti ca „fabule” textele pe care le poate găsi ca „neliniștitoare”. Modele și păreri care sunt printre oameni se pot schimba, dar tradiția ortodoxă rămâne pururea neschimbată, oricât de puțini sunt cei care o urmează. Fie ca noi să fim veșnic copiii ei credincioși!

ANEXA IV

Rugăciune pentru neortodocși

1. Rugăciunea creștinilor ortodocși pentru cei care au murit fără credința ortodoxă

S-a arătat anterior (Cap. X), cum se roagă Biserica Ortodoxă pentru fiii ei credincioși care au murit. Dar ce se întâmplă cu cei care au murit fără credință? În general, Biserica urmează principiul bine exprimat de Mitropolitul Filaret al Moscovei:

„Neortodocșii, prin însuși faptul neortodoxiei lor, s-au desprins de comunitatea tainelor ortodoxe. Acestui lucru îi corespunde absența pomenirii lor la Sf. Liturghie.” Astfel, la Sf. Liturghie, Biserica nu face o pomenire specială a neortodocșilor și mai ales a morților, care nu mai pot fi uniți cu Biserica.

Atunci, cum poate un creștin ortodox să-și exprime impulsul inimii sale creștine ca să se roage pentru rudele și prietenii care au murit fără de credință? Răspunsul Bisericii la această întrebare este atât strict cât și compătitor, după cum se poate vedea în ultima parte a unui articol mai lung, care vine cu argumente pentru care Biserica nu se roagă pentru neortodocși la Liturghie, articol scris de unul dintre cei mai mari ierarhi ortodocși ai secolului nostru, unul dintre părinții fondatori ai Bisericii din catacombele Rusiei anilor '20. Pe vremea când a scris acest articol, el era ieromonah. Este prezentat aici după periodicul rusesc *Citiri de suflet folositoare*, 1901.

2. Cum se pot ruga creștinii ortodocși pentru creștinii neortodocși

de Mitropolitul Iosif de Petrograd

Vorbind despre strictețea Bisericii noastre Ortodoxe cu privire la pomenirea creștinilor de credință greșită, nu dorim să spunem că Sfânta noastră Biserică ne poruncește nouă, fiilor ei, să nu ne rugăm deloc pentru ei. Ea doar ne interzice rugăciunea arbitrară – adică, să ne rugăm oricum dorim sau credem noi. Maica noastră, Biserica Ortodoxă, ne învață că tot ceea ce facem, și de asemenea, rugăciunea însăși, ar trebui făcută *în chip cuviincios și cu rânduială* (I Corinteni 14, 40).

Astfel, noi ne rugăm la toate slujbele Bisericii noastre, de

obicei fără să cunoaștem sau să înțelegem noi înșine, pentru toți oamenii de diferite naționalități și pentru toată lumea. Noi ne rugăm exact în felul în care Domnul nostru Iisus Hristos i-a învățat pe Apostolii Săi să se roage, în rugăciunea dată lor: *Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ!* Această cerere atotcuprinzătoare include în ea toate nevoile noastre și ale acelor de un neam cu noi, chiar dacă ei ar fi frații noștri de credință greșită. Noi Îl rugăm stăruitor pe Preabunul Dumnezeu și pentru sufletele creștinilor neortodocși plecați, ca El să facă cu ei cum este sfânta Sa voie. Pentru că Domnul știe nemărginit mai bine decât noi, cui și câtă milostenie să arate.

Și așa creștini ortodocși! Oricine ați fi, laici sau preoți ai lui Dumnezeu, dacă în timpul unei slujbe bisericești ți-ar veni un impuls înfocat ca să te rogi pentru vreun „Carl” sau „Eduard”, care îți este apropiat, atunci când rugăciunea domnească este citită sau cântată, suspină pentru el înaintea lui Dumnezeu și spune: *facă-se voia Ta în el, o, Doamne!* Și limitează-te la această rugăciune. Pentru că Domnul Însuși te-a învățat să te rogi astfel. Și crede că această rugăciune a ta va fi de o mie de ori mai plăcută lui Dumnezeu și mai folositoare sufletului tău decât toate pomenirile bisericești arbitrare făcute de tine.

Acum să vorbim despre rugăciunea personală. Sunt cunoscute în Biserica noastră Ortodoxă exemple de credincioși care se roagă lui Dumnezeu pentru a ajuta sufletele plecate ale celor de altă religie, și chiar păgâni. Astfel, Sf. Macarie Egipteanul relatează despre el însuși¹⁰⁰

Din această istorisire a cuviosului Părinte, vedem mai întâi că rugăciunea lui pentru păgânii care suferă (în iad) nu era rugăciunea de comuniune a Bisericii, ci era o rugăciune personală. Era rugăciunea unui rugător solitar, care locuia în pustie, și care se ruga din colțișorul cel mai ascuns al inimii sale ... Atunci, această rugăciune poate servi pentru noi, creștinii ortodocși, și ca îndemn de rugăciune pentru neortodocșii vii și

¹⁰⁰ Această relatare este dată în subsolul paginii 195, mai sus.

morți, în rugăciunea noastră individuală de acasă. Dar acesta este doar îndemn și nu un model. Asta, pentru că sfântul nu ne-a spus cum s-a rugat pentru păgâni și nu ne-a învățat nici pe noi cum să facem aceasta ... Doar într-un fel ne poate servi nouă drept exemplu: în aceea că Sfântul Macarie s-a rugat pentru păgâni, nu cu o rugăciune anume pentru aceasta, ci în felul în care l-a învățat Duhul Sfânt care sălășluia în inima lui curată. Duhul Sfânt, nu numai că l-a învățat, ci l-a și silit să se roage pentru întreaga lume – pentru toți oamenii vii și morți, așa cum este obișnuit pentru inimile iubitoare ale celor ce mulțumesc lui Dumnezeu, așa cum și Sf. Apostol Pavel a scris către corinteni: *Inima noastră s-a lărgit. În inima noastră nu sunteți la strâmtoare* (II Corinteni 6, 11-12). Astfel, creștinii ortodocși se pot ruga pentru creștinii neortodocși, vii și morți, în rugăciunile individuale, acasă; dar – să ne amintim iar și iar – nu cu o rugăciune anume, nu așa cum gândim și dorim (și asta ca să nu atragem asupra noastră mânia în locul bunăvoinței lui Dumnezeu), ci potrivit oamenilor cunoscători ai vieții spirituale.

Iată o întâmplare, care s-a petrecut în viața cuviosului Leonida de la Optina, care a murit în 1841. Tatăl unuia dintre ucenicii săi, Pavel Pambovisev, a murit de moarte năprasnică, prin sinucidere. Fiul iubitor, a fost profund mâhnit la aflarea acestei vești, și și-a vărsat durerea duhovnicului: „Moartea nefericită a tatălui meu este pentru mine o cruce grea. Da, eu sunt acum răstignit și voi duce aceste chinuri cu mine în mormânt. Îmi inchipui veșnicia ca fiind cumplită pentru păcătoși, în care nu mai există căință, și sunt chinuit de caznele veșnice care îl așteaptă pe tatăl meu, care a murit fără pocăință. Spune-mi, Părinte, cum îmi pot alina această durere?”

Părintele a răspuns: „Ai încredere atât în tine, cât și în soarta tatălui tău, care se află în voia lui Dumnezeu, Care este Atotînțelept și Atotmilostiv. Să nu fii curios și nu încerca să afli tainele Celui Prea Înalt. Străduiește-te cu umilință și înțelepciune să te întărești într-o suferință pe care să o poți

răbda. Roagă-te Atotbunului Ziditor, și îndeplinește-ți datoria de iubire și obligația de fiu.”

La întrebarea: „În ce fel se poate ruga cineva pentru astfel de oameni?” răspunsul a fost: „În duhul oamenilor virtuoși și înțelepți, roagă-te astfel: *’Caută, o, Doamne, sufletul pierdut al tatălui meu. Dacă este cu puțință, ai milă! De nepătruns sunt judecățile Tale. Nu socoti această rugăciune a mea ca un păcat; ci făcă-se voia Ta cea sfântă!’*”

Roagă-te simplu, fără vreun model, punându-ți inima în mâna Celui Prea Înalt. De bună seamă că nu a fost voia lui Dumnezeu ca tatăl tău să aibă o moarte atât de năpraznică. Acum tatăl tău se află în voia Aceluia Care poate arunca atât sufletul cât și trupul lui în cuptorul de foc, care poate smeri sau înălța, încredința morții sau aduce la viață, a trimite în străfundurile iadului sau a ridica la ceruri. În același timp, El este milostiv, Atotputernic și plin de iubire, încât toate însușirile bune ale celor născuți din țărână, nu sunt nimic față de marea Sa bunătate. De aceea, nu ar trebui să suferi peste măsură. Vei spune: „Eu îmi iubesc tatăl, și de aceea mă mâhnesc fără alinare. Este adevărat. Dar Dumnezeu l-a iubit și îl iubește cu mult mai mult decât îl iubești tu. Și astfel, îți rămâne să lași soarta veșnică a tatălui tău în seama bunătății lui Dumnezeu, Care, dacă El vrea are milă, dar cine poate să se împotrivească Lui?”

Și astfel, această rugăciunea personală, care poate fi spusă acasă sau în chilie, așa cum a făcut-o Părintele Leonida pentru ucenicul său, având experiență duhovnicească, poate servi creștinului ortodox ca un exemplu de rugăciune pentru orice creștin neortodox, care îi este apropiat. De exemplu, creștinul se poate ruga astfel: *Ai milă, o, Doamne, dacă este cu puțință, de sufletul robului Tău (numele) care a plecat dintre noi în viața cea veșnică, rupt fiind de Sfânta Biserică Ortodoxă a Ta! De nepătruns sunt judecățile Tale. Nu socoti această rugăciune a mea ca un păcat, ci făcă-se sfânta voie a Ta!*

ANEXĂ LA EDIȚIA A DOUA

7 decembrie, 1980

șPrăznuirea ș Sf. Ambrozie de Milan

Binecuvântarea Domnului să fie peste voi toți!

Mulțumesc pentru „scrisoarea deschisă” din 3 noiembrie și pentru scrisoarea sfinției tale din 4 noiembrie. Te asigur că nu am aflat nici o pricină de supărare în nici una dintre ele, și pentru mine este numai prilejul de a vorbi prietenește despre învățătură (cel puțin un aspect al ei) și însemnătatea celor doi mari ierarhi și teologi ai veacului al XIX-lea din Rusia - Teofan Zăvorâtul și Ignatie Brianceaninov.

Cele ce am spus la pag. 13 a cărții *Sufletul după moarte* (ediția prezentă), că Episcopul Teofan a fost poate „singurul rival” al Episcopului Ignatie, ca apărător al ortodoxiei împotriva greșelilor moderne, nu a vrut să spună în nici un chip că Episcopul Teofan era mai jos ca teolog sau ca ucenic Patristic; pur și simplu eu l-am așezat în centrul atenției mele pe Episcopul Ignatie, și de aceea Episcopul Teofan pare puțin „mai mic” în acest context, ceea ce, de bună seamă, nu a fost așa cu adevărat. Spunând, în același loc, că apărarea pe care o aduce Episcopul Teofan ortodoxiei, era pe o treaptă mai puțin „înaltă” decât apărarea adusă de către Episcopul Ignatie, nu am socotit nimic mai prejos pentru Episcopul Teofan, ci numai am dorit să spun cum socotesc eu această situație: că Episcopul Ignatie în general, a dat o atenție mai mare părerilor apusene și s-a împotrivit aceloră în amănunt, pe când Episcopul Teofan a întărit mai deschis transmiterea tradiției ortodoxe și numai

întâmplător a vorbit despre greșelile apusene, cu privire la această problemă. Eu am avut în vedere, de pildă, deosebirea dintre lunga apărare a Episcopului Ignatie și lămurirea vămilor (despre care vorbesc în Cap. VI, 2-3 al cărții *Sufletul după moarte*), și vorbirea scurtă a Episcopului Teofan (singurul pe care îl cunosc, care s-a împotrivit neîncrederii apusene cu privire la această învățătură) că „oricât de nesocotită li s-ar părea ideea vămilor ‘oamenilor noștri cu minte luminată’, ei nu vor scăpa de trecerea prin ele” (*Psalom 118*, pag. 289). Vorbind despre treapta „înaltă” de pe care a scris Episcopul Ignatie, eu doar am vrut să spun că acesta a fost mai adâncit decât Episcopul Teofan în cercetarea părerilor apusene, chiar pe terenul lor, în vreme ce Episcopul Teofan părea mai înclinat să înlăture părerile apusene fără multă vorbă. Dar poate asta nu era calea cea bună.

Astfel, eu cred că, referitor la măreția acestor doi ierarhi, nu este o nepotrivire adevărată între noi. Eu recunosc, de bună seamă, însemnătatea Episcopului Teofan ca teolog și bine cunoscător Patristic, însă, în *Sufletul după moarte*, am întărit importanța Episcopului Ignatie, căci acesta a vorbit foarte amănunțit împotriva greșelilor apusene cu privire la învățătura ortodoxă despre viața după moarte. Mă bucur foarte mult că faci cercetări despre Episcopul Teofan, pe care îl respect și îl prețuiesc, și care din nefericire, nu este prețuit așa cum ar trebui în zilele noastre, din pricină că unii oameni de astăzi îl socotesc mai degrabă „scolastic”, doar pentru că a tradus unele cărți apusene sau a folosit unele expresii teologice apusene.

Privitor la problema nepotrivirii Episcopului Teofan cu învățătura Episcopului Ignatie: Ai dreptate în cele spuse în scrisoarea către mine, că atunci când am scris despre această nepotrivire de la pagina 40 a cărții *Sufletul după moarte* (ediția prezentă), eu nu citisem broșura Episcopului Teofan, *Suflet și înger*, care critică învățătura Episcopului Ignatie, iar observațiile mele de acolo se bazau într-adevăr, numai pe cele spuse de către Pr. Florovski. De atunci am făcut rost de cartea Episcopului

Teofan și am citit-o, și văd că cele ce am spus eu nu sunt adevărate. Ai dreptate când spui că nu există nici o „nepotrivire” între cei doi, ci numai dezacordul exprimat de Episcopul Teofan, după adormirea Episcopului Ignatie. Problema contradicției, iarăși nu a fost spusă lămurit (cum o voi arăta mai jos). Totuși, principala problemă pe care o ridici este dacă, într-adevăr această contradicție este „mică”, cum am spus eu; aș vrea să vorbesc aici pe scurt despre această problemă.

Poate că această problemă este numai una semantică, bazată pe deosebirea de nuanță, în care se privește contradicția dintre acești doi teologi. Oricine citește *Suflet și înger* de Episcopul Teofan, care pe parcursul a 200 de pagini (deși mici), critică învățătura Episcopului Ignatie, vede cu câtă întărire a acuzat Episcopul Teofan ceea ce a socotit greșit la Episcopul Ignatie, poate considera că deosebirea dintre ei este „mare”. Dar privind întregul context al învățăturii Episcopului Ignatie despre viața după moarte, nu pot să nu socotesc această nepotrivire ca fiind de „mică” însemnătate, pentru următoarele pricini:

1. De-a lungul întregii critici din *Suflet și înger*, Episcopul Teofan numește una și aceeași greșală (sau presupusă greșală) a Episcopului Ignatie: ideea că sufletul și îngerii sunt trupești și numai trupești în firea lor. Episcopul Teofan scrie: „Dacă noua învățătură ar fi spus numai că îngerii *au* trupuri, nu ar fi trebuit să se dovedească asta; căci în acest caz, problema principală, hotărâtoare la îngeri va fi întotdeauna, un spirit liber rațional. Dar când se spune că îngerul *este* trup, omul trebuie să nege prin această afirmație, libertatea și conștiința rațională; căci aceste însușiri nu sunt ale trupului” (*Suflet și înger*, Ediția a doua, Moscova, 1902, pag. 103). Dacă Episcopul Ignatie ar fi susținut cu adevărat o asemenea părere, cu toată tăria și urmările pe care le-a socotit Episcopul Teofan, ar fi fost, de bună seamă, o mare greșală din partea sa. Dar chiar și așa, nu ar fi influențat direct restul învățăturii lui despre viața după moarte: îngerii și sufletele lucrează în același fel și în aceleași „locuri”, fie că *sunt* trupuri

sau *au* trupuri (sau *își iau* trupuri, așa cum se pare că Episcopul Teofan este mai înclinat să creadă). Astfel, critica Episcopului Teofan, nu influențează deloc întregul sistem al învățaturii Episcopului Ignatie, ci numai un aspect tehnic al acesteia. Și chiar și aici, asemănarea dintre ei este mai mare decât deosebirea dintre ei: amândoi consideră că există un aspect material al lucrărilor îngerilor, fie în lumea aceasta fie în lumea cealaltă, și că de aceea relatarea lucrărilor lor în Viețile sfinților și în alte izvoare ortodoxe, trebuie acceptate ca relatări adevărate iar nu ca „metafore” sau „închipuiri”, așa cum cred criticii din apus. De aceea, în întregul context al învățaturii despre viața după moarte a Episcopului Ignatie (și a Episcopului Teofan) eu nu pot să socotesc această deosebire decât ca fiind „mică”.

2. Mă întreb foarte serios dacă Episcopul Ignatie a înțeles de fapt învățătura pe care i-o atribuie Episcopul Teofan; de bună seamă, Episcopul Ignatie nu a întărit-o și nici nu a vorbit despre importanța acestei învățături, pe care Episcopul Teofan era foarte preocupat să o atace. Astfel, în citatul de mai sus din Episcopul Teofan, unde zice că „atunci când se spune că îngerul *este* trup, omul trebuie să nu accepte în acesta, libertatea și conștiința rațională” - este limpede că Episcopul Teofan trage concluzia logică din cele ce *consideră* că socotește Episcopul Ignatie, dar nu poate găsi nicăieri un loc la Episcopul Ignatie, unde să se spună că el crede cu adevărat că îngerii sunt lipsiți de libertate și conștiință rațională; de bună seamă că Episcopul Ignatie nu credea aceasta. Citind „Omilia despre moarte” a Episcopului Ignatie, nu am aflat o asemenea învățătură. Nu am citit „Suplimentul” la această lucrare, dar sunt sigur că nici acolo nu se vor afla toate *întăririle și importanța* învățaturii pe care o critică Episcopul Teofan. Fără a intra în multe amănunte ale deosebirilor dintre ei (care ar putea fi un studiu important în sine, și nu ar avea, cred, nici o însemnătate anume pentru teologia ortodoxă sau pentru învățătura ortodoxă despre viața după moarte), socotesc că greșeala Episcopului Ignatie nu stă în

susținerea învățăturii pe care o critică Episcopul Teofan, ci (poate) în întărirea peste măsură a laturii trupești a firii și lucrării îngerilor (destul de ușor de făcut în combaterea întăririi „spirituale” prea mari a învățătorilor din apus) până la măsura în care poate *părea* uneori să spună că îngerii (și sufletele) *sunt* mai degrabă trupuri decât (cum cred că de fapt a vrut să spună) că îngerii și sufletele *au* trupuri (eterice), sau că aspectul trupesc este o *parte* a firii lor. După cum a spus Episcopul Teofan, nu ar fi nici o pricină între ei, dacă aceasta a fost cu adevărat învățătura lui, căci el socotește aceasta (de pildă în *Suflet și înger*, pag. 139) ca o părere îngăduită la această problemă complexă, care nu a fost definită dogmatic de către Biserică.

Atunci, cu atât mai mult, dacă Episcopul Teofan a greșit foarte puțin față de întărirea din învățătura Episcopului Ignatie, această deosebire trebuie privită, după părerea mea, ca fiind de „mică” însemnătate.

3. Episcopul Teofan a fost întrebat odinioară, dacă în învățătura Episcopului Ignatie aflase vreo greșală, în afară de învățătura care era socotită a „materialității” sufletului. El a răspuns: „Nu. La Episcopul Ignatie este numai această greșală - părerea sa asupra firii sufletului și a îngerilor, că sunt materiali În toate cele ce am citit în cărțile sale, nu am văzut nimic ne-ortodox. Ce am citit eu este bun” (Scrisoarea din 15 decembrie 1893, în *Călugărul rus*, Mănăstirea Pociaev, nr. 17, sept., 1912). Astfel, în contextul întregii învățături ortodoxe a Episcopilor Ignatie și Teofan, această deosebire este „mică”.

Să trecem acum la ultima problemă, cu privire la vămile văzduhului întâlnite de suflet după moarte. În scrisoarea deschisă, citezi o scrisoare a Episcopului Teofan, în care acesta spune că viața după moarte „este un tărâm închis pentru noi. Cele ce se întâmplă acolo nu sunt lămurite pe deplin Cu privire la cele ce vor fi acolo - vom vedea când vom ajunge acolo.” Din aceasta, cât și din faptul că Episcopul Teofan nu pomenește deseori de vămi în scrierile sale, concluzionezi că

„învățătura ca atare, în tot simbolismul ei, era la marginea cea mai îndepărtată a gândirii sale,” și crezi că eu greșesc, cel puțin pentru că întăresc faptul că Episcopul Teofan era un apărător de nădejde al învățăturii ortodoxe a vămilor. La aceasta aş răspunde cu câteva puncte:

1. Îmi amintesc numai aceste două referiri directe la învățătura vămilor, din scrierile Episcopului Teofan. Totuși, aceste două referiri ajung pentru a arăta că el a susținut cu adevărat această învățătură și i-a învățat și pe alții, și că era destul de critic, chiar batjocoritor, față de cei care o tăgăduiau („Oricât de absurdă li s-ar părea ideea vămilor acestor ‘bărbați luminați’, ei nu vor scăpa de trecerea prin ele”).

2. Faptul că în unele scrisori, când vorbește despre viața după moarte, nu pomenește de vămi, nu mi se pare un semn care arată că această problemă se află „la marginea” învățăturii sale, ci numai că vorbește în fiecare situație pentru folosul ascultătorului, iar unii oameni nu au nevoie (ori se află în neputința) de a auzi despre vămi. Am aflat același lucru în experiența mea ca preot: Cu cei care sunt pregătiți, învățătura vămilor este un îndemn puternic la pocăință și o viață viețuită întru frica de Dumnezeu. Dar sunt cei pentru care învățătura ar fi atât de înfricoșătoare încât nu le-aș vorbi despre ea până nu ar fi pregătiți mai bine ca să o primească. Preotul întâlnește uneori oameni care trag să moară și sunt atât de puțin pregătiți pentru lumea cealaltă, încât ar fi fără nici un folos să le vorbească acelora chiar și de iad, ca să nu mai vorbim de vămi, din frica de a nu îndepărta de la ei puțină nădejde și conștiință pe care ar putea-o avea despre Împărăția lui Dumnezeu; dar asta nu înseamnă că iadul nu-și are nici un loc în învățătura unui asemenea preot, sau că nu ar apăra acest adevăr cu hotărâre dacă ar fi atacat. Mai ales în veacul nostru „luminat” al XX-lea, mulți creștini ortodocși sunt atât de împruținați duhovnicește, ori au fost călăuziți atât de greșit de ideile moderne, că pur și simplu nu le stă în putință să primească ideea întâlnirii cu dracii după

moarte. Oricare preot ortodox, în lucrarea sa pastorală cu asemenea oameni, trebuie, de bună seamă, să se coboare până la treapta slăbiciunii lor, și să le dea „hrană pentru sugari”, de care au nevoie până vor fi mai pregătiți să primească hrana cea tare a unor texte ascetice ortodoxe; dar învățătura ortodoxă despre vămi, transmisă din primele veacuri creștine, rămâne pururea neschimbată și nu poate fi tăgăduită, oricât de mulți oameni nu sunt în stare să o înțeleagă.

3. Mai mult, într-adevăr învățătura despre vămi *se află* în alte lucrări ale Episcopului Teofan - în traduceri sale, dacă nu în lucrările sale originale. Sunt multe referiri la această învățătură în cele cinci volume ale sale de traduceri ale *Filocaliei*, dintre care am citat câteva în textul cărții *Sufletul după moarte* (pag. 79-80, 236-237, 242, în ediția de față). Și în *Războiul nevăzut* (Partea a doua, cap. 9), se prezintă învățătura ortodoxă a „încercării de către căpetenia acestui veac” care se dă fiecăruia la ieșirea din trup; cuvântul „vămi” nu apare acolo, dar textul spune limpede că „războiul cel mai hotărâtor ne așteaptă la ceasul morții”, și este limpede că este același adevăr pe care Episcopul Ignatie îl apără cu mare purtare de grijă, și pe care Episcopul Teofan îl numește în alte locuri „vămi”.

4. Textul *Suflet și înger* al Episcopului Teofan nu are nici un singur cuvânt critic asupra învățăturii despre vămi a Episcopului Ignatie. În „Omilie la moarte” a Episcopului Ignatie, acesta spune cu dreptate că „învățătura vămilor este învățătura Bisericii” (vol. III al operelor sale, pag. 138), și merge mai departe să adeverească această zicere cu amănunte importante. Analizând învățătura Episcopului Ignatie, Episcopul Teofan spune că „în articolul de față, noua învățătură din broșurile pomenite mai sus și „Omilie la moarte” și „Supliment” la această este analizată în amănunt, fără a lăsa necercetată nici o singură cugetare care trebuia cercetată” (*Suflet și înger*, pag. 4). Deci, întrucât Episcopul Teofan nu a aflat nimic în ideile despre vămi ale Episcopului Ignatie față de care să se împotrivescă, este

foarte limpede că este în deplin acord cu Episcopul Ignatie, că „învățătura vămilor este învățătura Bisericii”.

5. Chiar în textul *Suflet și înger*, Episcopul Teofan arată stările sufletului după plecarea din trup, în aceiași termeni cu cei din expunerea Episcopului Ignatie. Tocmai acestea sunt condițiile cerute pentru întâlnirea sufletului cu dracii la vămi, astfel că acest citat, chiar dacă nu pomenește de vămi direct, poate fi socotit ca un semn al asemănării Episcopului Teofan cu Episcopul Ignatie, cu privire la firea realității de după moarte, *singura* sa deosebire de Episcopul Ignatie fiind problema dacă firea îngerilor este *numai* trupească (ceea ce nu cred că Episcopul Ignatie socotea cu adevărat, după cum am spus mai sus). Iată citatul din Episcopul Teofan:

„După ieșirea din trup, sufletul intră în sălașul duhurilor, unde atât acesta cât și duhurile au aceleași activități, în care sunt văzute pe pământ printre oameni: se văd unul pe altul, vorbesc, călătoresc, se ceartă, lucrează. Deosebirea stă numai în aceea că sălașul este aerial, alcătuit din materie de mare subțirime, și de aceea în ele totul este material și aerial de mare subțirime. Ce concluzie vine de aici, direct? Că în lumea duhurilor, chipul văzut al ființelor, și legăturile dintre ele, sunt la fel ca între oamenii de pe pământ. Dar acest lucru *nu* vorbește despre firea materială a îngerilor, nici nu spune că esența lor este numai materială” (*Suflet și înger*, pag. 88-89).

6. Să nu mă contraziceți în problema principală: că Episcopul Teofan, ca și Episcopul Ignatie, a sprijinit învățătura ortodoxă a vămilor; mă puteți contrazice numai asupra *întăririi* pe care au făcut-o cei doi învățători asupra acestei probleme (Episcopul Ignatie a vorbit mai mult despre aceasta, iar Episcopul Teofan mai puțin). Cred că există o explicație foarte simplă pentru această deosebire aparentă de întărire: Episcopul Ignatie a socotit că era mai trebuincios să scrie un tratat întreg despre subiectul vieții după moarte, unde problema vămilor, fiind o parte importantă a învățaturii ortodoxe are un loc

însemnat din necesitate; în vreme ce Episcopul Teofan, nescriind un asemenea tratat, vorbește despre acest subiect în trecere. Îmi închipui (fără să-i cercetez toate lucrările), că în alte lucrări ale sale, Episcopul Ignatie nu vorbește mai des despre vămi decât Episcopul Teofan. Cu toate astea, cele câteva comentarii despre vămi, care se găsesc la Episcopul Teofan, arată că acesta ține învățătura cu aceeași hotărâre ca și Episcopul Ignatie. Deci, aş spune că deosebirea dintre ei nu stă în ceea ce ei credeau sau chiar în puterea cu care și-au exprimat credința, ci în problema pe care am pomenit-o la începutul acestei scrisori: că Episcopul Ignatie s-a adâncit mai mult decât Episcopul Teofan în războiul strâns cu părerile raționaliste ale apusului, pe când Episcopul Teofan a dus mai departe tradiția ortodoxă, dând mai puțină atenție intrării în războiul acestor greșeli apusene.

Despre toate astea, cred că cele ce am spus în prefața cărții *Sufletul după moarte*, că Episcopul Teofan „a propovăduit aceeași învățătură” ca și Episcopul Ignatie, este îndreptățită: cu privire la întreaga învățătură ortodoxă despre viața după moarte, pe care o împărtășeau la fel, deosebirea dintre ei despre „materialitatea” firii sufletului și a îngerilor este într-adevăr „mică”, (o deosebire pricinuită, socotesc eu, mai mult din prea marea adâncire polemică a Episcopului Ignatie asupra „trupurilor” îngerilor, decât din ținerea cu adevărat a învățaturii, atribuită Episcopului Ignatie, de către Episcopul Teofan). Cu privire la problemele învățaturii despre viața după moarte, care sunt arătate în *Sufletul după moarte* (căci eu nu am apărât și nici nu am pomenit despre așa-zisa învățătură a Episcopului Ignatie, că sufletele și îngerii sunt *numai* trupuri), și anume asemănările dintre ei, aproape se întregesc. Asemănarea învățaturii lor despre viața după moarte este cu mult mai uimitoare când se compară cu părerile criticilor raționaliști ai apusului care, până în zilele noastre, neagă, nu numai realitatea vămlor, ci și întreaga realitate de după moarte, pe care Episcopii Teofan și Ignatie au înfățișat-o cu adevărat în aceiași termeni, folosul rugăciunilor

pentru morți și așa mai departe. Împotriva unor asemenea părerii false, mărturia unită a Episcopilor Teofan și Ignatie la învățătura ortodoxă transmisă din vechime, este într-adevăr impresionantă.

M-ar interesa foarte mult să aud despre cercetări profunde pe care le-ați făcut asupra Episcopului Teofan, pentru care, așa cum am spus, am cel mai mare respect. Vei publica un articol sau o carte despre el, sau vreo traducere din operele sale? Eu am tradus prima parte din *Calea spre mântuire*, care apare acum în serial în ziarul *Orthodox America*.

Cu dragoste întru Hristos,
Nevrednicul Ieromonah Serafim

P. S. Nu știu cât de „deschisă” a fost scrisoarea sfinției tale pentru mine, sau cui i-a fost trimisă. Trimit copii ale răspunsului meu câtorva oameni pe care îi interesează foarte mult această problemă.

DESPRE AUTOR

Părintele Serafim s-a născut la 13 august 1934, în San Diego, California, primind numele Eugene Dennis Rose. Tatăl său se numea Frank, fiind de neam olandez și francez, iar mama sa se numea Esther și era de neam norvegian. Esther era protestantă; iar Frank deși crescuse și primise o educație ca romano catolic, a trecut la protestantism din pricina soției sale. Frank a avut mai multe îndeletniciri, având o vreme și un magazin de dulciuri, apoi a lucrat la General Motors, și în cele din urmă, a avut o slujbă de administrator la un stadion sportiv.

Eugene a absolvit liceul din San Diego în 1952, fiind cel dintâi din clasa sa. Era socotit de către părinții, profesorii și apropiații săi, un tânăr „geniu” sortit unei cariere strălucite în știință sau matematică. Cu toate astea, până când a intrat la Colegiul Pomona din Sudul Californiei, asemenea preocupări lumești i se păreau lipsite de însemnătate față de o nouă insuflare arzătoare de *a cunoaște*, de a înțelege adevărul în sensul cel mai înalt. Simțindu-se înstrăinat de societatea din preajma sa, s-a răzvrătit împotriva superficialității și materialismului ei, și a lăsat religia protestantă în care fusese crescut. Căutarea Adevărului l-a purtat mai întâi prin filosofia apuseană și apoi printr-un studiu al înțelepciunii orientale, pentru care a învățat limba chineză, atât cea veche, cât și cea modernă.

Absolvind Colegiul Pomona în 1956 cu titlul de licențiat în limbi orientale, Eugene a intrat la Academia de Studii Asiatice din San Francisco și a studiat sub îndrumarea decanului acesteia, Dr. Alan Watts. La aceeași Academie a găsit un reprezentant adevărat al tradiției chineze, un filosof cu numele Gi-ming

Shien. Eugene a mers la diferite temple orientale și l-a ajutat pe Gi-ming să traducă *Tao The Ching* din vechile caractere. În 1957 a devenit student pentru studii aprofundate la Universitatea Berkeley din California, unde a primit titlul de master în limbi orientale în 1961.

Adâncimea înțelepciunii filosofilor pre-creștini l-a lăsat pe Eugene oarecum neîmplinit, și era deznădăjduit că nu cunoștea cauza. De la Gi-ming și din scrierile metafizicianului francez René Guénon, învățase valoarea apropierei de o religie tradițională, ortodoxă, oricare ar fi aceea. Neputând afla scopul pentru care cerceta religiile orientale tradiționale pe care le încercase deja, a pornit într-o zi să vadă chipul ortodox, răsăritean de religie, cunoscut de copil - creștinismul. Povestind această clipă cu mulți ani mai târziu, a scris:

De-a lungul cercetărilor mele de ani de zile, m-am mulțumit să mă aflu deasupra tuturor tradițiilor, dar fiind oarecum credincios acelora Când am intrat într-o Biserică Ortodoxă, a fost numai pentru a vedea o altă tradiție - știind că Guénon (sau vreunul dintre discipolii săi) înfățișase ortodoxia ca fiind cea mai adevărată dintre tradițiile creștine.

Totuși, când am intrat într-o Biserică Ortodoxă pentru prima oară (o biserică rusească din San Francisco) s-a întâmplat ceva cu mine ce nu mi se mai întâmplase în nici un templu budist sau în vreun alt templu oriental. Ceva în inima mea mi-a spus că eram acasă, că toată căutarea mea luase sfârșit. Nu știam cu adevărat ce însemna aceasta, fiindcă slujba îmi era foarte necunoscută, și într-o limbă străină. Am început să iau parte la slujbele ortodoxe mai des, învățând treptat limba și obiceiurile, dar păstrând încă toate ideile de bază ale lui Guénon, despre toate tradițiile spirituale adevărate.

Totuși, odată ce strângeam legătura cu ortodoxia și cu credincioșii ortodocși, a început să intre în conștiința mea o nouă idee: că Adevărul nu era numai o idee abstractă, căutată și cunoscută cu mintea, ci era ceva personal - chiar o Persoană -

căutată și iubită cu inima. Și așa, L-am cunoscut pe Hristos.

Eugene a fost primit în Biserica Ortodoxă în Duminica Fiului risipitor, la 25 febr. 1962, în Catedrala Ortodoxă Rusă cu hramul Maicii Domnului „Bucuria tuturor celor necăjiți” din San Francisco. Când a primit cea dintâi Împărtășanie cu Sfintele Taine a simțit în gură gust ceresc, dumnezeiesc, care a ținut vreme de o săptămână. În San Francisco a devenit ucenic al unuia dintre cei mai sfinți bărbați ai veacului al XX-lea, Sf. Arhiepiscop Ioan Maximovici, ierarh cunoscut în toată lumea ca făcător de minuni, ascet, „nebun pentru Hristos”, părinte al orfanilor, și izbăvitor al celor împovărați. Cu acest bărbat nepământesc drept povățuitor, Eugene a pătruns în ceea ce avea să numească mai târziu „gustul” sau „mireasma” ortodoxiei, cu neputință de grăit prin cuvinte. A mers de-a dreptul la miezul și inima creștinismului nestricat, din lumea cealaltă.

Văzând în tânărul Eugene un posibil urcuș, fără de asemănare, Arhiepiscopul Ioan s-a străduit cu deosebire, să-l pregătească pentru o viață de slujire în Biserică. Eugene a absolvit acest curs în fruntea tuturor, deși toate cursurile s-au ținut în limba rusă, iar Eugene era doar convertit în această clasă. Îndată după ce a terminat Eugene, Arhiepiscopul Ioan a pus capăt cursului, ca și cum l-ar fi pornit numai pentru a-i da lui Eugene învățătură teologică dreaptă, tradițională.

Eugene a vrut să-și dedice restul zilelor vieții sale ca să aducă Adevărul Sfintei Ortodoxii contemporanilor săi. Împreună cu un tânăr rus, Gleb Podmoșenski, a întemeiat o obște misionară, închinată celui dintâi sfânt ortodox din America, Sf. Gherman din Alaska. În 1964, frații au deschis un magazin de cărți ortodoxe în San Francisco și au început să publice revista „The Orthodox Word” (Cuvântul ortodox), tipărind fiecare număr la o tiparniță foarte primitivă. Au început toate aceste lucrări cu binecuvântarea și încurajarea Arhiepiscopului Ioan Maximovici.

După plecarea la Domnul a Arhiepiscopului Ioan, în 1966,

Eugene și Gleb au început să caute o bucată de pământ în pustia din California de nord, unde au continuat să tipărească „The Orthodox Word”, și în același timp au pătruns în nevoințele ascetice¹⁰¹ de-a lungul veacurilor. Arhiepiscopul Ioan le binecuvântase și această lucrare, nu cu multă vreme înainte de plecarea sa la Domnul. Înalț Prea Sfinția sa le spusese lui Eugene și lui Gleb că socotea că cei doi vor întemeia o mănăstire misionară în nordul Californiei.

În 1969, Eugene și Gleb s-au așezat pe o coastă muntoasă retrasă („Noble Ridge”) lângă orașelul Platina, California, aducând cu ei tot echipamentul de tipărit. După un an de singurătate și nevoițe pustnicești, la 27 octombrie 1970, au fost tunși în monahism de către Arhiepiscopul Antonie Medvedev de San Francisco și America de apus. La călugărie, Eugene a primit numele Sfântului rus Serafim de Sarov, iar Gleb a primit numele Sfântului Gherman din Alaska, iar noua mănăstire a primit de asemenea hramul după Sf. Gherman. Smeritul bătrân, Arhimandritul Spiridon Eftimov, i-a fost „naș de călugărie”, luându-l sub mantie la tundere. Pr. Spiridon fusese ucenic al Arhiepiscopului Ioan, și ca învățător, Dumnezeu îi dăduse darul înainte vederii. În anii care au urmat, Pr. Spiridon i-a vizitat pe călugări de câte ori i-a stat în putință, dându-le sfaturi duhovnicești de mare preț și ajutându-i să așeze noua Mănăstire din Alaska pe o temelie duhovnicească trainică.

Părinții Serafim și Gherman au căutat povățuire duhovnicească și la Episcopul Nectarie Kontzevitch din Seattle, ucenic al Bătrânului Nectarie de la Mănăstirea Optina din Rusia. Episcopul Nectarie se bucura foarte mult să viziteze noua mănăstire din nordul Californiei, care îi amintea de mănăstirile din pădurile Sfintei Rusii. El a scris într-o scrisoare, „la Platina sălășluiește duhul de la Optina. În același timp i-a atenționat pe Părinții Serafim și Gherman să nu cadă în mândrie. 'Să nu socotiți că toate cele câte le aveți sunt prin ostenele ori

¹⁰¹ „Desert-dwellers” = sălășluitoari ai pustiei.

vrednicia voastră,’ le spunea Prea Sfinția sa. ‘Este un dar de la Dumnezeu!’”

În miezul naturii lui Dumnezeu, duhul Părintelui Serafim a început să prindă roadă. Și-a ridicat o chilioară în pădure și acolo s-a adâncit în rugăciune și în scrierile Sfinților Părinți, de Dumnezeu insuflate. Prin curățire launtrică treptată, prin osteneală ascetică și războiul nevăzut, a început să agonisească minte și inimă, chipul cugetării și cel al simțirii învățătorilor și al văzătorilor cu duhul de odinioară și avea o legătură adâncă cu natura și cu animalele, și prețuia fiecare zi, când putea să stea la Noble Ridge. S-a simțit doar pelerin pe acest pământ și se pregătea cu râvnă pentru viața de dincolo. Câteva împrejurări au mărturisit despre comunicarea lui cu cei din lumea cealaltă, mai ales cu părintele său duhovnicesc, Sf. Ioan Maximovici, plecat la Domnul.

Din sălășluirea sa în pustia muntelui, Pr. Serafim a alcătuit o mulțime de cărți și reviste care au slujit pentru a așeza înțelepciunea tradițională în contextul modern. A scris, a tradus, a cules litere, a tipărit și cele scrise le-a trimis în toată lumea, unde, întreaga lor semnificație avea să se vadă după adormirea sa întru Domnul. Neurosind niciodată nici o clipă, părea îndemnat să pună plinătatea Adevărului la îndemâna înțelesului omului modern dezrădăcinat, împrăștiat în toate părțile, înainte de a fi prea târziu. Văzând mai înainte vremurile apocaliptice care ne stau în față, zicea: „Este mai târziu decât socotiți! De aceea, grăbiți-vă, să faceți lucrarea lui Dumnezeu.”

Pr. Serafim a fost hirotonisit diacon la 2 ianuarie 1977, iar la 24 aprilie 1977, în Duminica femeilor mironosițe, a fost hirotonisit preot. Cele două hirotonisiri au fost săvârșite de către mai sus pomenitul Episcop Nectarie din Seattle.

Cu toată dragostea pe care o avea Părintele Serafim pentru singurătatea pustiei, și cu toată aplecarea sa către o stare de însingurare și cugetare filosofică, și-a petrecut ultimii ani întru lucrare pastorală tot mai mare. Era foarte iubit de către fiii săi

duhovnicești pentru înțelepciunea sa simplă și puțința sa de a înțelege suferințele oamenilor. Unii oameni erau uimiți să afle că acest om care era atât de neschimbat în buna sa așezare duhovnicească, atunci când începea să scrie despre înșelările duhovnicești care îi pot duce pe oameni la rătăcire, putea fi în același timp și foarte înțelegător, când avea de a face cu o persoană căzută în păcat.

O boală scurtă și năprasnică l-a luat pe Pr. Serafim din lumea aceasta pământească la 20 septembrie 1982. Avea numai patruzeci și opt de ani, aflându-se într-o toată tăria puterilor sale. În coșciugul din biserică simplă a mănăstirii, chipul său răspândea o stare de liniște nepământească, mărturisind pentru pacea pe care o aflate cu Dumnezeu. Era atât de strălucitor - cu adevărat, ca de aur - încât copiii nu se puteau desprinde de sicriul său. Taina morții și a vieții de dincolo - la care cugetase cea mai mare parte a vieții sale intelectuale - nu mai era acum o taină pentru sfinția sa. Ajutorul pe care sfinția sa l-a dat din lumea cealaltă fiilor săi duhovnicești, a început să mărturisească minuni.

De-a lungul zilelor vieții Părintelui Serafim, cărțile sale au fost cunoscute de un număr destul de mic de oameni din țările vorbitoare de limbă engleză. Cu toate acestea, în cele două decenii care au trecut de la plecarea sa la Domnul, scrierile sale au avut o mare înrăurire în lumea întreagă. Fiind traduse în câteva limbi - rusă, greacă, română, sârbă, bulgară, georgiană, franceză, letonă, poloneză, italiană și malaialamă (în sudul Indiei) - cărțile sale au schimbat vieți fără de număr, cu adevărul lor neabătut. În Rusia, în vremea reprimării comuniste a literaturii duhovnicești, *Ortodoxia și religia viitorului* și *Sufletul după moarte* au fost răspândite în ascuns, scrise la mașină, ajungând să fie cunoscute de milioane de oameni. Odată cu încetarea prigoanei religioase, cărțile și articolele sale au fost publicate în Rusia în tiraje de masă, și s-au găsit de vânzare pretutindeni - chiar și pe standurile de cărți din metroul din Moscova.

Pe lângă cele două cărți pe care le-am pomenit, lucrările publicate ale Părintelui Serafim cuprind Revelația lui Dumnezeu în inima omului; Împărăția Cerului, Crearea lumii și omul începuturilor; Nihilismul; și Locul Fericitului Augustin în Biserica Ortodoxă. Toate aceste cărți, în afară de Locul Fericitului Augustin, au fost publicate mai întâi de Mănăstirea Sf. Gherman, după plecarea la Domnul a Părintelui Serafim. Obștea pregătește acum publicarea altor cărți scrise de Pr. Serafim, cuprinzând articolele și conferințele complete, și lucrarea sa cea mai cuprinzătoare „An Orthodox Survival Course” (Curs de viațuire ortodoxă).

Creștinii ortodocși de astăzi îl socotesc acum pe Pr. Serafim ca fiind esența în lucrarea de restaurare a rânduinelor duhovnicești tradiționale ale creștinismului adevărat. El este lumină de nădejde în fața unui viitor nesigur. Prin publicarea cărților sale în limba română, tot mai mulți credincioși se pot întări întru sfânta credință ortodoxă, pregătindu-se pentru Împărăția cea cerească și viața veșnică, dimpreună cu Domnul nostru Iisus Hristos.